

M. KONDOR VIKTÓRIA

A HORNYÁNSZKY
NYOMDA ÉS
AZ AKADEÉMIA KÖNYVKIADÁSA

BUDAPEST • 1989

**A HORNYÁNSZKY NYOMDA ÉS
AZ AKADEMIA KÖNYVKIADÁSA**

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRÁNAK KÖZLEMÉNYEI

PUBLICATIONES BIBLIOTHECAE
ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

22 (97)

ÚJ SOROZAT

SOROZATSZERKESZTŐ:
REJTŐ ISTVÁN

M. KONDOR VIKTÓRIA

A HORNYÁNSZKY
NYOMDA ÉS
AZ AKADEÉMIA KÖNYVKIADÁSA

BUDAPEST • 1989

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Lektorálta: Vekardi László

ISBN 963 7302 48 4
ISSN 0133 – 8862

BEVEZETŐ

A Hornyánszky nyomda és kiadóvállalat krónikása munkája megkezdésekor váratlan akadállyal találkozott: szokatlanul nagy forráshiánnyal. A Fővárosi Levéltár, amely e cégről a legtöbb anyagot őrzi, csupán 1923-tól a nyomda részvénytársasággá alakulásától őriz gazdasági jellegű iratokat. E korszakból is hiányoznak a nyomda és kiadóvállalat művelődési, kulturális, tehát a könyvkiadás eszméi, tartalmi tevékenységét tükröző iratok. Az előzményekre, a vállalat többévtizedes munkásságára fényt derítő forrásanyag más levéltárakban sem található.

A nyomda történetére vonatkozó alapvető forrásanyag hiánya joggal eltántoríthatná a kutatót a témától: e megfutamodás ellen szóló érvek azonban erősebbek.

Ezekből most csak kettőt emelek ki.

Az egyik a nyomdának az akadémiai könyvkiadásban betöltött kiemelkedő szerepe. A másik jónéhány kiemelkedő saját kiadású műve.

Az 1936-ban megjelent nyomdászlexikon szerint a "nyomda, különösen a világháborút megelőző időben, Magyarország legjobb hírfü üzei közé tartozott; munkáit a tipográfia példaképeként szokták szakkörökben is emlegetni. A nyomdaalapító Hornyánszky Viktor Györgyről a következőket olvashatjuk: "Jó ideig az angol bibliai társulatnak is ő volt a magyarországi tipográfusa. A hetvenes évek nyomdásztársadalmában nagyon népszerű ember volt; sokáig a Könyvnyomdászok és Betűöntők Segélyező Egyesülete elnöki tisztét is viselte."¹

Ugyanez a lexikon számos olyan szakember pályáját is bemutatja, akik vagy a Hornyánszky nyomdában szereztek, vagy ott mélyítették el szakképzettségüket és mesterségük mellett egyéb tevékenységükkel is kitűntek a társadalmi élet különböző területein. Mindez a nyomda történetének vázlatos megírására ösztönzött.

Végülis egy kiadó tevékenységéről nem csupán a működését tükröző a teljesség illúziójában ringató forrásanyag, hanem – s talán elsősorban – kiadott műveinek mennyisége, jellege is vallhat. Vagyis az, ami a Petrik és Kiszlingstein bibliográfiában nyomon követhető.²

E sorok írója ehhez a forráshoz folyamodott. Ez a választás a Hornyánszky nyomda saját kiadású könyvei esetében célravezető volt, bár teljességre nem tarthat igényt. Kevésbé vezetett eredményre az Akadémia kiadásában megjelent

---

1. *Biró Miklós*: Nyomdászati lexikon. Bp. 1936. 199.p.

2. A Petrik és Kiszlingstein műveiből készített bibliográfia, amely a -nyomdából kikerült 1863-1900 közötti műveket sorakoztatja, 60 gépírt oldal.

Petrik Géza: Magyar Könyvészet 1860-1875 Bp.

Kiszlingstein Sándor: Magyar Könyvészet 1876-1885 Bp. 1890.

Petrik Géza: Magyar Könyvészet 1886-1900 Bp. 1903.

műveknél.³ Ezeknél ugyanis az említett bibliográfusok nem tüntették fel a nyomdát. Helyette az impresszumban az Akadémia szerepel még akkor is, ha csupán szellemi kezdeményezője volt a kiadásnak és a kiadás terhet egészben vagy részben a nyomdakiadóvállalat viselte. A Hornyánszky nyomdában készült akadémiai kiadványok regisztrálása csak úgy válhatna teljessé, ha a más forrásból ismertek minden darabját kézbevehetné a kutató. (Ez talán egy későbbi feladat lehet.)

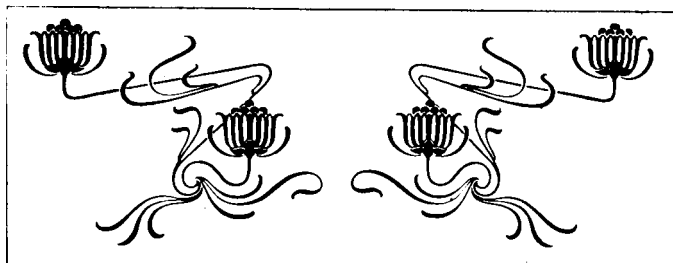
A Hornyánszky nyomda és kiadóvállalat hat évtizedéről (az 1863-as alapítástól az 1923-as részvénytársassággá alakulásig) alig állnak rendelkezésre eredeti források. Az akadémiai könyvkiadásban betöltött szerepe kivétel, hiszen az akadémiai források viszonylag teljesebben megtalálhatók az Akadémia régi levéltári anyagában.

Mégis az a paradox helyzet áll elő, hogy a kiadóvállalatnál megjelent művek listája a korabeli bibliográfiák alapján rekonstruálható, a forráshiány ellenére is; míg az Akadémia és Hornyánszky közös kiadásában megjelent műveit az Akadémia gazdagabb forrásanyaga mellett is szegényes és töredékes. Terjedelmét tekintve az előbbinek csupán egy tizede.

A kettő azonban így is elég terjedelmes ahhoz, hogy a közlést lehetetlenné tegye.

A forrásanyag csekély. A bibliográfiákból kikövetkeztetett, kicédulázott könyvcímlistát nem lehet közölni. Mi marad akkor? E sorok írója a nyomda rövid történetére szorítkozott és bővebben az Akadémiával való viszony taglalására. S néhány akadémiai munka szellemi és nyomdai előkészítésének bemutatására.

Egy külön és a többiekhez képest terjedelmes fejezet foglalkozik Szinnyei *Magyar írók élete és munkái* létrejöttének körülményeivel főleg Szinnyei levelezésére és naplójegyzeteire támaszkodva. Ebből nemcsak író és a nyomda egykori idilli kapcsolatára derül fény, hanem rápillantás eshet azokra az akadémiai és társadalmi viszonyokra is, amelyeknek részletesebb felderítése a művelődéstörténet feladata lehet.

3. Különböző akadémiai forrásokból, de különösen az ún. "Útvalánykönyv"-ekből kikövetkeztetett az Akadémia és Hornyánszky közös vállalkozásából született művek listája (1883-1920 között) mindössze 50 mű. Ebből kb. 30 mű esik az 1900-ig terjedő időre; 20 mű pedig 1900-1920-ig. Jelzett forráscsoport sem áll ugyanis minden évről rendelkezésre. Az 1884, 1885, 1899. évi nincs meg, a meglévők is hiányosak. RAL K. 1668-1674.

I.

**A HORNYÁNSZKY VIKTOR NYOMDA ÉS
KÖNYVKIADÓVÁLLALAT**

A nyomdaalapító Hornyánszky Viktor György
(Hornyánszky Gyula rézkarca)

A NYOMDAALAPÍTÓ

Hornyánszky Viktor György 1828 április 10-én született a Mosonvármegyei Hegyeshalmon. Fejlett kulturális igényét a szülői házból hozta.

A Hornyánszkyak már nemzedékek óta a vallásos és tanügyi irodalom, a közművelődés terén működtek. "A nyomda megalapítójának már atyja, a Puchón, 1801-ben született Hornyánszky György, hegyeshalmi (Moson megyei) tanító s ennek feleségéről Bobok Borbáláról való rokonai, névszerint Mudrony Bohuslav és Bobok György gyűjteni kezdték a múlt század végén a magyarországi ág. evangélikus községek történetére vonatkozó adatokat, melyeket aztán folytatott s kiegészített maga György is, fia pedig később egyes töredékekben s egészben is kiadta. A theológiai tanulmányokat Nagy-Kőrösön és Pozsonyban végzett s 1849-ben meghalt Hornyánszky György azonkívül elemi ábéczét is írt és adott ki Magyar-Óvárott 1837-ben s mint pedagógus és mint nevelésügyünk harcosa, ernyedetlenül munkálta egyháza s hazája javát."⁴

A Hornyánszky György és Bobok Borbála házasságából született két fiú közül a kisebbik – Gyula – Pesten és a hallei egyetemen végzett teológiai tanulmányokat. Brassóban lelkészkedett, ahol az ág. evangélikus gimnáziumban és szemináriumban a magyar nyelvet is tanította. 1879-ben, 44 éves korában halt meg Budapesten. "Mint író, egyházi beszédein, tankönyvein kívül Kisfaludy: 'Irén' című szomorújátékának német fordításával is feltűnt."

A nyomdaalapító az idősebbik fiú: Viktor, a modori ágostai evangélikus gimnáziumban kezdte iskoláit, 1843-ban a magyar nyelv elsajátítása végett Nagybaráton s 1848-49-ben a pozsonyi ág. evang. gimnáziumban folytatta. 1849-ben édesatyja meghalt. A hegyeshalmi község vezetői a fiút kérték fel édesatyja megürült tanítói állása betöltésére, amit ő el is fogadott. Irodalmi munkásságot e közben folytatott.

"De csak kevés ideig élhetett tanítói hivatásának, mert nyilvános munkálkodásával fölköltvén és magára irányozván Petőfi egykori kiadója, Heckenast Gusztáv figyelmét, ez őt Pestre hívta, hogy az írói tollnak éljen. Hornyánszky engedett is a fölhívásnak, s Pestre jöve először a *Pester Zeitung* szerkesztőségébe lépett be, hol Glatz Ede, a jeles fordító és publicista mellett s Heckenast állandó jóakaró biztatásával bő alkalma nyílt tehetségei kifejtésére.

Ezen időre esnek első önálló művei is, a mellett a széles medrű irodalmi propaganda mellett, melyet lapjaival a magyarországi evangélikus nép vallás-erkölcsi nevelése, értelmi fejlesztése és fölvilágosítása érdekében folytatott. Így 1852-ben megjelent tőle a *Geschichte von Ungarn*, nyilvános és magánoktatásra szánva az ifjúságnak. Ezt követte a *Leitfaden beim ersten Schulunterricht in der Geschichte des österreichischen Kaiserstaates*, melyet Galgóczy Károly 1854-ben magyarra is lefordított. Egy év múlva a *Geschichte des österreichischen Kaiserstaates* hagyta el tőle a sajtót két kötetben, majd a *Blätter für das evangelische Volk* s Magyarország nagy geográfiai lexikonja német nyelven,

---

4. Hornyánszky Viktor könyvnyomdájá Bp. (1895?) 13-17.p. a következő életrajzi adatokat és a nyomda kiadványai jellemzését is ebből idézzük.

hasznos segédkönyvül hatóságok, postahivatalok, ügyvédek és üzletemberek számára."

Hornyánszky 1863 őszén nyitotta meg nyomdáját. Eleinte cégtárssal dolgozott, mivel nyomdász szakképzettsége nem volt. Akkoriban az *Evangelisches Wochenblatt* és a *Protestantische Jahrbücher* című lapokat szerkesztette. A protestáns pápens ellen és körül támadt mozgalom érlelte meg azt az elhatározását, hogy saját nyomdát alapítson.

Kezdetben a Régiposta utcában, majd az akkori Bálvány utca és a Széchenyi tér sarkán működött a nyomda. Közel tíz évig dolgozott cégtársakkal. Az alapításkor Hummel Jánossal, majd tőle megválván, Träger Endrével jegyezte a céget. Amikor Träger 1869-ben az Egyetemi nyomda igazgatója lett, Hornyánszky Viktor saját neve alatt, egyedül vezette üzletét. Addigra már maga is elsajátította a nyomda vezetéséhez szükséges ismereteket. Kezdetből fogva vállalt könyvkiadást is.

1863-ban itt jelent meg Batizfalvy István szerkesztésében a *Magyar Nép Lapja* s ezzel egyidejűleg egy német nyelvű képeslap *Pester Bote* címmel. "Kiadványai ez időben túlnyomólag protestáns felekezetiek voltak s úgyszólván egyedül a Hornyánszky nyomda látta el az ország evangélikus híveit vallási könyvekkel: ő nyomtatta nemcsak a magyar, de a román, szerb és más keleti nyelvű bibliákat is az angol biblia-társulat részére, s hogy ily kiadványai csín, ízlés és olcsóság tekintetében mily fokon álltak, azt mutatja éppen az angol biblia-társulat kitüntető bizalma, mellyel a magyar nyomdászati ipar általánosan emelkedett színvonala mellett is e nyomda-intézetnek adott előnyt a többiek felett."

"Házi és családi élete mintaszerű volt. 1859-ben vette el Széchenyi János gróf tisztartója Skita leányát Karolát, kinek holta után annak nővére 1867-ben lett neje, ki őt holtáig mint hű feleség kísérelte az életen át."⁵

Hornyánszky Viktor Gy. sokoldalú társadalmi tevékenységet is folytatott. Egyik kezdeményezője volt a protestáns árvaház alapításának (1859),⁶ s az ő munkásságával kapcsolatosak a nyomdások szervezkedésének első sikerei is.

5. Hornyánszky Viktor [Nekrológ] Corvina A Magyar Könyvkereskedők Egyletének Közlönye V. évf. Bp. 1882. június 20.sz.

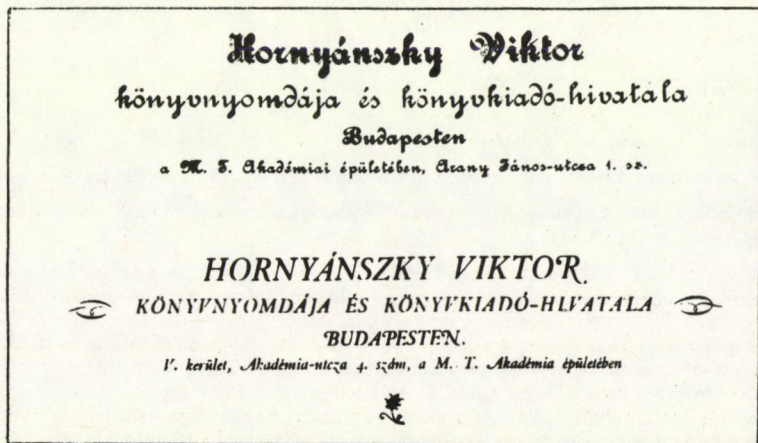
6. *Brocskó Lajos*: A Budapesti Protestáns Országos Árvaegyesület és Árvaházának története 1859-1895. Bp. 1896. Hornyánszky Viktor Könyvnyomda 160.p. Az árvaegylet alapítására és Hornyánszky szerepére l. 36.p. Az 1877-ben felavatott új árvaház létesítői között 31.p. Az árvaház emléktábláján nevét az utókornak megörökítették 38.p. Kezdeményezéséből alapították a "Protestáns Árvaházi Képes Naptár-t mint az Ávh. közlönyét 56-57.p. 20 éven át folytatott pénztárosi tevékenységéről szóló sorok egy részét idézzük: "Mint pénztáros, kiváló érdemeket szerzett magának Hornyánszky Viktor nyomdatulajdonos, ki az egyesület alapító bizottságának tagja, 1859-ben az egyesület alelnöke és pénztárosa, 1863-1882-ig mint a választmány tagja egyszersmint pénztáros is volt. Az ő érdeme nemcsak abban állott, hogy a pénztárosi teendőket 20 éven át díjtalanul s nagy elfoglaltsága mellett is a legnagyobb buzgósággal végezte, hanem ezen kívül a protestáns lelkészekkel fennállott összeköttetései segélyével folyvást újabb és újabb jövedelemforrások fölfedezésén, újabb jötevők. adakozók megnyerésén fáradozott. Az 1882-évből váratlanul bekövetkezett halála súlyos csapásként nehezedett a választmányra, amely elhunytá felett mély bánatának közgyűlési jegyzőkönyvében adott kifejezést és az árvaház alapítása és felvirágzása körül szerzett bokros érdemeiért a hálás elismerés jeléül nevét az árvaház emléktábláján megörökítette..." 81-82.p.

1872-ben a nyomdászok hathetes sztrájkja után az ő lakásán tartották a *főnökök és segédek* vegyesbizottsági üléseit s ő mint a *Főnökegyesület* tagja, tevékenyen hozzájárult ahhoz, hogy a nyomdatulajdonos főnökök a segédek követeléseit teljesítsék. Ennek eredményeképpen a budapesti nyomdászok elsőként egész Európában kivívták a 9 órás napi munkaidőt és a túlóradíj kifizetési kötelezettségét. 1873-ban a *Budapesti Könyvnyomdászok és Betűöntők Egylete* Hornyánszkyt választotta elnökéül. Munkásságával segítette a nyomdászok szervezkedésének továbbfejlődését. Így következett be 1876-ban a vezetése alatt álló egyesület az önképző segélyegylettel, és a szakma özvegyeit és árváit segélyező pénztár megalapítása is. 1878-ban az első magyar országos nyomdászgyűlés szintén Hornyánszky Viktor György elnökletével tartotta megbeszéléseit. 1880-ban pedig az országos könyvkiállítás szervezésében tünt ki szakértelmével és fáradhatatlanságával.

Úgy látszott fáradhatatlan... Mégis, 54 éves korában 1882 május 21-én – egy egész délelőtti tartó nyomdász-választmányi ülésről hazafelé menet – érte a halál. A Typographia tudósításából olvassuk, hogy a nyomdászság színe-java, "roppant nagy számmal a budapesti polgárság, írók, akadémikusok" kísérték utolsó útjára. Nemcsak a rokonok és barátok, hanem a Pesti könyvnyomda Rt, Khon és Wein, Deutsch, Rudnyánszky Wilkens és a nyomdász dalkörök díszes koszorúit borították a koporsót. Az Athenaeum, az Egyetértés, az Összhang dalosai és a "budapesti nyomdászdalkör" énekesei szólaltatták meg a búcsúztató gyászénekeket...

A nyomdaalapító élete lezárult. A Budapesti Könyvnyomdászok és Betűöntők Egylete jegyzőkönyvben örökítette meg tíz éven át fáradhatatlanul dolgozó volt elnöke tevékenységét és arcképét is megfestette, hogy az egyesület hivatalos helyiségeiben kifüggesztett arckép örökre emlékeztesse nemes személyiségére az elkövetkező nyomdász-nemzedékeket...⁷

7. Typographia XIV évf. 21. sz. 1882. május 26. Az említett festmény hollétéről nem tudunk.

A CÉG KÉSŐBBI ÉVTIZEDEI

Hornyánszky Viktor György halála után felesége, Skita Fanni 6 gyermekkel maradt özvegyen. Megélhetésük biztosítására folytatnia kellett férje munkáját.

A Typographiának a gyászszertartásról tudósító száma már közli az özvegynek azt a szándékát is, hogy a cég működését annak eredeti nevén folytatja.⁸

A Hornyánszky Viktor Nyomda és Kiadóvállalat 1882 májusától Concha Károly igazgatásában, majd 1883-tól 1885-ig Knoll Károly vezetése alatt folytatta a cég munkáját. (Knoll Károly 1885-ben bekövetkezett halála után újra Concha Károly vette át az igazgatást, az 1890-es években pedig az idősebbik fiú, aki apja nevét viselte, Hornyánszky Viktor.)

A nyomdaalapító életében a Régiposta-utcában, majd a Bálvány utca és a Széchenyi tér sarkán⁹, a 80-as évek elejétől a Nádor utca 28 alatt működött¹⁰. 1883-tól tette át üzemét az Arany János utca 1. alatti Akadémiai bérházba¹¹, majd az 1895-ben felépült új – végleges – üzemébe az Aradi utca 14-be költözött. (Az üzemet 1943-44-ben bombatalálat érte, és ezzel véglegesen megszűnt.)¹²

Az üzem – mint korábban már jeleztük – az első évtizedben társas cégeként; 1869-től illetve más források szerint 1872-től az alapító, mint egyedüli cégtulajdonos vezetése alatt működött, annak halála után is megtartva eredeti nevét és az egy tulajdonos formáját. Feltehetőleg a századforduló táján alakult át, családi közkereseti társasággá. Majd 1923-tól részvénytársasággá az Angol Magyar Bank, s ezen keresztül a Globus nyomda érdekeltségébe került. A részvények többsége kezdetben a család tagjainak birtokában maradt. 1932-ben a céget gyakorlatilag a Globus nyomdával egyesítették, eredeti nevének megtartása mellett. Formailag tehát továbbra is önálló üzemként működött, célszerűségi

---

8. Uo.

9. Novák László: A nyomdászat története V. könyv. 1801-1867. Bp. 1928. 42.p.

10. Magyar Nyomdászok Évkönyve Bp. 1883. (Tarnay József szerkesztésében és kiadásában)

11. Az Akadémiával való kapcsolat megalapozását is jelentő telephelyváltoztatással a következő alfejezet részletesen is foglalkozik.

12. Typographia 1948. április 8.-i sz. Dencs Ferenc: Globus c. cikke. E cikk szól a Hornyánszky Viktor Rt.-ről is. Ennek nyomán nem lehet egyértelműen állítani, hogy a nyomda háborús pusztulás következtében szűnt volna meg. Úgy tűnik az Aradi u. 8-10 sz. alatt működött Globus épülete semmisült meg; s hat hónappal a felszabadulás után a két nyomda munkásai az Aradi utca 14-ben üzemelt Hornyánszky V. Rt. nyomdaépületben kezdték meg a munkát. "A stabilizáció idején, amikor már biztos volt, hogy talpra áll az üzem, 85.000 Ft-ot kaptak az Angol Magyar Banktól, de akkor már milliókat áldozott a munkásság az üzembe és joggal magáénak tekintette. 1947 január elsejétől az addig külön részvénytársaságként szereplő Hornyánszky-féle üzemet beolvastották a Globus Rt-be és a 85.000 Ft-ot 21.000 Ft híján visszafizették a banknak. A háború előtt eladott, de el nem szállított regálisokat (szedőállvány) visszavásárolták és most 1948 márciusában a halálra ítélt Hornyánszky-féle épületben új erőben ismét dübörögnek a Globus Rt. feltámadt gépei..."

okokból: "... célszerűnek látszik a nagy múlttal és ismert jó névvel rendelkező vállalat keretének fenntartása" – hangoztatta az egyesítést előkészítő irat.¹³

A Hornyánszky Viktor nyomda és kiadóvállalat méreteit, munkaslétszámát és felszereltségét tekintve a szolidabb közép üzemek közé tartozott. Noha egészen pontos adatok nem állnak rendelkezésünkre, ismert kiadványokból ez így következtethető.

"A sokszorosítóipar központja Budapest volt, ahol az Athenaeum nyomda 581 fővel, a Kosmos és Pallas és a Légrády nyomdák egyenként 300-nál nagyobb, összesen 1581 főnyi munkaslétszámmal voltak a legnagyobb üzemek. Ezek mellett már 13 budapesti nyomda létszáma haladta meg a 100 főt."¹⁴ Az idézett adatok az első világháborút megelőző évtizedekre vonatkoznak. Ebben az időben már bizonyos, hogy a Hornyánszky cég is a 100 munkáson felüli létszámot foglalkoztató üzemek sorába tartozott. Természetesen nem egyszerre, fokozatosan érte el ezt.

1863-ban 6 gyors sajtóval indult és még az 1883-as adatok szerint is csupán ennyivel rendelkezett és a szedők száma 60-80 között mozgott; a kisegítő személyzettel együtt elérhette már a 100 főt az alkalmazottak száma.¹⁵ A nyomdász-évkönyvek adatai is – még az 1900-at követő első években is – 50-70 szedőt tüntetnek fel, váltakozva emelkedő és csökkenő tendenciával. Az 1895-nél semmiképpen sem korábbi mű is¹⁶ 50 betűszedőt, 20 tanulót, 7 gépmestert, 5 gép-mesterséget tanulót említ: az összes foglalkoztatott létszáma 139 főt tesz ki. Ugyanebben az időben "tizenkét nagyobbfajta augsburgi és a hazai készítésű Wörner-féle gyorsajógép, ötöstől hetesig valamennyi a legújabb szerkezettel"¹⁷ működik.

Az ismert hézagok is a nyomda kiegyensúlyozottságáról és egyenletesnek mondható fejlődéséről tanúskodnak és ezt a következtetést erősíti az az egyik legújabb feldolgozásból merített adat is, mely szerint a nyomda a 80-as években már Budapest 1200 legnagyobb adófizetője között foglalt helyet.¹⁸

A munkáltató és munkásai viszonyára mindvégig jellemző maradt az a szellemiség, amelyet az alapító nyomda tulajdonos képviselt. Mint tudjuk, az ő közreműködésével vívták ki 1873-ban a budapesti nyomdászok a 9 órás munkaidőt s a kötelező túlóradíj kifizetését. Míg egyes nagy nyomdák, egyebek között az Athenaeum, a Légrády, az Egyetemi nyomda figyelmen kívül hagyta a nyomdászoknak ezt a vívmányát és 14 éven aluli gyermekeket is foglalkoztatott;¹⁹ a

13. Fővárosi Levéltár. Hornyánszky Viktor iratai XI. 912. 256. f. Bár ebben a dolgozatban nem foglalkoztunk a nyomda első világháború utáni működésével, szükségesnek tartjuk a részvénytársasággá alakulással kapcsolatos iratokat bemutatni. (Függelék)

14. Sándor Vilmos: A nagyipar fejlődése Magyarországon 1867-1900. Bp. 1954. 508. p.

15. Magyar Nyomdászok Évkönyve Bp. 1883. (Tarnay József szerkesztésében és kiadásában)

16. Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája Bp. é. n. 29. p.

17. Uo. 22. (A gépparkra vonatkozó adatokkal)

18. Varga Sándor: A Magyar Könyvkereskedők Egyletének alapítása Bp. 1980. 78. p.

19. Sándor Vilmos: A nagyipari fejlődés Magyarországon 1867-1900. Bp. 271. p. idézi a Munkás Heti Krónika 1873. febr. 23-i számából azokat a nyomdákat, amelyek 10-12 éves gyermekeket foglalkoztatnak.

Hornyánszky nyomdára nemcsak a jogszertű, de munkáltató és munkások közötti példaszerűen emberséges viszony volt jellemző. Ez mégcsak fokozódott 1895-től kezdve, amikor a vállalat új épülete elkészülvén, az addigi szűkösebb helyiségek után tágas, korszerűen szellős – kifejezetten nyomda céljára épített – gépter-
mekben, kötészetben folyt a munka.²⁰

A NYOMDA KIADVÁNYAI²¹

Amint már a bevezetőben jeleztük – terjedelmi korlátok miatt – nincs módunkban a nyomda valamennyi kiadványának bibliográfiáját közölni. Így itt csak vázlatos jellemzésre s néhány kiemelkedően szép, vagy fontos kiadványának megnevezésére vállalkozhatunk.

A hatvanas hetvenes években – amint ezt már az alapító bemutatásánál is hangsúlyoztuk – zömmel vallásos kiadványok kerültek ki a nyomdából, köztük az angol bibliai társulat kiadványai is. Nemcsak az angol bibliai társulat ragaszkodott egész fennállása alatt ehhez a nyomdához, de a nyomda és kiadó-vállalat többévtizedes munkásságát is jellemezte a protestáns felekezeti művek kiadásának vállalása hazai szerzőktől is; magyarul és a nemzetiségek nyelvén is. (Szerb, horvát, bolgár és román nyelvű kiadványai is voltak e témakörökből.)

A vallásos témakörön belül a művek széles skálája található a Károlyi Gáspár fordította teljes biblia ismételt kiadásától (1871, 1875.) a tudományos és az ifjúság nevelését célzó tan- és mesekönyvekig.

A könyvészetek nyomán kicédulázott művek tematikája fokozatos arányeltolódást mutat a kezdetben zömében vallásos és egyházi tematikájú művektől a világiak, tudományos és gyakorlati felhasználású művek, s kisebb mértékben a szépirodalmi művek kiadásáig is.

Az első szakaszban (1860-1875 között) 111 Hornyánszky nyomdával jelzett műből még 83 egyházi jellegű és csak 28 világi. Az egyházi jellegű műből is a zöm (47) úgynevezett "valláserkölcsei" – főleg az ifjúság nevelésére szánt, - zömében egy-két íves – elbeszélő formájú példázat, néhány nagyobb ugyanilyen jellegű mű társaságában. E ciklusban teljes Biblia kiadás 3, egyháztörténeti tudományos jellegű mű 13, imakönyv, énekeskönyv és egyházi beszéd 9. A világi jellegű 28 műből legnagyobb számmal a tankönyvek szerepelnek, számuk 13, amelyek között megtalálhatjuk az elemi, közép és felsőoktatás számára készületeket is, csak úgy, mint az elemi olvasókönyveket és nyelvkönyveket és a mérnök-hallgatók számára készült "derékszügű vetülettan"-t. A történettudományi művek 5, a szépirodalom 4, a mezőgazdasági 1, a naptárak 2 művel szerepelnek e szakaszban. A távirda 3 mű kiadására készítette a céget. E háromból kettő még csak pár lapos kiadvány: *Utasítás a Rómában átvizsgált nemzetközi távirázati*

20. Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája Bp. é. n. 21. p. és 33. p. a munkahelyiségek és munkakörülmények leírásával.

21. E részt a 2. jegyzetben említett könyvészeti munkákból Hornyánszky V. nyomda impresszummal ellátott egyes művei nyomán, azokat általános kategóriák alá vonva állítottam össze. A műveket is innen idézem.

egyezmény életbelépte alkalmával a távirdaüzleti szabályokban beálló módosításokat illetőleg. Magyar és német nyelven Ivr. 8. l. Pest, 1872. és *"Utasítás a távsürgönyök kézbesítése iránt.* 12r 7 l. Bp. 1874. A harmadik, *távirda naptár 1873-ra* 65, 24. és 8 l. Pest 1873. Jelentősége számszerűségénél és terjedelménél nagyobb...

A következő ciklusban – 1876-1885 között kiadott műveknél (összesen 93 mű) éppen a távirdai kiadványok révén tolódik el a művek aránya a világi kiadványok javára. Az egyházi jellegű kiadványok 38 művel, a világiak 55 művel szerepelnek. Az egyházi jellegű kiadványokon belül is visszaszorul az ún. "vallás-erkölcsi" tanító-nevelő jellegű mű, számuk 22 és előtérbe nyomulnak a tudományos egyháztörténeti művek (15) és egy imakönyv és egy énekeskönyv képviseli még ezt a tematikát. A világi kiadványok közül, – mint már jeleztük – a távirda kiadványai szerepelnek 35 művel; államigazgatási és termelési kérdések 9, egyértelműen tudományos művek 5 nyelvtudományi és irodalomtörténeti; 2 évkönyv és 3 tankönyv, ez utóbbiból 1 elemi iskolai olvasókönyv, 1 magyar nyelvtan középiskolák számára ifj. Szinnyi József szerkesztésében, Bp., 1885.; és egy 100 oldalas "Magyar nyelvtan tót gyermekek számára. Mluwnica jazyka madarského" Bp., 1878.

Az 1886-1900 közötti művek listája az előzőkhöz képest megnégyszereződik, a többszörös újrakiadásokat is számba véve az előző ciklus ötszörösét is meghaladja: 446, illetve 532 mű. E cikluson belül így az arányeltolódás a világi művek javára még nagyobb, az egyházinak háromszorosa 399 mű az egyházi 133-al szemben. Ez utóbbin belül is megnő a tudományos feldolgozások aránya a vallás-erkölcsivel szemben: 100, illetve 33.

A világi műveken belül a művek fele egyértelműen a tudomány köréből adódik (162), a szépirodalom változatlanul viszonylag kis számmal van jelen, de természetesen nagyobb számmal, mint az előző ciklusokban (38), művészet, utirajz (16), posta és távirdai kiadványok 14, tankönyv 60, közoktatással foglalkozó művek száma 27, a jelenkori társadalmi, politikai kérdésekkel foglalkozó művek, kisebb kiadványok száma 29, évkönyvek, naptárak 22, könyvtár és nyomdaipar 14, egyéb 16. Az újrakiadások is kisebb számmal adódnak az egyházi énekes és imakönyvek 9, egyháztörténeti 8 és nagyobb számmal a világi, főleg tudományos művekből 40.

A nyomda és kiadó története eme általunk tárgyalt záró szakaszának, – melynél tovább e munkában nem tudunk terjeszkedni – kiadványaiban nemcsak a művek arányainak eltolódása és profiljának változása mutatkozik, de az a társadalmi igény is, amely ezeket a változásokat okozta.

A múlt század nyolcvanas, kilencvenes éveire a nagyipar, út- és vasútépítések fokozott kibontakozása, lendülete jellemző, egyszóval a társadalom modernizálódásának előrehaladása, mely a tudományos és gyakorlati kérdések iránti igényt is növeli (közlekedés, posta, távirda, különböző iparágak nyelvezete, magyarosodása stb.) s egyben szélesíti a magyarul ilyen műveket olvasni kívánó emberek körét. Talán mondhatjuk, enciklopedikus szélességű és változatos az olvasói igény. Nem véletlen, hogy ebben az időben készül és jelenik meg a Pallas Nagylexikon (1892-1896 között 16 kötetben) s korábban külföldi lexikonok újra kiadása, s a tudományos művek megszorodása valamennyi kiadónál. A mille-neumi kiadványok is minden kiadónál jelentkeznek, különböző arányokban. Erre az időre esik a kifejezetten olvasmányos művek számának szaporodása is.

Szépirodalmi eredeti művek és fordítások sorozatokban való megjelentetése valamennyi nagy kiadónál, de a kisebb kiadóknál is. E sorozatok az igazi, akkor még nem klasszikus, vagy azóta klasszikussá vált alkotásoktól az ún. ponyváig rendkívül széles skálájúak s krajcáros füzetes kiadásukkal jelzik azt a versenyt, ami a kiadók között az olvasókért folyt. Néhány cím ezekből: *Pallas könyvtár*, Révainál: *Jó könyvek*; *Athenaeum kézikönyvtára* (tudományos eredeti művekkel és fordításokkal), *Athenaeum olvasótára* szépirodalmi sorozat eredeti magyar és fordításban közölt művekkel. Méhner és Bucsánszky füzetes tartalmi értelemben is "ponyva" kiadványaival szemben a nagy kiadók versenye az olvasóért a nemesebb irodalom elterjesztésével kívánt hatni.²²

A Hornyánszky cég – úgy tűnik – nem vett részt ebben a versenyben. Talán a piac túltelítettsége(?) miatt.

A társadalom változó igényét tükröző profilváltozás ellenére is megőrződik a cég korábbi karakterisztikája. Ez mindenekelőtt a protestáns felekezeti jellegű kiadványok változó számú, de változatlan jelenlétét és az újonnan meghódított területek őrzését és fejlesztését jelenti. Ez utóbbiak sorába tartoznak a posta és távirda kiadványai, a tankönyvek és a tudományos művek növekvő száma. A tudományos kiadványok növekvő száma az Akadémiával való szoros kapcsolattal csupán részben magyarázható, de bizonyára annak is szerepe van benne, hogy olyan tudós szerzők is a Hornyánszky céghez fordulnak művük kiadása ügyében, akiknek műve, nem az Akadémia, de saját kezdeményezésükből született. Mutatóul néhány:

Budenz József: Finn nyelvtan (3.4.5. jav. kiadásban is) dr. Szinnyei József átdolgozásában. 1896., 1900.

Éble Gábor: Nagykárolyi gróf Károlyi Sándor tábornagy temetése alkalmával 1744. jan. 22-én Nagy-Károlyban részint elénekelt, részint elmondott verses búcsúztató. Sajtó alá rendezte és kiadja (8.r. 91 l és kép) Bp., 1888.

Éble Gábor: Egy magyar nyomda a XVIII. században. Adalék nemzeti köz-művelődésünk történetéhez. Levéltári kútfők nyomán. (8.r. 991.) Bp., 1891.

Hornyánszky Viktor. Ugyanettől a szerzőtől még további 5 történeti mű.

Fröhlich Izidor: Matematikai repertórium physikusok számára. A szöveg közé nyomott 28 ábrával (8.r. VI. 208 és 4 l.) Bp. 1890.

Gelléri Mór: Szabadkőművesi reformok: A külföldi szabadkőművességben felmerült reformeszmék és javaslatok vázlatos ismertetése. (8.r. 31 l.) Bp., 1889.

Kunos Ignác: Török népmesék. Eredetijét gyűjtötte és magyarra fordította - Vámbéry Ármin előszavával (8.r. VIII és 202 l.) Bp. 1889.

Miletz János: Katona József családja, élete és ismeretlen munkái. (8.r. VI.314 l. és arckép.) Bp., 1886.

22. L. e. részhez Petrik idézet bibliográfiái mellett *Révay Mór János*: Írók-könyvek-kiadók (Egy magyar könyvkiadó emlékiratai) c. művét Bp. 1920, nevezetesen a I. köt. "Jó könyvek" és a népirodalom c. fejezetet 90-105.p.

Petz Vilmos: A görög tragédia I. köt. A görög tragédia története (8.r. 383 l.) Bp. 1888.

Pekár Károly: Positiv aesthetika (Physiologiai s psychologiai esthetika. Az aesthetikai érzések psychophysiologiája) (8.r. XIV és 672 l.) Bp., 1897.

Spencer Herbert: Értelmi, erkölcsi és testi nevelés. Angol eredetiből a szerző engedélyével fordították dr. Öreg János és Losonci László. 2. kiadás (8.r. XV és 223 l.) Bp. 1898.

Szinnyei József dr. számos középiskolai és felsőbb oktatás célját szolgáló nyelvkönyvei, irodalmi olvasókönyvei több kiadásban a Hornyánszky Viktor kiadvállalatnál jelentek meg. Ugyancsak itt jelentek meg *Zichy Jenő gr.* Oroszországi és keletázsiai expedíciójának beszámolói, (1899) és Harmadik ázsiai utazásáról szóló mű (első és második fele a magyar halászat. Írta Jankó János. Zichy Jenő gr. előleges beszámolójával 565 ábrával n.r. 634 l.) Bp. 1900. Végül álljon itt a kiadó profiljára kezdettől jellemző mű is, egy lelkesítő segédkönyv.

Agenda vagyis az egyházi szertartások végrehajtásának módja, az ág. hitv. evang. egyházak számára az egyetemes gyűlés megbízásából készítették a püspöki kar közreműködése mellett Karsay Sándor és Czékus István. Első kötet. Egyházi szertartások. (4.r. XII és 16 l.) Bp. 1889.

Az időszaki kiadványok közül itt jelentek meg a következők. Hetilapok: *Kis Tükör*, *Magyar Gazdák Lapja*, *Tanáregyesületi Közlöny*, *Protestáns Egyházi és Iskolai lap*, *Téli Újság*, *Opraydovy Krestan*, stb. Havi folyóiratok: *Akadémiai Értesítő*, *Felső Nép és Polgáriskolai Közlöny*, *Graphica*, *Magyar Nyelvőr*, *Hajnal*, *Örömhír*, *Keresztyén Híradó*, *Keresztyén*, *Bába-Kalauz*, *Protestáns Szemle*. Negyedéves folyóiratok: *Athenaeum*, *Ethnographia*. Hetenként háromszor megjelenő politikai lap a *Slovenské Noviny*. Meg nem határozott időközökben megjelent hivatalos lapok: *Posta- és Távirat Rendeletek Tára*, *Sbornik*, *Postatakarékpénztári Közlöny*, *Cheque- és Clearing forgalom jegyzéke*, a *Budapesti Polgári Lövészegyesület Hivatalos Értesítője* stb. A különböző alkalmú naptárkiadványok mellett állandó naptárkiadvány: a *Protestáns Árvaházi Naptár*.²³

A nyomda és kiadvállalat levéltári anyagának elpusztulása miatt még csak jelezni sem tudjuk milyen volt kis alkalmi nyomtatványainak tematikája és terjedelme; milyen arányú volt az önálló kockázatra vállalt könyvkiadás és a hivatalokat, vagy vállalatokat nyomtatványokkal rendelésre ellátó nyomdai termékek szerepe a vállalat üzletvitelében. Valószínűsíthető, hogy ez utóbbiak szerepe nem volt jelentéktelen sem mennyiségben, sem a vállalat nyereséges üzletvitelének biztosításában. Ismert és ismertetett (és részben ezután sorra kerülő) kiadott művei tematikája és mennyisége ezt a feltételezést sugallják, éppen mert nem tartoztak a kelendő "siker-könyvek" közé. E valószínűsítés tényszerű megalapozását szolgálja az a kevés adat, amely rendelkezésünkre áll. A céget bemutató – már másutt idézett – könyvecskében olvassuk a következőket: "Az 1896. június és július hóban Budapesten tartott nemzetközi távirat-értekezlet összes

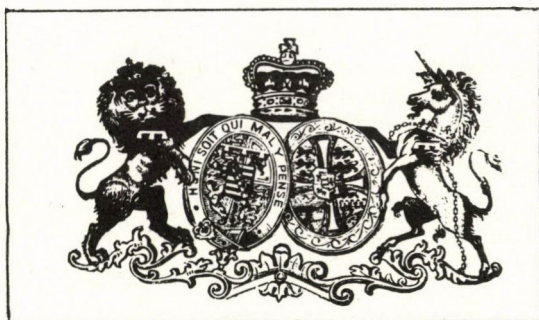
23. Az időszaki kiadványokat az itt közölt sorrendben hozza a Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája c. már idézett é.n. kiadvány 29-30.p.

nyomtatványainak nyomtatását a nm. Kereskedelemügyi m. kir. Minisztérium a czégre bízta, s hogy ez alkalommal sikerült a külföld elismerését kiérdemelni, bizonyítja a 'Bureau International des Administrations Telegraphiques' e füzetben reprodukált elismerő levele²⁴

Talán a tévedés kockázata nélkül általánosíthatunk ebből az egyszerű tényből. Feltételezhető, hogy a nyomda állandó megrendelői (fenti minisztérium), az Akadémia, a bevezetőben említett Angol Biblia Társulat s más protestáns felekezetek és talán mások is különböző nyomtatvány-igényeikkel e céghez fordultak.

Mind a nyomtatványok számos változatainál, mind a könyvek nyomtatásában és kiállításában a vállalat szép, ízléses, precíz munkáról tanúskodó darabjait kapták a megrendelők.

"Az ezredéves országos kiállításon a cég úgy a sokszorosító, mint a közművelődési csoportban résztvevő és nyomdai versenyképességért, jó ízlésért és jó munkáért a milleneumi nagy érmet, a könyvkiadás terén szerzett érdemekért pedig a kiállítási érmet nyerte el."²⁵

---

24. Ua. 30.p.

25. Ua. 30.p.

II.

A HORNYÁNSZKY CÉG KAPCSOLATA AZ MTA-VAL ÉS SZEREPE A FOLYÓIRAT ÉS KÖNYVKIADÁSBAN ÉS KÖNYVTERJESZTÉSBEN

AZ AKADEMIA KIADÓI TEVÉKENYSÉGE

A Hornyánszky-cég és az Akadémia kapcsolatának bemutatása előtt szükségesnek látszik némi kitérő az akadémiai könyv- és folyóirat kiadás és terjesztés gyakorlatának felvázolására.¹

Az Akadémia korábbi hat tudományos osztályának három osztályra sorolásával – 1869-től élénkül meg a kiadói tevékenység is. A központi kiadványok korábbi gyakorlata mellé felsorakoztak az osztályok és különféle akadémiai bizottságok külön kiadványai.

"A központi kiadványokat (Évkönyvek, Értesítők, Almanach stb.) az Akadémia főtitkára gondozta. A különféle értekezések (Nyelv- és Széptudományi 1867-1949, a történettudományi 1867-1947, a természettudományi 1867-1894 stb.) és nagyobb monográfiák az osztályok kiadványai voltak. A szakfolyóiratokat, forráskiadványokat és egyéb tudományos szakművek széles tömegét a bizottságok adták ki... Minden kiadvány... központi összehangolás és költségvetési ellenőrzés mellett készülhetett el."²

1875-ben létesült a Könyvkiadó Vállalat, amely három évre előre tervezett ciklusokban nemcsak hazai, de külföldi szerzőktől is – természetesen magyar fordításban – kiadott a tudományágak legkülönbözőbb területeiről jelentős műveket. A ciklusok előzetes meghirdetésével pártoló tagokat toboroztak, akiknek bizonyos összeg befizetése mellett küldte meg az Akadémia arra kijelölt alkalmazottja az illetmény-könyveket. A Könyvkiadó Vállalat sorozataiból az illetménykönyvek fennmaradása után megmaradt részt éppúgy könyvkereskedők árusították el, mint az akadémia egyéb kiadványait.

Kiadványai készítését *nem egyetlen nyomdára* bízta az Akadémia. Az a többévtizedes gyakorlat honosodott meg, hogy egy-egy szóban forgó mű ki nyomtatására különböző nyomdáktól kért árajánlatok mérlegelése nyomán választottak nyomdát. Az természetesen előfordult, hogy időszaki kiadványai (Értesítő, Almanach, Emlékbeszédek stb.) egyike-másika folyamatosan, – hosszabb ideig – a kedvező árajánlata révén kiválasztott nyomdánál, v. vállalatnál készült.

A foglalkoztatott nyomdák között kis-, közép és nagyvállalatok; részvénytársaságok egyaránt szerepeltek.

Az Akadémia kiadványainak terjesztése is változó formákban történt; a könyvnyomtatásnál nagyobb állandóságot mutatva. Az akadémiai könyvkiadás kezdeteitől ugyanis egészen 1875-ig az Eggenberger József és fia cég látta el az akadémiai művek terjesztését. Az elégtelen terjesztés tapasztalatai 1875-re érlelték meg azt a döntést, hogy az Akadémia saját kezelésébe vegye kiadványai

---

1. Alapvető forrása a kérdésnek. Fráter Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai. 1854-1949. Bp. MTA 1974. és Fráter Jánosné: Részletek az Akadémia könyv- és folyóiratkiadásából. Magyar Tudomány 1974/9. 598-605 p. Fráterné említett munkáira támaszkodik eredeti forrásokra is hivatkozva; Voit Krisztina: Az Akadémiai könyv- és folyóiratkiadás szervezete MTA I. Oszt. Közleménye. 32. 1981. c. munkája, mely a Hornyánszky-nyomda és kiadóvállalat tevékenységét, könyvterjesztői munkáját érintve, némely pontban kiigazításra szorul. Ezekre a kérdések konkrét tárgyalásánál még visszatérünk.

2. Fráter MT 1974/9. 603 p.

terjesztését. Így hozták létre az Akadémiai Könyvkiadó Hivatalt, amelynek vezetője, Knoll Károly 1875-től egészen 1883-ig évi 1200 Ft fizetéssel és a könyvek eladásából őt illető 5%-os jutalékkal látta el ezt a tisztséget. Feladata volt nemcsak a Könyvkiadó Vállalat sorozatainak az előfizetőkhez való eljuttatása, de valamennyi akadémiai kiadvány szétosztása, bel- és külföldre való szállítása. Ez természetesen nagyrészt elárúsító könyvkereskedések közbeiktatásával történt.

Az akadémiai kiadványok terjesztése és eladása miatti elégedetlenség éppen akkor – 1883-ban – indította az Akadémia vezetőségét eredményesebb kereskedési módokat keresésére, amikor a Hornyánszky nyomda és kiadó-vállalat az Akadémia Arany János utcai bérházának számos helyiségét üzeme működéséhez bérbevette. Ez időbeni egybeesés és egyéb – később részletesen taglalt – feltételek következtében a Hornyánszky cég nemcsak egyik állandó nyomdája lett az akadémiai kiadványoknak, de Knoll Károssal közösen létesített sortiment üzlete révén 1884-1890-ig az akadémiai kiadványok terjesztője is.

A Hornyánszky Viktor nyomda és könyvkiadóvállalat az Akadémia helyiségeiben (1883-1895)

A cég több évtizedes szerepe az Akadémia könyv- és folyóiratkiadásában a bérlő és háztulajdonos kapcsolattal vette kezdetét.

A Hornyánszky nyomda és kiadóvállalat az Akadémia Arany János utcai bérházában és a palota pincéjében rendezte be üzemét; az Akadémia viszont a házbérösszeg értékében nyomtatási kötelezettséget vállalt.

Ez a bérbeadói kapcsolat 1883-tól 1895-ig állt fenn. (Bizonyára a nyomdával való elégedettség fejeződött ki abban, hogy az Akadémia még a következő évtizedekben is igénybevette a nyomda szolgáltatait, tehát akkor is, amikor a vállalat már új épületébe költözött s csupán néhány helyiséget tartott kiadó-vállalata számára az Akadémia helyiségeiben, s amikor a bérbeadó már semmilyen összeg erejéig nem kötelezte magát nyomtatásra.)

Bérlő-szándékkal özv. Hornyánszky Viktorné 1883 február 4-én fordult az Akadémia Elnökségéhez.

Augusztus elsejétől kérte az Arany János utcai bérház földszinti helyiségeit – beleértve a korcsma helyiségeit is – 5-10 évre hat gyorssajtóval és gázmotorral működő nyomdája részére a következő feltételekkel: kész a jelenlegi bérlőkkel azonos bérösszeget fizetni, csupán a korcsma helyiség jelenlegi bérének aránylagos mérséklését kéri; "... minthogy ezen aránytalanul magas házbér fizetésére üzlete sajátlagos természeténél fogva csak egy korcsmáros van képesítve." Úgy véli, megfelelő összeget ajánl, ha az összes helyiségekért évi négyezer forint bérösszeg fizetésére kötelezi magát. Kérvénye második pontjában arra kéri az Elnökséget, hogy "legalább a fenti házbérösszeg magasságáig" az akadémia kiadványai és nyomtatványai nyomásával üzemet bizzák meg. Cége 25 éves fenn-

állása, szolid vagyoni alapja – úgy véli – elegendő biztosítékot nyújt arra, hogy a megrendeléseknek pontosan megfeleljen.³

Az Akadémia Elnöksége az ajánlatot elfogadja és a szerződést 1883 február 12-én megkötik, az évi augusztus 1-től hat évig, 1889 július 31-ig tartó érvénnyel. A Hornyánszky-cég az akadémiai bérház szinte valamennyi földszinti helyiségét bérlő üzeme számára. (Az 1. sz. alatti utcai bolthelyiséget és az egész udvari helyiséget; a 4. sz. alatti három utcai bolti és három udvari helyiséget; az 5. sz. alatti utcai helyiséget; a 6. sz. alatti utcai és udvari bolthelyiséget; a 7. sz. alatti utcai és udvari bolthelyiséget; a 8. sz. alatti utcai és udvari bolthelyiséget; a 9. sz. alatti négy utcai és négy udvari helyiséget, a hozzá tartozó pincékkel és padlással együtt.) A bérleti díj évi 4332 Fr. 64 kr., melyet a cég negyedévi részletekben előre köteles fizetni. A szerződés második pontja biztosítja a bérlőt – amennyiben fizetési és a bérelt helyisége jókarban való tartása kötelezettségének eleget tesz – a bérbeadó nem bonthatja fel a szerződést a kikötött határidő előtt, csakis az utolsó év befejezése előtt, vagyis 1889 február hó elsején. Amennyiben ez nem következik be, a szerződés további három évre – 1892 július 31-ig – lesz meghosszabbítva. A harmadik pontban a bérlő elvi felhatalmazást kap a bérleményben az üzletmenetéhez szükséges átalakítások elvégzésére – az Elnökség esetenkénti jóváhagyásával – kiköltözködése alkalmával viszont az eredeti állapotot vissza kell állítania. A szerződés negyedik pontjában az Elnökség kötelezi magát – a bérleti idő tartamára – évenként legalább 5.000 Ft értékű nyomtatványok megrendelésére az Elnökség által eddig fizetett, vagy ezentúl fizetendő egységárakon leendő pontos előállítás és szállítás esetén. A szerződést gr. Lónyay Menyhért, az akadémia elnöke s az akkor már 20. évét elért Hornyánszky Viktor – a nyomdaalapító legidősebb fia – tanúként pedig Knoll Károly és Rainprecht József írták alá, valamint Szemmennyei József, az Akadémia ezidőbeni ügyésze láttamozta. Az így készült szerződés egy példányát az akadémia értékpapírai között a Földhitelintézetben helyezték letétbe.⁴ A szerződés értelmében az Akadémia megrendeléseket biztosít a cégnek, melyeknek a nyomda- és kiadóvállalat pontosan eleget tesz. Így az együttműködés zavartalan.

Az alapszerződésben biztosított hat év múlva az Akadémia igazgatósági ülésén elhatározzák az újabb szerződés megkötését.⁵

Az 1889 aug. 1-től 1895 július 31-ig érvényes újabb szerződés az előbbiben bérelt helyiségeken kívül még további helyiségekre is kiterjed. (A földszinten a 2-3. sz. helyiségekre, s ezzel valamennyi földszinti helyiségre a bérházban; s az első emeleten a 11. sz. helyiségre.) Így a bérleti összeg, mely az előző 6 évben 4.500 Ft alatt maradt, most 5.000 Ft fölé emelkedik. Az Akadémia változatlanul 5.000 Ft-ra vállal nyomtatási kötelezettséget.⁶ Így, – mint láthatjuk – az Akadémia bizonyos bölcs előrelátást tanúsított, amikor az első hat évben a

3. MTAK Kézirattár RAL. 85/1883

4. MTAK Kézirattár RAL 730/1883. és RAL 133/1883 Földhitelintézeti elhelyezésről. Ld még Magyar Könyvszemle 1883. évf. 227-228.p.

5. Igazgatósági ülések jkvei 1888-1889.MTAK Kézirattár RAL. K. 1339.

6. Az újabb szerződés szövege RAL. 245/1890.

bérleti összeg feletti nyomtatási kötelezettséget vállalt, mely már a következő 6 évben fokozatosan javára megváltozott aránnyá fordult. Az előbbi újabb szerződés után ugyanis még további helyiségeket vett igénybe a nyomda. Már 1886-ban kérvényezte a cég a palota pincéjének bérletét is, – ami ismeretlen okból – évekig húzódva 1891 májusában, illetve augusztus 1-én realizálódott. Előbb a palota pincéjében elhelyezett egykori könyvraktár helyiségeinek egyrészét, majd az Akadémiai utcára néző egész területét bérelte ki a nyomda 170 Ft évi bérért⁷ (ahol az Elnökség engedélyével átalakításokat is végeztek).

1895 január 24-én "a cég saját céljának megfelelő könyvnyomtatói helyiséget építvén" az Akadémiánál bérelt helyiségek jelentős részét felmondta, augusztus 1-i kiköltözködési kötelezettséggel. Az Arany János utcai részen bérelt földszinti helyiségek egy részére "mely a bérház kapujától balra és az Akadémia-utcába a könyvtárnoki lakásig terjed" a bérleti szerződés meghosszabbítását kérte. Az Akadémia ehhez – évi 3.000 Ft bérért – hozzájárult, ám a maga részéről további nyomtatási kötelezettséget nem vállalt.⁸ Mindez azonban nem szakította meg a bérlettel kezdődött és 12 éven át az akadémiai kötelezettségvállalással induló és fennálló kapcsolatot az Akadémia és a Hornyánszky cég között, illetve azt a helyzetet, hogy a cég jelentős akadémiai kiadványok létrejöttében szerepet vállalt.

Hornyánszky Viktor
könyvnyomdája és könyvkiadó-hivatala
Budapesten,
a Magyar Tudományos Akadémia épületében.

HORNYÁNSZKY VIKTOR
KÖNYVNYOMDÁJA, KÖNYVKIADÓ-HIVATALA
Bel- s külirodalmi, továbbá akadémiai könyvkereskedése
BUDAPESTEN
V., Akadémia-utca 4. szám, a M. T. Akadémia épületében.
.....
Budapest, 1892. július 19-én
Nagyszíntelelti főesperes Hs.!

7. A palota pincehelyiségeinek bérleményeire vonatkozó iratok RAL 7a/1886. A szerződés RAL 283/1891. RAL. 107/1893.

8. A bérlemény nagyobb részének felmondása s új bérlet RAL 51/1895.

Szerződés.

Mely egyrészt a M. F. Akadémia Elnökség mint bérbeadó és másrészt Flornyánszky Victor könyvnyomdája bejegyzett cég mint bérlő között az Akadémia bérházában lévő és alant részletezett helyiségek bérlete tárgyában alulírott napon a következő feltételek mellett kötöttet.

1. A M. F. Akadémia Elnöksége bérbe adja és Flornyánszky Victor könyvnyomdája bérbe veszi az Akadémia bérházában fekvő, következő földszinti helyiségeket:

a) Az 1. sz. a. utcai boltihelyiséget és egész udvari helyiséget;

b) A 4. sz. a. három utcai bolti és három udvari helyiséget;

c) Az 5. sz. a. utcai helyiséget;

d) A 6. sz. a. utcai és udvari boltihelyiséget;

e) A 7. sz. a. utcai és udvari boltihelyiséget;

f) A 8. sz. a. utcai és udvari boltihelyiséget;

g) A 9. sz. a. négy utcai és négy udvari helyiséget, a hozzá tartozó fapincékkel és padlással együtt, folyó évi augusztus hó 1-jétől kiárusítandó egymásután hat

/.

730/1883

hogy mála a bérleti idő alatt évi legalább is 5000 forint
lévő megrendeléseket eszkörlend különbözö nyomtatványokban;
bérlo creg pedig kötelezi magát ezen nyomtatványoknak
az akadémiai Elnökség által eddig fizesett, vagy ereztül,
fizesendő egységáron leendő pontos előállítására és má.
lítására.

5. Per esetére aláveti magát bérlo creg a bérbeadó
által szabadon választandó budapesti kir. járásbíróság
illetékességének

6. Határozottan kikötetik, hogy ezen szerződés felek
könnyűleg nem birtosítható.

Minek hitelekül a szerződő felek sajátkező
aláírása.

Kelt, Budapesten, 1883. február hó 12.-én

Kornyánsky Viktor.

J. Longyapfeng
K. M. T. Akadémia elnöke.

Ellen:

Károly, mint tanu.

Ellen:

Ráspendofortu mint tanu

Ellen Kornyánsky
akad. ügyész.

AZ AKADEMIA KÖNYVKERESKEDÉSE

Knoll Károly – mint korábban már említettük – 1873-1883-ig volt az Akadémia Könyvkiadó Hivatalának vezetője. Feladata, mint az Akadémia fizetett tisztségviselőjének, az akadémiai kiadványok terjesztése. A forrásokból nem egyértelmű világossággal követhető nyomon vajon Knoll Károly felmondta-e állását az Akadémiánál, mivel a Hornyánszky-nyomda és kiadóvállalat igazgatója lett⁹ és ez után foglalkozott az Akadémia Igazgatótanácsa és bizottságai – az amúgy is válságosnak ítélt – könyvterjesztés új módszereinek kialakításával; vagy csupán véletlen időbeni egybeesésről van szó. A rendelkezésre álló forrásanyag ez utóbbi feltételezést valószínűsíti. Mind az Akadémia illetékesei, mind pedig Knoll Károly a legmegfelelőbb megoldást kereste. Éppen az Elnökség felszólítására adta be a Könyvkiadó-Hivatal vezetője saját javaslatát önálló – az akadémiai kiadványok terjesztésére – létrehozandó sortiment-üzlet alapítására, melyet 1883 márc. 15-én részletesen is előterjeszt.¹⁰ Az elnökség Knoll részletes javaslatát a Könyvkiadó Bizottság elé utalja; az viszont 1883 március 27-i ülésén – az érdemleges tárgyalás előtt kitérve – azzal halasztja el az azzal való foglalkozást, hogy Knoll Károly előbb esedékes jelentését nyújtsa be az 1882 évi üzleti működéséről, az akadémiai kiadványok terjesztéséről.¹¹ Néhány nappal később egy bizottságot küldtek ki a Könyvkiadóhivatal tárgyában. A bizottság tagjai – Gyulai Pál, Hunfalvy Pál és Szily Kálmán – kikérték a Franklin Társulat igazgatójának véleményét a könyvterjesztésről.

A Könyvkiadóhivatal tárgyában kiküldött bizottság 1883 június 4-i ülésén, Lónyai Menyhért elnöklete alatt, Gyulai Pál, Hunfalvy Pál, Szily Kálmán bizottsági tagok Trebitsch Ignác főkönyvvivő és Fraknoi Vilmos főtítkár jelenlétében beszéltek meg – egyebek mellett – a Franklin Társulat igazgatójának véleményét. A jegyzőkönyv szövege e kérdésről így tudósít: "A nevezett igazgató javaslatai oda irányultak, hogy az *Akadémia jelenlegi könyvkiadóhivatalát*, amely tetemes költségek mellett csekély eredményt mutat föl és az ellenőrzést is nehezíti, *megszüntetvén*, kiadványainak *könyvtári értékesítését bízza valamelyik fővárosi jó hírnevű könyvtárral*, aki az ajándék – és cserepéldányok szétküldését is elvállalná; a *könyvkiadó vállalat szétküldését és az előfizetési pénzek beszedését valamelyik nagyobb könyvkiadó-intézetre*. A könyvkereskedők közül kiválóan ajánlja Zilahy és Kilián urakat. A *kiadóvállalatra nézve azt hiszi*, hogy *kezelését a Franklin Társulat elvállalná*.

Ezzel kapcsolatban Szily Kálmán b. t. jelenti, hogy a Kilián-könyvkereskedés főnökéhez azt a bizalmas kérdést intézte, vajon hajlandó volna-e az akadémiai kiadványok *főbizományosságát* elvállalni; mire az kinyilatkoztatta, hogy kiváló megtiszteltetésnek tekintené, ha az Akadémia őt főbizományosává kinevezi.

---

9. Fráter Jánosné: Részletek az Akadémia könyv- és folyóiratkiadásából. MT 1974/9. 604.p. írja: "Knoll Károly ezért felmondta állását az Akadémiánál" - erre vonatkozó forrást azonban nem találtunk.

10. RAL 145/1883. Knoll Károly e jelzeten található felterjesztése hivatkozik ezt megelőző, egy hónappal korábbi keltezésű előterjesztésére. A hivatkozott iratot nem találtuk.

11. Könyvkiadó Bizottság jegyzőkönyvéből (továbbiakban KKB jkv.)RAL 159/1883.

A bizottság, az ügy beható megbeszélése után, abban állapodott meg, hogy az Igazgatótanácsnak a *könyvkiadóhivatal megszüntetését és az akadémiai kiadványok elárusításának egy budapesti könyvkereskedésre való bízását fogja javasolni.*

Egyúttal föl fogja szólítani a Kilián-céget, hogy ajánlatát és föltételeit írásban mielőbb terjessze elő.¹²

Kilián sietett a felszólításnak eleget tenni és részletes tervezetét már négy nappal később benyújtotta a kiadványok bolti árából 50% árelengedést kért és biztosítékot arra, hogy *"akadémiai kiadványok más könyvtárúsnak semmi féle szín alatt ki nem szolgáltatnak, ide nem értve olyan munkákat, amelyek érvényesítése antiquarius úton szükségessé válik."* A vidéki és ajándék és köteles példány szétküldéséért az Akadémiának fizetendő Saldó után 600 Ft-ot tartana vissza; a tiszteletpéldányokat a fővárosiaknak havonként, a vidékieknek évenként kétszer, a külföldieknek pedig évenként egyszer, szükség esetén többször küldené. Az újságoknak járó tiszteletpéldány az Akadémia terhére esne. Évenkénti leltár alapján minden év áprilisában számolna el.¹³

Knoll Károly valószínűleg értesült a Kiliánnal folytatott tárgyalásokról, talán Kilián ajánlatáról is, mert június 25-én kelt újabb beadványában ismételten kéri, hogy ne egy már létező, hanem az általa alapítandó sortiment üzletre bízassék az akadémiai kiadványok árusítása. Indokai között hat kiskorú gyermekének bizonytalan jövője; kereskedelmi jóhírve tönkretétele szerepel; másfelől annak bizonyossága, hogy *"semmiképp nem"* ő az oka, hogy a *"könyvkiadóhivatal* a hozzá fűzött reményeknek meg nem felelt". A legdöntőbb – az Akadémia által figyelembe vett indoklásnak mégis az tűnhetett melyben saját, a hivatal vezetése közben szerzett tapasztalataira hivatkozik, s arra, hogy az *"alapítandó sortiment üzletem kiválólág az akadémiai kiadványok számára lesz berendezve, nagyobb sikert biztosíthatok, mint más könyvtárúsnak, mivel az akadémia könnyen jöhet azon visszás helyzetbe, mint aminőben annakelőtte volt."* Knoll a javára való döntés kieszközölése érdekében *még egy* döntő érvre hivatkozik: *"...én biztos állásból léptem át az Akadémia szolgálatába, bízván az adott ígéretben, hogy állásomat életfogytiglan megtarthatom s hogy most már új életpályára nem számíthatok."* S ha mindez még nem lenne elégséges kilátásba helyezi, hogy *"az alapítandó sortiment üzlet nevében, ha az kívántatnék..."* a Hornyánszky cég kész a kellő biztosítékot nyújtani.¹⁴

Knoll Károly 1883. november 15-én keletkezett újabb beadványa az Elnökséghez arról tanúskodik, hogy a Könyvkiadóhivatal megszüntetése és az új könyvterjesztési módozatok körül kialakult huzavona, még mindig nem ért véget.

Újabb beadványában megköszöni az *Akadémiai kiadványok bizományba való átadásának javára történt döntését*; ugyanakkor terhes feltételnek tartja, hogy a *Könyvkiadó Vállalat kiadványainak szétküldését, terjesztését az Elnökség a Franklin Társulatnak kívánja átadni.* Úgy véli, hogy az *akadémiai kiadványok ter-*

12. RAL 319/1883.

13. RAL 353/1883 - Kilián Frigyes ajánlata 1883. jún. 8-ával keltezett; az Akadémiára érkezés kelte érthetetlen módon jún. 20.

14. RAL 365/1883.

jesztésének ilyen szétválasztása révén" az akadémiai rendes kiadványoknak kelendőssége is fog szenvedni." Megismétli a már korábbi beadványában is jelzett biztosíték (cautio) iránti javaslatát. Az igényelt 6.000 Ft-ot ő letenni nem tudja, s ilyen összeget a nyomda se vonhat ki üzletéből. Úgy véli azonban, hogy a nyomda, "mely jelenlegi berendezése folytán legkevesebb 60.000 Ft értéket képvisel, mint az alapítandó sortiment üzlet társa amúgyis felelősségében részesülven, értékével elegendő biztosítékot nyújt; ezért bátorodom javaslatba hozni: kegyeskedjék a biztosítási összeget elejteni és helyébe a nyomda jótállását elfogadni..."¹⁵

A Könyvkiadóhivatal tárgyában kiküldött bizottság 1883. november 26-i ülésén – Hunfalvy Pál ig. tag elnöklete alatt, Szász Károly, Gyulai Pál igazgatósági tagok és Fraknói Vilmos főtitkár jelenlétében megtárgyalja Knoll Károly javaslatát és egyértelműen javára dönt, javasolja az Igazgatótanácsnak is az ilyen értelmű döntés elfogadását. A bizottság döntéséből első helyen – természetesen mert az Akadémia érdekét valóban ez fejezi ki – Knoll érvei visszhangzanak.

"A bizottság tekintettel arra, hogy az akadémiai könyvkereskedés éppen a könyvkiadó vállalat útján léphet leginkább összeköttetésbe a nagy könyvvásárló közönséggel és használhatja föl ezen összeköttetést az akadémiai rendes kiadványok kelendősségének előmozdítására; továbbá tekintettel arra, hogy a Franklin Társulat Igazgatóságának nyilatkozata szerint a tagilletmények szétküldése a vállalat kiadványainak könyvárusi értékesítésétől el nem választható, ez utóbbi pedig Knoll Károlynak volt följárólva, javasolja az Igazgatótanácsnak, hogy a tagilletmények szétküldését Knoll Károlyra bízza,¹⁶ úgy hogy ő ezért csak a posta és csomagolási költségek megtérítését igényelhesse, és a tagdíjakat nem az általános könyvárusi leszámolásnál, hanem azonnal amint befolyának tartozzék a Földhitelintézetnek átszolgáltatni. A kívánt biztosíték helyett a nyomda jótállását (a bizottság csak oly föltétel alatt véli) elfogadhatónak; ha a nyomda felszerelésének egy részét, jogérvényes okiratban biztosítékuul nyújtja."¹⁷

1884. január 7-én az Akadémia Elnöksége és Knoll Károly között létrejön a szerződés, mely szerint "A Magyar Tudományos Akadémia...elnöksége a Magyar Tudományos Akadémia könyvárusi értékesítését a tagok és közintézetek részére való szétküldését valamint a könyvkiadó vállalat kezelését Knoll Károly akadémiai könyvkereskedőnek adja át..."A szerződés bizonytalan időre szól, mert mindegyik szerződő félnek joga... minden év június 1-ig felmondani. Amíg egyik vagy másik fél fel nem mondja a szerződés érvényes. Knoll Károlyt 50% illeti, mindenféle akadémiai könyv elárusításából, beleértve a könyvkiadó-vállalat könyvárusi úton eladott kiadványait is. Nem jár százalék a könyvkiadó-vállalat pártoló tagjaitól befolyó tagdíjak után, azonban a tagilletmények szétküldésével járó szállítási költségeket a Magyar Tudományos Akadémia megtéríti. 500 Ft évi átalányt térít az Akadémia Knoll Károlynak az akadémiai kiadványoknak a tagok és közintézetek részére való szétküldésével felmerülő munkák

15. RAL 576/1883.

16. RAL 597/1883. *Voit Krisztina*: Az Akadémiai könyv- és folyóiratkiadás szervezete MTA. I. Oszt. Közl. 32. 1981. 29. p. Knoll korábbi beadványához fűzi megjegyzését. "A megbízást – nem tudni melyik főindok alapján – Knoll megkapja..." Az idézett forrásból világos az indok.

17. RAL 597/1883.

és kiadás fejében. A könyvkiadóvállalat pártoló tagjai számára átvett példányokért a tagdíjakat a könyvek expedálása után két héttel köteles az Akadémia pénztáránál minden levonás nélkül lefizetni. – Minden évben legkésőbb június 1-ig elszámolni köteles. Az Akadémia a könyvkiadó vállalat kezeléséről vezetett könyvekbe bármikor betekinthez. – Végül 6.000 Ft óvadék helyett az Akadémia a bérházban elhelyezett két Hornyánszky nyomdagép (jelképes) átvétele szolgál. A szerződéshez csatolták a két gép (jelképes) átvételéről szóló okmányt is. A szerződést Pauler Tivadar akadémiai másodelnök, Knoll Károly és Hornyánszky Viktor írták alá két tanú jelenlétében. A gépek átvételét Szemennyei János akadémiai ügyész kézrátételével az Akadémia részére átadottak nyilvánították. A szerződést az MTA 1884 január 27-i igazgatótanácsi ülése jóváhagyta.¹⁸

Knoll Károly 1885 szeptember 14-én meghalt, ezzel az Akadémia megint könyvterjesztő nélkül maradt.

1885. szeptember 29-én Hornyánszky Viktor – az Akadémia Főtitkárához intézett levelében – kéri a Knoll halála folytán megszűnt szerződés megújítását cége számára a régi feltételekkel.¹⁹ Csaknem egy hónappal később özv. Knoll Károlyné kérvényt intéz az Akadémia Igazgató Tanácsához, hogy részére és 7 kiskorú gyermeke számára férje után, ki 9 évig az Akadémia fizetési hivatalnok volt; egy évig mint akadémiai könyvtáros működött; ki tehát tíz évig az Akadémia szolgálatában állott; némi nyugdíjat biztosítsanak.²⁰

Az Akadémia Igazgató Tanácsa 1885. okt. 25-i ülésén – Pauler Tivadar másodelnök, Sztoczek József, Pulszky Ferenc, Than Károly, Hunfalvy Pál, Gyulai Pál, Zichy Antal, Szily Kálmán igazgató tagok és Fraknoi Vilmos főtitkár jelenlétében – tárgyalja az akadémiai könyvterjesztés – Knoll halála folytán – gazda nélkül maradt ügyét. A jegyzőkönyv szerint "a főbizományosságra több ajánlat érkezett..." A Knoll Károllyal társas viszonyban álló és az Akadémia bérházában elhelyezett Hornyánszky féle nyomda vezetői a Knoll Károllyal kötött szerződés rájuk átruházását kérik, és egyszersmint azon ajánlatot terjesztik elő, hogy Knoll Károly nagy szegénységben hátrahagyott özvegyének és hét árójának évi 300 Ft segély összeget fizetnek.²¹...Kilián és Grill könyvkereskedők szintén készeknek nyilatkoztak arról, hogy a főbizományosságot átveszik...

Az Akadémia elnöke Hunfalvy Pál, Gyulai Pál és a főtitkárból álló bizottságot kért föl az ügy megfontolására és javaslat előterjesztésére. Ezen bizottság, egyik könyvkiadó részvénytársaság igazgatóját mint szakembert, meghallgatva, azon javaslatot terjeszti elő, hogy a *főbizományosság a Hornyánszky nyomdára ruháztassék*. Nem hagyta ugyan figyelmen kívül azon előnyöket, melyeket egy ismert és nagy forgalommal bíró könyvkereskedés nyújthat; de másrésről attól tart, hogy az ilyen nagyobb üzlet az Akadémia számos, rendszerint apró füzetekből álló kiadványaira annyi gondot nem fordíthat, mint olyan üzlet, mely úgyszólván kizárólag azokkal foglalkozik. Továbbá tekintetbe veszi azt is, hogy a

18. RAL 1884/71 Az Ig. Tanácsi tudomásul vétel is a szerződésen szerepel.

19. RAL 633/1885.

20. RAL 690/1885.

21. Legfeljebb szóbeli "ajánlat"-ról lehet szó, feltehetően az Akadémia vezető körei által feltett kérdésre, mert a már idézett Hornyánszky levél, melyben a könyvtársítás jogának számukra való átadását kéri, erről nem szól. Ig. tanácsi ülések jkv. 1884-85. K. 1337.

közönség és az Akadémia tagjai hozzá vannak szokva az Akadémia házába fordulni az akadémiai kiadványok ügyében. Végre a Hornyánszky-féle ajánlat elfogadásával az Akadémia megterhelhetése nélkül eleget lehetne tenni a humanitás kötelességének, mely az Akadémiát tíz éven buzgón működő tiszviselőjének családja iránt terheli.

Mindamellet a bizottság a Knoll Károllyal folytatott szerződés egyszerű megújítását nem ajánlaná. Több pontban, az Akadémiára nézve előnyt és biztosítékot nyújtó módosításokat javasol.

*Az Igazgató Tanács, a javaslat értelmében Hornyánszky Viktorra, mint akadémiai könyvkereskedőre ruházza át az akadémiai kiadványok főbizománnyosságát, részére az általa elárúsítandó könyvek árából 50%-ot biztosít, azon kötelezettséggel, hogy Hornyánszky Viktor Knoll Károly özvegyének és árváinak az Akadémia részéről évi 300 Ft kegydíjat tartozzék kiszolgáltatni és ezen kötelezettségeről okiratot kiállítani. A szerződés megkötésére az Akadémia elnöke kéri.*²²

A terjesztéssel kapcsolatban az Akadémia részéről némi következetlenség tapasztalható már Knoll Károly életében. Amint láttunk, – az ő többszöri kérésére az Akadémia vele – 1884 januárban – olyan szerződést kötött, amelyben elállt korábbi tervétől, hogy t.i. a Könyvkiadó Vállalat kiadványainak kezelését egy nagyobb könyvkiadó cégre, nevezetesen a Franklinra bízta. Nem telt el egy év a megkötött szerződés óta és máris megváltoztatta ezt az álláspontját. A Knollal kötött szerződés 4 pontja az Akadémiát arra kötelezte, hogy "az Akadémiai kiadványoknak a tagok és közintézetek részére való szétküldésével felmerülő munkálatok és kiadások fejében...500 Ft, azaz ötszáz forint évi átalány összeget fizet a m. t. akadémiai Knoll Károlynak"²³ 1885 január 1-től a szerződés eme pontját hatályon kívül helyezték, mivel megszűnt a szétküldés kötelezettsége.²⁴ Úgy tűnik, egyenlőre csak az Athenaeum nyomdában nyomtatott akadémiai kiadványok esetében, amelyet az Athenaeum kiadó hivatala vállalt darabonként egy krajcár felszámításával.²⁵

Az Akadémia tehát – röviddel azután, hogy Knoll Károlyt akadémiai könyvkereskedőjévé tette – maga ütött rést azon az elven, hogy kiadványai ter-

22. Igazgatósági ülések jegyzőkönyvei 1884-1885. K. 1337. okt. 25. 65. pont. Az Ig. Tanács döntésére hivatkozva még aznap (okt. 26-án) az elnök levélben értesíti özv. Knoll Károlynét, hogy részére 300 Ft kegydíjat engedélyezett, évnegyedes részletekben, melynek kifizetésére Hornyánszky Viktor akadémiai könyvkereskedőt utasította. – RAL 698/1885. 1885. október 29.-i dátummal keltezett Hornyánszky V. Akadémiának címzett levele, melyben írja: "...Kötelezem magamat, hogy mindaddig, míg mint a M. T. Akadémia könyvkereskedője az akadémiai kiadványok főbizománnyosa leszek, évenként 300 Ft-ot fogok akadémiai nyugdíj címén Knoll Károly akad. könyvkereskedő özvegyének, és ennek halála esetében kiskorú gyermekei javára fizetni." – RAL ad 7/a/1886. Az Igazgató Tanács határozat s Hornyánszky 3 nappal később kelt kötelezvénye cáfolja Voit Krisztina állítását, mintha a Hornyánszky cég – a meghalt Knoll jogait – "az özvegynek fizetendő... nyugdíjjal" szerezte volna meg. Voit Krisztina i. m. 29.p.

23. A Knoll Károly-al kötött szerződésből. RAL 71/1884.

24. Hornyánszky és Knoll K. nyilatkozata a szerződés 4. pontjának érvénytelenítéséről – RAL 816/1884.

25. Az Akadémia levele az Athaneum Igazgatóságának, melyben az Athaneumban készült kiadványok expedálására tett ajánlatát elfogadja. – RAL 818/1884.

jesztését könyvkereskedőjére bízta, annak szuverén döntését, a maga közvetlen beleszólásával erősen korlátozta. Ez a közvetlen intézkedés érvényesült az eladatlanul elfekvő régebbi akadémiai kiadványok esetében is, amelyekből kedvezményes áru eladás folyt az "önálló" akadémiai könyvkereskedés megnyitásával egyidőben a főtitkári hivatal irányításával.²⁶ A könyvkereskedőre csupán a főtitkári hivatal által kijelölt iskolák, intézmények számára történő expedírást bízták. Mindezek után nem meglepő, hogy Knoll halála után a Hornyánszkyval megkötött szerződés 13. pontja már elvileg is biztosította az Akadémia jogát, "hogy kiadványainak kivételes esetekben forgalomba hozása és értékesítése iránt Hornyánszky Viktor közvetítésének mellőzésével is intézkedhessék."²⁷

A "kivételes eset" hamarosan elérkezett. 1886 októberében a Révai Testvéreknek az Akadémia Könyvkiadó vállalatára vonatkozó ajánlatával.

Az 1886. október 28-án kelt és a M. T. A. Könyvkiadó Bizottságának címzett levél szerint a Révai Testvérek az 1886 novembertől kezdődő 3 évi ciklusban valamint az év őszén megjelenő és a folyó ciklus utolsó részét képező könyvkiadóvállalati művekre nézve a példány szerinti előállítási költségek megtérítése mellett kötetenként néhány száz (300-1000) példányszám átvételére kötelezi magát, "azon előfeltétel mellett – e könyvekre nézve minden egyéb terjesztési eszköztől eltekint és azok kizárólag cégünk által bocsáttatnak forgalomba." A végösszeget a szállítást követő évben három egyenlő részben köteles megfizetni, mégpedig május, október és december végén. Felajánlja még – amennyiben a bizottság a vállalatra nézve előnyösnek tartaná, – hogy az eddig megjelent és a készletben levő régi műveket is átveszi. "Készleteknek nyilatkozunk az összes készlet átvételére, annál is inkább, mivel már a közönség szempontjából is kívánatos, hogy az egész "Vállalat" egy kézben legyen összpontosítva. Azonnal ajánlatot tesznek a Vállalat fennmaradó készletének átvételi összegére is, amely 3.000 Ft (a levélből kitűnik, hogy előzetesen a Révai Testvérek betekinthezt a készletről készült jegyzékbe, hogyan, mi módon ez ebből az előterjesztésből nem tűnik ki). A köteteket "erélyesen" terjesztetni kívánják, viszont kénytelenek lesznek a nagyobb fogyasztást rendkívüli és tetemes árlaszállítások útján előmozdítani, annál is inkább, mivel a Vállalat "könyvársi szempontból legkapósabb kötetei... majdnem végleg elfogytak, a készlet legnagyobb tömegét... oly jeles művek képezik melyeknek nagyobb mérvű terjesztése felette nehéz"²⁸

A Révai Testvérek ajánlata kiterjed a csonka kötetekre is, "...hogy a lehetőség határain belül egyes irodalombarátoknak még évek múltán is lehessen kiegészíteni esetleg csonka példányaikat" Végül kéri "ajánlatunk elvi elfogadása esetében a fizetési módozatokat is olykép megállapítani, hogy működésünket

26. Fráter Jánosné i. m. A MTA Állandó bizottságai Könyvkiadó bizottság fejezetében leírja az árlaszállított könyveladás körülményeit 36-37.p.

27. Szerződés – az Akadémia Elnöksége és Hornyánszky V. között.

1./ A M. T. Akadémia alulírt elnöksége az Akadémia kiadványai könyvársi értékesítését, valamint a könyvkiadó vállalat kezelését Hornyánszky Viktornak, mint a M. T. Akadémia könyvkereskedőjének adja át. A szerződés 16 pontból áll.

28. RAL 697/1886.

eme nagybecsű tudományos művek elterjesztésére nézve – kisebb anyagi megterheléssel kezdhessük meg²⁹

A Könyvkiadó Bizottság november 18-án adta át a Révai Testvérek előbb idézett ajánlatát az Elnökségnek, s november 22-én tartott ülésében jelentette a bizottság előtt, hogy az Elnökség és a Révai Testvérek között tárgyalások folynak a pártoló tagok kielégítése utáni kötetek forgalombabocsátásáról. Ez a jelentés is hangsúlyozza a megegyezés esetén az Akadémia kötelezné magát, "hogy saját könyvkereskedésében a Révai Testvérek által átvett köteteknek esetleg visszamaradó példányait egyáltalán nem árusítja."³⁰

A szerződést a Révai Testvérekkel az Akadémia 1886. nov.18-án megkötötte az 1886. novembertől kezdve 1889. végéig közrebocsátandó könyvkiadóvállalati kiadványokra. A szerződés második pontja szerint, ha a szerződést 1889. év végén túl megújítani nem kívánnák is "kötelezik magukat, hogy azon köteteket, melyek az 1886-9 évben megjelent munkák folytatását, illetőleg befejezését képezik, – szintén megvásárolják." A harmadik pont rendelkezik a Révai Testvérek fizetési kötelezettségéről, amely – amint az a cég ajánlatában szerepelt – a kötetek átvételét követő esztendő május, október és december utolsó napján fizetendő, "és a fizetendő összegekről az átvételkor váltókat állítanak ki." A negyedik pont szerint a köteteket ívenkénti két és fél krajcárnál kevesebbert nem számíthatják. 5. pont "Amennyiben az Akadémia új pártoló tagjai részére a Révai testvérektől egyes példányokat visszavásárolni kívánna, ívenként 5 krba számítva fogják szolgáltatni." 6. "...az Akadémia kötelezi magát, hogy a Révai testvéreknek eladott munkákból csak pártoló tagjai részére fog példányokat elárusítani." 7. "Az Akadémia 1887-től kezdve Révai testvérek részére az általuk megvásárolt kötetekből annyi példányt fog nyomtatni, amennyit ők kívánnak. Eredeti munkáknál a megrendelhető példányszám maximuma egyezer példány."³¹

A Hornyánszky Viktor féle "akadémiai könyvkereskedés" szuverénitását nem csupán az Akadémia elnökségének a Révai Testvérekkel kötött szerződés kérdőjelezte meg; az önállóság illuzórikus volta, vagyis erősen korlátozott hatásköre, már korábbi intézkedésekből is nyilvánvaló, amelyek már Knoll életében is szerepet játszottak az akadémiai könyvek terjesztésében. Ilyen volt például az az 1885 januárjától érvényes megállapodás, amely az Athenaeum nyomdában készült akadémiai kiadványok terjesztését az Athenaeumra bízta³²; a "Nemzetgazdasági írók tára" Pallasnál készült köteteinek terjesztését pedig a Pallasra.³³ Ide sorolható a régi akadémiai kiadványokból, elfekvő készletekből történt kedvezményes áru kiadás is, amelyet maga a főtitkári hivatal intézett, amely tetemes könyvmennyiség főiskoláknak, gimnáziumoknak való kijáánlását és eladását jelentette, amelyet zömében 1884-1885-ben bonyolítottak le, vala-

29. Uo. RAL 697/1886.

30. RAL K. 1561. Könyvkiadó Bizottság jegyzőkönyvei 1877-1889.

31. RAL 696/1886.

32. RAL 818/1884.

33. RAL 682/1886. (A Pallas ajánlata és a Főtitkári hivatal válasza november 10-11-én kelt.)

mint bizonyos régebbi műveknek antikváriusi cégek bevonásával való eladása, amelyet szintén közvetlenül a főtitkári hivatal intézett.³⁴

A Révai Testvérekkel kötött szerződés kétségtelenül előnyösebb helyzetbe hozta ezt a céget az Akadémia saját könyvkereskedésénél, amennyiben éppen a könyvkiadóvállalati könyveknél a *Hornyánszky Viktor akadémiai könyvkereskedésre* csupán az előfizetők kielégítése maradt; az érdeklődő könyvolvasó közönség igényeinek kielégítése pedig teljes egészében a Révai Testvérek joga lett...

Néhány hónappal később a Révai Testvérek panaszos levéllel fordul az Akadémia elnökéhez. E levél így hangzik: "Biztos tudomásunkra jutott, hogy az általunk 1886. november hóban a m. tud. Akadémia könyvkiadóvállalatából átvett művekből az *Akadémiai könyvkereskedés* példányokat külön is áruba bocsát. Amennyiben ez érdekeinket annál is inkább sérti, minthogy az "Akad. Könyvkereskedés" általa önkényűleg megállapított olcsóbb árakon árulja a műveket bekötött példányokban, mint mi fűzött állapotban szerződés szerinti magasabb áron – amennyiben továbbá az Akadémia az 1886. nov. 18-án kötött szerződés értelmében az általunk átvett és átveendő művekre nézve, minden további értékesítéstől eltekintett – avval az alázatos kérrrel bátorkodunk Nagyméltóságú Elnök Urat felkeresni, méltóztatassék az "Akadémiai Könyvkereskedés" által ilyenmű jogtalan elárusítás beszüntetése iránt sürgősen intézkedni és elrendelni, hogy az összes esetleg még meglévő példányok eredetéről kellő felvilágosítás nyújtassék, minthogy mi a pártoló tagok számára szükségelt példányszám feletti összes készletet annak idején átvettnek véltük..." Ama meggyőződésüket fejezik ki, hogy ez a bizottságra nézve is kellemetlen, rájuk nézve viszont nemcsak "rendkívüli anyagi károsodással jár, hanem úgy a Vállalatot mint cégünket is a publikummal és a könyvkereskedelemmel szemben alposan compromittálja"³⁵

Két héttel később a Révai cég részletes ajánlatot tesz az előbbi levelében nehezményezett helyzet elkerülésére. Javasolja, hogy "a Könyvkereskedésnél lévő összes készlet azokból a kötetekből, melyeket egyenkénti elárusítás céljából cégünk átvett – az Akadémia raktárába beszállítassék és a pártoló tagoktól beérkező esetleges rendelések ideiglenesen a titkári iroda által intéztessenek el". Tudatában lévén azonban, hogy ez az eljárás az Akadémia titkári hivatalára terhetek róla javaslatuk második pontja ezt kiküszöbölendő, arra való hivatkozással, hogy "a Vállalatra vonatkozó szerződés megkötése alkalmával nem kontempláltattott az, hogy az általunk átvett példányszám után akár felülnyomtatás, akár visszaküldés folytán – további példányok maradhassanak az Akadémia rendelkezése alatt és ennek folytán a szerződés ezekre vonatkozólag nem intézkedik –. Mindennemű inconvecienciák jövőbeni kikerülése végett – legcélszerűbbnek találónok, ha a m. t. Akadémia párolói illetményekből visszakerülő és a túlnyomtatásból eredt azaz az összes fennmaradó példányokat cégünknek bizományi kezelésre adná át ugyanazon feltételek mellett, minők jelenleg az Akadémiai könyvkereskedéssel szemben fennállanak."

A cég biztosítja az Akadémiát, hogy az újonnan belépő pártoló tagokkal szemben vállalt kötelezettségeknek megfelelné, s az "ily módon kezelt példányo-

34. Fráter Jánosné: Az MTA állandó bizottságai...: 36-37.p.

35. RAL 96/1887. 1887. febr. 12.

kat saját érdekünkben is kizárólag a pártolók igényeinek kielégítésére resel-válnók". Mind saját érdekük, mind a könyvkiadóvállalat reputációja érdekében "kívánatos, hogy az általunk bizonyos meghatározott bolti áron egyenként áruba bocsátott kötetek a pártoló tagokon kívül senki által más áron megszerezhetők ne legyenek, valamint cégünk erkölcsi és anyagi érdeke kívánatossá teszi, hogy a könyvkiadóvállalathoz fennálló szerződéses viszonyból kifolyólag a kötetek hovafoordítására nézve *némi ellenőrzést gyakorolhassunk*, amelynek szüksége csak úgy esik el, ha vagy cégünk kezeli az egész készletet, mely a pártoló illetmények szétküldése után fennmarad, vagy pedig az Akadémia titkári irodája maga foglalkozik a pártolók részéről beérkező pót-rendelések elintézésével." Javaslatára sürgős intézkedést kér.³⁶

A sürgős elintézés késik. Így a Révai cég 1887. szeptember hó 22-én újabb levéllel fordul az Akadémia könyvkiadó bizottságához, amelyben a bizottság március 3-án kelt – a főtítkár távolléte miatt – döntési halasztást ígérő levelére válaszolva "kellemetlen köteleességet teljesítve újabb panasszal járul a bizottság elé. Emlékezteti az Akadémiát újra 1886. november 18-i szerződésükre, mely szerint "a Révai testvéreknek eladott munkákból csak pártoló tagjai részére fog példányokat elárusítani", ezzel szemben "az akadémiai könyvkereskedés, tekintet nélkül a cégünkkel fennálló szerződéses viszonyra az általunk átvett és nekünk egyedárusági joggal átadott köteteket drúre-borúra eladja pártolóknak és nem pártolóknak, könyvárusnak és nem könyvárusnak oly áron, melyek alig valamivel szárnyalják túl az általunk az Akadémiának fizetett előállítási és beszerzési árakat... a budapesti könyvkereskedők személyzetüknek külön utasítást adtak ki az iránt, hogy a vállalat köteteit kereslet esetén mindenekelőtt az akadémiai könyvkereskedéstől szerezzék be, hol azok mintegy 70%-al olcsóbban kaphatók (és mindig kaphatók)... teljesen szavahihető vidéki kartársaink állítása szerint, ők körlevél útján szólítottak fel, az akadémiai könyvkereskedéstől beszerzésre..." Az ügynökök által kötött üzleteket meg kellett semmisíteniük a vevőfelek kívánságára, "kik az általunk szállított könyveket az akadémiai könyvkereskedéstől fele, sőt harmadáron kaphatták meg és kik ennél fogva magukat általunk a szó szoros értelmében megcsaltaknak tartották, de még ügynökeink is rövid időn felmondták a szolgálatot és beszüntették működésüket, mert a társadalom ezen igazi páriáinak is derogál oly kétes minőségű ügyletek lebonyolítása, minőkre az imént jelzett körülményeknél fogva, az Akadémiai könyvkiadó-vállalatának irodalmi szempontból oly magas niveau-n álló kötetei, alkalmat szolgáltathattak.

És nem joggal fogja bárki is a szélhámos-sággal vagy az inszoliditással rokon eljárásnak tartani, ha pl. McCarthy, Anglia történetének 41 ívet tartalmazó kötetét, melynek egyenkénti árát mi, a magyar könyvtáraknak megfelelően 4 Ft-ra tettük, ha ugyan e kötetet *vászonkötésben bárki* az akadémiai könyvkereskedésnél 1 Ft 90 kr, sőt ha könyvárus 1 Ft 52 kr-on kaphatja, *holott mi* az Akadémiának a kötet előállítási ára fejében *fűzött példányonként 1 Ft 60 kr-t fizettünk*. Ily manipulációknak tulajdonítható, hogy mi a múlt év őszen átvett kötetekből, nagymérvű szétküldések és egyéb propaganda dacára alig bírtunk valamit elhelyezni... Hivatkozva a "Kompromittáló kellemetlenségekre és igen jelentékeny

36. 1887. febr. 28. RAL 129/1887.

anyagi kárra, – kérnünk kell a m. t. könyvkiadó bizottságot, hogy a velünk az 1886. november 18-án kötött szerződést felbontani, és minket kötelezettségeink alól felszabadítani, vagy pedig olyképpen intézkedni kegyeskedjék, hogy a szerződés pontjainak tiszteletben tartása ne az akadémiai könyvkereskedés iránti, és tapasztalás szerint indokolatlan bizalomtól tétessék függővé.³⁷

Az Akadémia a Révai Testvérek levelét "nyilatkozat kikérése mellett" átadta a Hornyánszky cégnek, amely két nap leforgása alatt válaszolt a Főtitkári Hivatalnak az őt ért vádakra, részleteiben cáfolta azokat, s hivatkozva az akadémiai könyvraktári lajstromra, amelyből "a meglévő kötetek számáról" a főtitkári hivatal minden pillanatban meggyőződhet. *"Ez az egyszerű tény halomra dönti mind ama vádakat, melyeket a Révai cég, hogy sikertelen vállalkozásának következményeitől szabaduljon, a mi rovásunkra kovácsol"...* Végül a cég kész az ügyet, – ha a főtitkári hivatal tényekkel és számokkal igazolt eljárásuknak hitelt nem adna – törvényes fórum elé vinni, ahol a Révai cégnek "ha vádaskodott" bizonyítania kell".³⁸

Az Akadémiának a Révai Testvérekhez intézett válaszát nem ismerjük. Valószínű, hogy egyszerű kísérőlevél lehetett mellyel a Hornyánszky féle választ átküldték a Révai cégnek. Erre enged következtetni a Révai Testvérek október 14-i keletű újabb vádaskodó levele, amely minden eddiginél "alposabban" tíz oldal terjedelemben kísérli meg vádjainak – a korábbi levelekben érintőleg és "elméletileg" közölt – konkrétizálását. Ami azonban, ez esetben is csupán különböző könyvkereskedésekre való hivatkozásokból áll, akik nem a Révai cégtől – állítólag – hanem a Hornyánszky cégtől "vették" a Révai cégnek eladott köteteket. A Révai Testvérek leveléből az is kiderül, hogy már korábban, februárban az Akadémia főtitkára felszólította a céget, hogy a megtörtént sérelmekért jelentsék be kárpótlási igényüket, hogy ők erről lemondtak azzal is bizonyítják, hogy "az ügy tisztába hozatala" volt a céljuk, s hogy teljes jóakarattal viseltettek a Hornyánszky céggel szemben "a megtörtént hibákat egyszerűen tájékoztatlanságból eredetnek gondolván". Most viszont úgy vélik nem erről van szó. "... a szerződést továbbra is fenntartani óhajtjuk ugyan, de csak azon esetben, ha bárminő harmadik tényező a könyvkiadó vállalatból teljesen kizáratik és az teljes összességében reánk ruháztatik át. *Ha az Akadémia a Hornyánszky céggel való összeköttetését továbbra is előnyösnek tartja – sérelmeinkre támaszkodva a szerződést felbontottnak kellene tekintenünk s úgy a múltra, valamint a jövőre nézve magunkat minden kötelezettség alól fementettnek kell tartanunk...*"³⁹

Ez a határozottan "zsarolás"-nak minősíthető magatartás sem térítette el az Akadémiát eddigi gyakorlatától. A Révai Testvérek ismételt – rendkívül hosszadalmas – vádjait áttette könyvkereskedőjéhez, amely *"Észrevételek a Révai testreknek a Magy. Tud. Akadémia főtitkári hivatalához benyújtott 1887. október 14-iki keletű folyamodványára"* címmel frappáns rövidséggel cáfolta meg azt, azzal a kéréssel toldva meg, "... hogy a további levélbeli igazolások és észrevételek írásától bennünket felmenteni kegyeskedjék... az Akadémiának, ha úgy kívánná,

37. RAL 566/1887.

38. RAL 570/1887. A Hornyánszky cég levele szept. 28-án kelt, főtit. hivatalba érkezett szept. 30-án.

39. RAL 603/1887.

mindezek után is könyvvezetési adatokkal bármikor szolgálunk, de a Révai féle könyvkereskedéssel polemiát folytatni, *a részünkre szerződésileg biztosított vállalati expedícióról lemondani, az Akadémia vagyonának, légből kapott állítások elismerése által való megrövidítésére ezközül szolgálni nem fogunk*.⁴⁰ Hornyánszkyék igazát támasztja alá Kilián Frigyes könyvkereskedő is, akit a Főtitkár felkért "döntőbírónak" a Révai-Hornyánszky vitában. Ezt írja:

"A Révai-féle beadványra a következő megjegyzéseim vannak.

Tekintetbe véve, hogy a Könyvkiadó Vállalatnak 600 előfizetője van, nem különben hogy a tudományos munkák csak lassan fogynak, igen természetes, hogy az egyes kötetek magasabb ára mellett, a kiadó kívánatainak megfelelő összegben nem keltek el. Azonban Révai urak jól tudták, hogy az átvett készlet 2-3 év alatt el nem fogyhat.

Hogy ügynökeivel nem bírtak boldogulni igen valószínű, mert a könyvkiadó vállalat kötetei nem terjeszthetők mint valami füzetes és illusztrált colportage vállalat.

Minthogy Révai urak Heinrich tanár úr munkáját alapjául vették, az adatokat mikép szerezték meg nem tudom, fölkertem a Hornyánszky céget a vállalat átvett és kiszolgáltatott köteteinek pontos jegyzékének elkészítésére, melyet ezennel mellékelek, amelynek hitelességéért azonban a Hornyánszky cég felelős.

A kivonatban Hornyánszky cég elismeri, hogy 46 példány eladatott, holott Révai testvérek számítása szerint legalább is 3-400 példány fogyott volna.

A második folyamodványban előadott 8 pontokat igen gyarlónak tartom.

A harmadik pontra nézve Révai Mór úrtól személyesen hallottam, hogy Gerenday a gyűjteményt részlet fizetésre vette, a második részletet azonban ki nem fizette, perbe fogták és akkor kijelentette, hogy másutt olcsóbban kapja. Az aláírók rendes fogásai ha nem akarnak fizetni.

A hiba, hogy *Hornyánszky 46 kötetet eladott, ha a szerződést ismerte*, mivel azonban Révai testvérek a kárpótlást folyamodványok szerint igénybe nem veszik, mert az eladást és kezelést tájékoztatlanságból történtnek tekintik, *kötelesek a szerződést minden pontjaiban fenntartani*.⁴¹

A Könyvkiadó Bizottság november 25-i ülésén a szerződés fenntartása mellett döntött és az Akadémia elnöke még aznap közölte ezt a Révai céggel, egyben kedvezményeket adott váltói meghosszabbítására. Ugyanakkor utasította a Hornyánszky könyvkereskedést, hogy "a pártoló tagok részére történő expedíciójának befejezése után, az összes példánykészletet az akad. könyvraktárba beszolgáltassa".⁴²

40. Észrevételek... Bpest, okt. 22. RAL 653/1887.

41. Kilián Frigyes Fraknoi Vilmos főtitkárnak. 1887. nov. 22. RAL 769/1887.

42. A Révai céghez és Hornyánszkyhoz címzett levél ugyanazon a lapon, - valószínűleg fogalmazvány - RAL 711/1887.

A Révai cég nov. 28-án kelt – a főtítkárhoz címzett – levelében kötelezte magát az 1887-ben megjelent Vállalati kötetek – 300 – példány átvételére, öt éven belül, évenkénti 500-600 példányra, előállítási áron, azaz az átvétel szerinti mértékben törlesztve az esedékes összeget...⁴³

A Révai- céggel a terjesztésre kötött szerződés 1892-ig érvényben maradt. Egyelőre a Hornyánszky-cég akadémiai könyvkereskedés státusza is. Az Akadémia méltóságával aligha lett volna összeegyeztethető, ha ezt a *könyvkereskedői státuszt* a Révai-cég támadásai közvetlen következményeként szünteti meg. S ezt a közvetlen összefüggést a Révai-cég Hornyánszky-cég könyvkereskedői módszereit illető támadásai és a *három évvel később megszüntetett "akadémiai könyvkereskedés"* között teljes egyértelműséggel nem is állíthatjuk, ha az időbeni egymútániság mintegy ezt sugallná. *Nem a Hornyánszky-cég könyvterjesztési módszereinek elégtelensége, sikertelensége miatt szüntette meg 1890-ben az Akadémia önálló könyvkereskedését* – noha az indoklásban erre hivatkozott – (ezzel a későbbiekben foglalkozunk), hanem azért mert a könyvterjesztés bonyolultabb, nehezkesebb formájára tért át amikor "önálló akadémiai könyvkereskedést" létesített, mivel ugyanakkor fenntartotta a korábbi saját terjesztési elveit és gyakorlatát is.

Ez a *könyvkereskedés*, ugyanis, – mint a korábbi fejtegetésekből már kitűnhetett – éppen csak az *önállóságot nem élvezte*. Létrehozta egy "önálló könyvkereskedést" korlátozott jogokkal. *A terjesztésből nagyrészt átvállalt a főtítkári hivatal*, amikor az Athenaeummal, a Pallassal, különböző antikváriumokkal, a Révai céggel külön szerződést kötött; a főiskolák és gimnáziumok részére történő jutányos áron való könyvkészlet árusítással pedig *közvetlenül maga foglalkozott*, illetve esetenként azzal a könyvraktár kezelőjét bízta meg. Míg tehát a *könyvkereskedés létezése előtt – 1875-1883-ig az Akadémiai Könyvkiadó-Hivatal egy fizetett alkalmazottal és egy raktári segéderővel egymaga gondoskodott* a különböző *könyvkereskedőkkel való bizományi és viszont-eladási kapcsolat kiépítésével, egymaga gondoskodott* az akadémiai könyvek eladásával – s a *sortiment üzlet létrehozásával Knoll és később Hornyánszky ezt a helyzetet még jobbitani akarták*, amennyiben nemcsak bizományi közvetítés révén, hanem a *saját könyvkereskedésben maguk is foglalkoztak* az akadémiai könyvek terjesztésével... Azaz foglalkoztak volna, ha a főtítkári hivatal – a korábban már jelzett – kivételes esetekben, – amelyek azonban rendszeressé lettek – nem korlátozza terjesztési tevékenységüket.

Különös módon éppen a Révai-céggel folytatott vita idején – 1887 februárjában – a Hornyánszky-cég részéről az akadémiai könyvterjesztés hatásosabbá tételére vonatkozó, a főtítkári hivatalhoz címzett beadványt az Akadémia alig méltatta figyelmére.

A beadvány a hatásosabb terjesztés érdekében a következőket javasolta:

"1. Engedtessek meg az alólírott könyvkereskedésnek, hogy az 1885-ben 10.000 példányban megindított *"Irodalmi Értesítőt"* fele részben az akadémia terhére havonként, a körülményekhez képest 2-3 hónaponként folytathassa, határozatképpen kimondván, hogy az önálló nagyobb munkák szerzői 15-20, esetleg nagyobb terjedelmű, úgynevezett *"könyvárusi reklám"*-cikket írni kötelesek,

43. RAL 714/1887.

Akademia a Hornyánsky-éval való összeköttetés továbbra is előnyösnek tartja: szerelmünkre támaszkodva a nevesített felbontottak kellene fel-utelnunk és így a multra, valamint a jövőre nézve magunkat minden kötelezettség alól felmentettnek tartanunk. Ez esetben az áltell kötelekre, valamint tege sített feladatokra nézve visszatérni valónak kellene tekintetelt-
nie.

A Hornyánsky-féle iratok / alatt adcsatolva monaküld-
vin a nagyérdemű politikai hivatal botcsuigere baruk és így mit
tányos elterest és szerelmünk orvoslát és magunkat nagybecsi
joakaralaba ajánlva, maradtunk a nagyérdemű politikai hivatal-
nak mily tisztelettel

aláratos huve

Récai Tóthai

603
1887

mely cikkek annak idejében kefelevonatokban sokszorosítva a lapokhoz és folyóiratokhoz is beküldendők lennének, miáltal az akadémiai kiadványok az eddigi szokástól eltérőleg, címeik szerint nemcsak regisztrálthatnának, hanem a nagy közönséggel bővebben megismertethetnének.

2. Határozza el az akadémia azt is, hogy szélesb körű érdeklődést kelteni hivatott kiadványait a körülményekhez képest azonnal, vagy havonként egyszer hirdethesse azon nagyobb könyvkiadó vállalatok vagy részvénytársulatok napilapjaiban, melyek az akadémiai nyomtatványok nyomdai kiállítása által évenként ezerekre rúgó forgalmat teremtenek. Az illető lapok, például a Nemzet, Pesti Napló, Fővárosi lapok, Vasárnapi Újság és az Egyetértés felszólítandók lennének, hogy a viszonyosság alapján, az akadémiai műveket, terjedelmükhöz képest negyed vagy féloldalon, 75% engedménnyel hirdessék. Az e célra kiadandó költséget fele részben az akadémia, fele részben az akadémiai könyvkereskedés viselné.

3. Engedje meg az akadémia, hogy főbizománya a könyvárusi hitelt az ismertebb s meglehetősen garantiát nyújtó oly könyvkereskedőkre is kiterjessze, kik ugyan nem tagjai a könyvtárosok egyletének s fizetési halogatás esetében nevezett egylet morális eszközei által kötelességük teljesítésére nem szoríthatók, de tartozásuk, ha másként nem, bírói ítélet alapján behajtható; vagy pedig ha e mód is hiába való lenne, az akadémiai könyvkereskedés végrehajtást sem eszközölthetne: a veszteségben az akadémia a főbizománnyal egyformán részesüljön.

4. Az akadémiai kiadványokról megjelenő könyvárjegyzék, melynek utolsója 1885-ben jelent meg, miután a készlet teljesen elfogyott, 1887-re okvetlenül kiadandó lenne. Szükséges továbbá, hogy e könyvárjegyzék, ha minden évben újjal nem is, de legalább úgynevezett pótlárjegyzékkel láttassék el.

5. Az akadémia, mint afféle nem nyerészkedésre, hanem kizárólag a tudomány művelésére és a műveltség terjesztésére alakult társaság, hivatásának él, midőn kiadványait iskoláknak, intézeteknek, nyilvános könyvtáraknak ajándékképpen küldi meg. Ez eljárása azonban egyeseket, magán-egyéneket nem illethet; s azért szerény és tiszteletteljes figyelmeztetés gyanánt óhajtjuk csupán megjegyezni, hogy az eljárás körül a javára szolgáló korlátot az eddiginél szigorúbban megvonni és kisebb mérvűre redukálni méltóztatassék.

6. A könyvkiadó-vállalat a nagy közönségnek lévén szánva, megindításakor – a mi könyvárusi viszonyainkhoz képest – elég szép eredményt ért el: volt neki 1200 pártolója. E szám a mai napig körülbelül 900-ra olvadt. E csökkenést semmi más nem okozta, mint a *kibocsátott programban ígért könyvek cím szerinti meg nem adása s más művekkel való helyettesítése.* (eredeti kiemelés!)

Számtalan levél van kezecink között, melyek mindegyike főntebbi állításunk mellett tanuskodik. E bizonyítékokat a könyvkiadó bizottságnak bármikor rendelkezésére bocsájthatjuk.

A könyvkiadó vállalatnak főntebb jelzett s létföltételét képező körülmény szigorú megtartása mellett múlthatatlanul életbeléptetendőnek vélné alólírott könyvkereskedés azt is, hogy a könyvkiadó-vállalatnak előfizetés útján megszerezhető új ciklusa után a könyvkereskedők legalább is 10-15 %-ban részesíttessenek; továbbá hogy a régibb ciklusokban megjelent dolgozatok kötetei után a 30-50 Ft erejéig való megrendelésre szintén 15-20 % engedménnyel serkenthesse az akadémiai könyvkereskedés a könyvvásárló nagy közönséget.

E projektumok elfogadása vagy el nem fogadásáról írásbeli utasítást kérünk. Kedvező esetben a határozat közzétételéről mi gondoskodunk.

A nagyérdemű Főtitkári Hivatalnak

Budapesten, 1887. február 25.

alázatos szolgáló
Hornyánszky V. Concha Károly igazgató⁴⁴

A Hornyánszky-cég az 1887 májusában benyújtott évi zárszámadása végén ismét kéri a választ a könyváruzi forgalom fejlesztésére az annak idején tett tervezetére,⁴⁵ aminek eredménye nincs.

A terjesztés fejlesztésére vonatkozó javaslat válasz nélkül hagyását némiképp magyarázza – de nem menti –, hogy éppen erre az időre esik a *Révai contra Hornyánszky vita*, amelyre mint korábban utaltunk rá az Akadémia Kilián Frigyes véleményét kérte; a Kohn testvérekkel folyó tárgyalás a régi kötetek elárúsítására, s végül – talán – már ebben az időben érlelődhetett a könyvkereskedést megszüntető szándék az Akadémia illetékesei körében.⁴⁶

Az Akadémia vagyoni állásának számbavételekor – az 1887 dec.31-i vagyonomérleg során – az Igazgató Tanács 1888. január 28-i ülésén születik a következő határozat: 2. c. "... a könyvkiadó bizottság hivassék föl, hogy újabb túlkadások elkerülésének módzatairól tanácskozzék, névszerint tegyen kísérletet arra, hogy a vállalat kiadását, határozott segélyösszeg biztosításával valamelyik fővárosi könyvkiadó részvénytársulat vegye át..."⁴⁷

A Könyvkiadó Bizottság 1889 jan. 7-i ülésén Gyulai Pál a Könyvkiadó Vállalat által kiadott könyvek ívszámának csökkentését javasolna 200-ról 100 ívre való leszállításával.⁴⁸

E javaslat érdemi tárgyalása előtt – 1889. június 1-i kelettel – a Könyvkiadó Bizottság Hornyánszky Viktor cégtől ajánlatot kapott a következő vállalati ciklus kiadásai költségeinek teljes átvállalására.⁴⁹

A Könyvkiadó Bizottság 1889. jún. 3-i ülésén terjesztették elő Hornyánszky Viktor ajánlatát a Vállalat kiadásának átvételére. (ülés 5. pont) Az érdemi tárgyalás előtt azzal tértek ki, hogy az és "Gyulai Pál azon indítványának tárgyalása,

44. RAL 125/1887.

45. Hornyánszky V. az Akad. Főtitk. Hivatalának 1887. máj. 27. RAL 392/1887.

46. A könyváruzi forgalom fejlesztésére tett javaslatot figyelmen kívül hagyva azt csupán az Irodalmi Értesítő segélyezési kérdésére szűkítve a Hornyánszky féle beadvány után csaknem egy évvel később született meg az első osztály határozata, mely így szólt: "Az Irodalmi Értesítő segélyezése nem javasoltatik, mert az se tudományos, se irodalmi folyóirat s a Magyar Tudományos Akadémiához nem illenék tisztán csak üzleti szempontból indított vállalatot segélyezni. Azonban ha Hornyánszky Viktor könyvnyomdája és könyvkiadó hivatala azt hiszi, hogy e folyóirat emelni fogja az akadémiai könyvek kelendőségét, ami legalábbis nagyon kétes, az elnökség bizonyos százalékban részeltethetné a könyvkiadó hivatalt, ha e folyóirat segélyével a jelenben befolyó összegnél többet szolgáltat be az akadémiai kiadványok bevételéből, a százalék aztán tetszés szerint fordítható az Irodalmi Értesítő költségei fedezésére is." I. o. 1888. febr. 11-i ülése 6.pont a I. (Nyelv és Széptudományi) osztály jegyzőkönyvei 1888. RAL K. 1501.

47. RAL 89/1889.

48. Könyvkiadó Bizottság 1889. jan. 7-i. ülésének jkve 5. pont RAL K. 1561.

49. RAL 8/1889. A Hornyánszky cég Könyvkiadó Bizottsághoz intézett ajánlatát I. a Függelékben.

mely szerint a vállalat ívszáma leszállítandó lenne, az újjáalakítandó bizottságnak tartassék fenn.⁵⁰

A Hornyánszky-féle beadvány sorsáról – mikor tárgyalták, miért vetették el – semmit sem tudunk.⁵¹ Az az állítás sem tartható, amely szerint "ez lett volna az utolsó csepp, amelytől kicsordult a pohár", amely közvetlen kapcsolatot talál a javaslat és a Hornyánszky-cég "akadémiai könyvkereskedés" státuszának megszüntetése között.⁵² Tény, hogy noha az Akadémia vetette fel a Könyvkiadó-vállalat átadását valamely nagyobb könyvkiadónak, s erre érkezhetett a Hornyánszky-cég javaslata; végülis a Könyvkiadó Vállalatot nem adta át, hanem Gyulai Pál javaslata alapján az ívszám csökkentését valósította meg az évi 200 ív helyett átlag évi 100-120 ívre.⁵³

Bizonyára az egész könyvkiadás – a Könyvkiadó-Bizottság, a Könyvkiadó Vállalat stb. – átszervezésével függ össze az a döntés is, amely megszüntette a külön "akadémiai könyvkereskedés" működését, (melyet Knoll Károly 1884-ben bekövetkezett halála óta a Hornyánszky-cég látott el); s helyébe a Könyvkiadó Hivatal visszaállításával a könyvek elárúsítását is – egy megbízott hivatalnoka révén – maga az Akadémia intézte.

Ez a döntés semmiképpen sem egyszerűsíthető le arra a következtetésre, hogy mivel "terjesztési munkájával az Akadémia nem volt megelégedve (t. i. Hornyánszky-nak) 1890-től felbontotta a szerződést a Hornyánszky céggel és visszaállította a Könyvkiadó Hivatalát"⁵⁴

Könnyen erre a következtetésre egyszerűsíthető az a forrás, amely az előtünk járó kollegák rendelkezésére állt. Ez pedig a "Könyvtári Bizottság előterjesztése az Igazgató Tanács 1890. október 19-iki és az Akadémia október 27-iki összes ülésén", amelyet az Akadémiai Értesítő 1890-es száma teljes terjedelmében közölt. A jegyzőkönyv a kezdetektől vizsgálja, egészen a Tudós Társaságtól a könyvterjesztés ügyét, amelyet kezdetben – 1833-1875-ig "a M. Tud. Akadémia könyvárusa" címmel Eggenberger József és fia cég végzett, akinek működésével kapcsolatban már a 60-as évek elején panaszok merültek fel: így született Csengery javaslatára 1874-ben az a döntés, hogy a szétküldés felől maga az Akadémia gondoskodjon. Így született a Könyvkiadó Hivatal, mely csaknem 10 évig fennállt, melyet Knoll, majd Hornyánszky sortiment üzlete követett. A jegyzőkönyv ezek után egy összeállítást közöl 1875-1890 közötti évekből, évenkénti bontásban feltüntetve a könyvek eladásából származó bevételeket a keze-

50. Könyvkiadó Bizottság 1889. jún. 3-i jkvéből 5. pont RAL K. 1561.

51. A döntésről tudósító iratot, sem a jegyzőkönyvet nem sikerült megtalálni.

52. Voit Krisztina i. m. 30. p.

53. L. Fráter Jánosné: Az Akadémia állandó Bizottságai 1854-1949. Bp. 1974. 39.p.

54. Fráter Jánosné: Részletek az Akadémia könyv- és folyóiratkiadásából. Magyar Tudomány 1974/9. sz. U. ö. A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai 1854-1949. v. ö. 38-39.p. Noha itt maga is differenciáltabban nézi a kérdést, hiszen kitér a Révai cég főbizományosságára is /38/ végkövetkeztetésével mégis további egyszerűsítések alapját veti meg, amivel a reá hivatkozó feldolgozások élnek is.

Voit Krisztina i. m. 30. p.

Szántó György Tibor: Fejezetek az akadémiai könyv- és folyóiratkiadás történetéből. MTA Könyvtárának Közleménye Bp. 1983. v. ö. 18. és 23.p.

lési kiadásokat és a maradék összegeket. 1875 Eggenberger működésének utolsó éve 550 Ft-al szerepel a Könyvkiadóhivatal kezdő éve 1876 – 5634 Ft-al, a későbbi években 5-6000 Ft-al szerepel. Knoll sortiment üzletének bevétele a kimutatás szerint 84-85-ben 7840, illetve 5503 Ft. Hornyánszky sortiment üzlet bevétele 2800 és 2200 Ft között ingadozik.

A következő részt, amely a következtetést levonja, szószerint közöljük, ez pedig a számoszlopok után így hangzik:

"Ez összeállításból (1884 és 85-öt mellőzvé, a mikor is némely kiadványokból nagy végeladás volt rendezve és a Közoktatási Minisztérium ezekre menő megrendeléseket tett) kitűnik, hogy azon évek voltak a leggyümölcsözőbbek, melyekben a könyveladást a Könyvkiadó Hivatal közvetítette, s hogy a sortiment-üzletnél a bevétel évről évre hanyatlott, újonnan igazolva Csengery szavait, hogy a *kiadványok elárúztatása és szétküldése felől magának az Akadémiának kell gondoskodnia*. (kiemelés az eredetiben)

A M. Tud. Akadémia Könyvtári Bizottsága (1890) f. évi június 16-án és szeptember 27-én tartott üléseiben, a főtítkár előterjesztésére, a következő javaslatban állapodott meg: Határozza el az Akadémia

1. A Hornyánszky Viktor céggel, miután a felmondás f. évi február havában már megtörtént, az 1885. októberben kötött könyvkereskedői szerződést 1890. december 31-ikével felbontja és 1891. január 1-től kezdve a Könyvkiadó Hivatalt az Akadémia palotájában visszaállítja.

2. A Könyvkiadó Hivatal vezetését a főtítkár főfelügyelete és a könyvraktári tisztviselő ellenőrzése mellett,.....úrra bízva, egyelőre egy év tartamára..."

A továbbiakban a határozat pontosan megszabja a Könyvkiadó Hivatal vezetőjének teendőit. Ezt mellőzve, térjünk vissza a könyvkereskedés megszüntetésére. Az idézett jegyzőkönyvi rész (és az egész) semmi kétséget sem hagy afelől, hogy már az eredeti célkitűzés a *könyvkereskedés megszüntetése*, de méginkább a *könyveladás közvetlen akadémiai jogkörbe való visszavétele volt*. Itt nem a tapasztalatokból és a felhalmozódott tényekből vonták le ezt a következtetést, hanem az adatokat és tényeket úgy állították össze, hogy ezt a következtetést – t. i. a könyveladás saját jogkörbe vonását – szolgálja, mintegy alátámassza. Még világosabban: az előzetes koncepcióhoz igazították az adatokat. Valószínűleg pontosan közölték a Hornyánszky-sortiment üzlet által eladott akadémiai könyvek összegét, de *nem közölték* – említést sem tettek a Főtítkári hivatal által kezdeményezett egyéb eladásokról – a Révai-cég, Pallas, Atheneum, és Kohn-testvérek könyveladásából származó összegeket. Ebben az értelemben célzatos az összeállítás, amennyiben az *akadémiai saját hatáskörű eladás és az akadémiai könyvkereskedés ellentétére* kiélezett, holott ez az ellentét ilyen kiélezett formában sohasem létezett; hiszen az akadémiai főtítkári hivatal, – mint láttuk az előbbiekből – párhuzamosan a könyvkereskedés, az "önálló könyvkereskedés" *működési ideje alatt* is maga is foglalkozott kiadványai árúztatásával, ha ezt más könyvkereskedők közbeiktatásával tette is. A *könyvkiadó-hivatal visszaállítása tehát csupán azt jelentette, hogy már valamennyi könyveladást az Akadémia Főtítkári hivatala és a könyvkiadó hivatal együtt intézte*. A könyvkiadó hivatal csupán végrehajtója lett – vezetője fizetett akadémiai hivatalnok – a Főtítkári hivatal útján kezdeményezett könyvárústításának is, aki "a helybeli és vidéki könyvárusokkal, a kereskedésbe bocsátott kiadványokra

nézve, a bizományosi viszonyt közvetíti, és a könyvtárosok folyószámlájáról könyvet vezet.⁵⁵

Néhány évvel később az Akadémia "kiadványainak postán való expeditióját, melyet eddig a kiadványokat előállító nyomdák intéztek, házi kezelés alá..." vette, s "az Akadémia könyvkiadó hivatalának vezetőjére..." ruházta, s ezzel valamennyi kiadványának terjesztéséről önmaga gondoskodott.⁵⁶

A Hornyánszky Viktor nyomda, mint az Akadémia házi-üzeme

Az Akadémia nyomtatvány ellátása és számos folyóiratának nyomtatása a Hornyánszky – cégre hárult. Természetesen adódott ez a nyomda közelségéből. Mint ismeretes az Akadémiát bérházától csupán egy udvar választotta el, illetve kötötte össze. Így a bérházba költözött nyomda – mintegy házi-üzem – gyorsan teljesíthette az ügyvitelhez szükséges nyomtatványok: jelentések, körlevelek, meghívók, ülésrendek stb. – elkészítését.

Ugyancsak ezzel a helyzeti előnnyel magyarázható, hogy az addig (1883) az Athenaeumnál készült Akadémiai Értesítő nyomtatását is a Hornyánszky-cég vette át.

A füzetenként – évi négy füzetben megjelenő Értesítő gyors nyomdai átfutását nemcsak az Akadémiának dolgozó nyomdák közé újonnan bekerült cég buzgalma biztosította, hanem a szerkesztők, lektorok állandó közelsége, illetve jelenléte is.

Ennek az indoknak ellentmondani látszik, hogy az Akadémiai Értesítő nyomása egészen 1921-ig a Hornyánszky cégnél maradt, tehát még évtizedekkel azután is, miután – 1895-ben – a nyomdai részleg az Akadémia területéről elköltözött. Ez a tény viszont a véletlen "helyzeti-előny" – egyébként kétségtelenül meglévő – indoka mellett, – vagy talán helyett – azt a minőségi munkát tolja előtérbe, amellyel a nyomda vállalt feladatait ellátta, s munkaadóját – az Akadémiát – újabb és újabb megrendelésekre készítette; akkor is amikor a bérlet-bérbeadó viszony megszűntével az Akadémia korábbi, nyomtatási kötelezettsége megszűnt.

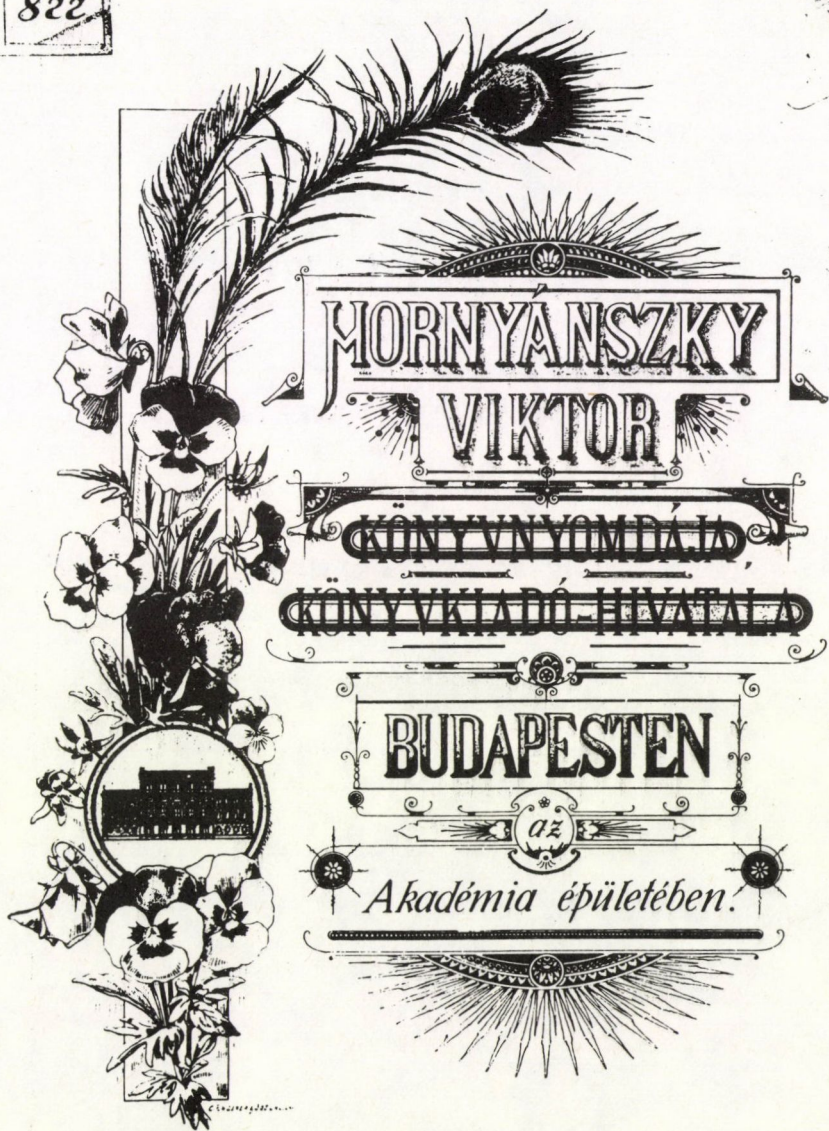
Előbbi érveinket nyomósítja az Akadémiai Értesítő későbbi évtizedekbeli nyomdai kálváriája is. Nevezetesen az a tény, hogy 1922-1949 között 10 nyomda váltakozva készítette a folyóiratot.

Az akadémiai folyóiratok közül a Nyelvtudományi Közlemények készült még a Hornyánszky nyomdában, de korántsem olyan folyamatossággal és állandósággal, mint az Akadémiai Értesítő.

Alkalomszerűen, de füzetes alakban jelentette meg az Akadémia az elhunyt tagjai felett tartott emlékbeszédeket is, amelyeknek 9 emlékbeszédet tartalmazó első kötete még az Athenaeumnál jelent meg 1882-ben, a következő köteteket azonban – éppúgy mint az Akadémiai Értesítő nyomását – e nyomdától a Hor-

55. Az Akadémia könyvkiadó hivatala... Akad. Ért. 1890. 668 p.

56. Az Athenaeum-Társaság és a Franklin Társulat-nak címzett főtítkári fogalmazvány. 1895. febr. 1. RAL 69/1895.

TÁJÉKOZTATÓ

A

KÖNYVNYOMTATÓ INTÉZETTEL

ÉRINTKEZŐ

ÍRÓK ÉS KÖNYVKIADÓK

SZÁMÁRA

(A HORNYÁNSZKY-FÉLE KÖNYVNYOMDA 25 ÉVES FENNÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE.)

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR SAJTÓJA.

1890.

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

KÖNYVÉSZETI FOLYÓIRAT

IRODALOMBARÁTOK, KÖNYVGYŰJTŐK ÉS KÖNYVÁRUSOK ÉRDEKEINEK ELŐMOZDÍTÁSÁRA.

Felölös szerkesztő: SZANA TAMÁS.

I. évf.]

Kiadó: HORNÁNSZKY VIKTOR, akadémiai könyvkereskedése
(BUDAPESTEN, a M. T. Akadémia épületében).

[1. sz.

Megjelenik havonként kétszer.

1887. Deczember 1.

Ára az egész évfolyamnak 1 frt.

A könyvhírdeményeket az árak meghatározásával a lap szerkesztőségébe (IV. Bástya-utca 11-ik szám) kérjük Intézni.
Csak oly munkákról közölhetünk ismertetést, melyek a szerkesztőségbe beérkeznek.

Törekvésünk.

Könyvvásárló körökben már nem egyszer merült föl a panasz, hogy a közönség az ujabban megjelenő irodalmi művek felől nem nyer elegendő tájékoztatást. A kritikai közlönyök, melyektől jogosan várhatna az olvasó utbaigazítást, nálunk nem tudnak erősebb gyökeret verni; a politikai napi lapok, a közélet erős hullámszája által mind jobban igénybe véve, nem szentelhetnek kellő tért az irodalom minden újabb termékének megbeszélésére.

könyvtárában helyet találjon. A lap e szerint közvetítő lesz az írók és közönség közt s mindkettő érdekét lelkiismeretesen szolgálva, igyekszik előmozdítani a könyvvásárlási kedv élénkítését.

Az a szoros viszony, melyet az írók, könyv-árusok és az olvasó közönség közt létesíteni óhajtunk, indít minket arra, hogy figyelmünket a tulajdonképeni modern irodalom termékein kívül,

KULLERVÓ ÉNEKEI

A FINN NÉPHAGYOMÁNY ALAPJÁN
SZERKESZTETTE: KROHN GYULA

A KISFALUDY-
TÁRSASÁG PÁ-
LYÁZATÁN A SZÉ-
HER ÁRPÁD
DÍJJAL JUTAL-
MAZOTT MŰFOR-
DÍTÁS, FINNBÓL

VIKÁR BÉLA

KIADJA HORNYÁNSZKY VIKTOR, BUDAPEST

nyánszky cég vette át. Az Emlékbeszédék II. kötet 1-9 száma 1884-1885-ben; a III. kötet 1-8 száma 1885-1886-ban; a IV. kötet 1-10 sz. 1888-1889-ben; az V. kötet 1-10 száma 1889-ben bezárólag készült az említett cégnél.

E sorozat további nyomdai pályafutása közel olyan változatosságot mutat, mint az Értesítő. 1891-ben a Franklin, majd 1895-től az Athenaeum készíti egészen a 20-as évekig, ezután a Főiskolai nyomda a Franklin az Athenaeum újra váltakozva készíti, míg a 40-es években ismét új nyomdák tűnnek fel a kötetek impresszumában, nevezetesen a Sárkány és Sylveszter nyomda.

Ez az összefoglalás – már az előszóban is jelzett – forráshiány miatt nem vállalkozhat arra – az egyébként ideális és kívánatos – célkitűzésre, hogy összecszerüen is számbavegye milyen arányban foglalkoztatta az Akadémia a nyomdát a vállalt ötezer forinton felüli nyomtatásokra, másszóval mi fért bele ebbe az összegbe és mi készült – esetleg – ezen az összegben felül is az Akadémia és a Hornyánszky cég közös vállalkozásában. Forrásszerű adatokkal nem tudjuk bizonyítani, csupán feltételezzük, hogy az Akadémia szükséges nyomtatványainak készítése s esetleg még az Értesítő nyomtatása kimerítette a vállalt keretet. Erre a feltételezésre az a bizonyos nyomós – bár kétségtelenül nem elégséges indokú – jelenség indít, amely az Akadémia legjelentősebb művei kiadásánál tapasztalható. Az ugyanis, hogy ezek kiadását *részben, vagy egészen a Hornyánszky-nyomda és kiadó vállalat saját kockázatára vállalta*. Ebben valószínűleg szerepet játszott nemcsak a nyomda iránti – az Akadémia részéről megnyilvánult-bizalom, hanem az esetenkénti kedvező nyomdai árajánlat is. Itt a Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái, valamint az akadémia által kezdeményezett és szellemileg támogatott jeles szótárakról, nyelvtörténeti művekről van szó. Jelesen az a Nyelvtörténeti, a Tájszótár, az Oklevélszótár és a Mesterségek Szótára kiadásáról. E művek jelentősége, mind szellemi, tudományos tekintetben, mind a nyomdai előállítás tekintetében indokolja esetenkénti vizsgálatukat.

Milleneumi érmék Hornyánszky Viktor Betűmintakönyvéből

III.

**AZ AKADÉMIA TÁMOGATÁSÁVAL ÉS A HORNYÁNSZKY
CÉG KOCKÁZATÁRA KIADOTT MŰVEK**

Szinnyei József Magyar írók élete és munkái

A Magyar Könyvszemle 1968. évfolyam 2. számában (171-187. l.) *Hogyan készült id. Sinnyei József 'Magyar írók élete és munkái'* címmel foglalkoztam már e kérdéssel. Ott azonban elsősorban a Sinnyei életművön belüli keletkezéstörténetet vizsgáltam, – természetesen nem mellőzve az Akadémiával való kapcsolatot sem – s csupán tényként rögzítettem a sorozat Hornyánszky-nyomdában készültét. Jelen összefoglalásban korábbi tanulmányomra támaszkodva röviden kívánom érinteni az előzményeket – az Akadémia és Sinnyei kapcsolatát, s kissé részletesebben a Hornyánszky-nyomda és kiadóvállalat szerepét a mű létrejöttében; a szerző és a nyomda kapcsolatát. Míg említett tanulmányomban a Sinnyeiben felbukkanó ötlettől kísértem nyomon a mű keletkezését a megvalósulásig; itt a nyilvánosságra bocsájtott tervtől a kivitelezésig – hangsúlyosan *a nyomda szerepével* – kísérem meg nyomon követni a folyamatot; a szűkebb értelemben vett akadémiai források mellett id Sinnyei József naplói és levelezéséből vett idézetekkel.

Előzmények

A Magyar Könyvszemle 1877 évfolyamában teszi közzé Sinnyei "Egy Magyar Írók Névtára"-nak tervét. Fraknói Vilmos, az Akadémia akkori főtitkára ugyanabban a számban helyesli a tervet s kiegészítő megjegyzésekkel látja el. Augusztus és szeptemberben a terv kedvező sajtóvisszhangot kap.

1880 december 8.-i számában a Pesti Napló ismét foglalkozik a tervvel. Ez bátorítja fel Sinnyeit arra, hogy tervét most már az Akadémiához benyújtsa.

1880 december 15-én az Akadémia I-ső osztálya Sinnyei tervét az Irodalomtörténeti Bizottsághoz utalta véleményezésre.

1881 május 28-án az Irodalomtörténeti Bizottság a tervet elvben helyeselte azzal a módosító javaslattal, hogy ne csak "az önálló kiadásban megjelent művek szerzői, hanem amennyire lehet a folyóiratokban szétszórva található értekezések s egyéb érdemes művek írói is felvéttessenek a névtárba... A mű általános érdekénél fogva a kiadási költségei ne egyes osztály költségvetését, hanem az összes Akadémiát terheljék – A 6-8 kötetre tervezett mű – ..."mivel a nagy közönséget is érdeklő mű kelendőségére biztosan lehet számítani, a kiadás 1000 példányban nyomassék."

1882 január 30. az Akadémia összes ülése az Igazgató Tanács előző évi novemberi határozatát helyesli és "erre a jelen évi költségvetésben csak azért nem volt tekintettel, mivel a *részletes terv kidolgozása és a vállalat előkészítése hosszabb időt fog igénybevenni*. Az osztályokat felkérlik a részletes terv kidol-

gozására és a vállalat feletti felügyelet gyakorlására hivatott bizottságot – tekintettel a különböző szaktudományokra – alakítsák meg¹

* * *

1882

január 31.²

Mai lapok Egyetértés és Pesti Napló hozza hogy elvben elfogadták a "Magyar Írók életrajzát". Tudtam, hogy elmúlik ismét egy év! De ez is jó arra, hogy kedvenc foglalkozásaimat gyakorolhatom, gyűjthetem a színi dolgokat és partekat, írhatom a komáromi színészetet, mégis minden rosszból jó is származhatik...

február 4.

Az Akadémia is megküldte a jegyzőkönyvi kivonatot, mintha előre sejtettem volna, kiadják a bizottságoknak, no azok ugyan eltemetik...

Valóban így történt. Az elvben elfogadott terv, amely költségvetésében az "összes Akadémiát", a felügyelettel és részletes tervvel az Akadémia valamennyi osztályát, azaz valamennyi bizottságából létrehozott külön bizottságot kívánt terhelni, csendes elrejtésre ítélte önmagát. Szinnyei viszont – egyéb munkái mellett – jegyezte tovább az írók életrajzát és műveit.

---

1. Az eddig közölték előző munkámban is szerepeltek, kissé hosszabban. Az eredeti forrásokra való hivatkozásokkal ld. ott a tanulmány első részében. Magyar Könyvszemle 1968/2. 177-179.p. az 1882. január 30.-i összes ü. 31. határozatát. Összes ülési jegyzőkönyvek 1882-1883. RAL K/1462.

2. Szinnyei József: Napló MTAK Kézirattár Ms 18/XXXIII. a szövegben idézett napi bejegyzésekből. A továbbiakban Ms 18/ és a megfelelő évi kötet római száma. Ha az azonos évből több napról hozok idézetet a naplószámot csak abban az esetben közlöm újra, ha a szöveg más forrás közbeiktatása miatt azt indokolja.
(Szinnyei József Napló 1830-1913 közötti időből 64 kötetet tesz ki. Azokban a kötetekben, amelyekből e munkámban idézek a naplóíró már következetesen naponként egy egész oldalt írt és a szöveget a hó és nap feltüntetésével kezdte; így az idézetek a napló dátumánál könnyen megtalálhatók.)

1885

1885 február elején Szinnyi József a névtár adatgyűjtésének meggyorsítására felhívást szövegezett és kérdőíveket nyomtatott Hornyánszkyéknál amelyeket részint íróknak, részint gyűjtőtársainak szétküldött.

február 9. hétfő³

...mentem Knollhoz a Magyar Írók Névtárához a felhívást és körívet nyomtatott 1.000 példányban.

február 13.

Megjötték a kérdőívek Knolltól, de föl se bontottam, péntek van.⁴

február 14.

Megindult a Magyar Írók Névtárának szerkesztése cédulákkal, az az a nyomtatottat küldözgetem szét, magamhoz vevén vagy 10-et mindegyiket számozom és följegyzem kinek adtam, hogy tudjam visszareklamálni. Elsőt adtam Szilágyinak a reggeli szokott foglalkozás után. Aztán mentem a Múzeumba, ott is szétszotgattam, akit hol megcsípek... A Nemzetnél egy csomó kérdőlapot szétszotgattam... K Nagy Sándornak levelet írtam és 20 kérdőlapot küldtem neki, ha nem ír, gyűjtsön adatokat... A könyvtárban Kerékgyártó, Marczali, Tagányi Réthi sat... Megy ez, menni fog... Különös, hogy De Gubernatis 3000 élő íróat akar gyűjteni! Ez lesz a legérdekesebb gyűjtemény... én is 3 ezeret mondok, mondá Fekete Ignác az enyémre...

Bizakodás és csüggedés váltakozik Szinnyi naplójegyzeteiben, a névtár sorsát illetően, noha ő csüggedetlenül jegyzi az írókat, gyűjti az életrajzokat és partekat.

április 20.

De a magyar írók kartái lassan érkeznek be, ma semmi se jött... elég szomorú és félek, hogy a már szétküldött 1600-ból 600 se jó hozzám!...

---

3. Ms 18/XXXVI.

4. Szinnyi József is – mint oly sokan – babonás volt és tartotta magát ahhoz, hogy pénteken és még hozzá 13.-a is volt semmi új dologba ne kezdjen.

Szüksége van a közvélemény segítségére és önkéntes gyűjtőtársai közreműködésére azért a szorgos munka mellett a propagandát is előmozdítja.

április 23.

A reggeli lapok már hozzák a nyomatos híret: 30.000 író. A Pesti Naplóban legközelebb, a Fővárosi Lapban röviden, de confuse, azért híres ember lettem ismét és ma én vagyok a nap hőse mint Acsády mondta. Kell időnként az embernek magáról hallatni, hogy el ne feledjék! Hozta a P[esti] Hírlap és a P[ester] Lloyd is.

Még ugyanaznap esti bejegyzése Ábrányi Kornél az ifjú küldte be a kérdőlapját Egerből és az Egyetértésnél is osztogattam... Fáy J. Bélát megkértem, szinte hogy átvége a mai hírt a 30.000 íróról. "Majd az irodalmi rovatban"... Ütni kell a vasat!

Szinnyei József folytatta az írók cédulázását s a kérdőívekre beérkezett válaszok feldolgozását. Naplóbejegyzései, levelezése tanúsítja, hogy sorra-rendre érkeztek vissza a kérdőívek. Valamelyest az Akadémia részéről is előmozdult az ügy: noha egyelőre csupán formálisan. Az 1885. november 23-án megtartott összes ülésen az Akadémia plénuma foglalkozott a Magyar Író Névtára tervezésével és az I. osztályt bízta meg az alapos és beható mérlegeléssel. Gyulai Pál osztálytitkári minőségében javasolta, hogy az Akadémia 1886-os költségvetésébe iktasson be 600 forint összeget "előleges költségek"⁵ címén. – Ezzel az üléssel kapcsolatban jegyzi a naplójába december 4-én Sinnyei a következőket:

"...úgy 10 felé kerültem a Múzeumba, ott is Gyulaival való disputa a Magyar Írók Névtára ügyében, mert már ismét nem veszik fel a budgetben, mert későn adtam be folyamodásomat, nem jöhet össze a bizottság sat... Mit tudom én mikor kell beadni, hiszen már 1881-ben beadtam először, mért hagyták félben a dolgot, hisz nem pénzelségből teszem, ha szükség van rá vegyék föl, ha nem ejtsék el. – Gyulai belátta igazságomat ő fogja előre tolni az ügyet. Én pedig csak a közönség iránt való tekintetből szeretném már ha mutathatnék valamit, ha többet nem félívet kinyomtatok, saját költségemen.⁶

Nem egészen egy év múlva Sinnyei megvalósítja tervét, – nem egy félív – egy ív kinyomtatásával, amelyet előzetesen – hónapokon át – gondos munkával készített elő.

5. Ö. Ü. 1885. nov. 23. 220. Ö. ü. jegyzőkönyvek 1884-1885. RAL K. 1463.

6. Ms 18/XXXVI.

1886

szeptember 6.

Sötétedett az idő és nekem még egy fontos járásom volt a nyomdába az Írók Névtára első ívéért...

szeptember 9.

... mentem a nyomdába nyélbe ütven az első ívet, csak sikerülne, lenne egész halálomig szép mellék jövedelem, ha nem, én igazolva vagyok a publikum előtt most és mindig és pihenhetek babéraimon, legalább életemet se kurtítá. Bízunk az Istenben...

szeptember 10.

... megjött a korrektúra. No most már csak jó lesz az 1. fv.

szeptember 11. szombat

Felkelés után a korrektúra foglalt el, még egészen 1/2 9-ig, mikor fölmentem a könyvtárba... 11 óra után siettem omnibuszon⁸ a nyomdába és átadtam az imprimált 1-ső ívet!

... Elmentem Ferivel⁹ a nyomdába és rábeszéltem őket a tördelésre, hogy csinosabban nézzen ki az fv, a hézagok összevonásával.

szeptember 12. vasárnap

Fölmentem kissé a könyvtárba. Szilágyi ott piszmogott, ott hagytam csak a lapokat hoztam le és Abbdy küldte Értesítőt, melyben nevezetes értekezése van; ezzel ismét elmentem a nyomdába, Ferivel együtt és betettem az ívbe!

---

8. Szinnyi ebben az időben akkori munkahelyén, az Egyetemi Könyvtár épületében lakott, innen az Akadémiáig egyébként gyalog szokta megtenni az utat.

9. Szinnyi Ferenc később irodalomtörténész és akadémikus, akkor 10 éves. (Az utolsó kötetet apja halála után – 1913 augusztus 9-e – ő fejezte be.)

szeptember 15. szerda

Délben aztán lemenvén lemásoltam az Akad. I. osztály jegyzőkönyvét. Ezt is mellékelem. 1881-ben már elhatározták a kinyomatást. Majd elszégyenlik magukat a vaskalapos urak!

... mentem a Hornyánszky nyomdába, mert nem küldték a lenyomott ívet. Ebben a melegben, de meg is szidtam őket fél tréfa fél valóságban. Olyanok mint a Schneider az is megígéri hogy hazaküldi a nadrágot, aztán nem küldi és gatyába járhat az ember egész nap. Meg volt két példányt kaptam is, de ismét silányabb papíron. Csak hogy hiba nem történt.

szeptember 19. vasárnap

... letisztáztam az Akadémiához benyújtandó 3-ik folyamodásomat a M. Írók Névtára ügyében!

szeptember 20. hétfő

Ma a Magyar Írók Névtára íveket és beadványt állítottam össze és vittem Gyulaihoz. Ki motyogott valamit a bizottságról, mely még nincsen kinevezve, mintha szeretné még egy évig elnapolni, de neki is csak bele török egyszer a bicskája! Sok komisz ember van a világon. Nem csak dolgozni kell az embernek, de a dolog mellett az egyik kezével mindig el kell hessegetni a szemtelen legyeket! Otthagytam tehát az ívet és mentem haza a könyvtárba, aztán a Múzeumba itt Barnának és Zsoltnak adtam egy-egy ívet... Ő az egyetemre én az Akadémiához mentem, hol Fraknóinak átadtam beadványomat 16 példánnyal, nála volt Jakab és Grünwald Béla, ezeknek is adtam, sőt aztán Berecznek is! Fraknóinak volt bezzeg vigasztaló, blztató szava. Van már bizottság, minden bizottság ki van nevezve, az idén föl vesszük!

A következő napok naplóbejegyzései tanúsítják Szinnyi bőven osztogatta a mutatóvány ívet akadémikusok és újságírók körében, noha a Fraknóinak átadott beadvány mellé is csatolt 16 példányt. Nyilván tette azért, hogy kellő időben – még akadémiai szönyegre kerülése előtt – megismertesse művét és ezzel maga ügye mellé állítsa nemcsak az illetékeseket, de a közvéleményt is. A lapok legtöbbje hozta is – dicsérően – Szinnyi munkájáról az ismertetést.

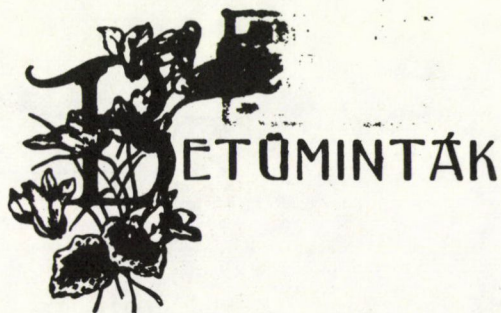
HORNYÁNSZKY · VIKTOR

CSÁSZ · ÉS · KIRÁLYI · UDVARI

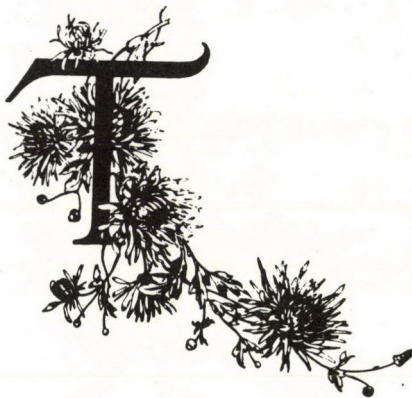
KÖNYVNYOMDÁJA

BUDAPESTEN

M. T. Akadémia-épület
és Aradl-u. 14.

ETŐMINTÁK

szeptember 26. vasárnap

A Fővárosi Lapok hozta Abonyi életrajzát mutatványul az Írók Névtárából... Legjobban ismerteti az Egyetértés a M. Írók Névtárát az Akadémiára is ráreccsentvén!

október 5. kedd

Irod[alm]i Szemle 10. sz. átvette az Egyetértés dicséretét a M. Í. Névtáráról! Éljen!

október 15.

Készültem Dr. Heinrichhez ki délben a könyvtárban volt és mivel ő van megbízva a velem való értekezletre az Írók Névtára ügyében az Akadémia érdekében meghítt magához. D.u 3-4 között előbb Zsolt volt nálam és elmondta az egész gyűlés eredményét; Zsolt a szakemberekből álló bizottságot pártolta, le-szavazták és egyedül maradt Fraknoi indítványa ellen ki a felügyelő Akadémia egy kiküldöttjét ajánlá; erről beszélünk aztán Heinrichel, láttam az egészből, hogy a mutatványom rossz hatást tett... legyen száraz életrajzi adat és bibl[iográfi]ai reper[tórium]. Legyen tehát, ha akarom, hogy évi 600-800 Ft mellékjövedelemtől el ne essem, de akadémikus nem leszek! Ki tudja?

október 18. hétfő

Abonyi írt, egy két hiányt adott tudomra életrajzában. Ha csak ez lenne a baj... Aztán fölmentem Dr. Kovács Pál munkáit kutatni. Mennyi fáradtsággal jár, de ambícióm, hogy ily nagyszájú nagyságos urak mint Gyulai és Beöthy jó véleményel legyenek rólam, habár mindig azt fogják hajtani is, hogy írni nem tudok, vizsgáljon az, hogy mindenkiről azt mondják, ha csak meg nem halt az a bizonyos, még akkor is alig, alig ismerik el az érdemeit!

október 25. hétfő

6-kor haza, kutattam az életrajzokhoz, kissé bajjal jár ez is össze kell szednem az adatokat és keveset találok együtt, mit kényelmesen beírhatnék, vagy kiírhatnék, mert teremtő erő, írói véna bizony kevés van bennem. Most is megbuktam az Akadémiánál éppen az életrajzok nem helyes megírásáért! Hiába. Non omnia possumus!

október 26. (Szinnyei levele fiának dr. Szinnyei Józsefnek)

... Az írók névtára ügyében Heinrichnél voltam, kit az Akadémia megbízott a velem való egyezkedéssel; szűkebbre kívánják szabni az életrajzokat, a munkálatokat pedig minél bővebben; én ezért ívenként 40 Ft-ot kérek; adnak pedig mellém egy akadémikus megbízottat az én megegyezéssel...¹⁰

október 30.¹¹

Fraknóival találkoztam, ki örült, hogy mindenbe beleegyeztem a M. Írók Névtárát illetőleg... Hát mit csináljak – mondtam...

november 9. kedd

Fraknói a colportaget magyarázta. Révaikhoz és Mehnerhez küldött, értekezniem hány példányt vesznek át.¹² Mert most ez a terv: az Akadémia kiadványait (könyvkiadó vállalatot stb.) füzetekben colportage-al terjeszteni és szegény Concha¹³ kezéből kivenni; de helyes-e ez? Megfelel-e az Akadémia méltóságának?

10. id. Szinnyei József levele Dr. Szinnyei József-nek Kolozsvárra. A szövegben nem közölt, de irodalomtörténeti érdekessége miatt idekivánczó még a levél egy további részlete: "Gyulainak múlt vasárnap vittem el Dr. Kovács Pál munkálatainak jegyzékét 1 1/2 íven az Almanach számára és Arany Lászlónak a Nép barátja néhány számát; gyűjti az atyja által szerkesztett folyóiratot és most szerkeszti a hátrahagyott műveket. Megajándékozott atyjának a "tengeri fosztók" kéziratával..." MTAK Kézirattár Ms 799/220.

11. Ms 18/XXXVII.

12. Colportázs (franciául: colportage) a magyar hálalás, főleg könyvekkel való hálaló kereskedés, mely kivált alsóbbrendű művek eladásával, tehát részletárúüzlettel foglalkozik, oly vevőket szerezve, kik könyvüzletekbe rendszerint nem járnak..." (Révai Nagy Lexikona) Fraknói Vilmos az Akadémia akkori főtítkára nyilván azért küldte Révaihoz Szinnyeit, mert ez a kiadó épp akkoriban a ponyvairodalom legyőzésére a "Jó könyvek" sorozatával igazi irodalmat hozott kolportázsban, s talán ismert volt "jól kiépített kolportázs üzeme". Ebben az időszakban kíséreltük meg Jókai egyes nagyobb regényeinek füzetes és illusztrált kiadásban való terjesztését is, ezzel is megküzdni óhajtván a ponyvaregénnyel. Ilyen kolportázs-kiadásban bocsátottuk közre "A lőcsei fehér asszony", a "Kis királyok" és "A három márványfej" című regényeket. – írja Révai Mór János: Írók-könyvek-kiadók c. műve I. köt. 75. oldalán. Ugyanezen oldalon ír az Akadémia könyvkiadóvállalat köteteinek részükre könyvkereskedői forgalomba bocsátási átvételéről is. Mehner Vilmos viszont kezdetben egyértelműen a ponyvairodalmat képviselte. Épp vele küzdött elsősorban a Révai könyvkiadó. V. ö. Révai i. m. a Jó könyvek és a népirodalom fejezetét I. köt. 90-105.p. és a Mehnerre vonatkozó további – névmutató alapján kikereshető hivatkozásokat e műből – Mehner később maga is a nemesebb irodalmat képviselte l. erre is Révai i. m. I. k. 72.p.

13. Concha Károly igazgató, mint Knoll Károly utóda a Hornyánszky cégnél, annak szerepét vette át az Akadémiai könyvkereskedés élén is. A naplóbejegyzésből úgy tűnik Szinnyei tudott az éppen ez időben folyó tárgyalásokról az Akadémia és a Révai cég között, amely végül (nov. 18-án) azzal az eredménnyel zárult, hogy az Akadémia a Könyvkiadóvállalati kötetek példányonkénti elárúsítását a Révai cégre bízta. (L. erről A Hornyánszky féle akadémiai könyvkereskedés fejezetünket.)

Üdvös-e ez? Nem zaklatja-e az írókat felületességre, Schwindlre, idegessé teszi a sürgetés? Már eléggé ideges Fraknoi, Zsolt értem jött, mentünk. Én Ehlingerhez, megmagyaráztam,... Elmentem Révaihoz 3.000 péld[ányt] kér ingyen az 1-ső füzetből 1500-at a 2-ből szétosztás, elajándékozás végett, csak aztán a 3-4. ívnél mondja meg hány példányt vesz át?!¹⁴

november 10. szerda

Sziklay Jánost kerestem fel az Auróránál és magammal elvittem Mechnerhez kívül (volt könyvkötővel ki Németországból szakadt ide és a colportage-üzletet meghonosította) németül pertraktáltam az Akadémia nevében a Magyar Írók Névtára ügyét. Rosszul mennek a geschäfte, Ráth füzetekre osztott kiadványaival elárasztotta a piacot sat. Majd hétfőn nyilatkozik. Elmondtam részletesen az előnyeit, olcsó lesz a könyv; ő csak nyerhet, mert akárhány százat vesz át st...

november 16.

Ezután letisztáztam a Révai-Mehner féle ajánlatot,¹⁵ mit reggelizés előtt fogalmaztam és vittem az Akadémiához Fraknoinak; otthon volt, ő is a Mechner ajánlatát tartja helyesnek és elfogadhatónak... számított mennyit kell felvenni a budgetbe, nehogy többet nyomassak mint tettem a Repertóriummal. Eszem ágában sincs. Elég ha 16 ívet csinállok. Mellékjövedelemnek untig elég lesz!

november 23. kedd

... Eljött Zsolt is, tehát ívéért 40 Ft-ot vesznek föl, de ebből 10 Ft Heinrichnek jár! Ő lesz a revizor.¹⁶ Hinc illae lacrimae! Oder Lutheraner!¹⁷ No de mindegy legalább már egyszer fizetnek is munkámért, igen el kel!...

Beöthy Zsolt az Irodalomtörténeti Bizottság üléséről hozta Szinnyeinék frissen a híreket. S a bizottság javaslata nyomán határozott az Akadémia 1886. nov. 29-i összes ülése is az Írók Névtára ügyéről. Megbízta Szinnyei Józsefet a munka szerkesztésével, a szerkesztésben való közreműködésre Heinrich Gusztáv levelező tagot kérte fel; a kiadással kapcsolatban pedig a következő határozatot hozta: "... Mivel... a munka a nagyobb közönség körében is elterjedésre számíthat, a bizottság a költség jelentékeny részét az Akadémiától elháríthatónak véli oly módon, hogy csak a szerkesztés költségeit (apró betűkkel,

14. Itt csupán a terjesztés kipuhatólózásáról van szó s e téren is rendkívül óvatos a Révai cég. Szinnyei nem tesz említést arról, hogy szó esett-e a Révaival és Mehnerrel való tárgyalásán a kiadásról vagy nyomtatásról. Ms 18/XXXVII.

15. Az említett könyvkiadói, illetve terjesztői (?) ajánlatokat nem találtuk a RAL-ban.

16. Szinnyei József ívenkénti írói és Heinrich Gusztáv lektori honoráriumáról van szó.

17. A latin-német egyveleg azt akarja jelenteni: Innen vannak a könnyek, vagy a lutheranusságtól.

sűrűn nyomtatott egy ívért 40 Ft) viselje az Akadémia, a nyomtatás költségeit pedig a könyvkiadó vállalja el, kire a tulajdonjog ruháztatnék"

Az összes ülés határozata a szükséges intézkedések megtételét az Irodalomtörténeti Bizottság feladatává tette és felszólította, hogy a kiadás iránt a vállalkozó könyvkiadókkal tárgyalásokat indítson.¹⁸

A kiadó keresése – Szinnyi naplóbejegyzéseiből láthatóan – már az összes ülés határozata előtt megindult; egyelőre eredménytelenül. Az Akadémia a lektorálással megbízott Heinrich Gusztáv kötelességévé tette a kiadó keresést, amint arról Szinnyi naplóbejegyzése is tanúskodik:

december 14.¹⁹

...Heinrich az Írók Névtára ügyében kiadót keres, Mehner, vagy az Athenaeum, ezt legjobban szeretném...

A névtárra vállalkozó kiadó egyelőre nem akadt, emellett az Akadémia is törölte a költségvetésből (1887-re) a Névtárra előzőleg határozatba vett összeget; Szinnyi azonban a munka folytatása mellett döntött. Így ír erről fiának szóló 1887. febr. 7. én kelt levelében.

Én végre elhatároztam magamban, hogy az írók életrajzát folytatam a Z-ig, ha élek: elmondhatom Márkival űk lássák, ha nem veszik mert a Horányi és Danielikkel való táplálkozás csakugyan silány koszt²⁰... Lemondtam a Nemzetiségi Zsebkönyv szerkesztéséről is, hogy kizárólag az életrajzoknak szentelhessem időmet.

1887

február 25.²¹

...Az Akadémia törölte az Írók Névtárát. 'Te csak írj' – mondá Heinrich...

---

18. Fenti határozatot korábbi tanulmányunkban is idéztük. Magyar Könyvszemle 1968/2. 180.p. Ö. ü. jkvek 1886-1887. RAL K 1464.

19. Ms 18/XXXVII.

20. id. Szinnyi József levele Dr. Szinnyi Józsefnek Ms 799/236. Horányi Ferenc Elek irodalomtörténész 1736-1809 Memoria Hungarorum, (1775-1877) a Nova Hungarorum (1808-1809) és a Scriptores piarum scholarum (2. köt. 1808-1809) kötetekre utal. Mind három mű életrajzok betűsorba szedett gyűjteménye. Danielik József (1821-1886) Magyar Írók 1856-1858 két kötet.

21. Ms 18/XXXVIII.

február 27. (fiának írott leveléből)

...A Magyar Írók életrajzát valóban törölték, de én azért írom és Alanda-ig haladtam; a kinyomtatott I-ső íven 31 életrajz van, ehhez az idén 100-at írtam, jöllehet közbül 111-et mint jelentéktelen írókat kihagytam; mindig érdekesebb és rendkívül nagy tanulmányt szerez az ember, meg felfedezési kutatási routinet; így Zsolt tegnap d. u. megkért kutatnám fel ki írta a "Jó nevelésnek tokosát" Sz. M. jegyek alatt 1791 Mianburgban. Félőrai kereséssel felfedeztem a Benedictinusok életrajzában] azaz Szentmiklósy Thimotheuus életrajzában. Rendkívül sok tévedést és összezavart életrajzot rectificálok és a hibáktól megtisztítok így.²²

május 29.

...Elmentem Zsolthoz... Elsősoroltuk az ország és közoktatási tanács félézségeit; a kutatási rendszeremet, mit hogyan fedeztem föl. Külföldön nincs eset reá, hogy valaki 30 éven át szedi össze az irodalmi történeti életrajzi adatokat, hogy azt ki ne nyomtatnák! Nálunk meg lenézik, üldözik, csúfolják az ilyen embert! Mégis öröndetes állapot, ha az ember lépten-nyomon fölfedez ismeretlen dolgokat!²³

Következetesen jegyzi az írókat, de azért – érthetően – kétségek között.

szeptember 28.

... A Tudományos Gyűjtemény 1821/23 kivonatoltam az A. B. betűs írókat. Így gyűlik az anyag. Vajon fölhasználhatom-e?²⁴

október 5.

... Gyulaival értekeztem... hanem az Írók Névtárát törlik az idei budgetből is, de jövő évre fölveszik, 1889-re! Már én csak dolgozom; ha a fiókomnak is. Nincs szerencsém...

---

22. Ms 799/237.

23. Ms 18/XXXVIII. a "lenézik, üldözik, csúfolják" valószínűleg abból a friss tapasztalatból is táplálkozik, hogy Szinnyei az I. ső osztály 1887. május 10.-i ülésén 25 szavazatból 7 mellette és 18 ellene szavazás révén levelező tagságra nem javasolt az osztály a nagygyűlésnek.

A 8 jelölt közül csak ketten kapták meg a többséget Pecz Vilmos és Berczik Árpád. Szinnyeivel együtt a nem javasoltak közé került: Halász Ignác, if. Ábrányi Kornél, Bacher Vilmos, Ferenczy József, dr. Csengery János. I. ső osztály jegyzőkönyvei 1887. K 1500. Később valamennyiüket megválasztották.

24. Ms 18/XXXVIII.

1888

január 22.

... Az *A* betűs írókat jegyeztem be a maradékot elrakva a cédulát összeszámlítottam 478 életrajz és 428 olyan íróról jegyzet kiről nincs életrajz, de az álnevek sokasága!²⁵

február 29.

...A könyvtárusokhoz is elmentem 4-or Ferivel és Pfeifernél Szilády Áronnal beszélgettem, ki legjobban támogatja a M. Írók Névtárát az Akadémiában, de vannak akik hátráltatják a Gyulai, Szilágyi sat. clique, se baj, igyekvő munkás-ember sohase deferáljon...

Ebben az időben Szinnyei napi két életrajzot készít el.,amint arról fiának írott leveléből és naplójegyzeteiből értesülünk.

szeptember 26.

...Délben haza, életr[a]jzokat] írtam, a kettőnek meg kell lenni s hozzá bővítés, meg előre kiírása a kútfőeknek. Varietas delectat s mégis 6-700 életrajz egy évre! Majd ha kedvet adnak hozzá többet, én is többet készíték.

Az érdekeltek – az írók – segítik munkáját.

október 3.

... Jönnek az önéletr[a]jz] blanquett-kérők: Justh Zs[igmond] Reményi Károly B. Gyarmat. Boross Gábor Nagyszebenből; Bernát István pedig beküldte; így tehát elég hasznót csinált ez a kis hírlapi reclam művemhez.

október 9.

Ismét egy lev. lap Boér Miklóstól Szilágy-Csehiből. Jönnek jönnek, de nem úgy mint óhajtanám! De gutta cavat lapidem! Megmutatom hogy mit lehet tenni kitartó szorgalommal még ebben a korban is, de csak erőt egészséget adjon az isten! A lélek, energia, rugékonny akarát, vas szorgalom nem hagy el.

---

25. Ms 18/XXXIX.

október 18.

Délben haza s foly[tattam] az életrajzokat már a Bayereknél vagyok a Ba végéhez közeledik. Jaj de sok lesz!... Kezdek aggódni az életrajzok sokaságán, hátha nem végzem be?

Abban az időben enyhe szembaj támadja meg, mégis dolgozik.

november 16.

...Most aztán kedvem semmihez sem lévén, piszmogni, ími nem akartam, lefeküdtem 9-kor²⁶...Bizony a mily szép tervek formak fejemben írók életrajzáról, ratificálásokról, tévedések földerítéséről, lássák ismereteimet, tudományomat; aztán szemeimre gondolok. Isten segíts!

1889

január 5.

... Zsoltot figyelmeztettem, hogy vegyen föl az akadémia kevesebbet az Írók Névtárába ne 1400 Ft-ot, amit úgy is töröl, csakhogy megkezdhezzük...

Az Írók Életrajzára mégis fölvesznek 600 Ft-ot, ezt aztán nem fogják törölni. Megkezdhetjük!²⁷

január 7.

... Örömmel tapasztalom, hogy szemem is javul kissé, szemüveg nélkül is látok kényelmesen dolgozni, de azért fekete szemüveget használok az írásnál és olvasásnál a hivatalban is. Majd csak megjavul a sorsom kívül belül. Isten segedelmével!

február 20.

Hála Istennek visszanyertem szemem régi erejét most már kedvvel dolgozhatom kedvenc íróim életrajzán az irodalom érdekében, lassan bár de évek hosszú során át összehozom mind azt mit tervem után létesíthetek. A keret megvan azon

---

26. Enyhe, valószínűleg kötőhártyagyulladás miatt tért nyugovóra korábban, egyébként 1/2 11-11 órákor szokott.

27. Ms 18/XL.

belül mind a 30 ezret sőt még többet is megvilágíthatok, a hibás dátumokat kiigazítva hasznos szolgálatot tehetek még irodalomtörténetünknek és anyagi jólétiünk gyarapítására is gyűjthetek.

február 26.

... Fraknoi tudatta velem, hogy az Írók Névtárát megkezdjük az idén. Tehát végre még is fölvettek valamit.²⁸

február 28.

Pol[itikai] Újd[onságok] 49. Vasár[api] Újs[ág] 8. sz. felolv[asta] nőm. Ez alatt raktam a cédulákat és megírtam a Századok számára a Repertóriumot, a Figyelő számára meg a cédulákat raktam össze. Az Írók Névtárához a Bajzához szedtem össze adatokat: ezután fölvittem Szilágyinak a kéziratot és mentem 4-kor az Akadémiához. Zsolt nem volt otthon. Hornyánszkyval tudattam az Írók Névtárának megkezdését.²⁹

március 2. (fiához írott leveléből)

Az Írók Névtárára végre valahára fölvettek és meghagytak néhány száz forintot, ez egyelőre elég, majd még ők fogják ezt sürgetni, máris egész búcsújárás a kiket Gyulai s mások hozzám küldenek életrajzi adatokért és a Kazinczy leveleket is az én könyvemből akarják kommentálni? Ha végét megérem, már száz évesnek kell lennem – mert éppen 100 éves a mulasztás. – Schuleknél utoljára voltam még igen csekély jelét látta a bajnak, azért egy hónap múlva kell még 5 üveg jódcalciumot bevennem, 10 üvegnél többet egymás után nem mer senkinek se rendelni, nehogy szívbajt okozzon...³⁰

Szinnyei most már fokozott ütemben készíti az életrajzokat, a kisebbekből négyet is elkészít egy-egy nap.

28. Az akadémiai bizottságokban és osztályokon február végén már folytak a jövő évi költségvetési megbeszélések, de csak 1889 március 9-i ülésén határozott úgy az I.-ső osztály, hogy "Szinnyei József Magyar Írók Névtára I. kötetének szerkesztésére fenntarva az összes ülés 1886. nov. 29.-i 235. sz. határozatát 400 Ft"-ot vesz fel. Az I. (nyelv- és széptudományi) osztály jegyzőkönyve. RAL K. 1502

29. Ms 18/XL.

30. id. Sinnyei József levele Dr. Sinnyei Józsefnek Ms 799/295.

április 5. péntek

*Reggeli után szivarra gyújtván az Írók életrajzát írtam tovább négyet elvégezvén, ha fölületesen is de emellett a többi is bővítgetem; ez még is 1200-1500 egy évben...*³¹

június 16. (fiához, Szinnyi Józsefhez írott leveléből)

*... Az Írók életrajzát csak írogatom szorgalmasan, s februártól ismét 4-5 életrajzot írok naponként, még is csak a Bizoni-nál vagyok; bemutattam a kéziratot Heinrichnek, az jegyzeteket csinált, talán be is jelentette, de elutazott ő is; én pedig megnyugszom abban, ha nem jelenik meg.*³²

július 18. (fiához, Szinnyi Józsefhez írott leveléből)

*...Időm nagyrészt az írók életrajza foglalja el, míg a Boncz-ig haladtam a tisztázást is végzem. Ilyen Lucza- széke még nem igen készült...*³³

november 6. szerda

... Ismét folytattam az életrajzok tisztázását és átnézését, haladok, haladok, de lassan; azért bizony lehetne már nyomtatni! Csak lepislantana ráánk a szerencse és nyernék egy kis Haupttreffert bizony seggbe rúgnám az Akadémiát és magam nyomtatnám! De így?...³⁴

Szinnyi naplóbejegyzéseiből úgy tűnik egyelőre nincs kiadó, aki vállalná, az Akadémia pedig szintén nem vállalja a kockázatot, azért késik a kéziratok nyomdába kerülése...

november 9. szombat

Otthon összeszedtem a Heinrichnek viendő kéziratot, belejegyezve még és mentem 1/2 5-re az Akadémiába a Heraldikai gyűlésre... Érdektelen, unalmas ülésről 1/2 7 után elmentem, lesve az Irod[alomtörténeti] bizottságból kijövőket, kik csak 7 előtt valamivel jöttek. Ballagi ment előre, rossz jel: Szász Károly, ez a gőgös ember, ki a nyakamat kitekermé, most is azt mondta "húsz évig eltartó munkára nem vállalhat az Akadémia kötelezettséget!" Így Heinrich semmit se tudott kivinni, megpróbálja a Franklint...

---

31. Ms 18/XL.

32. Ms 799/300.

33. Ms 799/302.

34. Ms 18/XL.

SZINNYEI MŰVE KIADÓJÁRA TALÁL

november 11. hétfő

... 1/2 4 után mentem Hornyánszkyékhoz, beszélt Heinrich velük és ők meglágyultak, hajlandók elvállalni a Magyar Írókat, csak én megjelenési időt szabjak; Jól van negyedévenként egy füzet legyen, csak azt győzzem így mint most! De legalább megindul, aztán majd csak jobban megy minden. Heinrichet is meglátogattam, úgy látszik ő neki is tetszett, de keveselte a füzeteket (persze 4-től csak 200 Fr járna neki) De csak annyit bírjak kiszorítani... Végre valahára közeledtünk a kiadáshoz, de még nem kezdtük meg. Isten segítségével talán mégis sikerülni fog a kiadás. Csak aztán erőt egészséget adjon az egek ura s úgy folytathassam a munkát, mint most, akkor victóriát mondhatok, még ha nem érem is meg a végét, de sokat, igen sokat adok és lehetőleg megtartom a terminust...

Szinnyei ezek után még szorgalmasabban írja az életrajzokat, amelyekhez nagyban felhasználja a már hónapokkal előbb szétküldözgetett kérdőíveket, beérkeztek szerint. Amellett arra is van ideje, hogy információért forduljon – kétséges esetekben – levelezőpartnereihez egy-egy életrajz kiigazítása végett. Ezekből álljon itt mutatónak egy lévelrészlet. 1889 november 12-i kelettel írja a következőket Haan Lajos ág. ev. lelkésznek Békéscsabára.

...légy szíves Áchim Ádámról valami csekély életrajzi adatot írni (mikor, hol született, mikor lett pap és szarvasi lelkész, írt-e a Záráni... Bp., 1881 munkáján kívül többet önállólag vagy lapokban) mert az Írók Életrajza már végre sajtó alá került! Még e héten ha lehet küld el leveled lapon...³⁵

Valójában ekkor még nem került nyomdába a kézirat, Szinnyei valószínűleg csupán azért írta ezt, hogy nyomatékot adjon kérése sürgősségének.

november 18. hétfő

... a nyomdában meggyőződtem, hogy Heinrich nem adta le reggel a kéziratot, fölmentem hozzá és átadott 32 lapot, azonnal kézbesíttem Conchának, kérve kértem őt adja azonnal szedés alá, megígérte. Így jutottunk a fundamentum ásásánál az első kapavágáshoz! 1884 óta készül ugyan a munka anyag gyűjtés, de a főmunka még is csak most lesz!³⁶

november 19.

... Zsolt átnézte a hozott kéziratot, dicséri "nagyszerű, nagyszerű..." "Most már erősen és szigorúan haladok előre, tisztázom a kéziratot a fölösleges és kétesektől,

35. id. Szinnyei József levele Haan Lajos ág. ev. lelkész a F. J. r. lovagja, Akadémia tagja stb. Békéscsaba Ms 797/264.

36. Ms 18/XI..

úgy se szükséges, mert nem szaporítják az anyagot, csak a zavart, minek, aztán mire jó, ha helyettük kapok mindig többet és sokkal jobbakat...

november 21.

... Kaptam Ardaitól önéletrajzot, ezt is másképpen hívták! Kaderzaweknek hívták azelőtt; írt e néven is! Tehát ismét meg van mentve az, hogy egyből két írói csináltam. Otthon pedig Asbóth Sándor hosszú önéletrajza várt és apróbb munkái...

november 22.

... folytattam a másolást, jól megy, de Heinrichen fog múlni azt hiszem, még ezzel is összevesszek? Aztán javítottam tovább a lapokat 6-ot mint rendesen!

november 23. szombat

... Összeszedtem a programot a M[agyar] Írókhoz és mentem a nyomdába, felolvastam. Heinrich ismét nem hozott kéziratot! No ez baj... A Pech mégis hozzá csatolt... Mindenesetre nagy baj lesz ez a küzdelem az komisszágai ellen. Vederemó! Most csak ésszel kell dolgozni és arra törekszem, hogy az első füzet megjelenjék, aztán majd elvállik!

november 23. (fiához írott leveléből)

... Amint az ide mellékelt programból láthatod a M[agyar] Írók kiadását Hornyánszky elvállalta, csak levelet írtam hozzá, melyben a "kötelezem" szó nem fordul elő csak az itt említett pontozatok. Nézd át kérelek, javítsd vagy alakítsd át és küld vissza. A munka már sajtó alatt van a másolással (az első füzetre 250 oldal) készen vagyok.

Ide mellékelek néhány cédulát, a mehádián Széchynek a többi Kanyarónak add át és te is szedd be, aztán küld vissza. Majd a korrektúra hasábokat elküldöm...³⁷

---

37. Ms 799/308. A fiának szóló levélben említett Hornyánszkyknak szánt és nyilván a kiadás körülményeit, feltételeit rögzítő levelet, vagy levélmásolatot a hagyatékban nem találtuk. Kanyaró... és Széchy ... többek között Szinnyi Kolozsvárt élő segítői, akikhez fia közvetítésével küldte esetenként az életrajzokat. Alaposságára vall, hogy munkáját nemcsak az Akadémia részéről kijelölt lektor Heinrich Gusztáv nézte át, hanem – legalábbis az első köteteknél – fiával is ellenőriztette még a korrektúrát is.

november 30. szombat

... A program másolását, melyet reggel megkezdtem, bevégeztem és jegyeztem a Bacsinszky életrajzához.

december 1. vasárnap

... 10-kor elvégeztem a dolgomat és mentem a nyomdába, felolvastam Józsi programját, ott hagytam az én kéziratomat; mégse szedik a könyvet, de már hétfőn nyolc szedőt állítanak mellé és aztán dec. 15-én kiszedik az egész 5 ívet. Jó lesz. 6.000 programot³⁸ nyomtatnak a Tört. Életrajzok, Középisk. Tanáregylet Közlönye, Nyelvőr és a Természettud[ományi] Közlöny mellé. Lesz dicsőség, hírnév!... Adok alapítványt a Kisf[aludy] Társaságnak a honoráriumából. Régi tervem! – Heinrichhez mentem föl, az még visszatartott kéziratot (pedig éppen azt mondták, hogy kevés még a kézirat a nyomdában). Vittem ma is 14 lapot, viszek holnap is. ... folytattam a másolást és revideálást, megy a munka, csak aztán valamikor el ne akadjak, de azért van az én elvem gutta cavat lapidem; mindig rendszeresen előre.

december 2. hétfő

Elkészítettem a betoldásokat és összeszedtem vagy 15 lapot; vittem Heinrichnek, sürgtettem, mert újabban nem adott le kéziratot ... ... folytattam az írókat szokás szerint 2 lapot lemásolva és 6-ot revideálva, miért sietek, mikor így is lépést tarthatok a szedőkkel; még maradt időm a Kiszlingstein M[agyar] Könyvészetéből a C-t befejezni; cédulákra írva; reményilem, hogy a jövő hónapban az írását is megkezdhetem, parallele bővítve a Bét.

december 3. kedd

Feri haza jövén az iskolából vele mentem Homyánszkyékhoz, kemény hideg szél fútt! Semmi eredmény! Programot szedik. Heinrich nem adott kéziratot. Szőmylőség.

december 4. szerda

... 4-kor nem látván [másolni az írókat] az Akadémia felé indultam Homyánszkyhoz; Heinrich adott kéziratot, pedig már előre haragos voltam, ha nem ad mit szólok, nem törődöm vele sat. Programot is szedik... ... Nekidültem az írók tisztázásának és megcsináltam 2 lapot és 6 levél átnézését, sőt még a C. írókat is kiírtam a M[agyar] Könyvészet 1886. évéből. Ezután 10-kor lefekvés... Így telik

---

38. A program nyilván Szinnyei művének hírdetése. Szövegét nem ismerjük. Ms 18/XL.

nap nap után, a munka gyorsítja az idő múlását. Most már csak azt óhajtom, hogy fáradozásaimat a nagy közönség vegye pártfogásába s ne kelljen még szemrehányást is tennem az Akadémia s a kiadó részéről, hanem ők hízelegjenek, kedvezzenek nekem...

december 5. csütörtök

Készítettem a kéziratot, belejegyezve keveset ... Conchának Homyánszkynek annyira lelkükre beszéltem, hogy az első szivarral is megkínált, de kislelkűek, félnek, panaszkodnak. A programot revideáltuk Homyánszky és én is találtam betű hibát, aztán Concha, tudósunk kimaradt! nevem előtt. Ez lett volna Csontosinak való. Még itt kerülget a Pech [sic!] Arankával beszéltem, Zsolt nem volt otthon. Vissza haza, kipihentem magamat és ismét nekiindultam végre Heinrichnek átadattam a kéziratot, Conchának lelkére kötöttem a korrektúra lapokat küldjék el.

december 7. szombat

... folytattam a korrektúrát, elég szerencsével és gyorsasággal. Végre besötétedvén Ferivel siettünk Heinrichhez. Kéziratot vittem, át is adtam, aztán Conchához; megkaptam a Prospektust 30 pl.

december 8. vasárnap

... a lapokat néztem át, a P[esti] Naplóban igen jól volt közölve a Program³⁹, a Nemzetben bután. Nekifeküdtem a korrektúrának.

december 9. hétfő

... a korrektúrát elvégeztem és a lenyomatokat rendbe szedve Ábrányinak elküldtem a magáét...

december 10. kedd

... Csontos meg is kérdezte: Hány előfizetőd van már? Nem tudom az a Homyánszky dolga. Majláth pedig bizalmasan: Hát elkezdték?... Végre mentem az

---

39. Pesti Napló 1889. dec. 8-i lapszámban a "Tudományos irodalom" rovatban a következő szöveg olvasható: "Magyar írók élete és munkái. Régen érezzük egy oly lexikális munka hiányát, mely a magyar írók életrajzát és munkásságát lehető teljesen foglalná magában. Ily munka megírására, mint tudva van idősb. Szinnyi József a múzeumi hírlapkönyvtár tudós öre vállalkozott, ki körülbelül három évtizeden keresztül gyűjtötte a hozzá való anyagot. Az anyaggyűjtés már annyira haladt, hogy a munka közrebocsátását a jövő év elején megkezdik. A négy kötetre tervezett munka az akadémia támogatásával Homyánszky Viktor kiadásában jelenik meg, negyedévi öt-öt íves füzetekben. Egy füzet ára 50 kr. Megrendelések a kiadóhoz intézendők."

Akadémiába Heinrichnek vittem kéziratot 20 lapot, tett némi megjegyzést a változtatott nevekre. Acsádynál nem tettem ki Adler. Igaza volt, de ha ezért dühös, magamra haragítsam /mármint Acsádyt/, majd kiteszem ahol szükséges... Mentem Borovszkyhoz, már készen volt az utalvány... átadta a 300Ft utalványt. 10 ívre. (Heinriché 100 Ft) külön volt...

december 13. péntek

... Most már egy kissé nyugodtabb vagyok, mert az első füzetrel jól elkészültem és a II-dikra van elég idő és alkalom, hogy pótolhassam, készíthetem tovább csak az Isten adjon hozzá erőt, egészséget, kitartást. Már anyagilag is elég szép jövedelmem lesz évenként 600 Ft-al több csak 4 füzet után is, de majd ha lehet ötre is fölviesszük, ha lehet!... Ábrányi Emil vacsora előtt itt volt, átnézte az életrajzát.

december 14. szombat

... Apáthy István átvette atyja kéziratát, önéletrajzát és az övét. Ágai is elküldte az ő korrektúráját, átnéztem a javításokat.

december 15. vasárnap

... Hornyánszky dicsekedett, hogy jönnek az aláírók már ezerben terjeszti a prospektust...

december 16. hétfő

... magamhoz vevén az első szállítmány korrektúráját és kéziratot az Akadémiához mentem. Heinrich nem volt otthon, Hornyánszky nál Kiss József tanácskozott, Fazekas faktorral dolgomat elvégeztem, nem kér kéziratot! Vivat! Karácsonyig kezemenél lesz a korrektúra mind...

december 17. kedd

Concha írt az Akadémia magának akarja tartani a kiadást, biztosítékot kér! Új komédia. No még csak az kell. De ahol az intrika hatalmas és a hatalom van, ott gyötrik az embert. De én egy lépéssel előbbre vagyok, majd csak legyűröm ezt is...

december 18. szerda

... Én aztán az Akadémiához, szivarra gyűjtva. Concha, Hornyánszky zavarban voltak, az Akadémia csak azt akarja tőlük, hogy biztosítsák a munka kiadását

a befejezésig; ha az Akadémia átvész 100 példányt. No de elvállik mi esik javamra, mert eddig egyoldalú a szerződés, ők semmire sem kötelezték magukat. Csak jöjjön haza Heinrich...

december 19. csütörtök

... 4-kor Heinrichhez, nem volt otthon. Zsolthoz, ott volt Medveczky, erősen beszéltek az én ügyemről is. Helyes az Akadémia álláspontja, mondja. Bizony itt az a gonoszság rejlik a dologban, hogy előbb azt hitték nem kapok kiadót, miután kaptam és roppantul terjed, más úton akarják a munkát megakadályozni, tönkre tenni. Ez a Gyulai műve! Ismerem én az én Pappenheimjaimat...

december 21.

Józsi elküldte a korrektúrát azt javígtattam mikor Aczél József jött önéletrajzával, bizony majd elkészt. Siettem Heinrichhez, beszélni fog Szilyvel, ő nem érti a dolgot. Lementem hát a nyomdába, ott már gyanúba vették az Akadémiát, hátha megvonja a szubvenciót?⁴⁰ Íme ezt szüli az akadémikuskodás!

december 22. vasárnap

Hideg zúzmarás Karácsonyunk lesz; csak már átestem volna az első füzet megjelenésén! Mert az dönt, hogyan fogadja a publicum. Azt hiszem, hogy jól.

december 25, szerda

... bevégeztem munkámat és a korrektúra s revisió másik példányára ráveztem a hibákat és felkészülve vele elvittem Heinrichhez, szerencsére otthon találtam, kaptam szivart és megnyugtató választ, átnézi a két ívet; kis beszéd után mentem vissza! Hó esett erősen!... Végre hazamentem és már a Basokat kezdtem pótolgatni, mert haladnom kell erősen, hogy valamikor 1891-ben el ne akadjam. Se baj, Qui tempus habet, habet vitam. (sic!)

---

40. Nem tudjuk milyen "szubvenciót" emlegetnek. Az akadémiai iratokból csupán arról tudunk – mint más helyen már idéztük, – hogy Szinnyei ívenként 40 Ft-ot kap, ebből 10 Heinrich Gusztávé ld. 17-es jegyzet.

1890

január 1. szerda

... a 3. ív revisióját csináltam meg... Józsinnak írtam levelet, már aggaszt a dolog, miért nem ír, emiatt késik a tördelés; elküldtem az új korr[ektúra] lapokat is... Nem a legjobb auspiciumok közt kezdődött az az új év, fejfájással! Hogyan végződik?...⁴¹

január 2. csütörtök

... elővettem a 3 ív revisiót és elvittem Heinrichnek, már leadta az 1. 2. ívet, ezeket ismét magamhoz vettem. Hornyánszkyékkel csaknem összeveszttem, fu-karkodásukért és megbízhatatlanságukért; még nekik áll föllebb, sok a korrektúra, beszúrárok. Persze ti korigálás nélkül szeretnétek a munkát nyomtatni. Végre otthagytam őket, fölmentem Zsolthoz, mert a szolgát küldte hozzám, látogassam meg, egészen berekedt, ily bajjal 66 ívet korigált Imre Sándor munkáját! Nézte a 2 ívet de jó lesz, de nagyszerű mondogatta.

január 3. péntek

... Ferivel kocsiba ültünk és vittem a 1. 2. ívet a nyomdába. Heinrichnél is voltam; nem volt otthon, visit kártyámat hagytam ott, adja le a 3. ívet, mert én 3 napig nem megyek ki a szobából. Tehát ily bajokkal is kell küzdenem. A szedő kéri a hasábokat; holnap viszem, ha nem kapok is levelet!

január 5. vasárnap

... Józsinnak levelet írtam, aztán Hornyánszkynek a korrektúra végett az utóbbit Ferkó által küldtem el...

Szinnyei levele Hornyánszky Viktornak

Tisztelt Hornyánszky Úr!

Tegnap d[él] e[lőt] 10 órakor betegen kocsin vittem a nyomdába a nálam levő korrektúráit és Fazekas úr valamint a szedő is azt ígérték, hogy estére mindent elküldenek és mostanig semmi se érkezett hozzám. Ebből is meggyőződhetik Ön, hogy nem megy minden a maga rendén. Kérem azért szíveskedjék intézkedni a munka érdekében, úgy saját érdekében is, hogy a füzet a kitűzött határidőben megjelenhessék; azért várva várom a korrektúra és revisió kézhez vételét.⁴²

---

41. Ms 18/XLI.

42. Szinnyei József levele Hornyánszky Viktornak 1890. január 5. Ms 797/307.

Még aznap – január 5-én jegyzi fel Szinnyei naplójába:

... A nyomdában lett a levlemnek eredménye, mert elküldtek mindent... hozzáláttam a revisiónak, előbb a végső korrektúra lapokat elküldtem Józsinak; az első ív revisióját átnéztem, imprimálható... Lámpagyújtásnál átnéztem a 2. 3. ív revisióját, imprimálható!... Most jó aztán a nyomda végleges actiója, a füzet megjelenése. Huh még de sok baj. (vacsora és a szokásos felolvasás után) ... oly annyira tetszett ez a regény, hogy észbe se vettük az idő előre haladását. 10 óra volt; nekem pedig még korrigálnom kellett: elővettem tehát a hasábokat és a kéziratot, új szivarra gyújtottam és maradék puncsom is lévén tovább dolgoztam mint vacsora előtt, még pedig 1/4 12-ig.

január 6. hétfő

... nekifeküdtem a munkának és a Heinrichnek szánt 1-3 ív superrevisiót és a 4. ív revisióját elkészítettem. Feri is talált 20 hibát belekorrigáltam és levelet írva hozzá elküldtem Feri által Heinrichhez...

A Heinrichnek küldött levél szövege a következő:

Itt küldöm az 1-3 ív superrevisióját és a 4. revisióját; légy szíves az első hármat imprimálni és ma leküldeni miután figyelemmel átnéztem és alól a custosnál az I. kötetet is jeleztem; a 4. ívet kegyeskedjél még ma átnézni és holnap reggel leküldeni (nem imprimálva ezt): nehogy mindég minket okoljanak a nyomdai késés miatt. A többi is itt van, dolgozom erősen mert az influenza láza már elmúlt, csak a hurut maradt meg.

u. i. Jókay Lajost visszakorrigáltam, mert ez a bolond Jókai -y-al írja nevét.⁴³

január 7. kedd

... Közleg az idő, midőn munkám megjelenik; de fájdalom, nem történik baj nélkül az Á accentjei letöredeztek, újakat nem kaphattak tehát külön rakják rá: fog-e sikerülni? Nem tudom, csak már ne lenne ebben hiányos! Elég baj lesz ügyis a benn rekedt sajtóhibák melyeket nem lehet elkerülni. De a jó Istenben bízunk, ki ennyire segített munkámban. Ő segített mert az emberek ugyan nem segítettek csak hátramoszáították a dolgot!...⁴⁴

január 9. csütörtök

... kiegészítve végre a ma kapott 1/2 ív korrektúrát; vittem Heinrichhez, nem volt otthon, otthagytam...

43. id. Szinnyei József levele Heinrich Gusztávnak Bp. 1890. I. 6. Ms 797/287.

44. Ms 18/XLI.

január 11. szombat

Bizony nyugtalan éjem volt: aztán 1/4 8-nál korábban nem vihetjük a fölkelést; ekkor átnéztem a borítékot, 5. ív revisióját; tegnap, pénteken, nem akarván felbontani a csomagot! Nekiindultam az Akadémia felé és Heinrichhel elvégeztem, átnézte figyelemmel, fél a felelősségtől, aztán Zsolthoz bementem és a nyomdába átadtam – este lesznek példányok!? köve hiszem... (ebéd után)... én a nyomdába mentem, de nem lehet baj nélkül zaklatni; maradjon hát...

január 12. vasárnap

... Közéleg a dicsőség nagy napja; tele trombitálták az országot programmommal. Mi kell ennél több. Irigyeimet lepipálom, nyelik, eszi a méreg őket. Ez kellett nekik és nekem, csak szedjék megérdemelt gyümölcsüket, ha nyomták, főzték ellenem az intrikát, most egyék meg a levét!...

AZ ELSŐ FÜZET ELHAGYJA A SAJTÓT

január 13. hétfő

... 4-kor alig vártam, megindultam a nyomda felé, Ferit magammal vivén; a füzet készen van, csak borítani kell; Zsoltnál bevárom; ott szivarozva elbeszélgettünk; egy óra múlva lementünk; végre elkészült. Itt van a kezembe; kitartásom, fáradtságom, munkám méltó gyümölcse. Zsoltnak adtam az első példányt, aztán otthon Otmának, Ferinek is egyet-egyet; Hornyánszky szivarral kínált meg! Zsolttal a Koronába, hol ketten voltunk. Akadémiai gyűlés volt, melyre ő most nem megy el. Jött ifj. Révai is; megnézte a füzetet; dicsérte. Menni fog; kávé, szivar. 7 után haza. Vacsora. Pörkölt rizzsel, csusza, puncs, szivar. Bor[szem] J[ankó] 39. felolv[asás] Feri. Filozófus 5. felv[onás] Gyulai a szerző előszav[át] én olv[asom] fel. Ezután naplóm írtam. –

Most adj erő, egészséget én Uram Istenem, hogy ellenségeimnek azt is megmutassam, hogy folytatni is fogom tudni munkámat, egészséggel, kitartással; arassam a megérdemelt jutalmat. Ez kellett nekem, hogy lássák; tudok én ilyesmit is; ismerjenek meg széles ez országban; a megbecsülésről majd máskor, hiszen ellenségeim csak szaporodni fognak, de sokkal nagyobb arányban szaporodnak az én igaz barátaim: az Isten áldja meg őket. Holnap osztom szét a példányokat az újságoknak. Folytattam tehát a Ba beírásokat és 10-kor lefeküdtem. Századok 651/59. 1. olv. Most már láthatom munkám eredményét; vajon fölütik-e szarvaikat ellenségeim? Bizonyosan, de erős lesz a fal, melyen letörnek szarvaik. Már az első baj, hogy a papiros, melyen könyvemet nyomtatták nem felel meg a mutatóvány ív

*papirosának. Tehát ez a pimasz kereskedők első családja; no de se baj, így is szép lesz tetszetős a kiállítás!*⁴⁵

január 14. kedd

... jött Zsolt: "Miért nem mutattad, az élő Andorka Gyulánál több hiba van, járásbíró Csurgón Tolnamegyében? Somogy helyett! Hogyan történt? Isten tudja, de ez az én privát Pechem [sic!] mikor tudtam, hogy az hiba s belecsúszott. Miért nem írtam neki? Mikor annyinak írtam! Ez már fáttum. És az utolsó lapon, éppen szembeülnő helyen. Elkedvetlenedtem...

január 15.

... Elmentem a nyomdába, meggyőződtem, hogy a Fölvívás-cédulát beletették (t. i. a füzetekbe az előfizetési felhívást) De Concha panaszkodott a nagy kontó felől. Jó-jó majd meg lesznek elégedve...

január 18. szombat

... Homyánszkyéknál feldiktáltam a kultúrminiszterbelieket, kapjanak azok is ... a szombati társaságnak is névre. Ezeket átküldik... Az Akadémia ismét szivességet akar kérni, az 5 év alatt írott regények jegyzékét a nagy jutalomra!

január 20. hétfő

Mentem Homyánszkyékhoz ott Kenessey Kálmánnal találkoztam... Jó kedvük van! Jövő füzet borítékára az ismertetéseket nyomják!

január 22. szerda

... mentiünk az Akadémia felé. Fraknói mosolyogva intett kezével, olvasta a dicsériádákat. Concha pedig mutatta az Esztergom és Vidéke roppant dicséretét, Körössy valóban derék gyerek! Megerősítették az első 2.000 példány elfogyását és hogy zaklatják őket példányokért a könyvárusok! Vivát! Nagyszerű eredmény!

---

45. U. O. Az 1890. jan. 13.-14.-i itt idézett naplórészleteket a mostaninál bővebben a Magyar Könyvszemlében közölt tanulmányomban is idéztem (M. Kszemle 1968/2 180-181. old.) a téma természete kívánja, hogy itt is hozzam.

január 24. (fiához írott leveléből)

... A füzet első példányát küldtem, megkaptad? Az a különös, hogy jan. 15-én circiter 150 vidéki hírlapnak küldtek példányt és eddig csak Esztergom és Vidéke (Körössy) írt róla, hatalmas cikket. A kolozsvári 3 napilapnál valamiképp tudd meg, oda érkezett-e a füzet? Ha olvasol valahol róla, azonnal vedd meg a számot kérlek.

Munkámmal az a különös dolog történt, hogy az első 2000 példány elfogyott (szét is küldték) és az új kiadás 500 példányára történt megrendelés, tegnap ment szét. Ezek után azon jó urakat, kik 1881-től fogva akadályozták munkáim kiadását, ha nem lesz az befejezve, kitömetheti az Akadémia.

A 2. füzet kéziratát februárban küldöm két ízben hozzád, mert különben igen sok a korrektúra; a 3. füzetet május 1-én akarom sajtó alá adni.⁴⁶

január 25. szombat

... az Ország-Világban is megjött az elég szép ismertetés "talán túlságos buzgalommal is van írva amennyiben minden magyarul író benne lesz!"-írja.

január 26. vasárnap

... 1/2 11-kor Hornyánszkyékhoz, éppen akkor jött egy vevő a Magyar Írókra...11-re a Történelmi Társulat közgyűlésére mentem föl, hol igen sokan voltak. Mind, de mind dicsérték művemet és megvették! Még az öreg Hunfalvy és Szász Károly, Kautz is!...⁴⁷

január 30. péntek

... Most már nyugodtabban dolgozhatom nagy művemem, majd meglássuk hogyan megy előre, de csak menjen is, mert sok a munka és meg akarom tartani a megkezdett arányt és teljességet is.

február 3. hétfő

... Ferivel aztán elmentünk az Akadémia felé Hornyánszkyékhoz, ott várt egy levél Bodnár Jánostól és önéletrajz. Igen sürgetik a kéziratot, minden hóban egy füzetet. Ez jó jel! Bolondozhattam velük.... Megkaptam Halász Sándor önéletrajzát is. Csak gyűlnek szépen csak gyűljenek is, mert ezek húznak ki a sárból, ha kiegészítik sűrűn saját gyűjteményemet. Isten segítsen munkámban előbbre, hogy ellenségeimet, irigyeimet megszégyenítsem a gyorsan megjelenő füzetekkel.

46. Id. Szinnyei József levele dr. Szinnyei Józsefnek Kolozsvár Ms 799/317.

47. Ms 18/XLI.

február 9. (fiához írott leveléből)

... sikerült egy csomó kéziratot készítenem és talán a 2. füzetet jövő hó 15.-e után megjelentethetem. Kérlek azért nézd át az idezárt másolatot és küld vissza 3-4 nap múlva... A Magyarságnak megküldték a példányt, de bizony azok nem írnak: még talán jobban teszik ha nem írnak, mintha öregnek és veteránnak jelentenek ki, mint szokták a vidéki lapok.

*A munkám bámulatosan terjed, még alig találtam embert, ki meg ne vette volna... A minisztérium is fogja ajánlani az iskoláknak...*⁴⁸

február 12. szerda

... Nekiültem a másolásnak és a 6 lapot elvégeztem, még némi pótlást is. Ferivel sétálni mentünk, benéztem a Révai Leóékhoz, Aranyossy Dezső felől tudakozódtam, míg Várnai nyomdásznál a másik Aranyossy felől, kevés eredménnyel; haza...

február 15. szombat

... Hornyánszkyéknál lévén, unszol írjak levelet az iskolaigazgatókhoz, autografálják; mert ezt a reklámot kereken megtagadtam, megmutatták könyvüket direct-előfizető 132 van beírva!

... Otthon volt a Századok, füzetemről ez is dicsérőleg emlékezett meg! Csakhogy Heinrich nem küldte a kéziratot; tehát ismét akadály?...⁴⁹

február 20. csütörtök

... Benéztem Hornyánszkyékhoz, elég jól gyűlnek az előfizetők, akkor is jött egy! De még nem mondott le a könyv[atos] levélről a direktorokhoz, melyet én ímék alá; felov[astam] neki a Kalauz kritikáját.

február 23. (fiához írott leveléből)

... A mi a te kételyeidet illeti a hat füzetre nézve, az is fölösleges, mert a kézirat készen van, csak másolásra vár; az igaz, hogy naponként jó hozzá valami. Akkor legjobb ha évenként egy füzetet adunk ki, az aztán igen tökéletes lesz, de a melyek hátul maradnak azok el is maradnak akkor. Ez azonban csak a jelen évben történhetik, mert a kész anyag fogyása nem áll arányban az újnak szaporodásával; még csak azt kell kieszelnem valahogy a munka mechanizmusát miként tökéletesítssem. Most a C betűt írom és már is észre veszem, hogy jobban,

48. id. Szinnyei József levele Dr. Szinnyei Józsefnek Kolozsvár Ms 799/318.

49. Ms 18/XLI.

ügyesebben és gyorsabban megy a kutatás és mindinkább szabadulok a fölösleges munkától, miután jegyzeteim és a megbízható eredeti források vagy újabb munkák is mindinkább szaporodnak; így tehát minél előbbre haladok, annál jobb és tökéletesebb lesz a munka, sőt idővel gyorsabban is jelenhetik az meg. Most a II. füzet másolását pár nap múlva bevégezem, március 15. megjelenik; akkor egy hónapig másolom a III. füzetet, amely május 15-én jelenik meg; azután a nyomtatással szünetet tartok; a IV. füzet szept. 15; az V. füzet november 15 és a VI. karácsonyra megjelenhetik. Kérlek azért nézd át az idemellékelt kéziratot is és küld vissza lehetőleg 2-3 nap alatt, aztán még egy kisebb küldemény lesz. A nyomdával azonban sok a baj, mert két hét alatt nem bírnak 5 ívet elkészíteni, most úgy látom egy hónap alatt sem készítik el. Ez pedig idegessé teszi az embert. Mindent a saját kényelmükre, de semmit másért! Ez a jelszavuk... Szabó Károly küldött 12 cédula pótlékot, de levél nélkül, a levelezésre már alig van időm, azért kérek köszönd meg figyelmét nevemben, míg én majd személyesen is megköszönhetem...⁵⁰

február 24. hétfő

... Feri az iskolából hazajövén vele elmentem Hornyánszkyékhoz megsürgetni a korrektúrát; bizony ott szomorúan áll a dolog, alig-alig szedtek egy ívre valót, pöröltem, megsürgettem az irodában...

(aznap esti bejegyzése)... 6 lap kéziratot és korrektúrát is csináltam, mert küldtek... Most már elég jól ment a másolás, mert teljesen befejezett munkából történt, de ezután?⁵¹

február 25. kedd

... Még egy Andrassy Gyula korrektúrát készítettem és elküldtem Kónyinak...

február 26. szerda

... Eljött Kónyi, igen jó beleszövéseket tett Andrassy életrajzába,⁵² örülök neki... Aztán írtam a kézirati életrajzokat, elvégezvén a mai 7. lappal az A betűt. Ez is eredmény...

50. id. Szinnyei József levele Dr. Szinnyei Józsefnek Kolozsvár Ms 799/320.

51. Ms 18/XLI.

52. U. o. Kónyi Manó tollából akkor már megjelent Beust és Andrassy c. kötete és a Deák Ferenc beszédei első kötet is. Mint a kiegyezés előtti és utáni évtizedek alapos ismerője a legkompetensebb volt arra, hogy Szinnyei Andrassyról írott életrajzát kiegészítse.

március 2. (fiához írott leveléből)

... Köszönöm a gondos átnézést; a nyomda lassúságába már belenyugszom; ha 15-én nem, megjelenik 21-én; de az 1. füzet ismertetését is akarják a borítékon vagy külön lapon közölni. Most küldöm a kézirat végét a II. füzethez, a III-hoz március végén küldök.⁵³

március 3. hétfő

... folytattam a korrektúra összeállítását, átnézését, a végén a pótlásokat és további kutatást a B. betűhöz, minél inkább végig a Z-ig, hogy ne maradjon sok átnézendő a többi betűknél. 4 után mentem Csaplárhoz itt Antonius Jakabhoz (Valero) találtunk életrajzi adatokat, de ez csak növeli a szemrehányást; ami nem is maradt el, mert a nyomdába menvén hallottam ifj. Homyánszkytól, hogy lejött a miniszteri irat, miszerint az iskolai könyvtáraknak ajánlották! Mégis Homyánszky Viktor: "Lesz-e haszon ebből? Sok költségbe kerül."⁵⁴

Sok a korrigálás. Szinnyeire ugyanis jellemző, hogy mindaddig, amíg a füzet véglegesen el nem hagyta a sajtót javít, változtat a szövegen egy-egy új adat felbukkanása esetén; esetleg hosszabb részek átírásával is, mint e naplórészben idézett Antonius Jakab esetében is történt.

március 20. (fiához írott leveléből)

Igen erős hetem volt; azért a jövőbe nem fogom sürgetni a füzet megjelenését, sürgessenek engemet.⁵⁵

Március 21-én jelent meg a második füzet; tehát két hónapra követte az első.

március 23. vasárnap

... A Fővár[osi] Lapokban lelkes ismertetés... 3/4 10-kor föl a könyvtárba, hol a Bud[apesti] Hírlap, Egyetértésben is benn volt az ismertetés. Az első pláne "A világirodalomban páratlan"-nak mondta nevemet. Igaza van...⁵⁶

53. id. Szinnyi József levele Dr. Szinnyi Józsefnek Kolozsvár Ms 799/321.

54. Ms 18/XLI.

55. id. Szinnyi József levele Dr. Szinnyi Józsefhez Kolozsvár Ms 799/323.

56. Ms 18/XLI.

március 24. hétfő

... megkezdtem a 3. füzet kéziratának másolását és elkészítettem a kiszabott 6 lapot...

április 8. kedd

... Nekifeküdtem a másolásnak és megmutattam, hogy utolsó nap, régi 15 éves szállásomon minden pakolási fáradságom dacára elvégeztem 6 oldalt és elég jókor lefeküdtem...

április 9. szerda

... A Fővá[rosi] Lapokban benn volt, másfélévtized óta az egyetemi könyvtárban való lakás után átköltöztem a Múzeumba.... megírtam a porciót: 6 oldalt...

április 10. csütörtök

... 1/2 5 után mentem a Főv[áro]si L[apok]-at megvenni (átköltözésem van benne)... Heinrichtől átvettem a kéziratomat és a nyomdában Hornyánszky panaszait hallgattam: aztán kisült, hogy 500 körül van már a tudomással bírt előfizető...

április 19. szombat

... Hornyánszkyékhoz, elrendelték hétfőre a szedést; 15-re készen kell lenni a füzetnek! Még mindig panaszkodnak és mosolyognak...

április 21. hétfő

Heinrichhez vittem a kéziratot, nem volt otthon; aztán a nyomdába, csak holnap szednek. Conchával beszéltem és Váczyval vissza a Koronába, hol Zsolt, Acsády, Óváry, Riedl Goldziher élénk társalgásban voltunk... Szerencsésen elvégeztem 6 oldal másolást, csak hogy mégis egy szokatlan bakot lőttem, egyszer a papíros mindkét oldalára írtam...

április 26. szombat

... Fölmentem Zsolthoz, Medveczkyhez, onnan az Istvánba prágai sonkát sültten ettem és rám disputáltak két palack pezsgőt mert az Akadémián megválasztottak irodalomtörténeti biz[ottsági] kültagnak! Vigan voltunk, kávéházban is

jének a Kildendő, chaggar irón
Kériratából, mint szegényed
kiszánc. Visszatároltam erre
Kérjés, hogy a Kériratokat ne
apróként, hanem lehetőleg
egyszerre a fejtatólapra
csuszítva méltósággal küldjem,
hogy egy esetleg két példát erre
munkán állandóan foglalkoz-
tathassunk. A mai social demok-
rata példát nem lehet Kérirat-
ra vártni, és a nyomdai veretők-
től munkát kérésre vagy a vi-
rasszói ideig megfeszítést. Így
lehet erre vagyunk utalva, ha
Kaggarától elégendő Kérirat
nem jön, hogy neki már munkát
adunk, megbe ha belefogott, ad-
diz nem hagyhat abba, míg ha re-

fejtette. Virtsitthatjuk azonban
ha Kaggarát erre Kérjésünkkel
elég tesz, hamarabb többé ok
nem lesz.

Telje Kértelettel
Kaggarát

(mind a heten egyhangúlag választottak, Heinrich ajánlott?) mondták; Klam, Heinrich, Szigetvári, Pauler, Barton, Szarvas, Schmidt, Volf, Riedl. 11 felé haza...⁵⁷

május 14. szerda

... folytattam a C életrajzok írását bővítgetését, kell hogy ebben is előre haladjak, ki tudja a télen milyen gyorsasággal fog haladni a nyomás!?!... a korrektúrát folytattam és a superrevisiót... aztán mentem a nyomdába s ott rendbe hoztam a dolgot, mentem a Koronába...

május 16. péntek

... megjött a 12 ív superrevisiója ezt néztem át és a korrektúrát tovább csináltam 1/2 5-kor vittem a nyomdába, hol átadván mentem a Korona kávéházba... Jöttek Pauler, Acsády, Jekelfalussy és híttak bennünket a kioszba ott leültünk; beszélgetvén Fejérpataky kiöntötte mérgét, hogy az Írók Életrajzához nem kell ész! Persze az ő oklevélmásolásához sok ész kell; bezzeg enni fogja ezeket a kis embereket a méreg még halálom után is, ha kémi fogják tőlük vagy eldöttük Szinnyei Repertóriumát és Szinnyei Magyar Írók Életét!!! Rájuk esik vissza a golyó mit sírkeresztemre lövöldöznek a pulyák!...

május 19. hétfő

...jött Balázsovits ügyvéd, elég későn, mert bajt okozott silány életrajzával, szivaromba is került, tördelni is kell; node egy életrajz nélküli íróval kevesebb; ezt is megcsináltam és a Balogh Jánosokat, kiket a könyvtárban szerk[esztem] megcsináltam, meg azt a Bolond Jánost is összehoztam a másik Csibrum írójával. Így aztán fölszerelve a nyomdába mentem, hol kissé hálálkodva Farkas factornak

57. Nem világos, hogy az öt megválasztó irodalomtörténeti bizottsági tagokat sorolja-e fel, vagy az István sörözőben levő társaságát. Ez utóbbi valószínű, mert a felsoroltak nem mindegyike irod. tört. biz. tag, némelyiket azonosítani sem tudtuk.

Az I. o. jegyzőkönyvében a 38. pont foglalkozik az irod. tört. bizottság felterjesztésével, mely szerint "indítvány tétetett az iránt, hogy id. Szinnyei József a kivel kiadásra elfogadott irodalomtörténeti műve érdekében úgy is gyakran kell a bizottságnak érintkezni, a bizottság segédtagjává választassék. Az indítvány helyesléssel fogadtatott s id. Szinnyei Józsefnek az irodalomtörténeti bizottság segédtagjává választása az Ügyrend 42 értelmében az osztály-elébe terjesztetik.

Az osztály ajánlatával az összes ülés elébe terjesztetik". Az 1890. ápr. 25.-i ülés Zichy Antal t. t. helyettes elnökletével tartották. Jelen voltak: Budenz József, Szarvas Gábor, Thewreck Emil r. t. Bartal Antal, Lehr Albert, Pecéz Vilmos, Szigeti József, Volf György, Gyulai Pál o. titk. Az I. (Nyelv és Széptudományi o. jegyzőkönyvei. 1890. K. 1503. A javaslattal az összes ülés 1890. május 19.-i értekezletén foglalkozott 142. pont): "Az I. o. az Irodalomtörténeti Bizottság ajánlatára kéri, hogy id. Szinnyei József úrnak a bizottságba segédtagul bevétele helyben hagyassék."

Összes ülési jegyzőkönyvek 1890-1891. K 1466.

is, Hornyánszkytól szivart kérve egy dicséret fölfedezéséért, agyba főbe dicsértem őket, hogy elkábuljanak, ha jó a tördelési költség!...

május 20. kedd

... Végre siettem a nyomdába; ott már a szedők, faktor elmentek, mert reggeli 7-től este 6-ig tart a szedők munkája (12-2-ig szünet) De azért otthagytam a korrektúrát, sőt bementem Hornyánszkyékhoz és tudtukra adtam, hogy Tolnai Lajos azt mondta, hogy Józsi könyvét bevittette a polgári iskolába évi 2-300 példány, Concháné mellé ülve beszélgettünk a régi szép dunai kirándulásról sat...

május 21. szerda

... megírtam a 3 C életrajzot, megreggeliztem, átfutottam a Bud[apesti] Hírlapot és siettem a nyomdába, hol aztán látva igyekezetemet, nekifeküdhetnek a munkának és készen lesz a 3. füzet péntekre. Ezen szerencsétlen napot választották az expedíálásra... délután a nyomdába, ott egy nagy csomagot adtak át, siettem, az úton Heinrichhel találkozáván átadtam a 14. ívet; én pedig otthon néztem át, de 7 óra is elmúlt már régen...

május 22. csütörtök

... korrektúrát csináltam erősen, úgy hogy még a hivatalban is folytattam... Vártam Heinrich revisióját, de nem küldötte 11-kor tehát elmentem az egyetemre, hol azt mondta otthon felejtette. Tehát az egyetemi könyvtárnál komfortábliba ültem, Heinrich szállásáról lehoztam a revisiót, kocsin vittem a nyomdába, ott rendbe hoztam a dolgot, és Hornyánszkyval kissé civódva, Kis Áron ígérte a családjabeli életrajzok megírását. Vissza kocsin a Múzeumba... kutattam is nem nagy eredménnyel, de azért csak akad valami napról-napra... 4-ig aludtam. Feri hazajött az iskolából, mikor nőm felkeltett; de a nyomdából nem jött revisió; írtam tovább a kritikákat; közben megjött a revisió, vittem Heinrichhez, már elment, ott hagytam; haza, bevégezve a kritikát, siettem a nyomdába, ott vártam a 15. ívre; addig Hornyánszky szivarát szívva hallgattam a lammentációkat, még veszteségük van. Adják át az Akadémiának! Fizesse meg a 500 Ft-nyi reklámot. Hát hagyjuk abba! mondtam dühösen, én nem törődöm vele, nem szorultam rá! De úgy látszik mégis van hasznuk, mert nem akarnak róla lemondani...

május 23. péntek

... 9 kor föl a könyvtárba; megérkezett a 15. ív; vártam a szedőgyereket; nem jött, hírlapokkal bíbelődtem egy félórát, előbb a Revisiót néztem át és beleszőttem az én korrigálásaimat; végre megsokkaltam a várakozást, elmentem a nyomdába; ott vártak engem! No de mind hiában van a mentiség, elkéstek és a füzet elmarad.

... elmentem a nyomdába, hol bizony nem tudtam holnapra is, kiszoríttatni a füzetet, imprimáltam a 15. fvet; átnéztem a kritikákat és Hornyánszkyékkal beszélgettem...

május 27. kedd

... Kiss Áronnal az Akadémiáig, hol Hornyánszky nál füzetet ugyan nem, de Reclam hírdetést kaptam, zöldre késsel nyomva! Sikerült!

május 28. szerda

... 1/2 5 után neki indultam a nyomdába. Ott átvettem 10 példányomat a III. füzetből és vittem a Korona kávéházba...

május 30. péntek

... A Bud[apesti] Hírlapban benn volt a M. Írók füzeté "valódi lelkesedéssel és csodálatra méltó szorgalommal szerkeszt"... egy ismeretlen író fedeztem fel, életrajzával együtt megírtam, de a másik keresésével nem boldogultam... Meglátogatott Desseffy csanádi püspök, elhozta az ígért 63 partet és igen barátságos volt...

június 1. vasárnap

... hazulról elmentem 1/2 10 után és a trafikban végignéztam a lapokat, ott volt csövestől az áldás és dicséret az Egyetértésben, Pesti Naplóban és a Fővárosi Lapokban még legjobban, ami késett, igen szépen elismerőleg!... Életrajzokhoz írogattam betoldásokat és új életrajzot is; aztán lefeküdtem... Elijesztő még a B betűhöz szolgáló betoldások özöne, de erősen nekifekszem és legyőzve pár hó alatt, közben még előre is dolgozom, hogy később kényelmesen szerkeszthessem!

június 3. kedd

... Még az a komikus eset is történt, hogy a nyomdában megszorultak, mert kéziratot kértek, szedni akarnak! Majd nekiállok ismét másolni, most már előbbre kell rugtatnom a dolgot egy kissé kézírataimmal...

június 4. szerda

... 1/2 7-kor felkeltünk és naplót írván hozzáfogtam a C.írókhoz, írtam is eleget, sőt pótolgattam is; de még erősebben kell hozzá látnom, hogy a B[t] bevégezzem a nyáron...

június 5. csütörtök

Feri korán kelt, de én elszundítottam és csak 3/4 7 után keltem; ekkor naplót írtam, és reggeli kávé mellett átfutottam a lapokat, csakis belenéztem és átfutottam, mert az én olvasásom nem tart 5 percig, szívarra gyűjtván folytattam az életrajzírást és úgy belemerültem, hogy két hosszú Csiky Kálmán és Lajos életrajzot megírtam, hozzá pár rövidet, így a 12 Csikyvel elkészültem, de 1/2 11 is volt mikor nekiindultam az Akadémiának... bosszantott az a tudósítás, hogy Szász Károly, Szilády, Gyulai, Hunfalvy Pálnak nem küldtek példányokat könyvemből? No majd a Greizler⁵⁷ népnek oda mondogatok, 'nem adok addig kéziratot'. Hiszen tudom, hogy jól megy a vállalat...

június 6. péntek

... Vége 3/4 11-kor elmentem a Földhit[el] Intézethez⁵⁸ és fölvettem a 150 Ft-ot; aztán Hornyánszkyval végeztem, igaz könnyen ment, elküldik az Irod[alom] Tört[éneti] bizottság 4 nagy férfiának a 3 füzetet!...

június 8. vasárnap

... Zsolthoz mentem ebédre, hol ... Beöthy, Salamon és Medveczky voltak vendégek. Ebéd: főzelék leves, csuka forrázva, krumplival, kalarábé töltve, kappan kompóttal, koch, meggy eper, sajt, bor, asztali tokaji, 1811 somlai, vörös, kávé cognac, szivar, vidám kedély. Salamon elkezdte a régi nótát: "rég megérdemeltem volna az akadémiakusságot, de nagyra becsüli, hogy nem ambicionálom, nem akarok lenni!" Én pedig oda nyilatkoztam, hogy azt nagyrabecsülöm, hogy akadémiкусok társaságában lehetek, de nem kíváncszom bele! Pedig bosszant az, hogy a nagyfejtűek és irigyek hada mindent elkövet, hogy be ne jussak! Majd meglátjuk, csak irigyeljenek...

június 9. hétfő

... Írtam az életrajzokat; ha meggondolom, hogy 4-el számítva is 2 hónap kell egy füzetre, egy év alatt 6 füzetet készíthetnek el; de csak úgy ha jól megy a dolog és szakadatlanul ezt csinálom; elég lesz 5 is! Még egy kis pótlásra is maradt idő...

57.a. Kreislerei (német) = szatócsüzlet, kis vegyeskereskedelem, átv. ért. apró, cseprő ügyek. Szinnyei itt krajcároskodó, kicsinyeskedő értelemben használja.

58. A Magyar Tudományos Akadémia pénzügyeit a Földhitelintézet bonyolította, itt kapta meg Szinnyei is a honoráriumát. Ms 18/XLI.

június 13. péntek

Megkaptam az Akad[émiai] Értesítő júniusi füzetét melyben végre egy kis elismerés is van az Irod[alom] tört[éneti] bizottságba beválasztásomat máj. 19.-i összes ülés helyben hagyta!⁵⁹ Lesz több is??...

június 24. kedd

7 előtt fölkeltünk és elvégeztem a 3 C. életrajzot, mert aztán B-vel akarok végezni. Azért minden időmet erre fordítom, talán sikerül őszig lemorzsolni; eztán kényelmesen másolgatom sajtó alá.⁶⁰

június 30. hétfő

... Jött Köpesdi Sándortól levél, önéletrajz és 5 Ft, az írókra előfizetés; ez aztán valami, meg is köszöntem... 5 óra felé elvittem Hornyánszkyknak az 5 Ft-ot, beszélgettem...

július 5. szombat

Jókor keltünk az az 7 előtt, és elvégeztem a 3 C. író, vastagszik a kézirat, de mikor lesz a kidolgozás, hogy közölhető legyen, majd a télen!?

július 6. vasárnap

Én pedig folytonosan másolgattam a kéziratot, hogy Józsinnak minél több kéziratot küldhessek. Ez el is foglalt egész délelőtt...

július 13. vasárnap

... Józsinnak hosszú levelet írtam és 12 órakor elmentem a postára feladtam a levelet és az 50 lapnyi kéziratot...

július 13. (fiához írott leveléből)

... Köszönöm az átvizsgált kéziratot és szíves tudósításodat; a minősítvényi táblázatra gondolok, de az igazgatók nagy urak; Lenner (Bandlra) úgy a temesvári se válaszolt egy másik ügyben, de a Bendl már rendben van, mert Darnay

---

59. Akadémiai Értesítő 1890. 430. old.

60. Ms 18/XLI.

Kálmántól kaptam adatokat, úgy Bánffy Zsigmondra vonatkozót is Mayer budai igazgatótól. Bánóczynak mi volt a régi neve? Baltaráti levelének dátumát csak azért kértem, mert abból bolognai tartózkodását lehetett volna megállapítani. Bánó József jogakadémiai tanár 1819-43 Kolozsvárt kérdezősködjél, van-e ott valami matrikula s nem jelent-e meg valami akad[émiai] történet? Ismét küldök egy csomót, most kiszednék az egész kötetet, de elég ebből egy füzet is...⁶¹

július 17. csütörtök

Ma kissé korábban keltünk 1/2 7-kor. Aztán a 3 C írt meg is írtam, habár kissé komplikált volt... ... a másolási porciót is elvégeztem szerencsésen mindig van olyan is, amit beküldött önéletrajzokból kell megírní vagy pótolni. Végre Józsi levele is megérkezett és a kéziratot is visszaküldötte... kutattattam Barczafalvira, mert ezt utóbb vettem föl a B-be. Bányász is elküldte az önéletrajzát... hozzáfogtam a ma küldött kéziratok pótlásához, sokat újra kellett írnom, mint Bánóczyét és Bányászt... a nyomdában átadtam a kéziratot...

A Magyar Írók Élete és Munkái elkészült köteteiben az egyes ívek végén jelzett nyomdába adási időpontok között rendszerint nem szerepelnek a nyári hónapok; így a Szinnyei naplójában említett ívek sem. Az első kötet 14-15 ívénel "sajtó alá adatott" május 22.-e szerepel; a 16-18 ívnél pedig szeptember 9.-e. Valamennyi kötetnél megismétlődik ez a jelenség, a különbség legfeljebb annyi, hogy előfordul, hogy június még szerepel kéziratleadási jelzéssel, így csak 3 és nem négy hónap kelti azt a látszatot, mintha Szinnyei nem adott volna "sajtó alá" íveket.

A naplóbejegyzések viszont egyértelműen azt tanúsítják, hogy Szinnyei a nyári hónapokban is dolgozott; sorra-rendre írta a következő betűs életrajzokat; a nyomda is – ha kisebb mértékben is – átvett tőle kéziratokat.

Az előbbi következtetést megerősíti Szinnyei Heinrich Gusztávhoz Tirolba frott levele, amelyből a következőkben idézünk:

július 21.

Tisztelt Barátom!

A sors úgy akarta, hogy én a július hónapot Budapesten töltssem; ezt pedig jobban nem tehettam, mint hogy a M[agyar] Írók IV. füzetét leírtam és azt miután Józsi fiam kezén átmént a nyomdába adtam ~~most már ki is szedik~~ [az eredetiben is áthúзва] mert más dolguk nincsen, de csak hasábosan szedik. Most tehát azt kérdem: elküldjem-e ezeket az általam kikorrigált hasábokat hozzád, hogy aztán tördelhessék. Ha szeptember elején lehetne a nyomtatása: vagy akkor nézed át egyszerre az egészet? Így talán még két füzetet kiszoríthatunk Karácsonyig.

Most itten tűrhető időök járnak, sőt egyszer volt 35 R. a napon, de ma már felöltöben járunk⁶²,...

61. id. Szinnyei József levele Dr. Szinnyei Józsefnek Kolozsvár Ms 799/288.

62. id. Szinnyei József levele Heinrich Gusztávnak Ms 797/288.

július 21. hétfő

... Ma az a klasszikus eset történt, hogy egy levél se jött, de egy Bánfi [Durch] féle levelezési lapom visszajött = ismeretlen. Kimarad... csak a IV. füzet kéziratával legyek egyszer készen, majd rohamosan fogok haladni a Be. betűkkel is...⁶³

július 22. kedd

... jött Heinrichtől zárt levél lap: küldjem a korrektúrát, csak lenne már... Kézirattal a nyomdába sétáltam, ott is sürgettem a korrektúrát... Repert[órium] II. kötetéből folytattam a Bu-betűket... sok, sok és sokáig tart már, nem tudom hogyan evickölödöm ki ebből a B. betűből...

július 24. csütörtök

... Ferivel elmentünk az Athenaeum kiadóba, Révaiakhoz Barna Ignác zsidó tanár végett tudakozandó... tovább Kókai kereskedésébe Dobrowszkyhoz és Benkő Gyulához [Pallas] Barna Jónás felől tudakozódni; kevés eredménnyel; otthon aztán level[ező] lapot írtam Barna Jónásnak... és Czapárynak önéletrajz és programértékeléséért... Józsi elküldte a kéziratot és levelet is írt...

július 27. (Heinrich Gusztávhoz Tirolba írott leveléből)

A korrektúrát későn kaptam azért azt magammal viszem ma Kolozsvárra, hol 8-10 napig időzöm. Ma küldöm a hasábokat x kötés alatt. Köszönöm a szíves megemlékezést, de az üzenetet nem adhatom át senkinek, mert még Acsády is tengeri-fürdőbe ment, nincsen itt most senki. Sok élvezetet és egészséget kíván barátod Szinnyi⁶⁴...

... 7 előtt felkelvén 3 C írt elvégeztem... Ferivel séta a kertben... 8-kor bejöttem és folytattam a másolást szakadatlanul, úgy hogy a 7 lapot = 50 negyedik ratát elvégeztem; Heinrichnek levél lapot írtam és elküldtem a 22 hasáb korrektúrát; megcsináltam a Barna János életrajzát is végre valahára. Nem is háborgattak...⁶⁵

augusztus 7. csütörtök

... Itt a korrektúra, ezt megcsináltam még Bankosig jutottam, ezt elküldtem Ferencynek 2 x. és Heinrichnek levelet írván a duplum korrektúrákat recom elküldtem neki 20 x... A nyomdába vittem Baros életrajzát, melyet reggel megkésztettem... Elég kellemesen folyt a nyár csakhogy rövid volt...

---

63. Ms 18/XLI.

64. id. Szinnyi József levele Heinrich Gusztávnak Ms 797/289.

65. Ms 18/XLI.

augusztus 7. (Heinrichhez írott leveléből)

*A korrektúrával ismét elkések, tehát sietve küldöm, mert pár nap múlva Komáromba utazom, honnét 14-én már itthon leszek. A két hibát helyrehoztam és az én javításaimat is ráírtam a hasábokra...*⁶⁶

augusztus 18. hétfő

*... nekiálltam és Heinrich küldötte korrektúráját végignéztam és beleírtam az én javításaimat meg Heinrich kétségeit, de a félretett cédulákból is egynémelyet, estére megérkezett a nyomdából a többi is; így már csak megélünk valahogyan...*⁶⁷

augusztus 19. kedd

... A nyomdába mentiünk, átadtam a kéziratot, de sürgették a tördelést!...

augusztus 22. péntek

... Megérkezett a 16. ív tördelve az ívben, haladunk, most már csak Heinrichet várom igen vissza!

augusztus 23. szombat

a 16. ív revisióját csináltam...

augusztus 25. hétfő

... korr[ektúra] azaz revisiót végeztem, most már jöhetne Heinrich!...

augusztus 27. szerda

... Én is elmentem Ferivel az esernyőért megkaptam; végre Heinrichet is az egyetemen, átadtam a korrektúrákat; minden napra egy ívet ígért...

---

66. id. Szinnyei József levele Heinrich Gusztávnak Ms 792/290.

67. Ms 18/XLI.

augusztus 28. csütörtök

... Elmentem az egyetemre, Heinrich elfelejtette, de holnap 2-3-at is elhoz a korrektúrából;...

augusztus 29. péntek

... 10-kor siettem az egyetemre... odamentem igaz, de korrektúra holnap lesz. Regalitással kínált (kari szivar), rágyújtottam, beszélünk a lehetőségről, a munkát megszüntetni s gyorsítani! Persze az 50 Ft-okból ő is szeretne többesért besöpörni, de én is, csak hogy aztán félek a fönnakadástól majd!

augusztus 30. szombat

... 8-kor bementünk [a Ferivel megtett reggeli szokásos sétából] és én előszedtem az írót, de csak a Be-ke-t pótolgatván; egyuttal bosszankodtam, hogy Heinrich ma sem hozta vissza a korrektúráját. Aztán az ember siettetni akarja a munka megjelenését?! No de már én se járok utána!...

szeptember 5. péntek

... Heinrich is megküldte a két ívet, a többi holnap... 1/2 6-kor a kávéházba indultam...

szeptember 6. szombat

... folytattam a másolási porciót, de már itt-ott fönnakadtam; jönnek a nehézségek hiányosan írt és ki nem dolgozott életrajzok és sietés!...

szeptember 7. vasárnap

... Nyomdában Hornyánszkyt megvigasztaltam menni fog! Rajtam nem múlik, kézirat lesz a mennyi csak kell...

Ugyanaznap fiához írott leveléből

... Az életrajzokhoz kellene Bartha Gyula bölcsészettudor értekezése: Az egyenesvonalú háromszög Kolozsvár 1878. Ki ő s hol él? Névtárakban nem találom nevét. Bartha János orvos. Munkája: A tűzoltás 1876. Stein. Él-e még? Nem lehetne kis életrajzot kapnom?...⁶⁸

---

68. id. Szinnyei József levele Dr. Szinnyei Józsefnek Kolozsvár Ms 799/333.

szeptember 9. kedd

... rendbe szedtem a betoldandókat és másolási porciót végezvén, Feri is megjött az iskolából, tehát mentünk a nyomdába, hol nekiültem a korrektúra javításának és a super revisió átnézésének, a 16-17 lvet imprimáltam, Csontosival tréfálkozva és Hornyánszkynek szidtam a szedést sat. korrektúrát, csak már korrigálni ne kellene!...⁶⁹

szeptember 10. szerda

... jött a korrektúra, azaz a füzet 3 ívének szuprerevisiója, átnéztem és imprimáltam, elég jól sikerült eddig!...

szeptember 13. szombat

... Ferivel nyomdába mentünk megsűrgetni a dolgot. Ez a füzet csak készen lesz, de a következő már ismét fönnakad, mert a nyomtatását 14 napra ismét felfüggesztették! Erre aztán Hornyánszkynek én tettem szemrehányást, de egy ily Krämer ellenében mit használ az? Pénzsák, a hol jobban folyik a pénz be oda húz!...

szeptember 14. vasárnap

... elvittem a végső hasábokat Heinrichhez és a Zrínyiről szóló cédulákat, lássa, hogy van nekem is elég! Megmutattam a 61 oldal tisztázott kéziratot, hogy reám nem lehet panaszi; 'csak te készíts elég kéziratot' mondá ő. Vissza, Józsinak levelet írtam, a neki küldendő kéziratot adjustiroztam, szétvágva, megszámozva, aláhúzogatva a neveket és sorba rakva, convertbe tettem és vittem a póstára, aztán a nyomdába, de már a szedő nem volt ott, elvégezte a teendőit, elment; Fazakassal meghánytuk vetettük a dolgot, ha félbe hagyják is okt.3-ig, megjelenhetik az 5. füzet nov. 1-ig. Hornyánszkyval is beszélgettem] megdicsértem a nyomdát a Károlyi-féle Emlékkönyv kiállítását nézegetve, helyre kellett hoznom a tegnapi szemrehányásokat!... Vacsoránál felolv[astam] az Akad[émiai] Értesítőben megjelent M. Írók életrajzáról írt tudósítást. Igen jó, hogy legalább valami van a kezemenél amire támaszkodhatom és valamit elismernek, de nagyképtűsködéssel lealázzák az embert és hazugságaikkal szépítik a dolgot, ímák ki azt, hogyan intriquáltak! No de Isten segít, lefőzöm őket!... Ma erős nap volt, de azért is volt vasárnap, lehetett dolgozni és sokat végezni!

---

69. Ms 18/XLI.

szeptember 16. kedd

... Ferivel 5 előtt a nyomdába iramodtunk, most igazán ismét meleg van a felöltőben; ott aztán tehettem némi betoldásokat a számokba, de csak ott. Aztán a táblán hirdetjük az 5. füzet megjelenését nov... Tréfáltam Szana Hornyánszky[val] és Hellenbranttal együtt el a kávé[házba] hol Zsolt, Pauer, aztán Salamon, Thallóczy... Mily jó érzés ha egy füzet megjelenik, hát még a kötet – és az egész munka!!!? Lehetséges ez?

szeptember 17. szerda

... kutatgattam is és tovább jegyezgettem a szerkesztőket, már ez is iszonyú sok. Csak ebből a B-ből kievickéljek! 1-kor haza, ebéd... Aludtam 4 utánig. Ferkó már első gyorsírási leckéjéről is megérkezett. Én pedig elvégeztem a 6 lap porciót; aztán mentem a nyomdába. Impozáns lesz a füzet, de csak holnap kapok. Az 5. füzet nov[ember] 1-én jelenik meg. Keret között vastagon nyomva! Lesz bámulás! Mikor dolgozom? Tréfáltam kissé, az 1100 író is hirdetjük az 1-4 füzetben...

szeptember 18. csütörtök

... Folytattam otthon a másolást és bevégezvén 3 oldalt, siettem a füzetemért meg is kaptam a 10 példányt, szépen néz ki a piros kritikával! Diadallal vittem haza. Feri kapta az elsőt... A Korona kávéházba mentem és Zsoltnak átadtam a füzetet, de jött Szana, Riedl is aztán Fejérpataky és elrontották az egész estémet; Szana hibákat fedezett fel – szinte elsápadtam bele, aztán kisült, hogy móka volt; de akkor meg Zsolt talált egyet Bánóczy nem Kisfaludy társasági tag; ezen nyargaltak aztán, persze dobra lesz ütve!...

szeptember 21. vasárnap

... benne volt a füzetem a Bud[apesti] Hírlapban, elég dicsérőleg "hatalmas szorgalommal szerkesztett", aztán az Egyetértés is ismerteti röviden, node megszoktam már, de most legalább egy icce babot hajtand a konyhára, lesz morális hasznom nekem és az unokáimnak is!... Sortirozva elraktam a kritikákat...

szeptember 25. csütörtök

... elővettem a Heinrich által visszaküldött kéziratot, végignéztem nincs-e baj és a betoldásokat végezve, elvittem a nyomdába, de előbb a 3 lap másik fél porciót is elvégeztem...Hornyánszkyékkel tréfáltam: aztán gűlésre mentem... No de a levelek egyszerre kimaradtak, elalszik a publikum kedve; jól mondta Hornyánszky, hogy reclam-kritikákat már nem közlünk a füzet mellett, mert bizony még kitesznek a Borszem J[ankó]ba...

szeptember 26. péntek

... *Ha én most 20 évvel fiatalabb lehetnék, ennyi ismeret és szorgalom mellett meghódítanám az egész bibliographiai világot, Csontosit pedig csontostól bőrtől felfalnám; de így...*

október 1. szerda

... *Mentem a korrektúráért Barótihoz,⁷⁰ ott volt Bartók is, ki belekorigált, de legyen, szeretem őt, adott legújabb naptárából és néhány Bol[ond] Istókot, szaporodjék ez is! Beszélgettünk, hogy soha se megy haza éjjél előt; ez aztán sok! Mentem a nyomdába, ott átadván a korrektúrát, kéziratot sürgetnek; de benn Homyánszkyéknál én azt a hibát követtem el, hogy szemrehányást tettem a sok blokádnak; "kérsenek kölcsön bőfűt a Franklintól!" Végre szívat is adtak...*

október 5. (fiához Kolozsvárra írott leveléből)

... *Itt küldöm a kéziratot, ha csak fölületesen nézd is át, több tanulságos megjegyzéseid vannak. Köszönöm. Dühösen szednek, azért küld hamar vissza... Tehát az erdélyiekkel már egyáltalán nem lehet boldogulni? Bede Jób nem válaszolt, ez még nem baj, de már Békéssy Károly és Belky János csak nem maradhatnak ki? Hát Békéssy Márk az erdélyi hetilap szerkesztője (1864-65-ben) Szintén nem válaszolnak levelemre, nézd meg pontosan meddig szerkesztette ki volt ő? Bedő Pál unitárius püspökről Székelyen kívül más nem írt? Talán Kanyaró úr is segítségedre lehetne, de az egyetemi iratok közt is csak akad valami már az életrajzi adat; elég ha magaddal hozod.⁷¹*

október 7.

... *átnéztem a 21. lv revisióját; elvittem Heinrichhez és vissza már nem mentem, de egyenesen a nyomdába, hol 7-en szednek, az irodában plauscholtunk...⁷²*

október 8. szerda

... *kis séta a kertben, aztán be, másolás, mert úgy látom fog kelleni a kézirat; de Józsi csak nem küldi, már én se küldök neki, mert Heinrich elég gondosan nézi át és csak visszatartóztat. /délután/... nekiültem a revisiónak és a 22 lvet megkészítettem, elvittem Heinrichhez, az holnap visszaküldi, de üdvös is az ő*

70. Baróti, Bartók lapszerkesztők

71. id. Szinnyei József levele Dr. Szinnyei Józsefnek Kolozsvár Ms 799/337.

72. Ms 18/XLI.

munkája, mert ma is három-négy hibát vett észre, mit szépen utánanézéssel a könyvtárban kijavítottam. Még a hátralévő másolást is megtettem; aztán elsétáltam a nyomdába; bizony kiszedték az utolsó sorig...

október 9. csütörtök

... Heinrich revízióját néztem át és itt ott helyrehoztam, v[agy] nem volt hiba; nyomdából jött superrevisió ezt is átnéztem és elküldtem... A kéziratot átnéztem, bele szővén még a hozzávalót és vittem Heinrichhez, elvégzi; vissza haza, a hasáb korrektúrákat csináltam, aztán Heinrichtől elhoztam a kéziratot és vittem a nyomdába, hol bizony vártak reá!... megszámláltam vacsora előtt mennyi kézirat kell, bizony 2 Fau lentzerrel⁷³ 4 r. 260-265 lap! Még nincsen meg... A két oldalt is megírtam a mai porcióhoz, aztán lefeküdtem.

október 12. vasárnap

... Írtam a pótlásokat az életrajzokhoz és adjustiroztam a 40 lapot; ezt elvittem Heinrichhez, holnap visszaküldi, s ezzel készen leszek a kézirrattal a 5. füzetre 260-264 oldal!...

október 13. hétfő

... A nyomdában átadtam a kéziratot, megmutattam a Sanhofert és az új körlevélről beszélünk!

október 16. csütörtök

... 5 óra felé vittem a nyomdába a kéziratot... Meddig? Itt azt mondták, hogy kevés, még egy nyomtatott ívnyi kell!!! No tehát dolgozni...

október 17. péntek

... Folytattam az életrajzokat, oly szerencsével, hogy 24 óra alatt 23 oldalt készítettem és vittem a nyomdába, hová Feri is velem jött... A nyomdában még mindig kéziratot kérek. Ez rettenetes csalódás, studirozni fogom őket; Homyánszkynál pihentünk, szidtam a kiadók fösvénységét sat... a kávéházban... volt vígság, kezdte Zsolt a sajtóhibákat emlegetni én is fölhoztam, hogy Beöthy Zsolt irod[alom] tört[éneté]-ben ez áll: "Kisfaludy Károly Ilkáját három nap alatt készítette!" Bezzeg elhallgatott, elpirult. Kivált mikor Schmidt szórakozva azt mondta: Igazán. Hisz ez a Borszem Jankóba való, mint Dugonics Etelka v.Jolantájáról írták, hogy 3 hónap alatt készítette!...

---

73. Itt, irodai sorvezető értelemben.

október 18. szombat

... Heinrichhez elvittem a 23. ívet... aztán elmentem a nyomdába, hol nyélbe ütöttem a szedőnél a beékeléseket; kézirat kell még! Hornyánszkyékkel disputálva, korrektúra hasábokat megsürgetve;... (este) 11 után hazaballagtunk; ott volt ágyam előtti kis asztalon a kért korrektúra csomag, talán kiszorítjuk valahogyan a jövő héten!...

október 20. hétfő

... még 10 hasáb kell! Fazekas uram megígérte, hogy e héten készen leszünk...

október 20. (fiához írott leveléből)

... Az 5. füzet elkészült, pár nap múlva küldök belőle, de kéziratot már nem. Ezzel csak azt akartam megmutatni, hogy egy hónap alatt is elkészülhet a füzet, de ilyesmi csak egyszer történt, a jövő füzet már dec. 20-án jelenik meg. Heinrich már is azt mondta, hogy ha ily heccel jár, leköszön; pedig a heccből inkább nekem jutott ki, mert az utóbbi napokban kétszer is voltam a nyomdába s egyszer történt, az, hogy este 7 órakor vittem hozzá revisiót (a II. emeletre) a mit vasárnap reggel visszakértem. Még csak az kellene, hogy ő is elhagyjon, akadna ugyan más is ki 10 Ft-ot eltenné, de talán még annyit se dolgoznék. A Bede Jób- Belky János és Békéssy Károly féle önéletrajzok megérkeztek. Köszönet! De ez utóbbi későn érkezvén a Pótlék-kötetbe kerül.⁷⁴

december 3. szerda

Nedves idő újra. 7-kor felk[eltem] sötét [voit], lámpánál dolgoztam, de azért rendes időben elvégeztem a naplóírást. Aztán kávé, hírlap, szivar és Heinrichhez vittem a 26. ív revisiót! Még egyet kerültem, aztán haza, írtam az életrajzokat, csak megy egy kis nehézséggel, de csakhogy a napi porciót elvégezem; ez a fő. 9-kor föl a könyvtárba; ma 1/4 1-ig dolgoztam hivatalosan, de aztán erősen dolgoztam magamnak, megnéztem a cédulákat, könyvek címeit, Schematizmusokat, találtam is egy életrajznak valót... Csak jól menjen a munka előre és fenn ne akadjon; lassanként csak belejövök, már is az önéletrajzokat a kéziratból írom tisztába, azután az anyagok is, könyvek, jegyzetek szaporodnak, majd csak megbírom – de a kor és szemem... Jó az Isten, bízunk benne, hiszen 61 éves vagyok jó egészséggel és életkedvvel, munkakedvvel; a lelkesedés meg majd csak fenntart...⁷⁵

74. id. Szinnyei József levele Dr. Szinnyei Józsefnek Kolozsvár Ms 799/338.

75. Ms 18/XLI.

december 3. (fiának írott leveléből)

Kedves fiam!

*Semmi más írnivalóm nincsen, mint egy kis kutatásra kérlek. Benda Áron szerk. a Kolozsvári Közlönyt (nálunk csonka) melyik ott az utolsó szám dátuma 1859-ben és a Hetilapnak 1854 dec. 30, vagy 1855-ben is járt, márc. 30? Sürgős!*⁷⁶

december 9. kedd

... nekiindultam 1/4 9-kor útnak az Akadémiához; a nyomdába, hol átadván a kéziratot és sürgettem őket a gyorsabb munkára, mert én már készen vagyok a kézirattal; aztán Zsolthoz fölmentem és neki is átadtam a hasábokat Beöthyékkel nézze át; együtt eljöttünk és jókor érkeztem a helyemre. Nagy Iván megmutatta a Bednár János elcserélt író, váczí, nem kalocsai! Egyik példányomon ki is javította; no de nem fontos, egy cikket írt, nem is nevezetes... Az a furcsa is történt, hogy az Akadémia már a VI. füzetre is megküldte a 20 kor[ona]⁷⁷ utalványt. Mégis csak szívesen adják a pénzt, ez a fő...

december 11. csütörtök

... folytattam a beékeléseket és korrektúra hasábokat, megy, fogy, omlik, foszlik, olvad, csak aztán egymásután menne, de ez nem megy! Végre besötétedett, tehát abban hagytam és mentem a nyomdába, hol elvégezvén dolgomat lennt, beszélgettem Hornyánszkyval tréfálkozva, szivarral kínált (ezt Concha mintha lenézésnek venné, szegény ember, hisz ő a család hivatalnoka, még csak nem is társ és nem is oly genie, mint Knoll.)

december 20. (fiához írott leveléből)

... A küldött életrajzi adatokat is felhasználtam és felhasználok; most még arról a hóbotos Bardón Lajosról kellene valamit megtudni; Szilágyi szerint az 50-es évek elején halt meg, talán a matrikulából?

*A VI. füzetet ma küldöm, úgy 10 Ft-ot is külön utalvánnyal a Karácsonyfátok számára; élveztétek az ünnepeket minden baj nélkül...*⁷⁸

1890 végére – terv szerint – elkészült a VI. füzet – a következő három, átnyúlt 1891-ik évre, az első kötet ugyanis 9 füzetből áll.

76. id Szinnyei József levele Dr. Szinnyei Józsefnek Kolozsvár Ms 799/340.

77. Ms 18/XLI. A 6. füzet első íveit Szinnyei még csak akkor kezdte nyomdába adni, december 15-én adta az utolsó lapokat, a füzet dec. 20-án jelent meg.

78. id. Szinnyei József levele Dr. Szinnyei Józsefnek Kolozsvár Ms 799/341.

december 26. péntek

... Ezután ismét hozzáfogtam a munkához, jól ment, jól, de jobban is lehetne, hátha elkezdem a másolást, félek, félek, hogy megakadás következik; akkor ritkábban jönnek a füzetek!⁷⁹

1891

február 3. (fiához írott leveléből)

... Már nálam is megsokallták a VII. füzetet, mert kezdik kiszedegetni a falatot a számból: nevezetesen Ballagi Aladár, ki előbb a Bod Péterre vonatkozó jegyzeteimet lefogatta, aztán másnap már fűnek-fának dicsekedett vele, hogy levágja a munkámat, mert én egészen Wurzbachot utánozom (t. i. nálam is nonpareille repertorium van, annál is) aztán rettenetes luxussal van írva (t. i. Petrik Bibliogr. ezerszer is előfordul) meg hogy azt a Petőfi-Bankós adomát (kivételesen) közöltem, nem odavaló. Mindenből van egynek haszna, másnak gyönyörűsége: én t. i. a megszokott Irodalomtörténeti repertoriumot nyugodt lélekkel nem írom tovább és ez nekem haszon: ők pedig azt hiszik, hogy én bosszankodom az ő kritikájukon: ez pedig nekik gyönyörűség..⁸⁰

február 21. (fiához írott leveléből)⁸¹

... A kötetet csak a B. betűvel akarom befejezni, talán a 9. füzet közepén; úgy is vékonyka kötet lesz belőle, a papirossal rászédtek a Homyánszkyék.

A vállalat jól mehet, mert még alig találtam embert, a ki ne jártná; H-ék pedig mosolyognak. Majd sírnak ha fogynak az előfizetők... Bodor Lajossal (1844) tehát megbuktunk, csak annyit tudunk róla, hogy az 50-es évek elején halt meg...

február 26. (fiához írott leveléből)

... Munkám csak halad, de apróbb bosszantásokkal, az utalványt Gyulai nem akarja aláírni, múltkor is négyszer kellett ezért Szilyhez mennem, aztán félórát magyarázta Gyulai miért nem írta alá; mert már nem megyek koldulni, mert drága az időm; hogy kedves vejével török a borsot az orrom alá; már az Akadémiai

79. Ms 18/XLI.

80. id. Szinnyei József levele Dr. Szinnyei Józsefnek Kolozsvár Ms 799/343.

81. Ms 799/344.

Értesítőben is nevetségessé tették munkámat azzal, hogy a mutatványt Ábel munkái nélkül közölték, vagy azt hiszik hogy az én munkám címlapjára is (mint Szabó Károlyéra) Hellabrant fogja a nevét írni? Ebben ugyan csalódnak. Különben Gyulai agyalágyulásban szenved, azt mondják sokat iszik, a hallgatók panaszkodnak, hogy szállásán nem juthatnak szóhoz, mert két óráig is Jászay Mariról, az Elektráról és Szabolcskáról beszél velük... Bodor Lajosra vonatkozó adatokat biztosan lehet találni Mike gyűjteményében Collectio Personarum a B betűben, hol gyászjelentése is meglesz. Aztán Balázs Károly ottani múzeumi tisztviselő ismerte...⁸²

március 18. (fiához írott leveléből)

... Hogy egy levelem se essék kérés nélkül, az erdélyi ref. Névtárában időnként bevezetésül közölnek históriai (életr.) adatokat, de lehet ott a nevek mellett is ha, ha így van a dolog akkor azokat szeretném megszerezni, természetesen megfizetem az árát: most különösen Bonyhai Limora Győrgyről XVIII-XIX sz. azt szeretném megtudni volt-e superintendens, vagy csak marosvásárhelyi pap...⁸³

március 19.

... Életrajzokat írtam korrigáltam és a 37. fv revisióját csináltam...⁸⁴

március 20.

... ismét íróasztalomhoz, és folyton folyvást életrajzokat írva, mert sürgetnek kéziratért... (este) készítettem a kéziratot és Heinrichhez vittem, az mindjárt átnézte és visszaadta, de a korrekcióval később vissza Szalay lakására... Bokor Józsefnek mutattam az életrajzát, nem talált hibát bámult, aztán biztatva mégis belekorrigált...

május 17. vasárnap

... Sipulusz tárcája⁸⁵ a Hétből melyet arcképéhez írt, ismét velem és íróimmal foglalkozik csak egye a méreg, az én drága irigyeimet és ellenségeimet!... én pedig a 44 ívvel és előszóval vesződtem 1/2 11-ig elkészültem vele és lefeküdtem.

Elkészült az első kötet

---

82. Ms 799/345.

83. Ms 799/348.

84. Ms 18/XLII.

85. "Sipulusz" írói álnevet Rákosi Viktor használta a tárca írásánál. Vö. Révay Mór János: Írók-könyvek kiadók II. 100-104.p.

május 27. szerda

... Feri megjött az iskolából, a három példány Írók életét összeállítottuk és vittük a könyvtőkhöz; kettőt a városház-térre, egyet Gottermayerhoz díszpirosba kötendőt! Ezután az Akadémiához. Conchának átadtam öccse önéletrajzát, megkínált szivarral, aztán mókáztunk, tréfáltunk, nagyokat mondtam...⁸⁶

május 28. csütörtök

... Moenich és Vutk⁸⁷... M. Írók C betűjét bejegyezgettem; már át kell mennem a D-re is, mert félek, hogy a kész anyag hiánya miatt kissé megakadok...

június 1. hétfő

... nekifeküdtem az Írók Életrajza tovább írásának (mert a hó eleje van és hat szabad hetem van még a munkához!) Danielik, Eseménytár... kivonatoltam a D-hez és ebből 3 életrajzot (az igaz, hogy rövidke) megírtam... 1/2 5-re járt az idő "Ferkócska menjünk"! Elmentünk a nyomdába s az úton az iskola referálásokról, jó feleléséről sat. pertraktált; ott meg a bekötési táblákat láttuk, csinosak; bezzeg bosszanthatja ez Csontosit; Hampel már ismét interpellált délben "mikor lesz vége? "Negyven esztendeig!"⁸⁸...

július 11. szerda

Jó nyarunk van, fővárosiaknak. Elég korán is kelünk, de csak kivételesen, mint ma is 6-kor; aztán hamar végzek a naplóval, reggelinél hírlappal, Ferivel egyszer körül, mert már ekkor 1/2 8 óra; be s az életrajzhoz ültem; elővettem Csepreghy Ferencét, munkái végében lévő életrajzával a már készet újra átalakítottam, kibővítettem, javítottam színdarabok első előadásait följegyeztem és íme 9 óra; tehát ily sok piszmogással, figyelemmel, lelkiismeretes kritikával jár ez a munka, alig veszik ezt figyelembe mert hibák is lesznek benne s abból ítélnek az emberek a többire is! Se baj csak legyen meg... (ebéd u.) ... nem aludtam, de folytattam a D. életrajzokat még mindig talállok! és Simor katalógusát. Ez meg pláne kitűnő, bizony Petrik nem tett így, mint én, ha volt se vette tekintetbe, könnyebb két könyvtárból lemásolgatni a könyveket, aztán kinyomtatni; de azért munkás ember; a nagy család, no meg a dicséret, hívság is ösztönzi...

Mindezekben Szinnyi sem szűkölködött. A munka előrehaladtával egyre szaporodnak naplójában azok a sorok, amelyekkel saját fáradozása értékeit elemzi, emeli ki.

---

86. Ms 18/XLII.

87. Moenich Károly és Vutkovich Sándor: A Magyar Írók Névtára c. Bp., 1876-ban megjelent bibliográfiája

88. Ms 18/XLII.

április 6. péntek

*... itt-ott beleszöttem a hasámba, mert bizony a gyors munka, a nehézségek átugrása, sok későbbi utánanézéseket és följegyzéseket és beszúrásokat igényel, no meg az elkésett önéletrajzok...*⁸⁹

május 25. péntek

... kutatásaimat erősen folytattam, egy sereg könyvet hoztam elő, a cédulákat tovább néztem, kéziratot, hírlapot, ezekből kijegyeztem egyet-mást céduláimra, hogy aztán felhasználhassam és a munkám bámulatot keltsen. Ezen mozaikszerű összerakás a legnagyobb tudomány, mert éles ész, megfigyelést és hosszas tanulmányt igényel, míg ennyire viszi az ember; aztán hozzá józan ítéletet, hogy meg tudja válogatni, mi való oda, mi nem (mégis az irigyek szerkesztésnek, ügyességnek keresztelik a munkámat.)... bámulatos az a könnyedség, éles látás, hogy ily chaos massában kiismerem magamat – szerencsém is van hozzá...

* * *

Bizonyos, hogy Szinnyei munkamódszere a füzetek, később kötetek előrehaladtával tökéletesedett; a chaos-massza – amiből dolgozott mindvégig jellemző maradt s bizonyos véletlenszerű elemet mindvégig megőrzött az egyes szerzők életrajzi adatainak és műveinek feldolgozottságában a szerencsétől függően, amely a munkamódszer javulásától függetlenül végigkísérte a nagy mű születésének folyamatát.⁹⁰

A nyomtatás megkezdésekor előre elkészített kézirat csupán a z A. betűből és csak részben volt. A B-ből is felhalmozódott jelentős anyag, de amikor a nyomda e betűhöz ért – amint az előző oldalak naplóbejegyzéseiből látható – Szinnyei már aggódni kezdett, vajon képes lesz-e folyamatosan ellátni a nyomdát. A naplóbejegyzésekből az is kiténik hogy a nyomdával kölcsönösen sűrítették egymást; hol a szerző a nyomást; hol a nyomda a kéziratokat.

Szinnyeinek valamennyi betűből volt előzetes gyűjtése, részben saját, amelyet – ld. előző tanulmányunk e tárgyból – jártában keltében szaporított, s amelyek a folyton érkező partékból, életrajzokból kiegészíthetők voltak, s amelyeket ki is egészített. Ez a massa, amelyre néhány naplójegyzetében

---

89. Ms 18/XLV.

90. A módszerre vonatkozó korábban közzétett megállapításainkat pontosítani, kiegészíteni, összegezni tartjuk szükségesnek, különösen a módszerből adódó nyomdát érintő következmények jelzésével. Az előzmények, azaz a módszerről általában vö. M. Kondor V: Hogyan Készült a "Magyar írók élete és munkái" Magyar Könyvszemle 1968/2 181-184.p.

hivatkozott (amely azonban lehetőleg rendben állt dolgozószobájában szoros betűrendbe szedve, amely munkához felesége és Feri fia segítségét is igénybevette.)

A nyomtatás megkezdésekor egyszerre végezte; az általános gyűjtést; az éppen nyomtatásra váró betűs írók életrajzának saját előzetes jegyzeteiből való tisztázását, nyomdára előkészítését; a következő betűs írók életrajzának "fogalmazási" szinten megírását; a beérkező korrektúrák javítását.

A nyári hónapokban tudta behozni azt a lemaradást, ami a nyomtatás idején adódott, ti. hogy elmaradt a soron következő betűs írók életrajzainak előregyártásával. Sokszor megesett, hogy a nyomtatásra váró ABC megfelelő betűjéhez, szótagjához érkezve fedezte fel a hiányokat az életrajz és a bibliográfiai adatokban és akkor fordult az éppen szóbanforgó író adatainak keresésével írott és élő forrásokhoz. Ha élő íróról lévén szó s nem érkezett be hozzá előzetesen önéletrajz, magához az íróhoz, ismeretlen esetben más segítőtársakhoz. A véletlen elemeket ezeknek az adatoknak beérkezése jelentette, sok esetben már akkor, amikor a nyomdában az első levonat elkészült. Szinnyi fontosnak tartotta minden adat, tévedés korrigálását, ha még lehetett – tehát akár a második, vagy harmadik korrektúrában is, sok esetben közvetlenül az imprimálás előtt. Igényességéhez tartozott – mint már előző tanulmányunkban is jeleztük – s amint az előző oldalakon idézett naplójegyzetekből is látható; hogy a tisztázott kéziratot, vagy éppen korrektúra hasábokat megküldte nevezetes kortársaknak, akik nem késtek a szóban forgó névcikket alaposan kiegészíteni; sok esetben átírni. Ha ez a mozzanat a már kiszedett életrajz esetében következett be; természetesen – újra és újra – a szerző és a kiadó vállalat és nyomda ellentétes érdekeibe ütközés miatti vitájukat váltotta ki. Végülis – minden esetben – a vita megegyezéssel zárult; végső soron a kiadást vállaló Hornyánszky-cégnek is érdekében állott, hogy – a lehetőségekhez képest – mind tartalmi, mind formai tekintetben hibátlan művet nyújtson az olvasóközönségnek.

Az előbbieik illusztrálására álljon itt néhány példa naplójából és levelezéséből.

június 14.

Goldziher Ignác Szinnyi Józsefhez írott leveléből

Kedves öregem!

Az engem illető cikket figyelmesen átnéztem. Sok helytelen és sok fölösleges adatot találtam benne és törekedtem a dolgokat rendbehozni. A bibliográfia is zavaros, amint a korrektúrából könnyen láthatja.

Nagyon kérem, hogy összes kihagyásaimat és javításaimat kellően tekintetbe venni sziveskedjék. Arra is sürgősen kérem, hogy az új korrektúra levonatát ismét hozzám küldeni sziveskedjék, azért, hogy újra átnézhessem és a megmaradt hibákat lehetőleg kijavíthassam. Mert most oly sok kiegészíteni való akadt, hogy az évszámokat és néhány számot illetőleg talán egy és más hiba kikerülte figyelmemet.

Tehát okvetlen még egy korrektúrát kérek az egész cikkből. Szíves üdvözlettel igaz híve és barátja Goldziher Ignác.⁹¹

június 16. szombat

... Kautz Gyula a bankkormányzó is megfogott tegezett; érdeklődik munkám iránt. Jó az ő életrajza is?! Megnyugtattam, csak küldje be. Mikor? "A télen!" Goldziher orvos⁹² is elküldte a hasábokat kikorrigálva...

június 17. vasárnap

... már kora reg[gel] bosszankodtam; Hornyánszkyék nem küldték el a kikorrigált Goldziher-féle hasábokat, hanem a régi! Tehát nem akarják azt a pár Ft kárt szenvedni? No várjatok! ... írtam a szemrehányó levelet Hornyánszkyéknak...

... a nyomdából nem jöttek, de a levelet azért elküldtem póstán!

Reggelenként szokta a nyomdászfiú hozni Szinnyeinek a kiszedett hasábokat és vinni a szedendő kéziratot már ebben az időben; az előző füzeteknél még Szinnyi Feri fiával együtt maga vitte, hozta.

(a naplóban este)... a nyomdából megküldték a Goldziher-féle hasábokat, kikorrigálva (el is küldtem már kötés alatt neki); mégis használt a levél...

június 24. vasárnap

(d.u. a kávéházban)... Kávé, szivar mellett átnéztem a lapokat; a Hazánkban Szinnyi papa írásban és képben igen csinos és rokonszenves tréfa volt (Erdélyi Palitól), de Thurmiszky János mondta, hogy A Hétben egy hasáb van rólam, nem találtam, Feri is olvasta, meghozta "A feneketlen kád" "Szinnyi József minden június végén mogorva és udvariatlan..." kezdettel, de igen kedves, ügyes rokonszenves Jaáktól. Örültem mindkettőnek...

június 25. hétfő

... folytattam a kutatást szép lassan; a mama a H. betűs cédulákat rakja be azaz szoros betűrendbe, hogy tovább dolgozhassam, mert bizony sok kell a jóhoz, csak hogy úgy is legyenek, mint a G-vel vagyok már (pedig itt-ott még a Gö-vel hátra vagyok)... még korrektúrát is csináltam, az az Gonda László hosszú beküldött életrajzát szépen beszöttem a hasábokba...

91. Goldziher Ignác levele id. Szinnyi Józsefnek 1894. jún. 14. MTAK Kézirattár Ms 776/337.

92. Dr. Goldziher Vilmos szemész professzor életrajzáról van szó. Ms 18/XLV.

június 26. kedd

... A P[esti] Naplóban igen rokonszenves sorok a füzetemről, de helyesen jegyzé meg, hogy 52 füzet kevés lesz, ha a 26. a Go-ban jár! Jövőre rendbe hozzuk 100-at!...

július 3. kedd

... már 5 ötödször tördelik ezt az ívet, mond a szedő!

október 22.

... a fölkelésre még a nyomdász gyerek is hasznos, mert legalább 1/2 7 ó[ra] után mind talpon vagyunk...

október 27. szombat

... Szép idők járnak ismét; a fiú ma is kivet az ágyamból és átadtam a III. kötet utolsó kéziratát Gvadányi-Gwoth... a Repertórium II. kötetéből kiírtam a H-neveket, cikkeket st. De bizony lassú a munka, de csak így lehet legyőzni az unalmasságát, hogy apró részletekre osztom, aztán elmémbe forgatom azt az eszmét, hogy halad a munka, szaporodnak céduláim, a jövő füzetek anyaga együtt van, átmehetek a többiekére, könnyíti a gyűjtött anyag a munkámat, minél több cédula-följegyzés, annál könnyebb a dolgozás sat... a nyomdából hozott hasábokat hasonlítottam a kézirathoz, azaz korrigáltam...

1895

január 8. kedd

... jött a gyerek a kéziratért. "Míg el nem küldik a 3 kötött M[agyar] Írók II. kötetét nem adok kéziratot" Ilyen üzenet hat!..."⁹³

január 9. szerda

... A szedő gyerek itt volt délben már a könyvvel, íme használt a fenyegetés, de még kettőt kell neki hozni, akkor kap csak kéziratot...

január 13. vasárnap

... Homyánszkyék megbicsakolták magukat, de én főzőm a fenyegető levelet az agyamban...

január 15. kedd

... kipótoltam a reggeli mulasztást és a nyomdába viendő kéziratot pótolgattam, mert nagy dolog történt, elküldték a két példányt is! Jobb is szeretem így, hogy nem kellett a fenyegető levéllel kirukkolnom, melyet már fejemben kifőztem...

január 18. péntek

... Már a nyomdában is sietnek d. u. kéziratért küldtek; este pedig hoztak egy csomó kiszedett hasábot...

január 25. péntek

... Kautz ajánlott levele, melyben hízelegve per kedves barátomnak szólít (iskolatársam volt), de régebben habozott, most rám szorul! No de jó fiú, aztán régi emlékek, melegen írom meg az életrajzát...

január 27. vasárnap

... megírtam a 3 lapnyi életrajzot, de Hajnik Imréné igen feltartóztatott a keresésekkel, Hajnik Jánosé már jobban ment, de azután a kéziratot a nyomdába küldendőket kellett céduláimhoz hasonlítani, beleszurkálni és törölni is, végre az ívre való hasábot 14-re egészítettem ki, (ennyi nem kell, csak 13 egy ívre, de 13-as szám és a Gy-nek ezzel vége;)...

február 6. szerda

... Írtam az életrajzokat még pedig Halász Imréné, ez kiadott szépen is írta meg Törs Kálmán... Halász Gyula is elküldte önéletrajzát testvérét Lajosét is; aztán jött a 6. ív revisiója, imprimáltam (este) ... Írtam tovább az életrajzokat. Halász Imréné, jól kiadott, csinos is, csak arra felelne legalább. hogy hol született. A 7. ív

revisióját is megcsináltam vacsora előtt és most a számbavételt, még is van 34 életrajz ezen az íven is, mert kissé nagyozom az életrajzokat, de azért felveszek készakarva aprókat is, hogy szaporítsa, tarkítsa a számot...

február 15. péntek

... folytattam az kivonatolásokat a H. betűhöz a Benkő Színvilágából, bizony ez is nélkülözhetetlen, egyáltalában szerencse is kell, hogy minden íróhoz ügyes, jó s frappáns életrajzot írassak, ehhez pedig mindenekelőtt sok jegyzet kell, hogy dúskálhassak bennük és az idézettel (irodalma, reperóriuma) dicsekedhessem... Folytattam fönnt az Annales 1810 kiírását, de kár lett volna elhanyagolnom; szépen és jól dolgoztak bizony a század elején kis eszközeikkel...

ELLENTÉTEK A SZERZŐ ÉS KIADÓ KÖZÖTT

Egy évvel későbbi, naplóbejegyzésből

1896

február 18.

... Ezután jöttem a legsúlyosabb dologra; minden kérésem, fenyegetőzésem dacára is a nyomda így a füzet vége felé cserben hagy, örökös bosszankodás az ő chikoneriajok fölött. Levelet írtam Hornyánszky Viktornak nyomdájuk rettenetes rendetlensége felől...(kényes dolog, mert fiam is karmuk között van) de a munka megszüntetését hangsúlyoztam. Ez már a legfájóbb sebem!⁹⁴

Szinnyei József elküldött levelének másolatát sem találtuk, de a levélre érkezett választ igen. Itt közöljük.

Hornyánszky Viktor – Szinnyei Józsefnek 1896. II. 19.

Tisztelt Uram!

Tegnapelőtt kelt b[ecses] soraira válaszolva mindenekelőtt az ellen, mintha nyomdánkban oly nagy volna a rendetlenség határozottan tiltakoznom kell. Nem a rendetlenség kifolyása az, ha egyes munkák a kitűzött napon nem jelenhetnek meg, mert nekünk amint azt jól tetszik tudni, saját kiadványainkon kívül más hivatalos, szerződéses, időhöz, sőt órához kötött nyomdai munkáink is vannak s ha ilyen sürgős dolgunk van, akkor ezt Ön is természetesnek fogja találni, hogy a mi saját munkáinkat tesszük ideig óráig félre. Különben is a "Magyar írók" oly kényes s oly nehéz szedés, hogy ezen munkához bárkit állítani nem lehet, a folytonos

94. Ms 18/XLVII. Dr. Szinnyei József számos tankönyvét Hornyánszky Viktor adta ki.

betoldások s nagy correctiók annyi időt vesznek igénybe, hogy pontosan a megjelenésre kitűzött napot betartani nem lehet.

Tőlünk telhetőleg eddig is megtettünk mindent, hogy a munka lehetőleg rendes időközökben kerüljön a piacra, lehetetlen dolgot tőlünk kívánni egy kis jóakarattal nem lehet s nem is volna igazságos. Az amúgy is költséges szedést nem lehet még drágítani azáltal hogy a mint kézirat jön azt rögtön 4-5 szedőnek kiosztjuk, azok 1-2 nap alatt felszedik, most megint más munkát kell nekik adni. Kacsor, ha rendesen megkapja a kéziratot jól kiszedi a füzetet a meghatározott időre, de nagy betoldások, tördelések gyakran szintén hozzájárulnak a késői megjelenéshez.

Azért is kérünk egy kis jóakaratot akkor midőn túl vagyunk halmozva munkával, hisz ezen vállalat nem annyira időhöz kötött, hogy egyheti késedelem miatt bajt vagy kárt okozna.

Különben e héten a füzet már megjelenik, ha a hiányzó kéziratot megkapjuk.

Kiváló tisztelettel
Hornyánszky Viktor⁹⁵

február 19.

... Elküldték a nyomdából a 39. ívet hasábjával, de többet nem! Ezt el is végeztem.⁹⁶

február 20.

... korigáltam egy hasábot! Aztán megjött a többi is... mind kiszedték az ívet még Horváth püspök /Mihály/ életrajzából amit reggel vitt a gyerek jutott bele, elvégeztem, még bele is spékéltem, de bizony néhány kétséges és ki nem egészíthető Horváth életrajz kimarad...

február 21. péntek

... félek, hogy az anyagban nem tartok lépést és majd kifogyok, azért még a K-ba is bele kell kezdenem nem sokára... Feri a nyomdában járt, mert elhibáztam éppen a végén az ívnek Horváth Mihály életrajzánál a lapszámozást; ezt hoztuk helyre... A 40. ív hasábjait hasonlítottam össze és csináltam statisztikát, kevés, 156 író ebben a füzetben, mert sok a nevezetes Horváth és több kisebbet elhagytam; ma is jött egy H. Ig/nác/ Szekszárdról, elkésett!...

95. Hornyánszky Viktor levele id. Szinnyei Józsefnek 1896. II. 19. MTAK Kézirattár Ms 778/132.

96. Ms 18/XLVII.

március 3. kedd

... gyalog mentem a nyomdába, szép tavaszi nap volt; átadtam a kéziratot és Fazekasnak [factor] intést adtam, nehogy ismét huzzák, halasszák a dolgot. Már most mehet, a gép jól mozog, (az én gépem)...

Amint az előzőekből is látható, és később is naplójegyzeteiben többször ismétlődik a fentebb idézett attitűd; az ti. hogy Szinnyei önmagának bevallja – naplójának is megvallja – aggodalmát, hogy kifogy az anyagban és nem tud lépést tartani a nyomda igényeivel; ugyanakkor e felfedezésével csaknem egyidőben biztosítja a kiadó-nyomdát arról, hogy nála minden rendben van; szedjenek szaporán. A nyomdának adott biztatás, viszont őt magát is sarkallja a vélt, vagy valóságos lemaradása behozására, fokozott munkatempóra. Ilyen helyzetekben a reggeli, délutáni szokott Magyar Írók élete és munkái céduláival, kézírataival való foglalatosságát még esti munkával is megtoldja; a nyomdát pedig sűrűn "megpirongatja" a késedelemért, sőt, ha nem kap levonatot, nem küld kéziratot.

Alighanem végigkíséri a füzetek, kötetek nyomdai előkészületének folyamatát Szinnyei és Hornyánszky között ez a "cívódás", amely minden esetben kölcsönös kiengesztelődéssel végződik, s gyakorlatilag nem zavarja a füzetek, kötetek folyamatos megjelenését. E témakörből az előbbiekben közölt mellett még két levél áll rendelkezésünkre, ami nem jelenti azt, hogy több nem volt, azok vagy elvesztek, vagy lappanganak. Nincs adat arra sem, hogy az eredetileg 1900-ra befejezni szándékolt mű 1914-ig való elhúzódása a nyomdán múltott volna; valószínűbb, hogy az anyag – előre nem látható – mennyisége; az 1910-es évektől pedig Szinnyei betegeskedése lassította a kötetek megjelenését.

1897

január 26. kedd

*... írtam az életrajzokat, elég jól ment, mikor elvégeztem a porciót, úgy, ahogy; eljött a gyerek a nyomdából a könyvért, el is vitte, de kéziratot kért, azt nem adtam, de a kártyát elküldtem, melyre azt írtam volt, hogy fölöslegesnek tartottam kéziratot készíteni, ha ők is, én is pihenhetek!...*⁹⁷

január 27. szerda

... Jött a nyomdából a gyerek, elhozta mind a hasábokat, kért kéziratot. Dühös voltam, nem akartam adni "Miért nem válaszolnak levelemre!" – mondtam, no de

---

97. Ms 18/XLVIII.

még egyszer adok, adtam. Minek rontsam a bajt, még jobban! Akkor is én húzom a rövidebbet és az ügy szenved! Józsi nem mer, vagy nem akar ellenkezni velem, de ahol lehet, azok pártjára áll...

január 31.

... Heinrich következetesen visszatartja a kézirataimat, ha ez így megy, nem tarthatom szavamat a nyomdával szemben!...

A naplók további idézése csábításának ellenállva – amely lényeges új mozzamatokat már aligha hozna – vessünk egy pillantást a kiadó nyomdatulajdonos Hornyánszky Viktor érvelésére Szinnyei megújuló panaszával szemben.

Hornyánszky Viktor – Szinnyei Józsefnek 1897. január 27-én

Nagyságos Uram!

Folyó] hó 25-én becses sorából sajnálattal tapasztaltam, hogy b[ecses] munkájának szedésével nincsen megelégedve, amennyiben az lassan, vagy általában nem halad előre.

Nekiünk fő célunk volt és marad, hogy nyomdánkkal összeköttetésben álló író és szerző urakat minden tekintetben kielégítsük s azért becses kívánságának megfelelően intézkedtünk, hogy egyenletesen se többet se kevesebbet ne szedjenek a küldendő "Magyar írók" kéziratából, mint Nagyságod kívánja. Viszont arra kérjük, hogy a kéziratokat ne apránként, hanem lehetőleg egyszerre és folytatólagosan annyit méltóztassék küldeni, hogy egy esetleg két szedőt ezen a munkán állandóan foglalkoztathassunk. A mai szociáldemokrata szedőket nem lehet kézíratra váratni, ők a nyomda vezetőségétől munkát kérnek vagy a várakozási idő megfizetését. Így tehát arra vagyunk utalva, ha Nagyságodtól elegendő kézirat nem jön, hogy neki más munkát adjunk, melybe ha belefogott, addig nem hagyhat abba, míg be nem fejezte. Biztosíthatjuk azonban, ha Nagyságod ezen kérésünknek eleget tesz panaszra többé ok nem lesz.

*Teljes tisztelettel
Hornyánszky Viktor⁹⁸*

Budapest, 1898, január 8.

*Nagyságos Szinnyei József kir. tanácsos úrnak,
a M[agyar] N[emzeti] Múzeum hírlap-könyvtára őrének*

Budapest

Nagyságodnak tegnap érkezett soraira válaszolva értesítjük, hogy úgy az V. kötet (néhány szó olvashatatlan, mert hiányzik egy pici darab a levélből), mint a VI. füzet 20 füzött példányát azért küldtük még csak tegnap, mert a példányok előbb nem készültek el. A könyvek kötését ugyanis nem mi végezzük, hanem Müller György könyvkötő, ki a karácsonyi ünnepek előtt annyira túl volt halmozva munkával, hogy a példányokat csakis tegnap szállíthatta, miről Nagyságod alkalmissal összes feljegyzéseinkből s a könyvkötő eredeti szállítóleveléből meggyőződhetik. Igaz ugyan, hogy Budapesten találhattunk volna más könyvkötőt

98. Hornyánszky Viktor levele id. Szinnyei Józsefnek 1897. I. 27. MTAK Kézirattár Ms 778/133.

ki e munkát rövidebb szállítási terminusra elvállalta volna, de egy folytatólagos munkát nem lehet majd itt, majd ott kötetni, mert akkor az egyes kötetek egymástól elütnének. A VI. kötet 1. füzetének utolsó ívét Nagyságod december 31-én imprimálta s a közbejött 3 ünnep miatt az első példányok csak tegnap délelőtti készültek el, s azokat rögtön el is küldtük Nagyságodnak.

Mint tehát látni méltóztatik egyik esetben sem forgott fenn részünkről sem hanyagság, sem figyelmetlenség, s így Nagyságodnak a műveltségünkre vonatkozó megjegyzésére semmiképp sem szolgáltunk rá.

*Kiváló tisztelettel Nagyságod kész szolgálai
Hornýánszky Viktor⁹⁹*

A kiadó nyomdatulajdonos kifogásai Szinnyei kéziratleadásával kapcsolatban egészen megalapozottak; az elaprózott kéziratleadás az idők előrehaladtával nem hogy javult volna, de határozottan rosszabbodott. Erről tanúskodnak a nyomtatott füzetekben található bejegyzések, amelyek az egyes ívek sajtó alá adásának időpontjait rögzítik. Igaz, ezek az időpontok nem mindig felelnek meg pontosan a valóságos kéziratleadási időnek; nagyjából mégis támpontul szolgálnak. Azt bizonyosan jelzik, mikor adta le a szerző az utolsó lapokat. [pl. az első kötet első füzetéről ez a bejegyzés szerepel: 1-5 ív sajtó alá adatott 1890 január 9." holott akkor már Szinnyei – naplója tanúsága szerint – a korrektúrát javította. Az első füzet anyagát már 1889 novemberében átadta a nyomdának. 1890 január 13-án már kész volt az első füzet nyomása is és fűzése is.] Az első kötet esetében – mint már a naplóbejegyzésekből tudjuk – gyors egymásutánban jelenhettek meg a füzetek hiszen kész kézirat állt rendelkezésre. Az első füzet anyaga (5 ív) után gyors egymásutánban adta nyomdába az íveket, szinte naponta. A harmadik kötettől még mindig elég gyorsan kerültek nyomdába az ívek – 4-5 naponként egy-egy ív. Később hónapokba is beletellett, amíg egy füzet anyaga nyomdába került. Amint láthatjuk hol ő sürgette a nyomdát, hol a nyomda őt. S ez végig – a 14 kötet megjelenése folyamán így történt.

A füzetes kiadás ebben az időben más kiadónál is szokásos volt, ám inkább nagy keresletre számító szépirodalmi művek esetében – különös vállalkozókedv kellett ahhoz, hogy a Hornýánszky cég közel másfél évtizeden át vállalja a cserrenő csurranó kéziratlapokat, hogy a Szinnyei mű megjelenjen.

---

99. Ua. annak 1898. jan. 8. Ms 778/134.

AZ AKADÉMIAI NYELV-SZÓTÁRAK

Az Akadémia és a Hornyánszky-cég együttműködésének kiemelkedő jelentőségű teljesítményei közé tartoznak a múlt század második felében készült tudományos szótárak. Simonyi Zsigmond és Szarvas Gábor szerkesztésében megjelent a Magyar Nyelvtörténeti Szótár 1888-1893; "Ez a háromkötetes monumentális munka, amely nyelvújítás előtti irodalmi szókészlet-gyűjteménye, rendkívül nagy termékenyítő hatással volt a nyelvtudományra" írja Szinnyei József a Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelvtudomány című az Akadémia alapításának századik évfordulóján, 1925. november 3-án tartott ünnepi ülési beszámolójában. Ideiktatjuk e szótárakról frott jellemzését, mert noha azóta számosan méltatták, azt még ma is helytállónak érezzük.

"A Magyar Nyelvtörténeti Szótárral indult meg az Akadémia tudományos szótárainak sorozata. Követte az új Magyar Tájszótár, két vaskos negyedréti kötet (1893-1901), amelynek szerkesztője (Szinnyei József) kritikával dolgozta fel a nyomtatásban megjelent tájszógyűjteményeket és - közléseket, továbbá a népköltési gyűjteményeket s ezeken kívül tetemes kézirati anyagot is...

A Magyar Nyelvtörténeti Szótárhoz való pótlék a Magyar oklevélszótár (1902-1906) régi latin oklevelekben és egyéb iratokban előforduló magyar szavak gyűjteménye. Legnagyobb részüket Szamota István gyűjtötte, a szótárra szerkesztés munkáját pedig Zolnai Gyula végezte.

Az Akadémia 1904-ben pályadíjat tűzött ki egy magyar etimológiai szótárból való próbadolgozatra s az alapul szolgáló elvek rövid kifejtésére. A megjutalmazott pályamunka szerzőit, Gombóc Zoltánt és Melich Jánost 1906-ban megbízta a munka kidolgozásával, s 1914 elején megjelent a Magyar etimológiai szótár első füzet, utána pedig 1918 közepéig még hat, összesen hetven 4° fv. A munka az egész magyar szókészletet felöleli, tehát magában foglalja az irodalmi és a köznyelv szókészletén kívül a tájszavakat is, valamint a tulajdonnevek közül is azokat, amelyeknek nyelvészeti vagy történelmi fontosságuk van. Ez a mintaszerű módszerrel és szigorú kritikával készült szótár – ha ilyen arányban sikerül folytatni és befejezni – a magyar tudomány nagyszabású alkotásai között a legelső sorába fog tartozni...

Kiadott az Akadémia az utóbbi évtizedekben két gyakorlati célú szótárt is. Az egyik a szükségtelen idegen szavak elkerülésére szolgáló *Magyarító szótár* (1900), amelyet a nyelvtudományi bizottság közreműködésével Tolnai Vilmos szerkesztett. A másik *Frecskay János* nagyterjedelmű munkája a *Mesterségek szótára* (1912) ötven iparág leírásával; célja a műhelyek felemás nyelvének megmagyarosítása...¹

---

1. Szinnyei József: A Magyar Tudományos Akadémia és a magyar nyelvtudomány (Bemutatta a M. Tudományos Akadémia alapításának századik évfordulóján 1925. november 3-án tartott ünnepi ülésben) Budapest Magyar Tudományos Akadémia 1925 [Franklin társulat nyomdája] 16-17. p. Szinnyei József idézett méltatása óta sokan és sokféleképpen foglalkoztak az említett tudományos szótárakkal. Számbavételére nem vállalkozunk. A szakemberek számára azok úgyszólván ismertek. Érdeklődő laikus olvasók számára jegyezzük ide: az azóta keletkezett művek sem cáfolták Szinnyei

Fennt említett művek – kivétel nélkül – Hornyánszky-nyomdájában készültek, zömükben a könyvkiadó és könyvnyomda kockázatára. A kiadás konkrét feltételeire a művek esetenkénti tárgyalásánál térünk ki.

Noha kitűzött célunk "vázlatos nyomdatörténet" frása volt, ezzel nem áll ellentétben, ha ott, ahol ezt a források diktálják, talán szokatlatn részletkezéssel kitérünk e művek akadémiai előkészítésére is, annál is inkább, mert – tudomásunk szerint – e művek keletkezéstörténete ilyen gyakorlatias aspektusból nem történt meg. Éppen ez a szempont teszi nemcsak "elfogadhatóvá", de talán "kötelezővé" is, ha az illetékes osztály és bizottság – ez esetben a nyelvtudományi bizottság – és szerzők, szerkesztők fellelhető ide vonatkozó írásait közöljük; ugyanúgy, mint az Akadémia és nyomda közötti levélváltásokat, szerződéseket stb.

E forrásközlés nem lép fel a szóbanforgó művek keletkezéstörténetét minden oldalról feltárandó, megvilágító igénnyel. E szebb, nehezebb feladat illetékeseire – a nyelvtudomány művelőire vár.

A Magyar Nyelvtörténeti Szótár előmunkálatai, a szavak gyűjtése és szerkesztése 1873-tól 1888-ig tartott. A szellemi és gyakorlati előkészítés, a munkálatok menetét jól lehet rekonstruálni az Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának irataiból. Ez tartalmazza a szerkesztők jelentéseit, illetve a Bizottság e munkálatokkal kapcsolatos állásfoglalásait; a nyomda megválasztását is beleértve, egészen a mű elkészültéig.

A folyamat főbb állomásai a következők:

A Magyar Nyelvtörténeti Szótár *első szerkesztőbizottsága*: Szarvas Gábor, Szilády Áron és Budenz József "A magyar nyelvtörténeti szótár előmunkálatairól való jelentése – 1876. december 16-i keltezéssel – az 1873 második feléről folyó anyaggyűjtést úgy jellemzi, amely 1877-re "nagy valószínűséggel teljesen beleszen fejezve", a codexirodalom szóanyagának elkészültéről, a XV-XVII. századi s részben a XVIII. század java része irodalmának – "köztük nagy terjedelmű bibliafordítások" feldolgozottságáról számol be. E jelentésből

---

megállapításait e szótárak értékéről. Elhelyezték azokat a magyar nyelvtudomány, s azon belül a szótáriradalom fejlődésének állomásain; a szótári műfajok, a szótárirás módszertani elveinek kikristályosodása kérdéskörében és így tovább. Egyszóval a szótárirás nyelvtudományi szempontból fontos elvi kérdéseiről szólnak. V. Ö. Balázs János: A hazai magyar és finnugor nyelvészet története 1850-től 1920-ig. Tanulmányok a magyar és finnugor nyelvtudomány történetéből /1850-1920/ Bp. Tankönyvkiadó 1970 28-32. old. Uo. Kelemen József: A magyar szótárirás főbb kérdései a múlt század közepétől 1920-ig 77-90. old. B. Lőrinczy Éva: Az Új Magyar Tájszótár főszerkesztőjének előszava az 1979-ben megjelent szótár I. kötetében stb. dr. Szinnyei József munkásságára ld. Lakó György Szinnyei József c. kismonográfiáját Bp. 1986. Akad. K. a Múlt nagy magyar tudósai sorozatban. Ue. sorozat Budenz József, Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmondról megjelent kötetét is okulásunkra forgattunk. Fenn jelzett művek mindegyike kiemelte az Akadémia, illetve Nyelvtudományi Bizottság kezdeményező szerepét a tárgyalt szótárak keletkezésében, egyben azt hangsúlyozták, hogy sokoldalú tudománytörténeti feldolgozásuk még hátra van. Ehhez a – *maiden elvégzendő munkához* – adhat apró útjelzőket az a közlés, amelyre elsősorban a *Nyelvtudományi Bizottság jegyzőkönyveiből*, mi hol kivonatolva hol részletesebben vállalkoztunk, mi közben a szellemi előkészítéstől a *nyomdáig jutás útját* vizsgáltuk. Nekünk, de méginkább a majdani teljes tudománytörténeti feltárásnak, azért is szükséges az eredeti jegyzőkönyvekhez nyúlni, mert az e tárgyban rendelkezésre álló nyomtatott források /Akadémiai Értesítő; a Magyar Tudományos Akadémia munkálódásáról és pénztári állásáról szóló évi jelentések/ az osztály és bizottsági ülésen történeteket csupán nagyvonásokban, s többnyire a munkavégző tudós neve nélkül közlik.

kitűnik, az eredetileg tervezett "külön codexszótárnak kiadását, mint hiányos voltánál fogva is nagy költséggel járó, a t. osztálynak nem ajánlhatja, s indítványozza, hogy csak egy, az egész régi irodalom szöanyagából teljes szótár adassék ki, amelynek szerkesztése 1878-ban anélkül is megkezdhető s a mű megjelenése legkésőbb 1880-ban remélhető".²

Szarvas Gábor 1877 decemberi jelentése az anyaggyűjtés befejezését már 1878-ra tervezi, változatlanul tartva az 1880-as megjelenési időpontot.³

Egy évvel később már óvatosabban fogalmaz: a munka bevégzésének határidejét "biztonsággal ki nem jelölheti"; a szerkesztés befejezését két-három év alatt reméli.⁴

Az 1879. december 13-án kelt jelentést "a szerkesztő bizottság nevében Szarvas Gábor helyett Simonyi Zsigmond" készítette s a végleges rendezés megkezdéséről számol be, "mely az egyes betűkön belül csoportosítja alakjuk és jelentésük szerint az egy szó-családra vonatkozó lapocskákat... kezdetét vette a szerkesztés, a földolgozás munkája is. Simonyi Zsigmond földolgozta az a betűnek egy részét és munkálatát a Szótárnak szerkesztő bizottsága elé terjesztette, mely e próbamunkálat alapján legközelebb véglegesen meg fogja állapítani a követendő eljárásnak részleteit."⁵

Az 1880. június 12-i ülésen Simonyi Zsigmond is teljesjogú bizottsági tagként vesz részt (az előző nagygyűlés választása nyomán) A nyelvtudományi bizottság ekkor a következő tagokból áll: Arany János, Ballagi Mór, Barna Ferdinánd, Budenz József, Goldzieher Ignác, Gyulai Pál, Hunfalvy Pál, Joannovics György, Simonyi Zsigmond, Szarvas Gábor, Szilády Áron, P. Thewrewk Emil, Vámbéry Ármán, Volf György. Elnök: Hunfalvy Pál l. tag, előadók és szakelnök Budenz József l. tag lett ismét.

Ezen az ülésen tárgyalja a bizottság Simonyi Zsigmond Nyelvtörténeti Szótárból készített 1 ívnyi "mutatvány"-át – amelyet a bizottság még 1880. április 10-i ülésén 50 példányban kinyomatni rendelt –. A határozat egészében helyeslő:

"Simonyi Zsigmond tag által dolgozott mutatványt a belső elrendezés módjára nézve teljesen helyesli, a szerkesztés ily módon való folytatását ajánlja. Thewrewk Emil l. tag abbéli kívánata, hogy a szerkesztő saját szavai mindig pontosan meg legyenek különböztetve szintén teljesíteni fog"⁶

A Nyelvtudományi Bizottság 1880. december 9-i és dec. 14-i ülésén arról számol be, hogy "A Nyelvtörténeti Szótár szerkesztését Szarvas Gábor [bizottsági] tagtól, ki folyvást tartó szembaja miatt azt tovább nem írhatta, átvették Simonyi Zsigmond és Volf György akad[émiai] és biz[ottsági] tagok. A Nyelv-

2. MTAK RAL 1526/1876.

3. A "Nyelvtörténeti szótár" ügyének mibenlétéről való jelentés. Szarvas Gábor kézírásával. RAL 1161/1877.

4. A "Magyar nyelv történeti szótárának" előmunkálatairól való jelentés. RAL 1415/a./1878.

5. A "Magyar Nyelv Történeti Szótárának" előmunkálatairól való Jelentés Bp., 1879. december 13. RAL 1415/b/1878.

6. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának jegyzőkönyvei 1877-1919. MTAK RAL K. 1568. 1880. jún. 12-i ülés jegyzőkönyv 13. 54-55. fólió. (A továbbiakban rövidítve: K 1568.)

tudományi Bizottság célszerűnek látta, hogy kettőre bízza e nagy fáradságot és időt igénylő szerkesztést, mert teljes lehetetlenség egy valakit találni, aki több éven át, más kötelességben el nem foglalva, egész munkacerejét e föladatnak szentelhetné, s így egyénél többnek kell a dologhoz fogni, hogy az végtelen sokáig el ne húzódjék de megint nem akart kettőnél több szerkesztőt alkalmazni, minthogy ez könnyen a kidolgozás egyöntetűségét veszélyeztetné. Az új szerkesztők, kik mint *Szarvas Gábor* eddigi segédei, a munka részleteibe teljesen be vannak avatva akképpen fognak működni, hogy részletesen megállapított tervrajz szerint (melyet egy mutató alapján a Nyelvtudományi Bizottság is helybenhagyott) mindegyik a szótári anyagnak egy külön részét dolgozza föl (*Simonyi* az *m*-ig terjedő részt, *Volf* a *II.* részt, *n*-től kezdve, azon kivétellel, hogy amaz még az *o*, *ö*, *u*, *ú* betűket, az utóbbi meg a *cs*, *cz* betűket vállalta.) E mellett kötelezték magukat a szerkesztők, hogy más kötelességtől szabad idejüket – naponként átlag 4 (*Simonyi*), illetőleg 3 órát (*Volf*) következő napi munkarendben, a szótár szerkesztésére fordítják.

Hogy az így folytatott munka fogamatjáról a Nyelvtudományi Bizottság is ítélhessen, a szerkesztők az elkészített szótár cikkeket *negyedévenként* be fogják a [Nyelvtudományi] Bizottságnak mutatni..."

A szerkesztők számára a Bizottság *évi díjat* állapított meg. Munkaidejük arányában *Simonyi Zsigmond* részére *évi 1.000 Ft-t*; *Volf György* részére *600 Ft-t*, melyet a Bizottság ellenjegyzése mellett negyedévi részletekben vehetnek fel. A szerkesztők évi díjához "pótló anyaggyűjtésre" az 1881. évre még 200 Ft-t vettek fel a Nyelvtörténeti szótár költségeihez.

A *Budenz József* által írott jegyzőkönyv rögzíti a Bizottságnak azt a határozatát is, mely szerint "A kéziratban elkészült szótár, a szerkesztők évi díjazása által az akadémia tulajdonává válik, a későbbi ívek szerinti díjazásnak nem lesz helye".

Az 1881. április 30-i ülésen – *Volf György* betegség miatti távolmaradása folytán – csak az egyik szerkesztő *Simonyi Zsigmond* teszi meg jelentését, az *o*, *ó*, *ö*, *ő* -kezdőbetűs cikkekről, amelyek elkészültek, s amelyeket a bizottság jóváhagy. *Volf György* ugyanakkor felszólítja, hogy a "legközelebbi alkalommal tegyen a rábízott szerkesztésről jelentést"⁷

A Nyelvtudományi Bizottság 1881. október 14-i ülésén tesz a szótár másik szerkesztője *Volf György* jelentést a munka rábízott részéről, mely szerint nála a *cs*, *cz*, *s*, *z*, *zs*., *p*, kezdőbetűs cikkek "első szerkezetben" elkészültek; ezután pedig a *Nyelvőrben* közzétett (s részben még közléteendő) előterjesztését a *Nyelvtörténeti szótár ügyében*" ismerteti.

A Bizottság az előterjesztés egyes pontjaihoz hozzá is szól, – de a tüzetes tárgyalást a legközelebbi ülésre "halasztja megvárva amíg *Volf* [levelező] tag az előterjesztés végrészét is kinyomatja, s a [bizottsági] tagokkal előzőleg közli".

Az 1881. november 16-i ülésen "*Volf György előterjesztése* alapján a Bizottság a Nyelvtörténeti Szótár szerkesztésében követendő apró technikai

7. Uo. 1880. dec. 9-i ülés folytatva dec. 14-én jkv. 15. 60-61, f. 61.

8. Uo. 1881. ápr. 30-i ülés jegyzőkönyv 18. 66. f. 61.

9. Uo. 1881. okt. 14-i ülés jkv. 19. 68. f. 61.

rendszabályokat tárgyalja, amelyekből *a két szerkesztő számára a szerkesztésnek teljesen egyforma eljárását biztosító utasítást fog alkotni.*¹⁰

A tárgyalást az 1882. január 11-i ülésen is folytatják. A bizottság módosításokkal, kihagyásokkal *"Utasítás"*-sá alakította az előterjesztés szövegét, azt végleges formájában ezen az ülésen elfogadta s a szótár szerkesztőinek kiadta.

Az Utasítás 24. pontja értelmében *"Nyelvtörténeti Szótárügyi állandó bizottság"*-ot alakított tagjaiul kijelölte: Joannovics György, Thewrewk Emil és Budenz József bizottsági tagokat.¹¹

Az 1882. február 25-i ülésen a Bizottság Gyulai Pál indítványára elhatározza, hogy *"az Utasítás, meg a szótárban előforduló névrövidítések jegyzéke az Akadémiai Értesítőben kinyomtatassék"*

Ugyanezen a bizottsági ülésen Volf György bejelenti, *"hogy halmozott teendői miatt kénytelen a Nyelvtörténeti Szótár szerkesztésétől visszalépni...* Afölött való tanácskozás közben, hogy miképpen kellene most a szótár szerkesztésének kellőképpen való előrehaladását biztosítani, Szarvas Gábor [bizottsági] tag, készen nyilatkozik, hogy a szerkesztés egy részét elvállalja, ha a másik szerkesztő ... díjazásától fennmaradó költség rendelkezésére bocsátatik, hogy belőle *alkalmi segédet fizessen.* A bizottság ez ajánlatot örömmel elfogadja, s fölkéri Volf György eddigi szerkesztőt, hogy a nála levő szótári anyagot egy legközelebb kiűzendő napon a Szótár felügyelő bizottság jelenlétében Szarvas Gábornak adja át."¹²

10. Uo. 1881. november 16-i ülés jkv. 20. 70. fólió.

11. Uo. 1882. jan. 11-i ülés jkv. 22. 78. fólió.

12. Uo. 1882. febr. 25-i jkv. Az Utasítás végleges szövege megjelent az Akadémiai Értesítő 1882. évf. 73-76 l. uo. a "Rövidítések és földolgozott munkák jegyzéke" is... A kinyomtatott szöveg 10 ponttal rövidebb az eredeténél. Noha némely pontokat összevontak; mégis 9 pont teljesen *"Elesik"* jelölést kapott a vita folyamán és kimaradt a Volf György által előterjesztett a Ny. biz. ülések pontokba foglalt szövegből. (Ismeretes, hogy Volf György saját kezdeményezéséből írt és a Magyar Nyelvőrben több folytatásban közölt "Előterjesztés a Magyar Nyelvtörténeti Szótár ügyében" megjelent M. Nyelvőr 1881. VII-XII. füzetben közölt elképzeléseit foglalta pontokba és vitatták azt meg a Ny. T. Biz. 1881. okt. 14-i, nov. 16-i és 1882. jan. 11-i ülésein) Volf György MTAK Kézirattárában őrzött hagyatékában van az Utasítás feltételezhető munkapéldánya, nevezett kézírásával, melyeken egyszerű áthúzással jelölte a változtatásokat. (Ms 517/3.) Ugyancsak az ő kézírásával az 1881. jan. 11-i és febr. 25-i Ny. biz. jegyzőkönyvek közé bekötve található *tízszázal*, amely az eredeti pontokat és a változtatásokat világosan megkülönböztetve közli. E változtatások tartalmi megítélése a nyelvtudomány számára legalábbis tudománytörténeti aspektust hordozhat. Lehetséges, hogy csak egy tudós-pálya életrajza szempontjából? Az "Utasítás"-sal foglalkozó Ny. T. Biz. üléseken résztvettek:

Budenz József x

Barna Ferdinánd (csak az 1881. nov. 16-i ülésen)

Gyulai Pál x

Hunfalvy Pál elnök x

Simonyi Zsigmond x

Szarvas Gábor (nov. 16-i és 1882. jan. 11-i ülésen)

Szilády Áron (csak a nov. 16-i ülésen)

Thewrewk Emil (csak az 1882. jan. 11-i ülésen)

Volf György x

(az x-el jelölt bizottsági tagok mind a három ülésen résztvettek.)

A Nyelvtörténeti Szótár felügyelő bizottsága április végén jelenti a Nyelvtudományi Bizottságnak a szótári anyag átadásának megtörténtét és a szótár szerkesztés betű-szerinti előrehaladását.¹³

A megszerkesztett, elkészült betűk szócikkeiben való előrehaladásról rendszeresen jelentést kapott a Nyelvtudományi Bizottság mindkét szerkesztőtől, nemcsak a szóbanforgó betűk elkészültének megnevezésével, de a szerkesztés részletfázisainak jelzésével is; pld, hogy mely betűk szócikkeinek "szerkesztett cédulái... másoltattak tisztára"; a kijelölt felügyelő bizottság mikor tekintette meg azokat.^{14 15 16}

A Nyelvtudományi Bizottság a kapott jelentések szerint évenként legalább kétszer tájékoztatta az I-ső (Nyelv és Széptudományi) Osztályt. Az 1884. február 9-i ülésén, noha *Simonyi Zsigmondnál* kevesebb kész kéziratot talált, mint a másik szerkesztőnél *Szarvas Gábornál*, annak indokait, hogy ti. a másolási munkát végző "magyar nyelvészeti tanulmányt folytató fiatalember"nek kevesebb érkezése volt, elfogadta. S egyben jóváhagyta a Szótárfelügyelő bizottság által kívánt ama intézkedést, hogy *a szerkesztett cikkeket ne csak cédulákon hagyják, hanem külön is összeírják, ami a majdani szedés biztossága és könnyebbége végett szükséges.* Az osztály egészében elégedett volt a szótár szerkesztés előrehaladásával.¹⁷

Az 1884. október 31-i Nyelvtudományi Bizottsági ülésen már csak nyolc "érintetlen betű"-ről tett jelentést az előadó (d, f, g, gy, m, s, sz) a többenél felében, vagy egészében mint elkészültekről szólt.¹⁸

Az osztály elé került jelentés, ugyanazon év december 18-án további jelentős előrehaladásról számolt be; csupán négy betűt jelzett érintetlennek (f, m, s, sz.) A jelentés szerint: "A rendes munkán kívül a gyűjtés hiányainak pótlására feldolgozták a Horvát és Gömöri codexeket a 'Régi magyar nyelvemlékek' II. és III. kötetében foglalt régi leveleket, Zrínyi munkáit (újra) és a Bod-féle szótár latin-magyar részét folytatólag". *Az osztály véleménye szerint mindezek alapján az "1886 év folyamán a szótár sajtó alá mehet".*¹⁹

Ez az időpont még túl korainak bizonyult.

13. K. 1568. 1882. ápr.29-i ülés jekv. 24. 86. fólió. Uo. A Nyelvtörténeti Szótár felügyelő Bizottságának jelentése is – csatolva a jkvekhez és ahhoz bekötve a 88. fólión található.

14. Nyelvtudományi Bizottság 1882. október 14-i ülése. K. 1568. 26. jkv. 93 fólió.

15. Nyelvtudományi Bizottság 1882. december 12-i ülése. K. 1568. 27. jkv. 96 fólió.

16. 1883. április 27-i ülés. K. 1568. 30. jkv. 108 fólió.

17. Az I-ső (Nyelv és Széptudományi) osztály jegyzőkönyvei. 1884. febr. 9-i ülés RAL K. 1497. 10. fólió. (A továbbiakban: I. o. jkvei K és jelzet)

18. K. 1568. 37. jkv. 124 f.

19. K. 1497.

MAGYAR

NYELVTÖRTÉNETI SZÓTÁR

A LEGREGIBB NYELVEMLÉKEKTŐL A NYELVÚJÍTÁSIG.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTÉK

SZARVAS GÁBOR ÉS SIMONYI ZSIGMOND

ELSŐ KÖTET

A—I

BUDAPEST

KIADJA HORNÝÁNSZKY VIKTOR AKADÉMIAI KÖNYVKERESKEDÉSE

1890.

Könyvnyomdája, és		
Hornyánszky Viktor	könyvkiadó- hivatala és	Budapest
a Magyar Tudományos Akadémia épületében	könyvkereskedése	Arany János-utca 1. sz.

1892. január 11-én

A. M. F. Akadémia

tervinteti föltérési hivatalának
kegyesen.

Az előzőleg történt szives felhívásnak közi-
séggel megfelleve az előremutató a
"Magyar Tájékoztató"-ra két féle ajánlatot
tevék.

A nyomdai előállítását 1000 példányban, min-
tánul néve a "Könyvtárak és könyvtárosok" alapszámát
is papírral, és petittal nyomva, egy-egy 80-
dalos ívet. 38 főt írt
másként, a további 100 példányt másoktól
1 főt követve.

A kiadását mintén előállajuk, oly képen,
hogy az összes nyomdai költségét, mi a kiad-
ásból s azon felül minden nyomdai költség
után 20 főt honorariumot fizetünk, min-
den főt megjelölve után.

Ajánlatunk szives elfogadását, kérvé
máradtam a Tervinteti föltérési hivatal-
nak.

10 sz. - j. 1892.
Könyvtár, 1. j. 1892. 1. sz.

Kérs. szolgája

Hornyánszky Viktor

Igaz ugyan, hogy a Nyelvtudományi Bizottság 1885 novemberében már két betű kivételével (f, s.) a szerkesztés befejezettségét állapíthatta meg; ám az *általános revisióra* még egy évet tartott szükségesnek.²⁰ A revisió munkája azonban nemcsak 1886-ra, de még az 1887-es évre is áthúzódott, noha a szerkesztő *Simonyi Zsigmond* óhajtotta volna a kinyomtatás 1887. évben való megkezdését. Ennek érdekében a Nyelvtudományi Bizottság, amely az 1886. november 16-i ülés jegyzőkönyve szerint a *kinyomtatás megkezdését 1887-ben* nemcsak kívánatosnak, de *"szükségesnek"* tartotta; a következő ülésre már próbaszedéssel a külalakra is pontos tervet kért a szerkesztőktől.²¹

A következő – 1886 december 7-i – jelentés a szerkesztés általános munkájának befejezéséről szól és a *revisió* megkezdéséről, melynek célja a pótlékok megfelelő helyre iktatása és az egész munka *egyöntetűvé* tétele. A revisió kedvező előrehaladása esetében még mindig lehetségesnek tartják az 1887. év tavaszán a munka nyomtatását is. Egyelőre csak 20 ív kinyomtatására kérnek költségvetésbe felveendő 1120 Ft összeget – a Franklin-társulat igazgatójától kapott hozzávetőleges előleges számítás szerint ívenkénti 56 forintjával számolva a nyomást (a hat évvel azelőtt készült próbafv mintájára; közép-nagyságú – borgis – betűkkel való szedést és úgynevezett lexicon-octav alakot alapul véve). Ezen az ülésen felmerül annak kérdése is a revisióért milyen díjazást kapjanak a szerkesztők. A bizottság a korábbi díjazás /1.800 Ft/ mellett dönt és ez kerül a költségvetésbe.²²

Az Akadémia 1888. évi jelentésében a Magyar Nyelvtörténeti Szótárról szólva a szerkesztés befejezését és az egy év óta folyó revisiót, annak célját emeli ki, mely közben *"a szótár kinyomtatásának módoszatai megállapíttatván, jelenleg az első 5 ív már ki van szedve."*²³

A "kinyomtatási-módoszatok" megállapítása nemcsak a mű megjelentetésére vállalkozó nyomda, illetve kiadóvállalattal kötött szerződésre utal, hanem annak eldöntésére is, hogy a mű az Akadémia saját költségére, vagy a vállalkozó költségére és kockázatára jelenjen-e meg. A megfelelő módoszat megtalálása a nyomdaktól bekért ajánlatok mérlegelése nyomán alakult ki, 1887 tavaszától 1887 decemberéig elhúzódott.

1887 június 15-i levelében a *Hornyánszky-cég* – Szarvas Gábor Úrnak, a M. T. Akadémia tagjának címezve – a *Nyelvtörténeti Szótár "könnynyomtatási munkájára és kiadására"* a következő ajánlatot teszi.

"A Grimm féle szótárhoz hasonló műnek negyedrébten kéthasábosan, ritkított borgis betűvel szedendő nyolc oldalas ívéért, melynek szedése 23-14 1/2 centiméterre terjed,

az első 1000 példányban 40 Ft-ot

100 további példányban 1.50 Krt

hasonló módon 1.000 példányban, de *sűrű borgis* szedéssel 44 Ft

20. 1885. nov. 20-i ülés. K. 1568. jkv. 43. 143 főlíó.

21. 1886. november 16-i ülés. Uo. 47 jkv. 150 főlíó.

22. Uo. 1886. dec. 7-i ülés. RAL K. 1568. 159 f.

23. Jelentés a Magyar Tudományos Akadémia munkálódásairól és pénztári állásairól 1887/88. évben. Hornyánszky Viktor sajtója. Bp. 1888. 8 old.

100 további példányban 1.50 k.

1000 borítékért 14 Ft

100 további borítékért 50 k

1000 ív fűzéséért 1.40 k

kérünk. Cursiv, petit, vagy idegen nyelvű szedésért, külön díjat nem, de ha esetleg tördelést igénylő betoldások fodulnának elő, tarifaszertől kárpótlást kérünk...

Együttal kijelentjük, hogy a műnek saját számlánkra való kinyomtatására és elárúsítására is vállalkozunk, ha az Akadémia a szellemi rész díját, továbbá a korrigálás költségeit viseli és bolti árért 100-150 példányt oly föltétel mellett vesz meg, hogy e mennyiséget áruba nem bocsájti és a tanintézeteknek ingyen ki nem osztja.

A munka egy füzeté 12 nyolc oldalas és kéthasábos negyedréti ívet, egy köteté 60 és az öt kötetre terjedő teljes mű 300 ívet tartalmazna s általunk füzetenként 1 Ft-ért, kötetenként 5 Ft-ért, teljesen pedig 25 Ft-ért árusíttatnék el, ha a fentebb említett 300 ívnél többre nem terjed.²³

A Nyelvtudományi Bizottság 1887. június 18-i ülésén a két szerkesztő – Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond – ismertette a kiadóktól, kérésükre beérkezett ajánlatokat. A Homyánszky Viktor könyvnyomda és kiadó (előbbieken ismertett) ajánlata mellett még három nagy kiadó ajánlatát vitatták meg. A Pallas nyomdai részvénytársaság ívenkénti 55 Ft-os szedésre, de saját számlára való kiadásra nem vállalkozott; a Révai testvérek oly feltétel mellett vállalkozott volna kiadásra, ha az Akadémia a "kockázat kevesbítésére a munkának 200-250 példányát bolti áron átvenné; a Franklin társulat ívenkénti 33 Ft-os szedésre tett ajánlatot ötszáz példányig /a további példányoknál, mint Hornyánszky – 1.000 példányon felül – már a Franklin is 1.50 kr-al emelte a kinyomtatás díját/; önálló kiadás esetén csak egy kötetre vállalkozna.

A bizottság – amint a jegyzőkönyvben rögzítette – "mindenképpen kívánatosnak tartja, hogy a szótár kiadását az Akadémiától oly kiadó és nyomda intézet vegye át, melytől a munkának kellő nyomdai kiállítását és fennakadatlan megjelenését várhatja, s mely az átvételt mégsem fölötte terhes föltételhez köti...leginkább elfogadhatónak tartaná a Franklin társulat ajánlatát, ha ez azon megszorító föltételtől elállana, hogy csak az I. kötetre nézve vállalhasson kötelezettséget." Ezért a Bizottság úgy döntött; újra tárgyaljanak a Franklinnal, újabb ajánlattételre szólítsák fel. Vegye azt is figyelembe a kiadó, hogy az Akadémia 50-60 példányt bolti áron átvenne; az egész munkát három év alatt sajtó alá adja, az első korrektúrán kívül a többi a szerkesztőség végezné, amit az Akadémia díjaz.²⁴

A Nyelvtudományi Bizottság 1887. október 29-i (51.) ülésén tárgyalta újra a szótár kiadási ügyét: Hunfalvy Pál h. elnök, Budenz József előadó, Gyulai Pál, Szarvas Gábor, Simonyi Zsigmond, Volf György bizottsági tagok Szász Károly, mint vendég és a Homyánszky nyomda meghívott igazgatója Concha Károly jelenlétében.

23. a. Homyánszky Viktor és Concha Károly aláírásával levél Szarvas Gábornak, 1887. jún. 15-i kelettel. RAL 975/1887.

24. K. 1568. 50. jkv. 163 főlő.

Az ülés e tárgyáról rögzített jegyzőkönyvi pontját – fontossága miatt – egészében közöljük:

"2. Előadó jelenti, hogy a *M. Nyelvtörténeti Szótár kiadása* iránt a *Franklin társulat*ot újabb ajánlattételre szólította föl s fölolvassa a Társulatnak arra beérkezett válaszát: *hogy a Társulat a kiadásnak saját veszélyére való eszközzésére mégsem vállalkozhatik*, – azonban, ha az Akadémia a munkát az előbb közölt egységarak mellett vele nyomtatni kész a költség kifizetésére nézve bizonyos könnyítő föltételeket elfogadni; s hogy a kinyomtatott munkát minden terjesztési költségek elvállalása mellett 40% jutalékért bizományba is átveszi.

A Bizottság az el nem fogadó választ tudomásul vevén, előveszi a *Hornyánszky Viktor könyvnyomda cégnek júniusban kelt ajánlatát*, mely a szótár kiadására is vállalkozott. *A cégnek az ülésbe meghívott képviselője Concha nyomdaigazgató úrtól megtudja, hogy az ajánlatot még fönntartja*, – de egyszersmint őt a vállalatnak nehézségére és kockázatára figyelmeztetvén, *jónak látja a Bizottság, hogy haladéktalanul egy 100 lapra terjedő próba füzetet szedessen ki, melynek alapján az egész munka terjedelme biztosan kiszámítható lenne, mielőtt a végleges szerződés a könyvnyomdával megkötetnék.*

E javaslat a cég részéről is elfogadtatott. Jegyzette Budenz József előadó.²⁵

Az *elvi* megállapodás a kiadó-nyomda igazgatójával megtörtént. A szerződés *tényleges* megkötése előtt – 1887. dec. 10-i kelettel – Gyulai Pálhoz címzett levelében a Hornyánszky cég a szerződés szövegébe a következő pontok felvételét kérte.

"1. Ha a munka 300 fvnél többre terjed, a többletet az Akadémia megfizeti az ajánlatunkban jelzett egységár szerint.

2. Az Akadémia 100 példány teljes árának megfizetésére kötelezi magát. E 100 példány a mi kezünk közt marad az Akadémia e példányokat áruba nem bocsájthatja, csupán tiszteletpéldány gyanánt utalványozhatja a készletet s részünkre a szállítási díjat is megtéríti.

3. Fentebb említett 100 példány után az illető évre esendő pénzösszeg felét az év elején, másik felét az év végén fizeti részünkre, oly megjegyzéssel, hogy ez összegnek ki nem fizetése a szerződés felbontását vonhatja maga után.

4. Az Akadémia az általa kibocsátandó prospektusban nekünk erkölcsi támogatást nyújt s a vállalat sikerének előmozdítására nevét és címét bocsájti.

5. Az Akadémia végül oda hat, hogy a kultuszminiszter ő nagyméltósága az ország összes tanintézeteit a vállalat pártolására és megrendelésére utasítja.²⁶

Az *első osztály* még ugyanaznap (1887. dec. 10.) foglalkozik a szótári munkálatok értékelésével és a kiadás közeli megvalósíthatóságával. "Az egész munka három vagy legfeljebb öt év alatt fog megjelenni, s hogy a kiadás költségei ne terheljék az akadémiát, az osztály Hornyánszky Viktor nyomda és kiadó céggel a következő szerződési pontokban állapodott meg:

1. "a Hornyánszky-cég kötelezi magát a Nyelvtörténeti Szótár kiadására minden tiszteletdíj nélkül..." A jegyzőkönyvben ismertetett további pontok megegyeznek a Hornyánszky-cégnek az előző lapon ismertetett pontozataival a

25. Uo. K. 1568. 51. jkv. 165. fölió.

26. Hornyánszky Viktor és Concha Károly aláírásával levél Gyulai Pálnak 1887. december 10-én RAL 1044/1887.

szerződés feltételeire nézve, egészen az akadémia részéről adandó erkölcsi támogatás kimondásáig, és a kultuszminiszterhez intézendő levélig.

A jegyzőkönyv egyben rögzíti a szerkesztőknek a nyomtatás felügyeletéért, korrektúráért, a végső kötetek némely részének intézéséért és pótlásáért fizetendő 1300 Ft díjat, s a további munkákra további 500-at így – a Nyelvtörténeti Szótárra mint a korábbi években is – 1.800 Ft-ot irányoz elő.²⁷

Egy évvel később a szótár a közvetlen kiadáshoz érkezett. Így 1888. április 23-i ülésén az első osztály *újabb*²⁸ utasítást szerkeszt a Nyelvtörténeti Szótár szerkesztőinek. A végleges formula 22 pontból áll. A 22. pont foglalkozik a *typographiai* kiállítás szempontjaival. A jegyzőkönyv eme pontját idézzük:

"22./ A szótár typographiai kiállításánál fődolog, hogy mindaz, amit a használó keres, könnyen és gyorsan föl legyen található. Ennek a célnak alá kell rendelni minden egyéb tekintetet. A keresés könnyűsége és gyorsasága legelőször is azt követeli, hogy minden alak azon a helyen, akár fejben, akár szövegben, vagy elsősorolásban, teljesen ki legyen írva. Második követelése a belső tagolás és csoportosítás külső kiemelése, a harmadik pedig az egységesnek egyező és a különeműeknek különböző fajta betűkkel való feltüntetése."²⁹

Az előzetes tárgyalások nyomán kialakított feltételekkel a nyomda és az Akadémia a szótár kiadására közjegyzői okiratban rögzített szerződést kötött: 1888. június 1-i kelettel.

A szerződésben – az előzetesen felmerült momentumokhoz képest – az új mozzanat jelentkezik, hogy nem 300, hanem 360 *lvben* jelöli meg azt a határt, *ameddig a nyomda a kiadást saját kockázatára vállalja*; e meghatározott ívszámot túllépve az Akadémia a nyomtatást – szintén a szerződésben meghatározott egységre – kifizeti.³⁰

Az Akadémia Igazgatósági ülésén 1888. június 24-én mutatták be a szerződést, amelyet az jóváhagyott.³¹

Még az év októberében az Akadémia főtítkára levelet írt a Közoktatásügyi miniszterhez azzal a kéréssel, hogy az ország tanintézetei számára tegye kötelezővé a Nyelvtörténeti szótár megvásárlását.³²

1888. október 6-án az első osztály hetedik ülésén már bemutatják a Nyelvtörténeti Szótár elkészült első füzetét, s egyben *Budenz József, Szarvas*

27. Az I-ső (Nyelv és Széptudományi) osztály jegyzőkönyvei 1887. (Itt jegyezzük meg, hogy az I-ső o. jkvei ellentétben a Nyelvtudományi o. jkveivel nem több évfolyam egybekötve, hanem évenkénti kötetekben találhatók a Régi Akadémiai Levéltárban) dec. 10-i ülés jkv. K 1500

28. Miért kellett közvetlenül a nyomdai munkálatok megkezdése előtt újabb "Utasítás"-t szerkeszteni – szaktudományi kérdés. Úgy tűnik, sok minden átkerült ide Volf György eredeti javaslatából. Az is Volf György – 1881-es – eredeti javaslatában szerepelt, hogy az Utasítás-t a Nyelvtörténeti Szótár első kötetében közöljék.

29. I. o. jkvei 1888. RAL K. 1501. Az 1888-ban elfogadott Utasítás szövege megegyezik a megjelent Nyelvtörténeti Szótár I. kötetében (1888) közölt szöveggel.

30. Szerződés a "Nyelvtörténeti Szótár" ügyében... 1888. jún. 1.én RAL 559/1888. Ld. Függelék

31. Igazgatósági ülések jegyzőkönyvei. 1888-1889. K 1339 jún. 24-i ülés 8-66. pont.

32. Fraknói Vilmos levele a Magyar Királyi Vallás és Közoktatási Miniszterhez RAL 726/1888. A levél teljes szövegét Függelékben közöljük.

Gábor r. tag és Simonyi Zsigmond levelező tag személyében bizottságot küldenek ki annak megállapítására, hogy az Akadémia 100 példányát kinek osszák ki. A határozat utasítja a bizottság tagjait, hogy szem előtt tartsák a Hornyánszkyval kötött szerződést "és értekezve magával Hornyánszkyval is" döntsenek a példányok szétosztásáról.³³

A bizottság 1889. február 9-i, az első osztály előtt tett jelentése szerint egyelőre 62 példány szétosztására tesz javaslatot, melyeket kapnának: 1./ az akadémia hivatalai, 2./ a nyelvtudományi bizottság tagjai, 3./ az akadémia külső nyelvész tagjai, 4./ a mai külföldi nyelvészek, 5./ a szerkesztők és dolgozó társaik.³⁴

A MAGYAR TÁJSZÓTÁR

A Nyelvtudományi Bizottság 1880. január 30-i ülésén határozta el "egy új Tájszótár" létesítését. A munkaterv készítésével Volf György bizottsági tagot és Simonyi Zsigmond "vendégtagot" bízta meg.³⁵ Egy évvel későbbi – 1881. jan. 29-i ülésén a Bizottság úgy határozott, hogy "Simonyi Zsigmond l. tag folytassa egyetemi hallgatóival a Nyelvőrben közölt néprajzi anyagok a Tájszótár számára való földolgoztatását."³⁶

A Tájszótár ügye 1884-ben kezd konkrétabb formát ölni, amikor Szinnyei József – megnevezetlen tanárához³⁷ – a Tájszótár elkészítésére vonatkozó tervzetét megküldi. A Nyelvtudományi Bizottság 1884. április 26-i ülésén Dr. Szinnyei Józsefet megbízza, s tiszteletdíj fejében – a jövő évre 600 Ft előleget szavaz meg.³⁸

Az 1884. december 29-i ülés tárgyalja Dr. Szinnyei József tervzetét, abból a szempontból, hogy "mi vétessék föl mint tájszó", az új szótárba. Háromféle csoportot állapít meg: a. köznyelvben teljesen ismeretlen, csak egyes vidékeken a néprajzhasználatban él; b. jelentésbeli tájszó, amennyiben valamely köznyelvi szónak egyes tájon valamennyire eltérő jelentése vagy külön átviteles használata van; c. alakszerinti tájszó, a köznyelvi szónak olyan hangalaki változata (variánsa), mely az illető tájnyelvnek rendes és szabályba foglalható hangalaki eltérésén és sajátosságán kívül áll, úgy hogy az egyes előforduló esetek

33. I. o. jkvei 1888. K. 1501.

34. Ua. 1889. febr. 9-i ülés. K. 1502. A tiszteletpéldányok címzetteit feltüntető irat: RAL 112/1889. (ld. Függelék)

35. K. 1568.

36. K. 1568. 1881. jan. 29-i ülés.

37. "Mélyen tisztelt Tanár Úr, Kedves Urambátyám" megszólítással kezdődő levél keltezetlen, de minden valószínűség szerint az 1884. ápr. 26-i ülés előtt kelt, mivel ebben még Szinnyei csupán reményli a megbízást. Így ír: "Ha az osztály reám bízná a tájszótár szerkesztését – amit igen kitüntető megbízásnak tekintenék és szívós-örömet elvállalnék, – munka közben bizonyára még jutna eszembe egy vagy más, a mit még tenni lehetne..." A levelet a címzett feltehetőleg magánál tartotta, az évekkel később került az Akadémia irattárába, amint a jelzetből kitűnik RAL 5/1892.

38. K. 1568. 1884. ápr. 26. jkv. 35. 127.fólió.

följegyzése szükségessé válik". Mind a hármat példamondatokkal szólásokkal fölveendőnek ítéli.

Szükségesnek tartja annak a vidéknek megjelölését, ahol a tájszó divatozik; az ugyanazon tájnyelvi sajátosságú "nyelvkörök" kijelölését. Ennek pontosabb meghatározására felkéri a bizottság *Szarvas Gábor* bizottsági tagot a *Szinnyeivel* való együttműködésre. A határozat utal arra is milyen eddig megjelent "tájnyelvi közlések"-et használjon fel a szerkesztő az anyaggyűjtés során. Kitér a közlés módjára is. Végül a *"végreles szerkesztés és kinyomtatás" előtt* – az *anyag összegyűjtése és kellő megrostálása után* – jónak látja 3-4 fvet kinyomtatva, összefűzve a *Nyelvőr szorgalmasabb és megbízhatóbb gyűjtőinek megküldeni*, hogy azok bizonyos határidőig megjegyzéseiket küldjék el. Erre a Nyelvtudományi Bizottság a fűzethez csatolt *körlevélben* felkérné az illetőket.³⁹

Szinnyi József már az *előmunkálatoknál* is kéri a gyűjtők segítségét, az ennek érdekében szerkesztett *kérdő-levelek* fogalmazványát a bizottság 1885. február 26-i ülésén jóváhagyja, a kérdő-levelek és borítékok nyomtatását az "Apró költségek" rovat terhére engedélyezi.⁴⁰

1885. május 23-án nyújtja be *Szinnyi* első jelentését a *"Magyar Tájszótár előmunkálatairól"* a Bizottsághoz. Ebben, hivatkozva előbbi munkájára, amelyet be kellett fejeznie, s pár hétig tartó betegségére, jelenti, hogy eddig csupán 3 hónapot tudott fordítani a munkára. Ezalatt a *Nyelvőrből* ötödfél kötetet dolgozott föl "nevezetesen a XIV-nek eddig megjelent füzeteit, továbbá a XIII., XII., XI., és X. kötetet". A Tájszótár előmunkálataira rendelt 600 Ft-ból 200 utalványozását kéri.⁴¹

Az 1885. november 12-én kelt újabb jelentése már 8 kötet feldolgozásáról és 17.329 adat összeírásáról ad számot. A jövő év folyamán a *Nyelvőr* valamennyi kötetének feldolgozását tervezi. A kétes adatok pontosítására, a hiányosak pótlására levélben megkereste a *Nyelvőr* gyűjtőit, akik többnyire válaszoltak is. Mivel azonban a gyűjtők közül "sokan elhaltak már, vagy pedig tartózkodási helyük nem tudható meg..." Részint az efféle adatok megigazítása vagy pótlása céljából, részint pedig a sokszor hiányosan és hibásan jelölt kiejtésnek pontos megállapítása végett "szükségesnek tartja, hogy maga menjen el egyes vidékekre". Ezért kéri a bizottságot, hogy részére évi szabadjegyet eszközöljön a vallás és közoktatásügyi minisztériumtól – vasútra és hajóra – s a Bizottságtól az utazások céljára némi összeg megállapítását kéri. Jelenti még, hogy sok gyűjteményt kapott önkéntes gyűjtőktől, "ami örvendetes tanubizonysága az új Tájszótár iránti érdeklődésnek". Néhány ezer tájszóból álló "érdekes és hasznavehető gyűjteményt" küldött be *Csaplár Benedek* kegyesrendi tanár. Hozzákerült a régi Tájszótár kézírata, amelynek nagy hasznát veszi majd, mivel e gyűjteményeket a Tájszótár szerkesztője nem használta föl teljesen.

39. K. 1568. 1884. dec. 29-i ülés 39. jkv.

40. K. 1568. 1885. febr. 26-i ülés jkv. 40 132. főlő.

41. K. 1568. (*Szinnyi* kézírásával készült "jelentés" a Ny. Biz. 42 és 43 jegyzőkönyve között bekötve található).

Ugyancsak bírja azokat a gyűjteményeket is, amelyek a régi Tájszótár második kötetét tették volna s amelyek eddig kéziratban maradtak.⁴²

A Nyelvtudományi Bizottság nov. 20-i ülésén tárgyalja Szinnyei jelentését. Öröndöletesen tudomásul veszi. "A kétes adatok rectificálása és hiányosak pótlása végett azonban... a *Nyelvőr útján való tudakozódást tartja inkább célhoz vezetőnek, mintsem hogy a szerkesztő most egyes vidékeken utazgasson.*"⁴³

Ugyanezen a bizottsági ülésen megbízzák Szinnyeit, hogy Győrffy Iván-nak a *székely nyelvre vonatkozó iratait*, melyet özvegye az Akadémiának megvételre kínált, *vizsgálja meg*, – különösen a *Tájszótár céljára hasznavehetősége iránt* – s erről jelentést tegyen.⁴⁴ 1886. jan. 9-i ülésen *jelenti Szinnyei*, hogy az iratok a Tájszótár részére használhatók; s a következő ülésen – április 30. – a vétel már 100 Fr-ért megtörtént.⁴⁵

1886. november 3-án Kolozsvárt keltezett jelentésében Szinnyei József már a Magyar Nyelvőr, a Nyelvtudományi Közlemények és a Magyar Nyelvészet feldolgozásáról számol be. Kírt adatainak száma 32.549. Feldolgozásra várnak még a Vadrózsák, az Erdélyi, Arany-Gyulai és a Kálmán féle népköltési gyűjtemények; továbbá a Kriza hagyatéka, a régi Tájszótár kézirati anyaga (melyet a Tájszótár szerkesztősége nem használt fel teljesen) "a régi Tájszótár tervezett II. kötetének kézirata a Győrffy Iván féle gyűjtemény és Csaplár Benedek tájszógyűjteménye [Ms] végül még egy csomó birtokomban levő kisebb kézirati gyűjtemény".

"A nyomtatásban megjelent anyagnak feldolgozására nem sok idő kell – írja – kivéve a régi Tájszótárt, melyet azonban majd csak a szerkesztés alkalmával fogok feldolgozni; de a kézirati nagy anyag feldolgozása meglehetősen időmbe fog kerülni, azért jóformán *csak a jövő esztendő vége* felé fejezhetem be az anyaggyűjtést. Akkor következik a feldolgozott gyűjteményekből és egyebünnen szedett anyag rendezése, azután a szerkesztés, melyre vonatkozólag annak idejében részletes tervet fogok előterjeszteni."⁴⁶ Az 1887. dec. 7-i ülésen a következő évre 300 Ft tiszteletdíj-előleggel szerepel a Tájszótár.⁴⁷

Két évvel később – 1888. december 22-i ülésén rögzíti a Nyelvtudományi Bizottság a költségvetés tárgyalásánál a Tájszótár előrehaladását "a szerkesztő (*dr. Szinnyei József*) az anyaggyűjtést *majdnem egészen* elvégezte s még 1889-ben megkezdí a szerkesztést". Tiszteletdíjul változatlanul 300 Ft-ot terveznek⁴⁸

A Nyelvtudományi Bizottság 1889. február 16-i ülésén tett újabb jelentést Szinnyei a *Tájszótárról*. Eszerint az anyaggyűjtést nem sokára befejezi: "most

42. Szinnyei József: Jelentés a Magyar Tájszótár előmunkálatairól. Bp. 1885. nov. 12. RAL ad. 5/92. [1892.]

43. K. 1568. 1885. nov. 20-i ülés 43. jkv. 140 fólió.

44. Uo.

45. K. 1568. 1886. jan. 9. és 1886. ápr. 30-i ülés. jkv. 44 és 46, 144. és 148. fólión.

46. Szinnyei József: A Magyar Tájszótár előmunkálatairól 1886. november 3-án Kolozsvárott kelt jelentése, melyet a Nyelvtudományi Bizottság 1886. nov. 10-i ülésén ismertet és "tudomásul szolgál"-al nyugtáz a bizottság jegyzőkönyvéhez csatolva bekötve található a K. 1568. 12/a-b fólión.

47. K. 1568. jkv. 52.

48. Ua. 54. jkv. 174. fólió.

még a Győrffy-féle gyűjteménnyel foglalkozik s a régi Tájszótárt is még össze akarja hasonlítani az eredeti kézíráttal. – Egyúttal a szerkesztésre előleges tervrajzot terjeszt elő; melyre nézve a Bság véleményét kikéri. Ez után majd a végleges szerkesztési tervrajzot fogja jóváhagyás végett beadni."

"A Bság Szinnyei tagnak ajánlja, hogy a Tájszótár kéziratát csak ott használja, hol a nyomtatványbeli adat kétesnek látszik. – A tervrajzot illetőleg a szerkesztő szándéka ellenére, azt óhajtja a Bság, hogy a mutató, v. címszók *irodalmi* alakjukban tüntessenek föl s egy helyen soroltassanak alá a többféle tájnyelvi *alakok*; csak ha irodalmi alak nincs, szolgáljon címszóul a legelterjedtebb alak, esetleg többek között az eredetibbnek tartható alak. Az eltérő alakok betűrendben kövessék egymást, mindjárt a helyek és források megjelölésével. Ez után a jelentések, számok alatt, ha szükséges példák idézésével. – Egyébiránt az egészhez index lesz szerkesztendő, mely az eltérő szó alakokat mutatja. – *A szók elrendezése csupán betűrend szerint történjék, mert a szók származásának tekintetbe vétele célszerűtlen olyan szótárnál, mely a maga természete szerint nem az egész nyelvkincset öleli föl.* Csak az igekötős igéket célszerű az egyszerű igék után tárgyalni, s melléjük állíthatók az ilyenekből képzett főnevek (pld. megy, be-megy, bemenetel stb.)"⁴⁹

A Nyelvtudományi Bizottság következő ülésén 1889. június 22-én Szinnyei József bemutatta *"tervrajzát"*, mely szerint a Magyar Tájszótárt szerkeszteni szándékozik" A Bizottság a tervrajzot pontonként fűzvéen hozzá."⁵⁰

Legközelebb a költségvetés tárgyalása kapcsán foglalkozik a bizottság a szótár ügyével – 1889. október 26-i ülésén –

"Költséget kíván további folyamatban levő fontos munkálatunk – az *Új Magyar Tájszótár* – melynek már annyira összegyűjtetett az anyaga és haladt annak rendezése is, hogy a jövő év vége felé egy füzet ki is lesz adható – illetőleg egy füzet, *próbátvev, szétküldhető lesz.*"

A jegyzőkönyv a kiadásra vonatkozó utalást is tartalmaz: "Mint hogy reményelhető, hogy a *Tájszótár* kiadását is, úgy mint a Nyelvtörténeti Szótárét, magán vállalkozó veszi át – a kiadás módoszatairól még korán volna most határozni, valamint a szerkesztő végleges díjazását sem lehet még megállapítani. Mindenesetre a munkálat folytatására, úgy mint eddig *tiszteletdíjelőleg* címén, szintén fizetendő 300 Ft."⁵¹

Az I. o. a Nyelvtudományi Bizottság költségvetését jóváhagyta; így 1886-tól 1890-ig bezárólag évi 300 Ft költségelőleget fizetett az Akadémia Szinnyeinek a Tájszótár munkálataiért.⁵²

1891-ben évi 500 Ft-ot fordított a bizottság Szinnyei munkálataira.

A tiszteletdíj-előleg felemeléséről a bizottság 1890. nov. 15-i ülésén határozott. Ezen az ülésen Szinnyei azt az óhaját terjesztette elő, hogy a szótár kiadását 1891. év folyamán megkezdhesse "Azon javaslatot, hogy a kiadás

49. Ua. 55. jkv. 177. fólió.

50. Ua. 56. jkv. 180-182. fólió.

51. K. 1568. 1889. okt. 26-i ülés 57. jkv. 185. fólió verzőja.

52. Ua. 59. jkv. 189-190. fólió.

alkalmával a kiszedett próbaívek a külön-külön vidékekbeli népnyelvismerőknek és adatgyűjtőknek bejegyzések végett megküldessenek s ezek még a végleges szerkesztésben fölhasználtassanak, – nem tartja célszerűnek, mert a szerkesztést roppantul megakasztaná... s meg a nyomtatás költséget is tetemesen növelné, s megfelelő eredmény amúgy sem várható tőle. Inkább lenne ajánlható, hogy a szótárnak egyelőre nem igen nagy számú példányait nyomassuk, úgy hogy néhány év alatt begyűlő pótlékok és igazítások a II. összkiadásban lennének fölhasználhatók. Egyszersmint néhány mutatóvancikket küldvén be, arra kéri a Bizottságot, hogy a szerkesztés díjazása iránt határozzon, a mely eddig megállapított kulcs nélkül kiadott tiszteletdíj-előlegképpen (évi 300 Ft) történt.

A Bizottság nem tartja szükségesnek, hogy a Tájszótár kiadása még a jövő (1891) évben elkezdessék, részint mert a Nyelvtörténeti Szótár kiadása sincs még befejezve, másrészt mert kívánatos, hogy előbb a szerkesztés munkája egészen végrehajtvá legyen. A díjazás módjának megállapítását is későbbre halasztja midőn az egész munka terjedelmét jobban meg lehet becsülni s próbaszedés alapján az ív-díjat meghatározni. Ezért még a jövő évre fönntartja a tisztelet-díj előleget, ezt azonban 500 Ft-ra emeli föl.⁵³

Egy évvel később 1891. dec. 12-i ülésén a Nyelvtudományi Bizottság előtt *Simonyi Zsigmond* a szótár alakjára is javaslatot tett " ... a bemutatott mutatóvany szedés szerint a Tájszótár a Nyelvtudományi Szótár ív nagyságában, de másnemű betűkkel kiállítva jelenjék meg. A szerkesztő számítása szerint a munka körülbelül 100 nyomtatott ívre fog terjedni, melyből 50 ív már a beálló 1892. év folyamán kinyomatható. Tekintve a Tájszótárnak helyben hagyott nagyobb ívformátumját; úgy szintén a szótári munka nehezebb folyását: a szerkesztő tiszteletdíját a bizottság ívenként 50 Ft-ban állapítja meg, melynek fele az immár fölvelt előleg számlájára irandó.⁵⁴

A nyomdáról a bizottság ezen az ülésén még nem határozott.

1892. január 11-éről keltezett az a levél, amelyben a *Homyánszky Viktor* cég ajánlatot tesz a főtítkári hivatalnak a Tájszótár kiadására. Levelében a hivatal szóbeli fölkérésére hivatkozva kétféle ajánlatot tesz:

"A nyomdai előállítását 1.000 példányban, mintául véve a 'Nyelvtörténeti Szótár' alakját és papíráját, de petittel szedve, egy-egy 8 oldalas ívét 38 Ft-ért szállítjuk, a további 100 példányt ívenként 1 Ft 20 kr-ért.

53. Ua. 61. jkv. 194-195. fólió.

54. K. 1568. 1891. december 12-i ülés 64. jkv. Az I-ső osztály 1890. dec. 29-i ülésén a Ny. biz. javaslatával ellentétben csak 40 Ft ívenkénti tiszteletdíj adását határozta! "...a Tájszótár egy-egy ívéért nem 50 Ft tiszteletdíj fizetendő amint azt a bizottság ajánlja, hanem 40 Ft, s minden ívért a szerkesztőnek csak féltiszteletdíj fizetendő, míg a felvett előleg ily módon le nem törlesztetik. A kiadás módja iránt, ; hogy az akadémia kiadásában jelenjék e meg a munka vagy átadásék valamely kiadónak, mint a Nyelvtörténeti Szótár, így a bizottság, mint az osztály között fog határozni..." Az I-ső osztály jegyzőkönyvei K. 1502. Nyilván e határozatra válaszul hangsúlyozza a Ny. t. bizottság 1891. december 12-i ülésén a Tájszótár "nagyobb ívformátumját..." s a "szótári munka nehezebb folyását" a továbbiakban az I-ső o. határozatához igazodik.

A kiadást szintén elvállaljuk, olyképpen, hogy az összes nyomdai költséget mi viseljük s azon felül minden nyomtatott ív után 20 Ft honoráriumot fizetünk, minden füzet megjelenése után.⁵⁵

A Nyelvtudományi Bizottság 1892. február 13-i ülésén foglalkozott újra a Tájszótár ügyével: a szerkesztő honoráriumát és a kiadás szempontjából. Az első kérdésben a Bizottság álláspontját a következőkben összegezte. "... nem csak a gyűjtés és rendezés hosszadalmas voltát tekintve hanem azon körülményt is számba véve, hogy a szerkesztő maga végzi a nagy gonddal járó correcturát is, ezt közel olyformán akarja díjazni mint a Magyar Nyelvtörténeti Szótár szerkesztőit – s így az összes ívdíjat 50 Ft-ban állapítja meg. – A mi már most a Tájszótár kiadását illeti ennek elvállalására két ajánlatunk van: a Hornyánszky cégtől meg a Franklin társulattól, mégpedig mindegyik egyformán 20 Ft-ot is kész az Akadémiának fizetni a munkának egy ívéért – ami által már csak 30 Ft terheli a Bizottságot. E mellett azt határozván a Bság, hogy a már fizetett előleg (2.600 Ft) ívenként 25 Ft-al számítassék be a most fizetendő tiszteletdíjba, mindössze 5 Ft-ot kell még a Bizottságnak fedeznie. Minthogy az idén a szerkesztő ígérete szerint, a szótár I. füzet (10 ív) szept. 15-ig készülne el, aztán 3 havi közökben a többi, az idei költségvetésben 20 ívről kell gondoskodni: = 100 Ft –

– E szerint a fölvetett 1000 Ft-ból egész 900 Ft marad a Bság rendelkezésére. – Egyébiránt a kiadó megválasztását s a szerződés megkötését a Bság az előadóra bízta, ki ez ügyben a főtítkár úrral egyetértve járjon el...⁵⁶

Az 1892. december 12-i Nyelvtudományi Bizottsági ülésen a bizottság kiadásairól szólva kerül napirendre a Tájszótár ügye eszerint: "A Tájszótárra csak 100 Ft volt rendelve, de az sem kellett, mert csak a jövő 1893. évben fognak hozzá. –" így szól a költségvetés keretében tárgyalt 3. pont. Ugyanezen ülésen szóba kerül a kiadás módoszata is az ülés 6. pontja melyet az ülésen a következőképpen rögzítenek: "A Tájszótár kiadása most már meg fog indulni még pedig meg fog jelenni 1893-ban 4 füzet, alkalmasint 10-10 ívnyi terjedelemben: ez 40 ív: tiszteletdíj ívenként 40 Ft. Ennek azonban felét a kiadó (Hornyánszky V.) fizeti: 20 Ft pedig ívenként levonandó a fölvetett előlegek fejében; e szerint csak 5 Ft-ot kell földöznünk ívenként, vagyis mindössze 200 Ft."⁵⁷

A tervezet szerint – 1893-ban – valóban elkészültek a Tájszótár első füzetei. A Nyelvtudományi Bizottság nov. 17-i ülésén az előadó arról számolt be, hogy "A Tájszótár 25 példányát, mellyel az Akadémia rendelkezik, a főtítkár úr

55. A Magyar Tudományos Akadémia főtítkári hivatalának címzett s Hornyánszky Viktor aláírásával 1892. január 11-n kelt levél. RAL 5/1892.

56. K. 1568. 1892. febr. 13-i ülés 203.f.

57. Az I-ső osztály 1892. febr. 27-i ülésén már 1892-re 2 füzet megjelenéséről szólnak. Kiírt cikk (az I-ső o. üléséről) RAL 1892/5. a Tájszótár – minden valószínűség szerint létrejött szerződésének is ezen a jelzeten volna a helye a RAL-ban, de azt sem itt, sem máshol az Akad. Levéltárban nem találtuk. Így az első osztály és a Nyelvtudományi Bizottság 1892. dec. 12-i ülése alapján rekonstruálható, itt is csupán a tiszteletdíj tekintetében és az 1893-ra ígért 4 füzet megjelenése ígéretében. K. 1568. 1892. december 12-i ülés.

Sírhelyi hírvonalak!

A Műv. póttilka vétele való anyag-
gyűjtést 1893-ban kezdte meg. Per-
kensis közlője ugyanis folyton hi-
rogatta a Nyrből és egyben
nemcsak az a tájnyelvi adatokat,
amelyek a törzsi-életnek körke-
zi fűrészei beiktatottak, hanem
~~amelyek~~ az a többlet is. A ~~magyar~~
életi málvák köztünk befeje-
zése után az a málvák mellett,
amelyek az a elfoglaltak, kevesek
isét fordítottak az anyaggyűjtőre,
azért földigazolattak még a Nyrből
két kötet és több az a gyűjtés.
Később az a, hogy a nyrt-
tárba megjelene adtak összeállítását
1904-ben befejezték. A ~~magyar~~
a póttilk-kötés beiktatás meg-
kezdése.

Az a hírvonalak összeállítását az a
együtt, amit a 1. hírvonalak gyűj-

ad 5/12

tehet, s amit önkéntes nyilatkoztak kap-
tam, megvan a leve - Kézeltetésleges sz-
mítás szerint - körülbelül 60 nyomaték
van belőle.

A kék. m. köten. a postkora kívül
megítván fogja foglaltat a dajkaapok
savainak, a keresztnevek megjelölés
váltatásnak, a vagabondy-neveknek,
az állatok tulajdonneveinek, az állat.
közveti és -űi neveinek jegyzékét
és a helyi leggyorsabbítottan ott.
állatok névanyagát. ~~Itt a kék. m. köten.~~
~~névanyagát megjelölésnek és jelölésnek ki.~~
váltatás és az is lesz.

Budapest, 1903. nov. 14.

Finis laud

Linkupi boxet,

szétosztotta, de a Bizottságnak külső tagjai nem kaphattak belőle. Az előadó kísérletet fog tenni, hogy még egy pár példányt szerezzen a kiadóktól.⁵⁸

A Tájszótár első négy füzetére a költségvetésben (1894. jan. 27-i ülésen tárgyalták) 200 Ft-ot vett tervbe a bizottság.

A következő években folyamatosan jelentek meg a Tájszótár füzetei; a tiszteletdíjra mind nagyobb összeget igényelve a Nyelvtudományi Bizottság költségvetéséből (1896-ban 800.-; 1897-ben 600.-; 1899-ben 1070 Ft-ot).⁵⁹

1899-ben a Magyar Tájszótár – még mielőtt valamennyi füzete elhagyta volna a sajtót – akadémiai nagyjutalmat kapott. Ez az elismerés bizonyára, – legalább is közvetve – a nyomda, illetve a kiadó munkáját is dicsérte.⁶⁰

A kiadó az eladott példányszámmal elégedetlen volt. A mű iránti érdeklődés ösztönzésére ezért levéllel fordult Szily Kálmánhoz, az Akadémia főtítkárához – 1901. május 21-i keltezéssel a következő megfogalmazásban:

"A Magyar Tájszótár" teljesen elkészülvén, sajnálattal látjuk, hogy – dacára minden igyekezetünknek – e nagyfontosságú mű kelendősége messze várakozásunkon alul maradt. S különösen csalódtunk a hazai tanintézetekben, melyek pedig a Nyelvtörténeti Szótárt mind megszerezték, mert a műből alig kelt el több példány, mint a hány középiskola Magyarországon van, s ezen példányok nagy részét is magánosok vásárolták meg.

Bátrak vagyunk ennél fogva azzal az alázatos kéréssel járulni a mélyen tisztelt M. T. Akadémia elé, kegyeskedjék a Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásiügyi min[is]ter Urat a mű elkészültéről értesíteni s egyúttal őt felkérni, hogy – mint annak idején a "Magyar Nyelvtörténeti Szótár"-t – e kiválóan értékes művet is az összes tanintézetnek megszerzésre ajánlani sziveskedjék.

Kérésünk teljesítése reményében van szerencsénk a műből egy példányt idemellékelni s tisztelettel jelentjük, hogy a teljes munka ára 42 korona.⁶¹

A Nyelvtudományi Bizottság – melyhez a főtítkár a levelet áttette – május 31-i ülésén elhatározta "A M. Tájszótár kiadójának kérelmére... folyamodni fog a vallás- és okt. kormányhoz, hogy ajánlja a Tájszótárt az intézeteknek"^{61.a}

58. K. 1568. 1893. november 17. 3. f.

59. K. 1568.: 1894. január 27-i ülés 6.; 1896. december 12. ("Tájszótár 3. füzet tiszteletdíjára 800 Ft") 1897. december 4-i ülés "Tájszótár II. köt. 3-4. füzetére 20 ív 30 Ft-jával 600.-" (1899. december 9-i ülés szerint a Tájszótárra előirányzott 600 Ft kevésnek bizonyult a következő évre előirányozva 1070 Ft.

60. Akadémiai Értesítő Bp. 1900. 257., 394. old. U. a.: A Magyar Tudományos Akadémia másfélszázada 1825-1975. Bp. Akadémiai Kiadó 1975. (Kosáry Domokos tanulmányából.) 189-190. old.

61. Hornyánszky Viktor levele Szily Kálmán min[is]ter tanácsos úrnak a M. T. Akadémia főtítkárának. Bp., 1901. május 21. RAL 280/1901.

61.a. (K. 1568. i. ülés 3. pont. – a Közoktatásiügyi kormányhoz intézett folyamodvány fogalmazványát, illetve másolatát az iratok között nem találtuk, de azt minden bizonnyal elküldték. Úgyisint nem kerültek elő azok az iratok sem, hogy milyen eredménye lett a folyamodványnak a Tájszótár nagyobb kelendősége tekintetében.)

Két évvel később, amikor már a Tájszótár pótkötetéhez szükséges munkálatok folytak – 1903. március 28-án – Szinnyi a következő beadványt intézte a Nyelvtudományi Bizottsághoz:

"Tisztelt Bizottság! Az Akadémia első osztályának f. hó 23-án tartott fölolvasó ülésében Lehr Albert I. tag alulírottira mint a M. Tájszótár szerkesztőjére azt a kemény ítéletet mondta ki, hogy 'nem áll a földadat magaslátán,' – 'nem ismeri eléggé a nép nyelvét', – 'nem dolgozik kellő kritikával'.

Minthogy ez a sújtó ítélet, amely az osztály egyik tekintélyes nyelvész tagjának ajkairól nyilvános ülésben hangzott el, nemcsak az eddig megjelent két kötet hitelét teheti tönkre, hanem a szerkesztő rátermettségének kerek tagadásával az ezután kiadandó részre is előre rásüti a megbízhatatlanság bélyegét: az én nézetem szerint a t. Bizottság nem veheti közömbösen, hanem legalább a még hátralévő rész érdekében tartozik vele foglalkozni.

Ennélfogva arra kérem a t. Bizottságot: méltóztassék a M. Tájszótárnak eddig megjelent két kötetét beható bírálat alá venni, és ha az derül ki, hogy a fönnemlített megsemmisítő ítéletet megérdemeltem, akkor méltóztassék a munka folytatásával másvalakit bízni meg. Ha pedig a bírálat eredménye az lesz, hogy engem méltatlanság ért, akkor méltóztassék nekem igazságot szolgáltatni."⁶²

Az év november 14-i ülésen a "jegyzőkönyv hitelesítése után fölszólal Petz Gedeon. Előadja, hogy a *Magyar Tájszótár* ügye tulajdonképpen el van intézve a Bpesti Szemlében folyt vita rendjén, a bizottság tehát megkérhetné az elnököt, hogy beadványát mint tárgytalant vonja vissza. – Az elnök jelenti, hogy a hallott megokolás alapján szívesen eláll beadványa tárgyalásától."

A következő napirendi pont (2.) "*Szinnyi J[ózsef]* elnök jelentése a *M[agyar] Tájszótár* munkálatainak jelenlegi állásáról. Az utóbbi években a bizottságtól intézett gyűjtések az anyagot több ezer adattal gyarapították, a *M[agyar] Nyelvőr* újabb kötetei is föl vannak dolgozva kettő híján, így tehát a szerkesztő lassankint hozzáláthat a *pótkötetek összeállításához*. Maga a pótló rész mintegy 60 ív lesz, ehhez járulnak külön szójegyzékek (kaszárniai szók, dajkaszók, állathívó szók stb.) és szómutató, úgyhogy az egész kötet mintegy száz ív lesz.

Az előadó figyelmezteti a bizottságot, milyen különös lesz, ha 167 ívnyi munka mellé 100 ívnyi pótkötetet adunk s ha egy ilyen vegyes tartalmú kötetre 10.000 korona tiszteletdíjat költünk. Nézete szerint – mivel az anyag ilyen váratlan bőséggel gyarapodik s mivel az alakuló Nyelvtudományi Társaság csak most fogja szervezni a rendszeres anyaggyűjtést – célszerűbb volna néhány évig várni s aztán minden rendelkezésre álló anyagot egyesíteni a *M[agyar] Tájszótárnak* egy takarékosabban rendezett kiadásában.

A bizottság egyelőre nem határoz a dologban."⁶³

62. Szinnyi József beadványa az M. T. A. Nyelvtudományi Bizottságának 1903. március 28. bekötve a Ny. T. biz. jegyzőkönyveihez 1903. ápr. 27-i bizottsági jegyzőkönyv után K. 1568. 303 fólion.

63. K. 1568. 1903. november 14-i ülés 1, 2, 3 pont

Úgy tűnik mégis foglalkoznak a pótkötet kiadásával, s arra árajánlatot is kértek. A Nyelvtudományi Bizottság 1904. május 25-i ülésén az 5. pontban így rögzítik a helyzetet. "A M. Tájszótár kiadására nézve Hornyánszky V. elfogadhatatlan ajánlatot tett. Új ajánlattételre főlshóllítatik annak idején Dobrovsky könyvkereskedők, ki a M. Tájszótár készletét megvette."⁶⁴

A Magyar Tájszótár füzetenkénti megjelentetése 1893-ban kezdődött és 1901-re fejeződött be; végleges formájában két kötetre terjedt. 1899-ben akadémiai nagyjutalmat kapott, amelyben bizonyára a nyomdai kiállításnak is része volt.

A Magyar Tájszótár-t mint szakmai-szellemi teljesítményt az akadémiai nagyjutalom fémjelezte. Jelen munkának, amely elsősorban a kiadási szempontból vizsgálja a tárgyalt műveket, semmiképpen sem feladata e művek szellemi színvonalának értékelése, így a Tájszótáré sem. A kutatás során mégis elkerülhetetlenül találkozott ilyenekkel, s úgy véli a kép teljesebbé tételéhez járul hozzá azzal, ha a szerkesztő Szinneyi József egyik a Magyar Nyelvben közölt cikkére itt hívja fel az olvasó figyelmét.⁶⁵

64. K. 1568. 1904. máj. 25-i ülés. (Sem Hornyánszky árajánlatát – lehet szóbeli – sem Dobrovsky féle vételi iratot nem találtuk a RAL-ban)

65. Szinneyi József "Ami nincs meg a Tájszótárban" Magyar Nyelv 1912. VIII. 389-391.p.

A MESTERSÉGEK SZÓTÁRA

A Nyelvtudományi Bizottság 1882. június 19-i ülésén az előadó Budenz József azt "indítványozza, hogy a Bizottság *Frecskay János* urat meghívja *segédtagul*, mint ki eddig a mesterségi műnyelv vizsgálatában szép sikerrel fáradozott s kinek közreműködésétől éppen a mester műszók ügyében a Bizottság nagy segítséget várhat.

A Bizottság ez indítványt egyhangúlag elfogadja s elrendeli a meghívás fölterjesztését a legközelebb tartandó összes üléshez".⁶⁶

A Nyelvtudományi Bizottság következő – 1882. október 14-i – ülésén már *Frecskay János bizottsági segédtag* is jelen van, s a múlt ülés jegyzőkönyvének hitelesítése után – mely minden ülés első pontjaként szerepel, – az ülés 2. pontja éppen az ő ⁶⁷"*Indítvány a mesterszók egybegyűjtésére*" című beadványa.

Véleménye szerint az utóbbi évtizedben sok történt a nyelv adatainak összegyűjtésére, de elkerülte a gyűjtők figyelmét a népnek az az osztálya, mely "mesterséget űz", a "Nyelvőr egy évtized alatt mindössze két ízben közölhetett mesterszókat". Ideje volna "hogy a magyar tudományos akadémia egy általa már 50 év előtt kimondott határozatát megújítsa. E határozat az Évkönyvek I. kötetének 67. lapján olvasható s így szól "Gyűjtsék a tagok... a városi és falusi mesteremberek műszavait." Javaslatot tesz, mi módon lehetne a gyűjtést megindítani: az ipartársulatokhoz intézett kérdőívek szétküldésével, s arra is, hogy abban milyen kérdések szerepeljenek. (1. Miféle nyers anyagot vagy félkészítményt dolgoz fel? 2. Mi a neve a feldolgozásra használt szerszámoknak? 3. A szerszámok és eszközök egyes részei milyen nevet viselnek? 4. Milyen néven nevezik az egyes műveleteket, vagy mesterfogásokat?) A kérdőív mellé csatolt felhívásban ki kellene emelni, ha nem volna megfelelő magyar szó "az idegenből elferdített szó neveztesse meg". Gyakorlati javaslata a formára is kiterjed. Úgy véli "az akadémia felhívása ne szedéssel sokszorosíttassék, hanem az eredeti írás és aláírás fotocinkográfiájával. A felhívottakra ez azt a benyomást teszi, hogy írásban kapták a felszólítást, a melynek inkább engednek, mint a nyomtatványnak, mely többnyire elintézetlenül a sutba kerül."

A bizottság *elhatározza* egy magyar *mesterműszótár* létesítését; az előmunkálatok megindításával – javaslattevőt – *Frecskay Jánost* bízza meg s ígéri, hogy a szükséges költségek fedezéséről gondoskodik.⁶⁸

A Nyelvtudományi Bizottság kérésére *Frecskay János* részletes tervet terjeszt elő 1883. nov. 27-i keltezésű felterjesztésében⁶⁹, amelyet a bizottság az

66. K.1568. 1882. június 19-i ülés jkv. 25. 90. f.ólió

67. "Indítvány a mesterszók egybegyűjtésére" *Frecskay János* kézírásával, de aláírás és keltezés nélkül, mivel az 1882. okt. 14-i Ny. Biz. jkv. után, annak mellékleteként bekötve található, s az említett ülésen az indítványt tárgyalták, pár nappal előbb keletkezhetett. K. 1568. 26. jkv. melléklet

68. K. 1568. 1882. okt. 14-i ülés 26. jkv. 92 f.

69. "A Magyar Tudományos Akadémia tisztelt Nyelvtudományi Bizottságának..." 1883. nov. 27-én *Frecskay János* K. 1568. 119. f.óliónál. Itt jegyezzük meg, hogy a Ny. biz. *Frecskay Jánost* 1883-ra újra *segédtagul* választotta 1883. jún. 4-i ülés jkve szerint. K. 1568. jkv. 31. 110. f.

év november 30-án tárgyal és lényegében elfogad s jegyzőkönyvében rögzíti "a szerkesztendő műszótár célját és tervrajzát". E szerint:

a. A munka legyen, tárgynéző technikai fejtegetés nélkül, a műhelyekben élő nyelv értelmezője, a *mesterszók magyarázója*, a beléje fölvevett *műszavaknak* csupán fogalma frassék körül, úgy hogy bárki is helyes fogalmat alkothasson magának az illető műszó által jelölt tárgyról, eszközről, szerszámról, fogásról, folyamatról.

b. A munka I. részét az egyes mesterségek külön külön leírásai teszik, a "kádárság"-ról közölt mutatvány szerint. Ezt követi a tulajdonképpeni szótári rész, mely megint áll: 1. a *magyar mesterműszavak* szótárából, a német (s esetleg francia) *műszavak* kitételével s a műfogalom szabatos körülírásával (értelmezés), melyet a leírás részre való hivatkozás könnyíteni fogja. 2. *német-magyar szómutatóból*. – E mellett a nyelvészeti érdek megkívánja, hogy a tényleg használt magyar műszavak a csak újonnan alkalmazottaktól megkülönböztessenek.

c. Az egyes mesterségek leírásához csatoltassanak a leírt műtárgyak (jellesen eszközök) szemléltetésre szolgáló *ábrák* is, egy vagy több táblán, – annak számbavételével, hogy az egyes leírások speciális műszójegyzékkel bővítve az illető külön ábra táblákkal majdan külön külön is kiadhatók legyenek.

Ugyanazon ülés évi költségfelhasználásának tárgyalásánál adott számot a bizottság az előmunkálatokra addig fordított költségekről. E szerint "Mesterműszótár előmunkálataira: nyomtatványok (kérdő és mintaív, borítékok) 76.80, expedíció 26.- Frecskay tiszteletdíjával 50.-, könyvszerzés 52.20 = 205.- Ft. 1884-re a "Mesterműszótár megírására és szerkesztésére (későbbben meghatározandó ív szerinti tiszteletdíjből *előlegképpen* – mintegy 20 ívet 30 Ft-jával fölveve) 600 Ft-ot" irányoztak elő.⁷⁰

Az előmunkálatok – úgy látszott – rendkívül lendületesen indultak meg. 1884. április 26-i bizottsági jegyzőkönyv szerint *Frecskay János jelentette*, hogy a Mesterműszótári munkálatból 9 mesterség leírásával elkészült.⁷¹ Az év decemberében viszont a költségvetés tárgyalásánál az a "különös" megállapítás hangozott el, hogy "a Mesterműszótár 1884-re engedélyezett költségéből (=600 Ft) csak 260 Ft használtatott föl, minthogy szerkesztője (Frecskay János) a "Mesterségek könyvtára" c. kiadás által nagyon el volt foglalva. A jövő év végéig azonban elkészülhet belőle vagy 30 ívre való, s az arra mint tiszteletdíj-előlegezés fölveendő 900 Ft-ból marad (az idei 260 Ft) levonásával az 1885. évre fölveendőnek 640 Ft."⁷²

A szerkesztő bizottság 1885. febr. 26-i ülésén már 39 mesterség leírásának elkészültét jelenti, ugyanakkor tudakozódik egy évtizedekkel korábbi "Mesterszótár" s ugyancsak a témájához kapcsolódó "bányászati" szótár hollétéről. Álgay Lipót Mesterszótáráról s Czivnyák György bányászati szótáráról van szó, amely 1857-ben került a Nyelvtudományi Bizottsághoz s melyeknek egybeszerkesztését és kiadását akkor Ballagi Mórra bízták. Mivel

70. K. 1568. 1883. november 30. jkv. 33. 114-115. f.

71. K. 1568. 1884. április 26. jkv. 35.

72. K. 1568. 1884. december 15. jkv. 38. ld. még Frecskay János Budenz Józsefnek írt baráti, személyes hangú levele 1884. dec. 11.

az azonban nem jelent meg s az akadémia kézirati gyűjteményében sincs, kérdés hová kerültek azok a szótárak, "amelyeknek most a mesterműszótár szerkesztője is hasznát vehetné". Ballagit felkéri a bizottság, hogy "a szótárakat, ha azokat könyv- és irattárban még megtalálni, most a Mesterszótár szerkesztőjének adja át".⁷³

A Nyelvtudományi Bizottság előadójának címzett 1885. november 4-én kelt jelentés már "A Mesterségek Szótárába fölvetett 86 *mesterség* közül 41 *műszó*" leírásáról szól. ...*"elkészült azonkívül 56 rövidebb fogalom magyarázó cikk. A leírások azonban még sok részben kiegészítendők, nevezetesen a munkatételek egymásutánjára s teljességére, úgyszintén a még föltalálható élő, de eddig ismeretlen műszókra nézve."* Ebben a jelentésben Frecskay arról is beszámol milyen munkák alapján készítette az eddig leírt anyagokat. Grechtl: *Technologische Encyklopaedie* és az újabban megjelenő "Technisches Wörterbuch" leíró szótár nyomán, melynek eddig megjelent 77 füzetét a saját költségén szerezte be. A magyar mesterszók folyamatos gyűjtése érdekében leveleket intézett az újonnan alakult ipartestületekhez, "... melyek élén nem mint a régi társulatokban, egyszerű iparosok állnak, hanem az értelmiség (doktorok, ügyvédek stb.) soraiból választottak", akikről feltételezi, hogy "inkább fölismerik a tőlük kért szógyűjtés szükségességét".

A hazai mesteremberekkel való személyes érintkezés során azt tapasztalta, hogy "ezek német műszókészlete egészen más, mint a mely németországi munkákban föl van véve". Feladatának tartja ezek följegyzését is. A folyamatban levő munka ilyen kiegészítése "a kéziratot amint látom majd nem megkétszerezi, továbbá, hogy a begyűlt szókészletből az üresen hagyott helyeket kitöltsem, vagy pedig új elnevezést iktassak be. E munkával úgy hiszem a jövő év első két hónapjáig elkészülök."

Speciális szakmai kérdésekre is kiterjeszkedő munkabeszámolója legvégén tiszteletdjára is kitér s annak számára való kedvezőbbé tételét szeretné.

"Úgy tavaly, valamint az idén munkám fejében bizonyos előleget kaptam. Az ideiből födöztem a föntebb említett *kiadást* is és így részemre valami sok nem igen maradt. Ez előlegekért természetesen csak köszönettel tartozom, de mivel sem bizonyossággal nem számíthatok rá s idejét sem tudom mikor részesülök benne s helyzetem nekem is olyan mint sok másnak, hogy ti. *a munka végén* kijáró jutalmat nem tudom bevárni, mert az élet követelményeivel sem vár, azt a kérdést bátorodom fölvetni: nem lehetne-e kimondani, hogy jövő januártól fogva havonként 50 Ft-ot vehetek föl?"

Ennek teljesülése esetében azt érném el, hogy munkásságomat inkább központosíthatnám a szótárra s nem kell mindjárt folyóvá váló pénzért időmet másfelé fordítva értékesítenem s a szótártól elvonnom."

A kérdést az Előadóhoz terjeszti s rábízza vajon az a bizottság elé terjeszti e.⁷⁴

Budenz József – a Nyelvtudományi Bizottság akkori előadója – a jelek szerint nem terjesztette a bizottság elé Frecskaynak a tiszteletdíj-előleget havi

73. K. 1568. 1885. február 26. jkv. 40. 134. f. verzőja. Ms 5447/316.

74. K. 1568. "Tisztelt Előadó úr!" megszólítású Frecskay János aláírású levél Bp., 1885.nov. 14-én kelt. RAL 119/1885.

Kedves Barátom!

Gilgós mecsémel a te minden jól éltaroló jó indulat-
tal rojra elő a véta alól abban a reményben:
lát ha világit. E tetter juttatott engem az Arca-
diuma közelébe s az már magában is elég lenne
ann, hogy hitas legyen irántad. E hitre való
kötelezettségem azonban mégis további part-
fogáson, midőn err engem végzetlenül megfogható
minden ambicionos fölkelő megbízást egyrés-
zölő ki a bizottságnál, melynek sajnos ez
előz nem bírtam elégül lenni abban a méltó-
ban, melyet a bizottság joggal megvár s a te
irántad való irántartás kötelez. It melikélt hi-
vatalos irat előadja azokat az okokat melyek
a bizottság elő tartoznak, de itt e baráti hangon
újól sorakban megváltatott nekem, hogy a
hátráltatásban nagy része van tőhöz anyagi
viszonyaimnak, melyek önmuként nehezednek szel-
lemi működésemre, az igazi munkakezdet meghe-
nyítják, sőt nyugtáztatják s mely bejárn nemisem
hitelesre, vagy hogy ne rokkadjanak nyakamban
nem keresekem azt, hol lehetek a tudományok
tőlem telő penánsi szolgálatot vagy hol vár-
ram munkásságom után elismerés, talán hírnév
talán díszöség, hanem csak azt kell nézmem, ha-
nam körül hámerosan err maroknyi pénz a
mellyel csúszom s magam ilkötséget valahogy
prolongálhassam. Így történt az, hogy ez év

folyamatában nyélbe üttem a határát, melyet
 500 ft-t kaptam ma, hogy holnap elmondhassam, hogy
 már nincs. Így történt az, hogy a Kiserforrásból
 jöttam, melynek vízleletdjára ugyan az a forrás
 van. ~~De~~ Így, hogy az akadémiánál is megkés-
 hettem volna 600 ft-t, de kényszer magamtól, lehet-e
 a szöveg elhamarkodott, jöttam Doly? s világos csak
 az lehet, hogy nem. Mert ennek az akadémiái meg-
 bíznák minden körülmények között derekasan kell
 megfelelnem nemcsak a magam iránti kötelezettségből, ha-
 nem azért is, hogy irántam ne bizonyuljak hátulban-
 nak, mert jól tudom, hogy csak azaz tudom, levonni a
 munkásságom s tehetségem iránti főkeltett várakozást
 minnél teljesebben kielégítem.

Hát hogy nést iram én ezeket neked? Azért mert
 az ember győze s elhatározásának jogszabályában
 nem mindig elég erős. Irásban akarom megmutatni le-
 kötni neked pártfogomnak, jó barátomnak, hogy minden
 időben szavamon nehezség nézint a főnökekre
 nézve, nézint arra, hogy az alábbi határát jól po-
 tisan megtartom.

Ezek után ajánlom szíves jóakarattal azt a
 kérelmet: utalványoztatni a bizottság által számomra
 300 ft-mal kiutazásos ft-t, tíz évnek megfelelő
 előleg, mely öszept nézve azt, hogy minthogy
 harmadfel nyomatott irami kézirát kézen áll,
 1885 márciusi havi ülésig akadémiánál megőrzésem.
 Szíves barátságban ajánlom magamat, mosdók
 hátulról lekötözött

Dolyud 04. dec. 11. in

barát

Eötvös László

jövedelemmé átváltoztató kérését. Legalábbis erre lehet következtetni a bizottság 1885. nov. 20-i üléséről felvett idevonatkozó jegyzőkönyvi részletéből. Ebben csupán az előterjesztésnek a végzett munkára vonatkozó része szerepel, valamint a jövő évi költségvetési előirányzatban a Mesterműszótárra 600 Ft mindenféle kikötés nélkül, mint korábban is.⁷⁵

Freckay, a következő évben – 1886. dec. 7-én kelt – ugyancsak az Előadóhoz címzett jelentésében számol be a munka állásáról. A felvett 86 mesterségből 49-el készült el – tehát mindössze 8-al egy év alatt – "... ezek jórésze is csak nagyjában" – írja.

Ismét kitér a követett módszerre és a munkát akadályozó anyagi nehézségeire is.

"Kezdetben ugyanis az volt a tervem, hogy minden egyes mesterséget töviről-hegyire frok meg s csak akkor veszem munkába a másikat, mikor az egyikkel elkészültem. E tervem azonban igen hátráltatónak mutatkozott amennyiben egy-egy hiányzó műszó fölött nem egyszer hetekig tépelődtem, míg megkerült a kellő szó. Ez alatt természetesen a szótár leírásos részének folytatása szünetelt. Más eljáráshoz fogtam. Leírtam a mesterségek egész sorát a hiányzó magyar műszó helyét üresen hagytam. Így alakban van most meg a 49 mesterségből a legtöbb, melyekben a hézagokat a szerint töltöm ki, ahogy tájsozgyűjteményem egyik vagy másik szavában megtalálom a kifejező szót. S ez ugyan biztosabb út annak elérésére, hogy a szótár minden tekintetben megfeleljen kitűzött céloknak, de mint az eredmény mutatja, ez sem járható meg gyorsabban, mint az előbbi. De leghátráltatóbb főlvállalt szótári munkámban, melynek sikerüléséhez összes ambícióm fűzőm, az, hogy *oly munkát kell elsősorban végezni, mely nekem megadja a mindennapit s azt is mindjárt*. Értem a Találmányok Leírásának közzétételét. Mihelyt eme hátráltató teherben könnyebbség esnék rajtam, biztosíthatnám a t. nyelvtudományi bizottságot arról, hogy a szótár 1887. év végéig elkészülne. *E könnyebbség pedig azzal következne be, ha a t. bizottság határozatkép kimondaná, hogy a jövő év folyamában havonként 50 Ft utalványozható ki részemre. Ez a biztos jövedelem lehetővé tenné rám nézve, hogy az említett teher nagy részét más vállra hárítva, időm legnagyobb részét a Szótárra fordíthatnám.* Föltételképpen ez esetben az is kimondható volna, hogy a t. bizottság egy vagy két megbízottjának havonként tartozom beszámolni a munka előrehaladásáról azzal, hogy bemutatom neki, vagy nekik az egyes hónapokban készült kéziratokat. Ez egyedüli mód arra nézve, hogy a szótár elkészülése siettesse s illetőleg a jövő év végéig kéziratban készen legyen."⁷⁶

A bizottsági jegyzőkönyvekben továbbra sincs nyoma annak, hogy Budenz József előadó Freckay ismételt kérését előterjesztette volna, sőt az 1888-ra elírányzott költségvetésből az addig előírányzott "előleg" címén folyósított összeget is törölték.

Az 1887-es költségfelhasználásnál "Mesterműszótár tiszteletdíj-előleg" 540 Ft-al szerepel. A jegyzőkönyv rögzíti ezt s hozzá fűzi "Minthogy az eddig adott

75. K. 1568. 1885. november 20-i ülés jkv. 43. 140. f. versó.

76. "Mélyen tisztelt Előadó úr!" megszólítású Freckay János levél Bp., 1886. december 7-én kelt. RAL 952/1886.

előlegek a 30 fvre számított I. kötet tiszteletdíját megközelítik, a bizottság most a kötetnek teljes kidolgozását várja s egyelőre e munkálatra új költséget nem kér.⁷⁷

Az 1887/88-ban folyt "munkálódásról" szóló kinyomtatott jelentés⁷⁸ a "Nyelvtudományi Bizottság folymatban levő munkálatai" címszó alatt a következőket rögzíti: A magyar *Mesterműszótár* szerkesztője a II. rész vagyis a tulajdonképpeni szótár kidolgozásához ért; de az I. rész ez évben költség hiánya miatt ki nem adható. Az 1888/89. évről, tehát 1889. tavaszán fogalmazott jelentésben ugyancsak "költség hiány miatt még kiadatlan"-ként szerepel a mesterműszótár I. kötete.

Egészen egy évtized pereg le addig, amíg a *Mesterműszótár* közvetlen a kiadás lehetőségéig jut. Addig azonban még *Frecskay* – a szerkesztő – tovább küszködik az anyagi gondokkal s ezzel kapcsolatban, azaz szoros összefüggésben a szótárra fordítható időhiánnyal.

A Nyelvtudományi Bizottság 1890. június 21-i ülésén előadó jelentette, hogy "Puskás Lajos bankigazgató ajánlkozott volt, hogy e célra – mármint a *Mesterműszótár* kiadására – szótár iránt érdeklődhető körökben adományokat gyűjt s reményli vele, hogy ez úton néhány száz forintot, sőt talán egész ezer forintot bír összeszerezni.

A Bság célszerűnek látta e kilátásba helyezett rendkívüli adomány iránt, ha ugyan bekerül, még szünidő előtt föltételeesen intézkedni olyformán, hogy a Mesterszótár szerkesztőjének egy részlet (esetleg 200 Ft) mindjárt adassék ki, a másik részlet (300 Ft) az I. kötet kéziratának bemutatásánál; s ami netalán még ezen felül kerülne a II. köt. kiadására, illetőleg díjazására fordítassék.⁷⁹

A november 15-i bizottsági ülésen az előadó mindössze 300 Ft beérkezéséről ad hírt. Ezt az összeget – a főtítkár jelenlétében – átadták *Frecskay J-nek aki írásban kötelezte magát* (jún. 9-én) "hogy a kéziratnak 30 nyomtatott lnyvi terjedelmű részét f. évi december hó derekán az előadó kezéhez szolgáltatja". A bizottság elhatározza, hogy az első kötet kiadására a nyomtatási költséget a jövő évi költségvetésbe felveszik.⁸⁰ Erre mégsem kerül sor. Egyelőre nincs még nyomtatásra kész kézirat. 1893. nov. 17-i ülésen *Frecskay* még mindig csak azt jelenti, hogy "a mesterszótáron folyvást dolgozik, s iparkodni fog, hogy a Tájszótár anyagát is lehetőleg értékesítse a mesterszótárt mennél jobba és teljesebbé tehesse".⁸¹

77. K. 1568. 1887. december 7-i ülés 52. jkv.

78. Jelentés a Magyar Tudományos Akadémia munkálódásáról és pénztára állásáról 1887/88-ban. Budapest, Hornyánszky Viktor sajtója 1888. 8. old.

79. K. 1568. 1890. június 21. 60. jkv.

80. Ua. 1890. november 15-i ülés 61. jk. 194. f. Az adomány – amint a jegyzőkönyv rögzíti – "Fuchs Lajos bankigazgató kezdeményezése folytán ..." érkezett. Nevezetkez címezve Szily Kálmán főtítkár aláírásával egy levélre akadtunk a RAL-ban, melyből azonban nem derül ki egyértelműen vajon az adomány előtt, vagy után kelt, további gyűjtésre buzdító, vagy a gyűjtést kezdeményező szándékkal íródott. A levél keletkezten, az év valószínűleg 1890, amint az iktatás rendjéből kiderül. RAL 291/1890.

81. K. 1568. 1893. november 17-i ülés 6. pont. 224. főlíó.

A Frecskay – 1897. december havában kelt – jelentésből kitűnik, hogy kiterjesztette anyaggyűjtését a Nyelvtörténeti Szótárra is (eddig erről nem esett szó) "Mint legutóbb is kijelentettem – írja – most még inkább az anyaggyűjtés munkája van folyamatban. A N[yelvtörténeti] Sz[ótár] és a T[áj] Sz[ótár]-ból kijegyzett cédulák száma lehet vagy kétezer. Egészen kész van 1000 szóval az ács, asztalos és kádár mesterség. Felében- harmadában az aranyozó, aranyverő, bádogos, csizmadia, fametsző, fazekas, kalapos, kefekötő, kesztyűs. *Hátra van még vagy 50 mesterség.*

A legfőbb nehézség az, hogy fővárosunk egyetlen könyvtárában sincsenek meg azok a gyakorlati irányú német technikai munkák, melyekben egyedül találhatók meg azok a német mesterszók, melyek hazánkban járatosak. A weimari Vogt cég könyveit értem. Ezeket minden könyvtárunk lenézi, mert gyakorlatiak. Elmélet kell nekik. Ezt mondja a polytechnikum is.

Egy másik nehézség az, hogy kevés idő áll rendelkezésemre. De. 8-tól du. 2 óráig vagyok hivatalban, sokszor estig. Egy óra kell míg haza érek. Lesz este 5 egész 6 óra, mikor e külön munkába foghatok. A szótári munka, a ki megpróbálta tudja, rettenetes pepecselő munka. Ez a könyv, az a könyv kell. Itt is lapozgat az ember ott is, két óra elmúlik s jó ha két sor az eredmény. Segítő munkatársaim nincsenek. Nem is tudnám használni.

Ha azt el tudnám érni, hogy a miniszter egy évre fölmentene főigazgatói teendőim alól, egy év alatt be tudnám nyújtani a kész szótárt.⁸²

Az 1897. december 4-i bizottsági jegyzőkönyv e hosszú, részletes jelentésnek csupán a munka továbbhaladása szempontjából fontosnak ítélt részletét rögzíti azt ti. hogy Frecskay "csak úgy tudná munkáját gyorsan (1 év alatt) befejezni, ha egy évre felmentené hivatalos főigazgatói teendői alól a kir. szabadalmi hivatalban. A bizottság jövő ülésben fog határozni; vajon ilyen irányban közbenjárásra fölkérje-e az Akadémiát."⁸³

Nem találtuk írásos nyomát annak, vajon megkapta e Frecskay a kívánt felmentést; mégis a következő év tavaszán – 1898. április 20-án – már azt jelenti, hogy "a mesterszótár befejezéséhez közeledik s még a nyáron megjelennek belőle egyes mutatóanyag füzetek s ezek alapján remélhetőleg a műegyetem, az országos iparegyesület s aztán a kormány is föl fogja karolni az ügyet."⁸⁴

Mutatóványszámok – ha nem is a nyár folyamán – ősszel bizonyára megjelentek; novemberben ugyanis már a Hornyánszky Viktor cég részletes ajánlattal jelentkezik a "Mesterségek szótára" kiadására.⁸⁵ Az ajánlat a füzetes és a kötetben való kiadásról egyaránt szól. Először füzetekben jelentetnék meg, "melyek mindegyike egy-egy mesterség leírását és a hozzá való magyar-német és

82. A "Mesterszótár" címet viseli Frecskay 1897. december havában írott "jelentése". "Nem sok mondanivalóm van róla..." – így kezdi írását. (A továbbiakat a szövegben szó szerint idéztem.) Ez a jelentés is beköve a Ny. biz. jkvei között található K. 1568. 261. főlíón.

83. K. 1568. 1897. december 4-i jkv.

84. K. 1568. 1898. április 20-i ülés jkvéből 4. pont. (Külön írásos jelentést nem találtunk, így valószínűleg Frecskay szóbeli jelentéséről van szó a Ny. biz. ülésen)

85. Hornyánszky Viktor Csász. és kir. udvari könyvnyomdája levele Szily Kálmán min. tanácsos úrnak az M. T. Akadémia főtítkárának Bp. 1898. november 11-én RAL 630/1898.

német-magyar szótárt tartalmazná, ha pedig az összes mesterségek ily formán már megjelentek, az egész művet *egy kötetben*, mely magában foglalná az összes mesterségek leírását úgy a hogy azok a füzetes kiadásban megjelentek és az összes mesterségek magyar-német és német-magyar szótárát, ez utóbbiakat azonban nem mesterségek szerint osztályozva, hanem egy abc sorrendbe gyűjtve..." A füzeteket 10 krajcárért; a teljes művet 6 koronáért árusítanák, "ha annak terjedelme a 65 ívet meg nem haladja". Nagyobb terjedelem esetén az Akadémia beleegyezését kéri a könyv bolti árának magasabbra szabásához. A füzetes kiadásnál nem kívánnak egyöntetű példányszámot szabni, mert az bizonyára nem egyforma mennyiségben árusítható. Némelyekből 1000-1.500 példány elárúsítására is számíthatnak, míg mások pld. az "aranyozó", "bodnár", "fésűs", "ötvös", "szítás" stb. mesterségekről szóló füzetekből 200-300 példánynál aligha fogy több. Az egyöntetű példányszám ellen szól hogy a *füzeteket nemcsak elárúsításra szánják, hanem minden egyes füzet egyúttal prospektusát és mutatóványát is képeznék a teljes műnek, s így ezekből sok száz példányt kell majd ingyen szétküldenünk* – írják a tervezetben – hogy ezáltal a *teljes műre az érdeklődést inkább felhívjuk* s annak kelendőségét fokozzuk. Nem hagyhatjuk említés nélkül azt sem, hogy az ily csekély árú füzetekből rendkívül sok kallódik el és még többnek az árát nem lehet behajtani." Hogy az akadémia az egyes füzetek kelendőségét ismerje, folyamatos tájékoztatásra kötelezi magát a kiadó. Amennyiben a megbízást – a fentiekben körvonalazott feltételek mellett – megkapják a szerzői honoráriumhoz 1.500 Ft-al járulnak hozzá, amelyet 1899. végéig, amely egyben a teljes mű elkészítésének ideje is – "amennyiben a szerző úr részéről a tekintetben akadályok fel nem merülnek." Vállalják a műben előforduló illusztrációk rajzolási és cliché költségeit 200 Ft erejéig. Ha a mű terjedelme a 70 ívet meghaladná az azon felüli ívmennyiségnél ívenként 20 Ft-al az akadémia hozzájárulását kéri a nyomdai költségekhez. Mind a szerzőnek, mind az Akadémiának 25-25 tiszteletpéldányt bocsátanak rendelkezésére.

A nyelvtudományi bizottság 1898. november 12-én foglalkozik a cég ajánlatával. A jegyzőkönyv erről a következőket rögzíti.

6. "A mesterműszótár ügyében Szily Kálmán főtítkár előterjeszti Hornyánszky Viktor ajánlatát, mely szerint 1.500 Ft-al járulnának a tiszteletdíjhoz. A Nyelvtudományi bizottság kisebb bizottságot küld ki a szerződés megkötésére (A Ny. b. elnökét és előadóját, a főtítkárt s a szerzőt) azzal a meghagyással, hogy a Nyelvtudományi bizottságra az eddig előlegezett 900 Ft-on felül semmiféle új teher ne háromoljon"⁸⁶

Egy hónappal később – 1898. december 29-én – már szerződés tervezet kerül a bizottság elé, melyhez mindössze két megjegyzés hangzik el – a jegyzőkönyv tanúsága szerint – "A 10. ponthoz a jelenlevő szerző kijelenti, hogy az egész munka 65 ívnél többre semmiesetre sem fog terjedni. A 14. ponthoz pedig a Biz[ottság] azt a kívánságot fejezi ki, hogy a Mesterműszótárból a bizottság tagjai részére 31 példányt kér."⁸⁷

86. K. 1568. november 12-i ülés (a kiküldött bizottság a szerződés megkötésére a következő tudósokból állt: Szinnyi József elnök, Simonyi Zsigmond előadó, Szily Kálmán főtítkár és Frecskay János, mint a Mesterműszótár szerzője.)

87. K. 1568. 1898. december 29-i ülés 268 folió.

A kiadó 1899-re ígérte az egész mű megjelentetését; "... amennyiben a szerző ... részéről akadályok fel nem merülnek..."⁸⁸

Az akadályok – Frecskay részéről, mint korábban anyagi természetűek lehettek – feltételezhetően a kézirat elkészülés vontatottságában kereshetők. Nyilván a szerződés megkötésekor nem állt rendelkezésre az egész mű kézirata, – mint az egyéb füzetes kiadások esetében is gyakorlat volt – a mű megjelenése a kézirat leadás ütemétől függött.

A *"Mesterségek szótára"* 1899-1910 között elhúzódva, 34 füzetben jelent meg. Összefűzve egy vaskos kötetet tett ki.

1899-ben 17 füzet, ugyanannyi mesterséggel; 1900-ban 6; 1901-ben 4; 1902-ben 2; 1903-ben szintén 2; 1904-ben egy füzet jelent meg s csak 6 évvel később 1910-ben következett az utolsó két mesterség (szabó és sütő), megjelenése és a füzetek egy kötetben összefűzött, kötetként való megjelenése is.⁸⁹

1910. május 18-án keltezett az a levél, amelyben a kiadó Hornyánszky cég Heinrich Gusztáv min. tanácsos úrnak a Magyar Tudományos Akadémia akkori főtitkárának jelenti a 33. füzet elkészültét és a 34. – utolsó füzet – imprimálását és a szerződés értelmében "ezen két füzet 4 ív terjedelme után ívenként járó 50 koronát, vagyis összesen 200 K-át" átutal. Az irat hátlapján Frecskay János aláírásával igazolja a 200 korona átvételét.⁹⁰

A mű jelentőségét talán az is jelzi, hogy az még napjainkban is feltűnik az antikváriusi könyvaukciókon, mai fogalmaink szerint is magas kikiáltási áron.⁹¹ Ritkasága mellett, bizonyára az is becsét adja, hogy azóta sem készült hasonló, a mesterségeket nyelvünkön rögzítő szótár.

A szerző – Frecskay János – tisztában volt műve értékével. ezt jelzi, hogy 1902-ben, amikor még a 60 ívre tervezett műből 40 ív jelent csak meg pályázott vele a Wahrmann-féle alapítvány jutalmára. Levelét a következőkkel vezeti be:

"A Wahrmann-féle alapítványnak hirdetett jutalmára van szerencsém bejelenteni a Mesterségek Szótárát, mint olyant, amelyről azt tartom, hogy az ipar terén a tudományt előbbre vitte, egyrészt annyiban, hogy oly ösmereteket nyújt, melyek irodalmunkban eddig kifejezésre nem jutottak, másrészt, hogy módot ad arra, hogy ezentúl a műszaki tudományos könyveknek a fogalmuk melyekről szólni akarnak nem kell többé körülírással kifejezniök, hanem a tárgyat, eljárást, fogásokat a maguk nevéen szabatos kifejezéssel fogják tudni megnevezni, a mi tudvalevőleg eddig nem így volt..." A befejezetlenségéről pedig így ír:

88. Sem a szerződéstervezetet, – amire az előző jegyzetben jelzett Ny. biz. ülés hivatkozik, – sem a szerződést nem találtuk a RAL-ban; így a mű befejezésének 1899-re tervezését Hornyánszky előző levele alapján állítjuk. (ld. 85. jegyzet)

89. Függelékben közöljük a Mesterségek szótára füzetek címeit a megjelenés sorrendjében.

90. RAL 267/1910.

91. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat Antikvár könyvaukciója Budapesten 1985. novemberében 28.p.

"A munka igaz, nincs befejezve, de nem lesz akkor sem, ha 60 ívnyi terjedelemben meg is jelenik, mert az iparágak és az általuk nyújtott anyag oly nagy, hogy újabb 60 ívre valót lehet vele megtölteni..."⁹²

Pályázata nem nyert díjat.⁹³

92. A Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalának 1902. dec. 30-án Freckay János. Pályaművek 2158 jelzetű a Wahrmann-pályázat.

93. A Wahrmann jutalomról szóló összegező jelentés Freckay János munkáját elismeri "nagyban hozzájárult a műszaki irodalom magyaros nyelvezetének kifejlődéséhez. Ezzel a hasznos működésével, véleményünk szerint teljesen rászolgált arra, hogy az Akadémia, amelynek főcélja a tudományt és irodalmat magyar nyelven művelni és terjeszteni, elismerését vele szemben alkalmas módon kifejezze: de a jelen pályázatot, a melynek súlya, a bizottság véleménye szerint, nem az ipari nyelvezet tökéletesítésére, hanem az ipar terén való tényleges alkotásokra esik, nem tartja a jutalmazás helyes alkalmának." Az 1902. évi Wahrmann jutalmat a betűíró gyorstelegráf Pollák-Virág féle találmánya nyerte. Akadémiai Értesítő Bp. 1903. 397-405 p.

A MAGYAR OKLEVÉL-SZÓTÁR

Az Oklevélszótár anyagát, – mint ismeretes – *Szamota István* gyűjtötte. 1895. november 21-én bekövetkezett halálával a munka félbemaradt. Amikor két nappal később a Nyelvtudományi Bizottság ülésén az elnök bejelentette a Nyelvtudományi Bizottság "nagytehetségű s buzgó" tagjának elhunytát hozzátette "szakértelme a középkori oklevelek olvasásában s földolgozásában egyhamar alig lesz pótolható". Még ugyanezen az ülésen, amelyen jegyzőkönyvileg adott a bizottság kifejezést "fájdalmas részvétének", felmerült annak igénye, hogy Szamota István hagyatékát az Akadémia megszerezze. Ennek érdekében Szily Kálmán főtitkár a bizottság tagja felkéri a családot a kéziratok és jegyzetek Akadémiához juttatására, hogy a bizottság tagjai "szemügyre vehessék"⁹⁴

Néhány hónappal később a bizottság 1896. március 14-i ülésén elhatározzák a hagyaték megvételét és Szamota munkájának folytatását. A feladatot *Zolnai Gyulára* bízzák, aki "átnézi az anyagot s javaslatot tesz a szerkesztés módjára vonatkozólag." Már ezen az ülésen határoznak a szerkesztői díjról és a kiadóról is. A szerkesztés díja 30 Ft. "A kiadásra nézve a Nyelvtörténeti [Szótár] kiadójával fognak szerződni"⁹⁵. Ez a kiadó, mint tudjuk, a Hornyánszky Viktor cég.

1896. december 5-én *Zolnai Gyula* jelentést tesz a Szamota féle kézirati hagyatékról. E szerint az Akadémia részéről a vétel megtörtént, a szerkesztés munkája folyamatban van. "... a szerkesztő ... annyira rendezte, hogy az egyenlő kezdőbetűs szók mind együtt vannak. " A végleges rendezés után még egybeveti Szamota jegyzőkönyveivel. "A szerkesztő a Bizottság helyeslésével egy dologban fog eltérni a Ny[elvtörténeti] Sz[ótár]tól, *nem etimológiai rendet*, hanem egyszerű *betűrendet* fog követni, de az összetételeket az alapszó alatt is megemlíti."⁹⁶ (Az Oklevélszótár szerkesztői díja ezentúl az évi költségvetésbe bekerül, s azt rendszeresen fizetik; így 1897 és 98-ban 300-300 Ft). Legközelebb, 1898. november 12-én került szóba a bizottság előtt a szerkesztés kérdése "a bizottsági kiadványok állásáról" adott jelentés során, egészen röviden. E szerint a "Szamota hagyatékának szerkesztését Zolnai Gyula az új nagy szótárra való előkészület miatt nem fejezhette be; remélhetőleg jövő évben fogja befejezni". Ugyanezen az ülésen a szerkesztésre 300 Ft-ot irányoztak elő.⁹⁷

---

94. K. 1568. 1895. november 21-i ülés. (Elnök: Volf György r. t. jegyző: Simonyi Zsigmond r. t. jelen vannak még Gyulai Pál, Szily Kálmán, Szilády Aron, Goldziher Ignác r. t. Petz Gedeon, Szinnyi József [levelező] t. Katona Lajos, Szilasi Móricz)

95. Uo. 1896. március 14-i ülés (3. pont)

96. Uo. 1896. december 5-i ülés (3. pont) (5. pont.ban jelentés a költségvetés felhasználásáról... "Szamota hagyatékra ki van fizetve 400.- kell 500.- hiány 100.-)

97. Uo. 1898. november 12. (7. pont) "az új nagy szótárra való előkészület miatt nem fejezhette be" jkvi megfogalmazás Zolnai Gyulának az 1898-ban alakult Szótári Bizottságban betöltött feladataira utal, amelynek első előadója volt. Fráter Jánosné: A Magyar Tudományos Akadémia állandó

A *Zolnai Gyula* által ígért félév, majdnem öt évre hosszabbodott, amikor a szerkesztés valóban befejeződött és a szótár nyomdai előállítására sor került. Közben még a bizottság 1900. december 15-i ülésén adott részletesebb jelentést a szerkesztő munka állásáról, amikor kitért a munka elhúzódásának okaira is. E szerint "a szerkesztés azért tart oly soká, mert az anyagnak igen nagy része nem volt felcédulázva s rendezve s most az előterjesztett próbaszedés alapján számítva kitűnt, hogy a szótár nem húsz, hanem negyven-ötven ívre fog terjedni..." Ezen az ülésen, a szerkesztő kérésére, a bizottság az Oklevélszótár szerkesztői díját ívenként 100 koronában állapította meg, "feltéve, hogy a szedés sűrűsége a Nyelvtörténeti Szótárhoz hasonló lesz." Egyszersmint megbízta az eladót s a szerkesztőt, "hogy miután már az Akadémia főtítkára az *eddig szótárak kiadójával* értekezett – vele a kiadásra nézve állapotjanak meg, lehetőleg úgy, hogy a *tiszteletdíjnak felét* fizesse."⁹⁸

A *Hornyánszky Viktor* nyomda és kiadvállalat 1901. február 25-én kelt, Szily Kálmán főtítkárhoz címzett levelében a kiadásra vonatkozó – az alábbiakban következő – ajánlatot tette:

"Köszönettel vettük a M. T. Akadémia tekintetes Nyelvtudományi Bizottságának szíves felhívását, hogy a *Magyar Nyelvtörténeti Szótár pótkötetének, Magyar Oklevélszótár* kiadására vonatkozólag ajánlatunkat tegyük meg.

A mű kiadásával járó összes költségeket pontosan kiszámítottuk s egybevetve ezeket a várható kelendőséggel, sajnos arra az eredményre jutottunk, hogy ha a tekintetes Bizottság azon óhajának, hogy a *honorárium felét* mi viseljük, eleget teszünk, a vállalkozás ránk nézve csakis veszteséggel járhat. A műből – ugyanis – tekintetbe véve azt is, hogy a pótkötetet, mint önálló munkát olyanok is meg fogják vásárolni, kik a "Nyelvtörténeti Szótár"-t nem szerezték meg, – szerény véleményünk szerint 650-700 példánynál többet eladni nem lehet, mert hiszen a "Nyelvtörténeti Szótár"-ból pontos feljegyzéseink szerint összesen 750 teljes példány kelt el, míg 300 előfizető a példányt még mai napig sem kompletálta, s így ez utóbbiak a pótkötetet sem fogják megvásárolni.

Súlyt helyezvén azonban arra, hogy cégünk legkiválóbb kiadványának a "Magyar Nyelvtörténeti Szótár"-nak pótkötete is a mi kiadásunkban jelenjék meg, hajlandók vagyunk a tekintetes Bizottságnak a mű tiszteletdíjára vonatkozó óhaját teljesíteni, feltételül kötvé ki azonban hogy

a. a mű szedését csakis a teljes kézirat átvétele után legyünk kötelesek megkezdeni,

b. a mű előállításánál felmerülő szerzői correcturák és változtatások költségeit az általunk fizetendő tiszteletdíjból levonásba hozhassuk.

Az első pont szíves elfogadását azért kérjük, mert ez esetben a mű elkészítése egyfolytában, megszakítás nélkül történhetnék, mely körülmény az

---

bizottságai 1854-1949. MTA Könyvtárának kiadványa Bp. 1974. Szótári Bizottság c. fejezete 71-78. I. V. ö. Hutás Magdolna: Az Akadémiai Nagyszótár történetének vázlata (1898-1952) Nyelvtudományi Közlemények 75. k. 2. sz. 447-465. I. E tanulmány Zolnai és más nyelvtudósok szerepe mellett kitér a nagyszótár előzményeire is nevezetesen a Nyelvtörténeti Szótárra, Tájszótárra, Mesterségek szótárra, Oklevélszótárra, illetve azoknak a tervezett Nagyszótárral való összefüggésére. Hosszabb és alapos kutatómunkát igénylő feladatként jelöli azt a kérdést hogyan alakult az irodalmi nyelvi normáról vallott nézetek változása e hosszú korszak során..."(465. p.)

98. K. 1568. 1900. december 15-i ülés (4. pont)

előállítási költségeket lényegesen csökkenti, míg a második ponttal a költségvetésünkbe fel nem vett és esetleg tetemes összegre rúgó előállítási többletköltséget óhajtjuk kikerülni. Reméljük, hogy a tekintetes Bizottság mindkét pontot méltányosnak fogja találni s kérésünket teljesíteni fogja.

Egyéb feltételeinket van szerencsénk az alábbiakban felsorolni:

1. A pótkötet alakja és papírosa teljesen ugyanolyan lesz, mint a főmunkáé, szedése ellenben az utóbbinál használt colonel helyett a tekintetes Bizottságnak már mintában megmutatott petít.

2. Miután ezen kötet tartalma (a XI-XVII. századbeli oklevelek magyar szavai) remélhetővé teszi, hogy azt mint önálló munkát azok is meg fogják venni, kik a *Nyelvtörténeti Szótár-t* nem szerezték meg; kérjük a tekintetes Bizottságot, hogy a mű címlapjának szövegét olyképpen állapítsa meg, hogy a könyv nem csupán mint a *Nyelvtörténeti Szótár pótkötete*, hanem mint *teljesen önálló mű is árusítható legyen*.

3. A pótkötet legfőljebb 55 egyenkint 8 oldalas nyomtatott ívre terjedhet s ha a mű terjedelme ezen *ívmennyiséget meghaladná, az 55 íven felüli rész teljes tiszteletdíját egyedül a M. T. Akadémia fogja viselni*, ha pedig a munka a 60 ívet is meghaladná az azonfelüli ívek nyomdai költségeit is, és pedig 1000 után 8 oldalas ívenként 80 koronával, minden további 100 példány után pedig 3 koronával számítva: a M. T. Akadémia vállalja magára.

4. A M. T. Akadémia által a pótkötet után fizetendő *tiszteletdíjhoz* – a 3. pontban említett 55 ív *maximális terjedelemig* – 8 oldalas nyomtatott ívenként 50, azaz *ötven koronával járulunk hozzá*, mely összegből 20, azaz *húsz korona a teljes mű kéziratának a nyomda által történt átvétele után*, 20 azaz *húsz korona a teljes mű megjelenésekor*, és végül 10 azaz *tíz korona akkor lesz fizetendő, ha a műből már 500, azaz ötszáz példány elkelt*. A mű előállításánál felmerülő szerzői correcturák és változtatások költségeit a teljes mű megjelenésekor fizetendő második honorarium-részletekből lesz jogunk levonásba hozni.

5. A művet tetszés szerinti példányszámban nyomhatjuk és akár füzetekben, akár egy kötetben fűzve vagy kötve általunk szabadon megállapítandó bolti áron fogjuk árusíthatni.

6. Kötelezzük magunkat, hogy a teljes művet a *munka teljes kéziratának átvételétől számítandó egy esztendőn belül megjelentetjük*, föltéve, hogy a revisiók elvégzése a szerkesztő részéről fennakadás nélkül történik.

7. A M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának tagjai közt leendő szétosztás végett kötelesek leszünk, ha a művet füzetekben bocsátjuk közre, minden egyes füzetből 30, azaz *harminc példányt*, ha pedig csupán a teljes művet egy kötetben adjuk ki, ebből 30, azaz *harminc példányt* a M. T. Akadémiának díjtalanul rendelkezésére bocsátani...⁹⁹

A főtítkár a Hornyánszky cég ajánlatát még aznap áttette a Nyelvtudományi Bizottsághoz, amely 1901. március 23-i ülésén megtekintve azt, "néhány

99. RAL 92/1901.(Hátlapján: Ér. 1901. febr. 26-án. Kiadatik a M. T. Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának Bp., 1901. febr. 26. Szily K. főtítkár).

csekélyebb módosítást" látott szükségesnek, s megbízta a bizottság elnökségét, "hogy már most állapítsa meg a szerződés pontozatait a kiadóval".¹⁰⁰

Noha a kiadás pontos módozatait még nem tisztázták, nincs kétség afelől (a Ny. Bizottságnál) hogy a szerződés létrejön. Legalábbis erre utal a bizottság 1901. december 2-i ülésén a költségvetés tárgyalásánál tett megállapítás 8. Az Oklevélszótár. "Elsőleg tiszteletdíjból (ezelőtt a szerző 1.200 K. előleget kapott) Az egész munka 50 fv lesz, tiszteletdíja 50x100=5.000 k. ennek csak *felét fődözi a Ny. B. a másik felét a kiadó fizeti.*"¹⁰¹

1902. január 13-án kelt a Hornyánszky-cég módosított ajánlata:

"a. pontot olyképen változtatjuk meg, hogy a *mű szedését nem a teljes kézirat átvétele után leszünk kötelesek megkezdeni, hanem akkor, ha a M. T. Akadémia bennünket értesít, hogy a mű egészen elkészült és ő a teljes kézirat birtokában van.*

Ennek folytán megváltozik a mű honoráriumára vonatkozó 4. pont is és pedig a következőképpen:

4. A M. T. Akadémia által a pótkötet után fizetendő tiszteletdíjhoz – a 3. pontban említett 55 fv maximális terjedelemig – 8 oldalos nyomtatott ívenként 50, azaz ötven koronával járulunk hozzá, mely összegből 20 azaz húsz korona az egyes füzetek, illetőleg, amennyiben a művet füzetekben nem bocsátanók közre, a teljes mű megjelenésekor és végül 10, tíz korona akkor lesz fizetendő, ha a teljes műből már 500, azaz ötszáz példány elkelt. Hogy a M. T. Akadémia ezen utolsó 10 koronás részlet esedékességét ellenőrizhesse, kötelesek leszünk minden év május havában az addig összesen eladott mennyiséget a M. T. Akadémiának bejelenteni. A mű előállításánál felmerülő szerzői correcturák és változtatások költségeit az egyes füzetek, illetve a teljes mű megjelenésekor fizetendő második honorárium részletből lesz jogunk levonásba hozni.

Végül megváltozik a 7. pont, amennyiben nem 30, hanem 40 tiszteletpéldányt bocsátunk a M. T. Akadémia rendelkezésére, mely mennyiségben azonban már a szerkesztőnek járó tiszteletpéldányok is bentfoglaltatnak.

Midőn ezen változtatásokat a tekintetes Bizottsággal közölni szerencsénk van, egyúttal félreértések elkerülése végett bátrak vagyunk megjegyezni, hogy *Zolnai Gyula* úrral történt megállapodásunk szerint a *műnek jelenleg már munkában lévő része egyelőre teljesen a M. T. Akadémia költségén készül* s hogy ezen költségek csak akkor fognak bennünket terhelni, ha a tekintetes Bizottság a m. é. 25-én kelt s jelen sorainkkal módosított ajánlatunk alapján a *mű kiadásával bennünket fog megbízni* és ha a most megváltoztatott a. pont értelmében értesítést nyerünk, hogy a teljes kézirat az M. T. Akadémia birokában van."¹⁰²

Simonyi Zsigmond jan. 17-én a főtítkárhoz intézett levele szerint: "A Nyelvtudományi Bizottság a f. hó 14-én tartott ülésben tudomásul vette *Hornyánszky Viktor*nak az *Oklevélszótárra* vonatkozó második levelét. Immár

100. K. 1568. 1901. március 23-i ülés (5. pont) (Jelenlevő bizottsági tagok. Elnök: Szinnyei József, jegyző: Simonyi Zsigmond, Gyulai Pál íg. t., Gyomlai Gyula, Kunos Ignác, Munkácsi Bernát, Négyesy Zoltán, Zolnai Gyula l. t. Freckay János, Katona Lajos, Tolnai Vilmos)

101. Uo. 1901. december 2-i ülés (Szinnyei József elnök és Simonyi Zsigmond előadó aláírásával)

102. Hornyánszky Viktor levele a M. T. Akadémia tekintetes Nyelvtudományi Bizottságának 1902. január 13. RAL 402/1902.

PÓTLÉK
A
MAGYAR NYELVTÖRTÉNETI SZÓTÁRHOZ

MAGYAR OKLEVÉL-SZÓTÁR

RÉGI OKLEVELEKBEN ÉS EGYÉB IRATOKBAN ELŐFORDULÓ
MAGYAR SZÓK GYŰJTEMÉNYE

LEGNAGYOBB RÉSZÜKET GYŰJTÖTTÉ

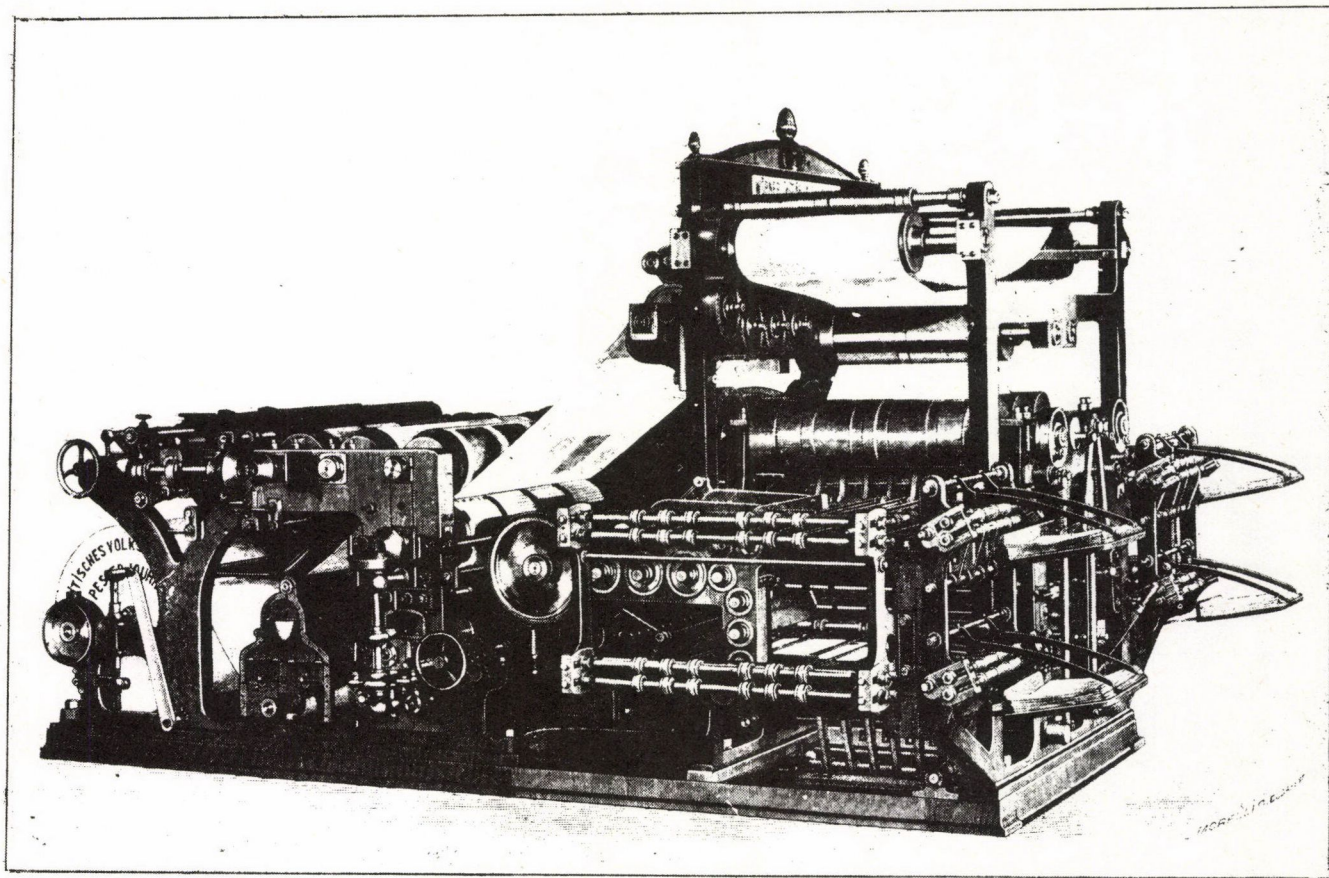
SZAMOTA ISTVÁN

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL
SZÓTÁRRÁ SZERKESZTETTE

ZOLNAI GYULA

BUDAPEST
KIADJA HORNÁNSZKY VIKTOR KÖNYVKERESKEDÉSE
1902—1906

kérjük, méltóztassék vele ajánlata alapján a szótár kiadására nézve végleg megegyezni.

A kiadóval szemben még csak egy kívánságunknak kegyeskedjék tolmácsolni: a szótárt ne csak egész kötetben, hanem *füzetekben* is tegye közzé, hogy az érdeklődők mennél előbb hasznát vehessék.¹⁰³

Zolnai – az Oklevéltár szerkesztője – a következőket írja: "a bemutatott szerződés-tervre nézve a magam részéről a következő észrevételeim vannak.

A javítást (a 4. pontra való tekintettel) olyképpen végzem, hogy a szövegben utólag, a szedés után, teendő minden legcsekélyebb változtatást, kihagyást, betoldást vörös tintával végzek; a szedést hibáit *fekete* tintával javítom. Az első négy oldal javításaira nézve figyelembe veendő, hogy ezen oldalakat csupán mutatóvány-, próbaszedésként állítottam hasábkokba és forma és szedés minősége iránt magamnak is természetesen kísérleteznem kellett. Kérem tehát a T. Nyomdát, hogy szerzői correctura-költségeket csupán a vörössel tett javítások, változtatások után és a fentebbi megjegyzések figyelembevételével számítsa föl.

Végül magamnak is az az óhajom, hogy a *mű füzetekben* jelenjék meg, ami annyiival inkább lehetséges, minthogy a szedést úgyis csak a teljes kézirat átvétele után kezdik meg.¹⁰⁴

1902. ápr. 7-én a Nyelvtudományi Bizottság határozata értelmében *Szinnyie József* és *Simonyi Zsigmond* jelentik a Főtitkárnak, hogy *Zolnai Gyula Oklevélszótárának kéziratát megtekintették "200 cédulacsomóban"* átvették és "*szedés alá adhatónak*" nyilvánítják.¹⁰⁵

1902. április 11-én a Hornyánszky-nyomda 8 pontban még egyszer összefoglalóan közli a főtitkárral a kiadási feltételeket, – amelyek lényegében megegyeznek az előbbiekből közöltekkel –. A főtitkár e levél vételét még aznap nyugtázza, azaz a feltételeket elfogadja.¹⁰⁶ Ennek nyomán megkezdődik a mű szedése.

Pár hónappal később vita támad a Hornyánszky cég és a szerkesztő között a honorárium tekintetében. Zolnaynak a Hornyánszky-céghez intézett levele

103. Az idézett ülés K. 1568. 1902. január 14. (2. pont) így szól: "Az előadó bemutatja a Hornyánszky Viktornak az Oklevél szótár kiadása ügyében érkezett újabb levelét, melyben kívánságainak nagyobb részét elfogadja. E levél alapján immár megköthetjük a szerződést, csak még azt a kívánságot fogjuk kifejezni, hogy a kiadó a szótárt *füzetenként* tegye közzé" *Simonyi Zs* levele a főtitkárhoz Bp., 1902. január 17-i kelettel RAL 40/1902. A hátlapján a főtitkár megjegyzése: Kiadatik Zolnai Gyula I. t. úrnak Bp., 1902. jan. 18. főtitkár"

104. Zolnai Gy[ula] az Oklevél szótár szerkesztője 1902. január 23-i keltezéssel fűzi megjegyzéseit *Simonyi levelére*. Jelzete ua. (RAL 40/1902)

105. A M. T. Akadémia t. Főtitkári Hivatalának címzett 1902. ápr. 7-én Szinnyei József és Simonyi Zsigmond aláírású levél RAL 210/1902.

106. Hornyánszky Viktor levele Szily Kálmán min. tanácsos úrnak az M. T. Akadémia főtitkárának Bp, 1902. április 11-én kelt levél. RAL 219/1902. Ugyanezen jelzet alatt található Szily válaszelevelének fogalmazványa a következő szöveggel: "Tekintetes Hornyánszky Viktor úrnak Budapest. Szerencsém van értesíteni, hogy a Magyar Oklevélszótár kiadása tárgyában f. évi ápr. 11-én kelt s nyolc pontba foglalt ajánlatát a M. T. Akadémia elfogadja. Tisztelettel Bp. 1902. ápr. 11. főtitkár".

nincs birtokunkban, de a nyomda Zolnayhoz intézett válaszleveléből kitűnik a konfliktus eredete. A levelet teljes terjedelmében közöljük:

1902. okt. 8. Igen tisztelt Tanár úr!

Az "Oklevélszótár" szerződésének utánanézve találom, hogy mi honorárium fejében 8 oldalas ívenként 50 koronát fizettünk, mely összegből 20 korona az ív kinyomtatásakor 20 korona annak megjelenésekor és 10 korona akkor fizetendő, ha a teljes műből 500 példány már elkelt. Ez utóbbi részlet illusorius lévén, csak 40 korona honoráriumot vehetünk számításba, ennek folytán igen tisztelt *Tanár úr már 15 ív tiszteletdíját vette fel, holott a mai napig kinyomva csak 10 ív, megjelentetve pedig egy sincsen.* De ha tekintetbe is vesszük, hogy 2 füzet a(10 ív) már megjelentethető volna, akkor is csak 400 korona honorárium volna máig esedékes, mi pedig már 600-at fizettünk.

Igen sajnálom tehát, hogy a mai szűk pénzviszonyok mellett további előleget nem adhatunk, s bár – mint a múltban a jövőben sem – akarjuk magunkat szorosan a szerződéshez kötni, ez alkalommal kérésének eleget nem tehetünk. Kiváló tisztelettel Hornyánszky Viktor."

Zolnai fenti levelet – minden bizonnyal – egy akadémikus barátjához továbbította a következő megjegyzéssel:

"NB! Már ki van szedve 18 ív s minden másodnap adogatom a kéziratot s *íme 50 Ft* tiszteletdíj kéresemet 3 napi húzás-halasztás után így utasítja vissza az Akadémiától *annyi hasznót élvező nyomda!* Tedd el ezt s ha kell mutasd meg az Akadémiának! Holnap már nincs mit adnom gyermekeimnek enni és még nem tudom mire fogok vetemedni. Barátod Z. Gy."¹⁰⁷

Úgy látszik a Nyelvtudományi Bizottság következő ülésén "jóvátette" a kiadó "keményszívűségét" azzal, hogy a szerkesztő részére előleget engedélyezett. 1902. november 13-i ülés 4. ponja szól erről: "Az előadó jelenti, hogy az *Oklevélszótár első füzeté november folyamán megjelenik*, továbbá, hogy a szerkesztő, ki a munkának legnagyobb részével már elkészült, *tiszteletdíjából előleget kér.* Eddig csak 2700 koronát kapott, holott az egész tiszteletdíj (66 ívet számítva 100 koronával) 6600 korona lesz. – A bizottság elhatározza, hogy e célra a jövő évben még 1200 koronát vesz föl s ennek felét az osztály jóváhagyásával *már most kifizeti a szerzőnek.*"¹⁰⁸

Az Oklevélszótár, az Akadémia és a kiadó "egyezsége" értelmében kikötött 60 ívet meghaladta, így az 1906. februárjában megjelent 13. füzetért, amely a 61-65 ívet. ívet foglalta magába, a nyomdai költségeket az Akadémiának kellett viselni...¹⁰⁹

Úgy tűnik a Magyar Oklevélszótár kiadása – szellemi értékén túl – mind az Akadémiának, mind a kiadónak veszteséges vállalkozássá vált.

107. Hornyánszky Viktor és Zolnay Gyula – ismeretlen Tanár úrhoz. 1902. okt. 8. OSZK LEVELESTÁR (Az OSZK címfelvétele nyilvánvalóan hibás. Amint már a szövegben jeleztem: Hornyánszky Viktor levele Zolnay Gyulának szól "Igen tisztelt Tanár úr" megszólítással; s Zolnay NB!... kezdetű rájegyzése a levélre szól – általunk is kiderítetlen akadémikus barátjához – minden bizonnyal a Ny. biz. valamelyik tagjához, vagy éppen az előadó Simonyi Zsigmondhoz)

108. K. 1568. 1902. november 13-i ülés jkv. (4. pont)

109. Hornyánszky Viktor levele Heinrich Gusztávhoz az M. T. Akadémia főtítkárához. 1906. február 20-án RAL 114/1906.

A kiadó, – amint azt a kiadás felmerülése kapcsán írt leveleiből láthattuk – eleve alacsony kelendőséggel számolt, de talán mégsem olyan mértékben, mint ahogy az bekövetkezett.

Az eladás vontatottságáról, a kereslet elapadásáról Heinrich Gusztáv főtítkárhoz intézett 1908. január 28-án keltezett levelük szól. Az Akadémiával kötött egyeszségük értelmében az ívenkénti 50 korona tiszteletdíjból 10 korona akkor válik esedékessé, ha már 500 példányt eladtak. Levelükben panaszzolják, hogy mindössze 300 példányt sikerült eladniok – holott a rendelkezésükre álló terjesztési eszközöket már teljesen kihasználták – "a lefolyt év alatt a mű kelendősége néhány példányra redukálódott". A megmaradt példányokat egy antikváriusnak kívánják eladni, aki azonban "a hozzá érkező megrendelések szerint kisebb-nagyobb részletekben vesz át" s a bolti árnak csupán 15%-át adná a példányokért. Ez 3 korona 60 fillért jelent példányonként. Így arra kéri az Akadémiát a még fennmaradó 550 korona tiszteletdíj "ne akkor legyen esedékes, ha a műből már 500 példány elkelt, hanem ha az összes példányokat" eladták.¹¹⁰

110. Hornyánszky Viktor levele Heinrich Gusztáv min. tanácsos úrnak, a M. T. Akadémia főtítkárá-
nak 1908. január 28-án. RAL 57/1908.

HORNYÁNSZKY
VIKTOR ∞∞∞
cs. és kir. udvari
könyvnyomdája
BUDAPESTEN
Áradt-utca 14.
∞∞∞∞∞∞
KIADÓHIVATAL
Akadémia-u. 4.
==== Telefon : =====
Alapítva 1863.

Hornyánszky
Viktor
▽
cs. és kir. udv.
könyvnyomdája
Budapest
VI., Áradt-u. 14
Telefon 22 - 87
▽ ▽
Könyv- s hírlap-
kiadóhivatala
Budapest
Akadémia - u. 4
Telefon 30 - 34
▽

IV. FÜGGELÉK

A nyomdahelyiségek bérletének irataiból

Nagyméltóságú Elnökség!

Mély tisztelettel alulírott, mint a Hornyszánszky Viktor féle könyvnyomda és könyvkiadó intézet törvényes örököse és ez időszerinti vezetője, van szerencsém a Nagyméltóságú Elnökséghez azon tiszteletteljes ajánlatommal fordulni, mely szerint hajlandó vagyok folyó évi augusztus hó 1-től kezdve az akadémia bérházának valamennyi földszinti helyiségét, beleértve a korcsma helyiséget is 5-10 évre kibérelni a következő módozatok alatt:

1. Hat gyorssajtóval és gázmotorral működő nyomdám részére kibérlendő helyiségekért kész vagyok az Akadémiának ugyanazon házbéreket megfizetni, melyeket az illető helyiségek bérlői jelenleg fizetnek; egyedül a korcsma-helyiségért jelenleg fizetett házbért kérném aránylagosan mérsékelni; minthogy ezen aránytalanul magas házbér fizetésére üzlete sajátlagos természeténél fogva csak egy korcsmáros van képesítve. Számításom szerint megfelelő összeget vélek felajánlani, ha az összes helyiségekért magamat évi négyezer forint bérösszeg fizetésére kötelezni hajlandó vagyok.

2. Ezen bérleti ajánlatom kapcsán van szerencsém alázattal kérni a Nagyméltóságú Elnökséget, kegyeskedjék részemre biztosítani, hogy az akadémia kiadványai és nyomtatványainak egy része, legalább a fenti házbérösszeg magaságáig nálam fog megrendeltetni.

Cégem 25 évi tisztességes fennállása és szolid vagyoni alapja elegendő biztosítékot nyújtanak arra nézve, hogy az akadémia által nálam teendő megrendelésének pontosan megfelelni képes vagyok fenti kérelmemet Nagyméltóságod jóakaró figyelmébe ajánlom, kegyes elhatározását várva, a legmélyebb tisztelettel maradtam,

Budapest, 1883. február hó 4-én

A Nagyméltóságú Elnökségnek legalázatosabb szolgálja:

özv. Hornyánszky Viktorné

RAL 85/1883

SZERZŐDÉS

Mely egyrészt a M. T. Akadémia Elnökség mint bérbeadó és másrészt Hornyánszky Viktor könyvnyomdája bejegyzett cég mint bérlő között az Akadémia bérházában levő és alant részletezett helyiségek bérlete tárgyában alulírott napon a következő feltételek mellett kötöttett:

1./ Az M. T. Akadémia Elnöksége bérbe adja és Hornyánszky Viktor könyvnyomdája bérbe veszi az Akadémia bérházában fekvő, következő földszinti helyiségeket:

a./ Az 1. sz. a. utcai bolthelyiséget és egész udvari helyiséget;

b./ A 4. sz. a. három utcai bolti és három udvari helyiséget;

c./ Az 5. sz. a. utcai helyiséget;

d./ A 6. sz. a. utcai és udvari bolthelyiséget;

e./ A 7. sz. a. utcai és udvari bolthelyiséget;

f./ A 8. sz. a. utcai és udvari bolthelyiséget;

g./ A 9. sz. a. négy utcai és udvari helyiséget, a hozzá tartozó fapincékkel és padlóssal együtt, folyó évi augusztus hó 1-jétől számítandó egymásután hat évre, vagyis 1889. évi július hó 31-kéig, mely időre ezen szerződés bérlőt feltétlenül kötelezi, negyedévi előre fizetendő részletekben lerovandó 4155 Ft, szóval Négyezerszázötvenöt forint bérért és 177 Ft 64 kr. szóval Százhetvenhét forint 64 kr. mellékjárulékért.

2./ A mennyiben bérlő fizetési, úgyszintén a bérlett helyiségek jókarban tartására vonatkozó kötelezettségének pontosan eleget tesz, ezen szerződés a kikötött határidőig bérbeadó részéről fel nem bontható, és csakis az utolsó év befejezte előtt félévvel, vagyis 1889. évi február hó elsején mondható fel, különben újabb három évig vagyis 1892. évi július 31-ig lesz meghosszabbítva; míg ellenkező esetben, ha bérlő szerződési kötelezettségeinek pontosan eleget nem tesz, jogosítva lesz bérbeadó Elnökség a szerződést azonnal felbontottnak tekinteni és úgy a törvénykezelési rendtartásban, mint a Budapest főváros területén érvényes lakbérszabályzatban biztosított jogait érvényesíteni.

3./ Minden, bérlő üzlete berendezéséhez és folytatásához szükséges átalakításokat az Elnökségtől nyerendő helybenhagyás mellett a középítészeti rendszabályok figyelembevételével bérlő tartozik sajátjából s minden megtérítés vagy beszámítás nélkül teljesíteni; kiköltözködése alkalmával pedig tartozik a bérlett helyiségeket oly állapotban átadni, mint azokat a bérlet kezdetén átvette.

4./ Az Akadémia Elnöksége biztosítja bérlő céget, hogy nála a bérleti idő alatt évi legalább is 5000 Ft-ot tevő megrendeléseket eszközölend különböző nyomtatványokban; bérlő cég pedig kötelezi magát ezen nyomtatványoknak az akadémiai Elnökség által eddig fizetett, vagy ezentúl fizetendő egységárakon leendő pontos előállítására és szállítására.

5./ Per esetére aláveti magát bérlő cég a bérbeadó által szabadon választandó budapesti kir. járásbíróság illetékességének.

6./ Határozottan kiköttetik, hogy ezen szerződés telekkönyvileg nem biztosítható.

Minek hitelül a szerződő felek sajátkezű aláírása.

Kelt, Budapesten, 1883. február hó 12-én.

Hornyánszky Viktor

gr.Lónyay Menyhért
a M. T. elnöke.

Elöttem:

Knoll Károly mint tanu.

előttem:

Rainprecht József mint tanu.

Láttam Szemennyei János akad. ügyész.

730/1883

SZERZŐDÉS

Mely egyrészt a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége mint bérbeadó, és másrészt Hornyánszky Viktor könyvkereskedés és könyvnyomda, bejegyzett cég mint bérlő között, az Akadémia bérházban levő alant részletezett helyiségek bérlete tárgyában alulírott napon a következő feltételek mellett kötöttet:

A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége az igazgató tanács 1889. évi március hó 10-én kelt előleges határozata alapján bérbe adja és Hornyánszky Viktor könyvkereskedése és könyvnyomdája bérbeveszi az Akadémia bérházában fekvő következő földszinti helyiségeket:

a./ az 1. 2. 3. sz. alatti utcai bolthelyiségeket és egész udvari helyiséget;

b./ a 4. sz. a. három utcai és három udvari helyiséget;

c./ az 5. sz. alatti utcai helyiséget;

d./ a 6. sz. a. utcai és udvari bolthelyiséget;

e./ a 7. sz. a. utcai és udvari bolthelyiséget;

f./ a 8. sz. a. utcai és udvari bolthelyiséget;

g./ a 9. sz. a. négy utcai és négy udvari helyiséget, a hozzátartozó fapincékkel és padlással együtt 1889 évi augusztus hó 1-től számítandó egymásutáni hat évre, vagyis 1895 évi július hó 31-ig, mely időre ezen szerződés bérlőt feltétlenül kötelezi, negyedévi előleges részletekben fizetendő 5051 Ft 28 kr. azaz Ötezerötvenegy forint 28 kr. évi bérért, mely bérösszegben a mellékjárulékok is bennfoglaltatnak

2./ Bérbe adja továbbá a *Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége* és *Hornyánszky Viktor* könyvnyomda és könyvkereskedő cég bérbe veszi az Akadémia bérházában az első emeleten a 11. sz. helyiséget is 1889. november 1-től számítandó egymásutáni 5 3/4 évre azaz 1895 július hó 31-ig készpénzben fizetendő 700 azaz Hét száz .o. é. forint évi bérért, mely évi bér negyedévi előleges részletekben és mindenkor készpénzben a bérbeadó *Magyar Tudományos Akadémiának* megfizetendő. Ezen 700 Ft bérben a mellékjárulékok is benne foglaltatnak.

3./ A mennyiben bérlő fizetési, úgyszintén a bérlet helyiségek jókarban tartására vonatkozó kötelezettségének pontosan eleget tesz, ezen szerződés a kikötött határidőig bérbeadó részéről föl nem bontható, és csak is az utolsó év befejezte előtt fél évvel, vagyis 1895 évi február hó 1-én mondható fel, különben újabb három évig, vagyis 1898 évi július 31-ig lesz meghosszabbítva; míg ellenkező esetben, ha a bérlő szerződési kötelezettségeinek pontosan eleget nem tesz, jogosítva lesz bérbeadó *Elnökség* a szerződést azonnal felbontottnak tekinteni és úgy a törvénykezési rendtartásban, mint a *Budapest* főváros területén érvényes lakbér-szabályzatban biztosított jogait érvényesíteni.

4./ Minden, bérlő üzlete berendezéséhez és folytatásához szükséges átalakításokat az *Elnökségtől* nyerendő helybenhagyás mellett a középítészeti rendszabályok figyelembe vételével, bérlő tartozik sajátjából s minden megtérítés

vagy beszámítás nélkül teljesíttetni, kiköltözködése alkalmával pedig tartozik a bérelt helyiségeket oly állapotban átadni, mint azokat a bérlet kezdetén átvette.

5./ *Az Akadémia Elnöksége* biztosítja bérlő céget, hogy nála a bérleti idő alatt évi 5000 Ft-ig, azaz Ötezer forintig terjedő megrendeléseket eszközlend különböző nyomtatványokban, bérlő cég pedig kötelezi magát ezen nyomtatványoknak az akadémiai *Elnökség* által eddig fizetett, vagy ezentúl fizetendő egységáron, leendő pontos előállítására és szállítására. A nyomtatványi megrendelések ára az 1 g./ pont alatt említett 5051 Ft 28 kr-t tevő évi bérösszegbe fog évenként utólagos elszámolás mellett beszámíttatni illetőleg megtéríttetni.

6./ Per esetére aláveti magát bérlő cég a bérbeadó által szabadon választandó budapesti kir. járásbíróság illetékességének.

7./ Határozottan kiköttek, hogy ezen szerződés telekkönyvileg nem biztosítható.

8./ Az ezen szerződéssel egybekötött bélyegilletékeket a bérlő cég egyedül viseli.

9./ Egyéb ezen szerződéssel külön nem szabályozott s a bérleti viszonyból eredő kérdésekre nézve Budapest főváros területére érvényes lakbérleti szabály lesz mindenkor irányadó.

Minnek hitelül a szerződő felek sajátkezű aláírása.

Kelt Budapesten, 1890. évi január hó 16-án.

b. Eötvös Lóránd
a M. T. Akadémia elnöke

pp. Hornyánszky Viktor /pecsét
Hornyánszky Viktor Concha Károly

Előttünk mint tanuk előtt:
Szentcs Károly
Dr. Borovszky Samu.

RAL 245/1890.

Hornyánszky Viktor
könyvnyomdája, könyvkiadóhivatal és könyvkereskedése
Budapesten
A M. T. Akadémia épületében Arany János utca 1. szám.

Budapest, 1895. január 30-án.
A M. T. Akadémia nagyérdemű Főtitkári Hivatalának
Budapesten

F. hó 25.-ikén kelt s 51/1895. sz. a hozzánk intézett becses átiratára ezennel tisztelettel kijelentjük, hogy a Hornyánszky-cég által jelenleg bérben bírt helyiségek azon részét, mely a bérház kapubejáratától balra az Arany János- és Akadémia utca közötti területre esik, 1895. augusztus 1-től számítandó öt évre bérbe vesszük s évi bérül 3000, azaz forintot fizetünk.

Az így kibérelt helyiségekre vonatkozó egyéb feltételek – a könyvnyomtatói megrendelések biztosításának kivételével – a régi szerződésben felsoroltak maradnak: csupán azt tartja fenn magának a M. T. Akadémia, hogy ha az egész bérház sorsára céljainak megfelelőbb bérletet, a határidő eltelte előtt is, a fővárosi lakásbérleti szabályok értelmében fölmondhassa.

Tisztelettel

Hornyánszky Viktor

Concha Károly
igazgató

RAL 51/1895.

A Magyar Tud. Akadémia Építészeti Bizottságának ülése
1895. január 31-én

Dr. Eötvös Lóránd akadémiai elnök úr elnöklete alatt jelen voltak.

Szász Károly másodelnök

Pulszky Ferenc

gr. Széchenyi Béla ig. és tt.

Than Károly ig. t.

Szily Kálmán főtitkár

Zsigmondy Gusztáv kir. főmérnök

Jónás Károly gondnok, jegyző.

2./ Gondnok jelenti, hogy a Hornyánszky-cég a folyó év július 31-én lejáró szerződést felmondván, kihurcolkodik. A cég az összes földszinti helyiségekért eddig 5051 Ft 27 kr-t fizetett. Megtartja azonban további öt évre ezen helyiségek Arany János és Akadémia utcai részét, (a kapubejárástól balra:) évi 3000 Fr-ért, a kapubejárástól jobbra eső helyiségek egy részét pedig Müller György könyvkötőnek évi 1800 Fr-ért adta ki. Reméli, hogy a többi üresen maradt helyiségeket is jól fogja kiadni, s így a bérjövedelmet az eddiginél jóval szaporítani.

A bizottság örömdetes tudomásul veszi a gondnok intézkedéseit. Egyúttal a legközelebbi május- illetőleg augusztusi bérnegyedről 5%-al a házbért fölemeli, utasítván gondnokot, hogy erről a lakókat értesítse.

Látta

Jegyezte

Eötvös Lóránd
M. T. Akadémia elnök

Jónás Károly
gondnok

RAL 110/1895.

SZERZŐDÉS

Mely alulírtak közt a következőképp jött létre:

1./ A M. T. Akadémia alulírt elnöksége a M. T. Akadémia kiadványai könyvárusi értékesítését a tagok és közintézetek részére való szétküldését, valamint a könyvkiadó vállalat kezelését Knoll Károly akadémiai könyvkereskedőnek adja át, ki viszont azt átveszi.

2./ Jelen szerződés hatálya bizonytalan időre szól, mert mindegyik szerződő félnek joga leendő azt minden év június 1-ig felmondani. Mindaddig, míg egyik vagy másik részről fel nem mondatik jelen szerződés joghatályban marad.

3./ A M. T. Akadémia a könyvárusi úton elárúsított kiadványokért járó összegből 50%-ot enged át Knoll Károlynak, ugyancsak 50% jár Knoll Károlynak a könyvkiadó vállalat kiadványaiból könyvárusi úton eladott példányok árából is.

4./ Ellenben a könyvkiadó vállalat pártoló tagjaitól befolyó tagdíjak után Knoll Károlynak százalék nem jár, azonban a tagilletmények szétküldésével járó szállítási költségeket a M. T. Akadémia megtéríti. A M. T. Akadémiai kiadványoknak a tagok és közintézetek részére való szétküldésével felmerülő munkálatok és kiadások fejében pedig 500 Ft azaz Ötszáz forint évi átalány összeget fizet a M. T. Akadémia Knoll Károlynak.

5./ Knoll Károly kötelezi magát, hogy a könyvkiadó vállalat pártoló tagjai számára átvett példányokért a megfelelő tagdíjakat legkésőbb a példányok expedíciója után két héttel az akadémiai pénztárnál minden levonás nélkül lefizeti.

6./ Knoll Károly az átvett kiadványokról minden esztendőben egyszer legkésőbb június 1-ig a M. T. Akadémiának leszámol. Az átvett példányokért, melyeket a leszámolásnál természetben vissza nem szolgáltat a bolti árnak 50%-át készpénzben lefizetni köteles. Amennyiben a kikötött határidőig Knoll Károly számadását be nem nyújtja a M. T. Akadémia kimutatását kötelezőnek ismeri el és ezen kimutatás által eredményezett összeget köteles felszólítás után 3 nap alatt a M. T. Akadémiának megfizetni.

7./ A M. T. Akadémia részére fenntartatik azon jog, hogy megbízottja által a könyvkiadó vállalat kezeléséről vezetett könyveket bármikor betekinthesse.

8./ Knoll Károly a jelen szerződésből folyó kötelezettségei biztosítására 6000 Ft, szóval Hatezer forint óvadékot ad a Hornyánszky Viktor bejegyzett könyvnyomda cég tulajdonát képező és az Akadémia bérházában elhelyezett gépeket a M. T. Akadémia részére zálogképp leendő lekötésével. – Ennek folytán Hornyánszky Viktor bejegyzett könyvnyomda cég ezen szerződéséhez hozzájárulván kötelezi magát ezen szerződés aláírásával egyidejűleg a tulajdonát képező az Akadémia bérházában elhelyezett két gépet a Knoll Károly által elvállalt kötelezettségek biztosítására – a M. T. Akadémia részére, ügyésze Szemennyei János kezéhez átadni, s hogy ez megtörtént a jelen szerződésen fog

elismertetni, feljogosítván a M. T. Akadémiát, hogy az átadott gépekből magának Knoll Károly ellen ezen szerződés alapján felmerülendő követelésre 6000 Ft, szóval hatezer forint erejéig kielégítést szerezhessen.

9./ A jelen szerződésből netán származó per elbírálása tekintetében Knoll Károly és Hornyánszky Viktor bej. könyvnyomda cég a budapesti V. ker. kir. járásbíróság illetékességének magukat alávetik.

Kelt, Budapesten 1884. január hó 7-én

Előttünk

Knoll Károly

.....
mint tanu

Hornyánszky Viktor

Hornyánszky Ágoston
mint tanu

Alulírtak ezennel bizonyítjuk, hogy jelen szerződés 8. pontjának megfelelőleg özv. Hornyánszky Viktorné szül. Skita Fanni asszonyság mint a Hornyánszky Viktor bej[egyzett] könyvnyomdacég jogosított aláírója a mai napon a cég tulajdonát képező az Akadémiai bérházban elhelyezett 1883. évben Johannesbergben készült 1824. sz. és 1882-évben Ausburgban készült 1957. sz. könyvnyomdai gyorssajtógépet Szemennyei János akadémiai ügyésznek jelenlétükben kézreátétellel átadottanak, utóbbi viszont átvettnek kijelentették.

Kmft.

Heinlein István
Hornyánszky Ágoston

Ezen szerződés a M. T. Akadémia 1884. január 27-én tartott ülésében helybenhagyatott. Budapest, január 27. 1884.

Dr. Pauler Tivadar
akadémiai másodelnök

RAL 71/1884.

Igazgatósági ülések jegyzőkönyvei 1884-1885.
(MTAK RAL K.1337.)

Az Igazgató Tanács 1885. okt. 25-i ülése

Trefort Ágoston akadémiai elnök úr elnöklete alatt.

Jelen voltak: Pauler Tivadar másodelnök, Sztoczek József, Pulszky Ferenc, Than Károly, Hunfalvy Pál, Gyulai Pál, Zichy Antal, Szily Kálmán igazgató tagok, Fraknói Vilmos főtitkár.

65./ Az Akadémia Igazgató Tanácsa 1883-ban könyvkiadó-hivatalának be-
szüntetését elhatározván, ezen hivatal vezetőjére, Knoll Károlyra mint könyv-
kereskedőre ruházza az akadémiai kiadványok könyvtárusi főbizományosságát,
olyképpen, hogy részére az akadémiai kiadványok elárusításából befolyó
összegnek 50%-át engede át. Knoll Károly az 1884-ik évi forgalomról a f. év
június végével leszámolt és az Akadémia rendes kiadványaiból 6440 forint
bevételt mutatott ki. A számadás az Akadémia könyvraktárának felügyelője
Kilényi Béla földhitelintézeti tisztviselő által megvizsgáltatván, rendben
találtatott. Kevéssel utóbb, f. évi szeptember végén Knoll Károly elhalálozott, és
így a vele kötött szerződés felbomlott.

Az akad[émiai] főbizományosságra több ajánlat érkezett be. A Knoll
Károllyal társas viszonyban álló és az Akadémia bérházában elhelyezett
Hornyánszky féle nyomda vezetői a Knoll Károllyal kötött szerződésnek rájuk
átruházását kérik, és egyszersmind azon ajánlatot terjesztik elő, hogy Knoll
Károly nagy szegénységben hátrahagyott özvegyének és hét árvájának évi 300 Ft
segély összeget fizetnek. Egyszersmind Kilián és Grill könyvkereskedők szintén
készeknek nyilatkoztak arra, hogy a főbizományosságot átveszik, és pedig 40%
mellett, amelyből az egyes könyvtárusoknak 25% rabatt járna.

Az Akadémia elnöke Hunfalvy Pál, Gyulai Pál és a főtitkárból álló bizott-
ságot kért föl az ügy megfontolására és javaslat előterjesztésére. Ezen bizottság,
egyik könyvkiadó részvénytársaság igazgatóját mint szakembert, meghallgatva,
azon javaslatot terjeszti elő, hogy a főbizományosság a Hornyánszky nyomdára
ruháztassék. Nem hagyta ugyan figyelmen kívül azon előnyöket, melyeket egy
ismert és nagy forgalommal bíró könyvkereskedés nyújthat; de másrésztől attól
tart, hogy az ilyen nagyobb üzlet az Akadémia számos, rendszerint apró füze-
tekből álló kiadványaira annyi gondot nem fordíthat, mint olyan üzlet, mely
úgyis kizárólag azokkal foglalkozik. Továbbá tekintetbe veszi azt is, hogy a
közönség és az Akadémia tagjai hozzá vannak szokva az Akadémia házába for-
dulni az akadémiai kiadványok ügyében. Végre a Hornyánszky-féle ajánlat elfo-
gadásával az Akadémia megterhelhetése nélkül eleget lehetne tenni a humanitás
kötelességének, mely az Akadémiát tíz éven buzgón működő tisztviselőjének
családja iránt terheli.

Mindamellett a bizottság a Knoll Károllyal fennállott szerződésnek
egyszerű megújítását nem ajánlaná. Több pontban, az Akadémiára nézve előnyt
és biztosítékot nyújtó módosításokat javasol.

Az Igazgató Tanács a javaslat értelmében Hornyánszky Viktorra, mint
akad[émiai] könyvkereskedőre ruházza át az akadémiai kiadványok főbizomá-
nyosságát, részére az általa elárusítandó könyvek árából 50%-ot biztosít, azon
kötelezettséggel, hogy Hornyánszky Viktor Knoll Károly özvegyének és árváinak

az Akadémia részéről évi 300 forint kegydíjat tartozzék kiszolgáltatni és ezen kötelezettségről okiratot kiállítani. A szerződés megkötésére az Akadémia elnöke kéri föl.

Néhány évvel később – az alábbi levél tanúsága szerint – az Akadémia a könyvterjesztést egészen saját hatáskörébe vonta.

1./ Az Athenaeum-Társaság,

Igazgatóságának

2./ A Franklin Társulat

A M. T. Akadémia f. évi január 30-án tartott ülésében elhatározta, hogy az Akadémia kiadványainak postán való expeditióját, melyet eddig a kiadványokat előállító nyomdák intéztek, házi kezelés alá veszi s az Akadémia könyvkiadó hivatalának vezetőjére ruházza.

Midőn a T. Igazgatóságnak az Akadémia kiadványainak szétküldése körül tanúsított buzgóságáért köszönetet mondok, egyúttal szerencsém van fölkérni, méltóztassék intézkedni, hogy a postai szétküldésre vonatkozó könyveket és címcédulákat a könyvkiadó hivatal vezetőjéhez, Tiringer Béla úrhoz (:Akadémia-palota:) minél előbb hiány nélkül beszállíttassanak.

Amennyiben a múltira vonatkozólag kifizetetlen expedinális számlái lennének, kérem azokat is kiegyenlítés végett hozzám beküldeni.

Fogadja stb. nagyrabecsülésem kifejezését.

Budapest, 1895. febr. 1.

főtítkár [fogalmazvány.]

RAL 69/1895.

Szerződés, mely alulírottak között a következőképp jött létre

1./ A Révai testvérek könyvkereskedése kötelezi magát, hogy a M. T. Akadémia könyvkiadó vállalatában 1886. novembertől kezdve 1889. végéig közrebo-csátandó kiadványokból a pártoló tagok kielégítése után fennmaradó egész készletet, az előállítási áron, megvásárolják.

2./ Amennyiben ezen kötelezettséget az 1889-ik év végén túl megújítani nem kívánnák, kötelezik magukat, hogy azon köteteket, melyek az 1886-9-ik évben megjelent munkák folytatását, illetőleg befejezését képezik, – szintén megvásárolják.

3./ A vételért /sic!/ három egyenlő részletben, a kötetek átvételére következő esztendő május, október és december utolsó napján fizetik le; és a fizetendő összegekről az átvételkor váltókat állítanak ki.

4./ A köteteket könyvárusi forgalomba bocsátva, az árt ívenként legalább két és fél krajcárba fogják számítani.

5./ Amennyiben az Akadémia új pártoló tagjai részére a Révai testvérektől egyes példányokat visszavásárolni kívánna, ívenként 5 krba számítva fogják szolgáltatni.

6./ Viszont az Akadémia kötelezi magát, hogy a Révai testvéreknek eladott munkákból csak pártoló tagjai részére fog példányokat elárusítani.

7./ Az Akadémia 1887-től kezdve Révai testvérek részére az általok megvásárolt kötetekből annyi példányt fog nyomtatni, amennyit ők kívánnak. Eredeti munkáknál a megrendelhető példányszám maximuma egyezer példány.

8./ Az ezen szerződésből netán felmerülő vitás kérdések eldöntésére az V. kerületi járásbíróság illetékességét mindkét szerződő fél elismeri.

MTAK Kézirattár 696/1886.

(A szerződésen, amely – Fraknói főtitkár írásával – fogalmazvány, dátum nem szerepelt. Ám egy későbbi Révai levél sz. 1886. november 18-án kelt.)

A három nyomdának

Athenaeum
Franklin
Hornyánszky

A korábbi rendelkezéseket megújítva, fölkérem a Tisztelt Igazgatóságot, hogy az akadémiai nyomtatványokra nézve a következőket figyelembe venni méltóztassék.

1./ Csak oly kézirat becsátható az Akadémia számlájának terhére sajtó alá, amely a főttkári hivatalból küldetik át, és amelynek átvételét a nyomda az illető átvételi könyvben elismeri.

2./ A kész munka példányaikat könyvkötőnek csak a főttkári hivatal utalványa előmutatása mellett lehet kiszolgáltatni.

3./ Csak a főttkári hivatalból imprimatúrával ellátott íveket lehet kinyomtatni. A kivételes esetek a kézirat beküldésekor hivatalosan tudomására hozatnak.

4./ A számlák minden negyedév végén, a nyomtatványok melléklésével, küldendők be.

Budapest, 1884. január 8.

(Fraknói sajátkezű fogalmazványa)

MTAK Kézirattára RAL 27/1884.

**A M. T. Akadémia Tekintetes könyvkiadó – bizottságának
Budapesten**

Tisztelettel alólfrottak a M. T. Akadémia rendes kiadványainak, úgyszintén a könyvkiadó-vállalatnak is hat év óta kezelői, említett idő alatt szerzett tapasztalataikat alábbiakban közlik, kérve a tekintetes bizottságot, hogy éppen e tapasztalatokra állapított ajánlatunkat tárgyalni s az eredményről bennünket levélbelileg értesíteni méltóztassék.

Az 1889 év végén lejáró V.-dik cyklussal immár 15 éve lesz, hogy a könyvkiadó-vállalat megindult. E másfél évtized alatt az a szomorú eredmény jutott a tekintetes bizottság tudomására, hogy a pártoló tagok száma évről-évre csökken. Ne vegye rossznéven a tekintetes bizottság, ha őszintén kinyilatkoztatjuk, hogy e jelenség nem a nagy közönség indifferentismusában, hanem inkább azon okban keresendő, hogy a vállalat prospektusában ígért bizonyos munkák nemcsak hogy meg nem jelentek, vagy csonkán maradtak, de még meg sincsenek írva. A vállalat pártolói száma hanyatlásának kizárólag csakis ez az oka, mire nézve ha kételkedés merülne fel, számtalan bizonyító levelet produkálhatunk. E hanyatlás illusztrálására az alábbi statistikát vagyunk bátrak ideiktatni:

Az első évben 1400 körül volt a pártoló tagok száma; e mennyiség a mai napig 835-re olvadt, minek következtében a bizottság számadása az utóbbi években deficitel záródott. Például az 1887. évben pártolói illetmény gyanánt befolyt 4610 Ft 22 kr., 1888 évben 4726 Ft 46 kr., a két év jövedelme tehát 9336 Ft 68 kr., míg a kiadott 410 ív nyomdai költsége és honorárium 20.013 Ft 58 kr., tehát 10.676 Ft 90 kr. E hiány fedezete gyanánt nem tekinthető a fennmaradt kötetek értéke, mely 2000 Ft-nál többre semmi színt alatt sem vehető fel.

Mindezeket előrebocsátva, legyen szabad nekünk a következő ajánlatot előterjesztenünk:

1./ Elvállaljuk a könyvkiadó vállalat 1890-92-re terjedő VI.ik cyclusának kiadását olyképpen, hogy az összes könyvnyomdai munkát mi állítjuk elő s ennek összes költségeit is mi viseljük, továbbá a szerzői és fordítói díjakat – az Akadémia által megállapított arány és mennyiség szerint – szintén mi fizetjük; de a vállalat pártolói díjai kizárólag minket illetnek.

2./ Ha a sorozatokat megtartjuk, évenként 10 Ft-ért 200 ívet adunk; vagy pedig az előfizetési árt 6 Ft-ra szállítjuk le, de akkor sorozatokat nem különböztetünk meg s évenként 120 íves, illetőleg 30 íves 4 kötetet, vagy 20 íves 6 kötetet juttatunk a pártolónak.

3./ Az Akadémia által kibocsátandó prospectus s egyéb nyomtatványok költsége, valamint a kötetek expedíciói és postadíja szintén minket illet.

4./ A vállalat szellemi részének gondja azonban a jövőre is az Akadémia föladata marad; az pedig minket arról biztosít, hogy a közlendő művekre nézve a hazai írókhoz és fordítókhoz szélesebb körű felhívást intéz; a kéziratok megválasztása körül beleszólási jogot enged s a bizottsági ülésen való képviseltetésünket nem ellenzi. Szintén az Akadémia jogát képezendi a VI.ik cyclusban közlendő munkák tárgyának és sorrendjének megállapítása, minek végrehajtásáról, valamint a közlendő munkáknak bizonyos határidőre való átadásáról bennünket szerződésileg biztosít oly megjegyzéssel, hogy a

sorozatban csakis teljes munka jelenhetik meg, melynek revisioját és sajtó alá rendezését a bizottság saját tagjaival, vagy előadójaival végezteti; a szerzők és fordítók részére pedig feltétlenül mondja ki, hogy csak jól átvizsgált, kijavított, szóval teljesen sajtó alá rendezett munkát fogad el, s őket ívenként csak 100-150 betűre terjedő correctióra jogosít fel, ellenkezőleg a többletet tiszteletdíjukból levonja.

5./ A nyomtatandó példányszám meghatározása a vállalkozót illeti, ki a vállalat kötetét az eddigiekhez hasonló csinnal és kötéssel tartozik előállítani s a könyvkiadó-bizottság tagjai részére utalványozandó példányokat – a kötési díjon kívül – díjtalanul kiszolgáltatni.

6./ Az Akadémia a vállalkozó cég kockázatát tekintve, neki a cyclus tartamáig, tehát három éven keresztül – az előadói tiszteletdíjon kívül – évi 1600 Ft subventiót utalványoz olyképpen, hogy az összeget a cég ellenőrzése mellett, az illető íróknak és fordítóknak a kinyomatott ívekhez képest, a magyar földhitelintézethez utalja, s ha ez az összeg az említett subventiót meghaladná, a többletet a cyclus következő évi járulékára átvinni megengedi.

7./ Az Akadémia a vállalat nyomdai költségének összegét a vállalkozó cég házbérszerződésének értelmében kötelezett 5000 Ft-nyi nyomdai munkába nem számítja be.

8./ Az Akadémia igéri, hogy a vállalat VI. cyclusa előfizetői számára a megelőző cyclusok példányaiból kedvezményes árért szolgáltat ki.

9./ Továbbá a m. kir. kultuszminiszterhez felír s a vállalatnak a középiskolai könyvtárak részére való ajánlását kéri.

10./ Fentebbi pontokra nézve közjegyző előtt szerződést köt s az ebből felmerülő költségeket vállalkozóval közösen viseli.

Reméljük, hogy a tekintetes bizottság, méltányolva a vállalkozó szándékát s a vállalatjal járó kockázatot, megadandja mindazt, amit a fentebbi pontokban elősoroltunk, mi által első sorban az Akadémiát menti meg az évenként megújuló bizonytalanságtól, másrészt módot nyújt arra, hogy a nagy közönségnek szánt ez egyetlen kiadványát tőlünk telhetőleg terjesszük s megérdemelt érvényekre emeljük.

A tekintetes könyvkiadó-bizottságnak alázatos szolgálái
Budapesten, 1889. jún. 1-én

(Hornyánszky Viktor cégbélyegző)
Hornyánszky Viktor   Concha Károly

RAL 1889/8.

A szótárak irataiból

Másolat

SZERZŐDÉS
a "Nyelvtörténeti Szótár" ügyében.255. ügyszám
1888.Hiteles kiadvány.
Közjegyzői okirat.

Én Görgei István budapesti királyi közjegyző az alul megírt helyen és napon megkerestetvén megjelentem személyesen a Magyar Tudományos Akadémia helybeli palotájában, és itt a következő személyek, mindnyájan általam személyesen ismert budapesti lakosok, úgymint: egyfelől a Magyar Tudományos Akadémia jogosult képviselői, névszerint alelnöke *Stoczek József* úr műegyetemi tanár és *Fraknói Vilmos* kanonok úr akadémiai főtitkár, – továbbá mint az alább megírt tudományos munkának az *Akadémia* részéről megbízott szerkesztői, *Szarvas Gábor* úr akadémiai rendes tag és *Simonyi Zsigmond* úr akadémiai levelező tag, – másfelől pedig a kereskedelmi egyéni cégek jegyzéke I. kötete 438. lapján 50421/1882. végzési szám alatt bejegyzett "Hornýánszky Viktor" budapesti cégnek nevében ennek előttem igazolt bejegyzett cégvezetője özvegy *Hornýánszky Viktorné született Skita Franciska* asszony, megjelenvén, előttem a következő szerződést kötötték és kérték közjegyzői okirat alakjában fölvétetni.

SZERZŐDÉS

1./ Tárgya jelen szerződésnek: a Magyar Tudományos Akadémia által közrebocsátandó, annak megbízásából *Szarvas Gábor* rendes tag és *Simonyi Zsigmond* levelező tag által szerkesztett, illetőleg végig szerkesztendő, a helybeli "Hornýánszky Viktor" bejegyzett cég könyvnyomdája és könyvkiadó hivatala által kinyomtatandó és kiadandó "Nyelvtörténeti Szótár" című munka.

2./ A Magyar Tudományos Akadémia ajánlatának elfogadásául a "Hornýánszky Viktor" cég ezennel vállalkozik a föntírt munka nyomtatására és kiadására; még pedig, amennyiben a munka három esztendő alatt kinyomtatandó 300-360 /Háromszám – Háromszázhatvan/ nyomtatott ívre tervezetik, – ha az csakugyan ennél nagyobb terjedelmű nem lesz, az esetre minden tiszteletdíj vagy bármi néven nevezendő nyomtatási és kiadási költség megtérítése nélkül kötelezi magát ezen "Nyelvtörténeti Szótár" kiadására.

3./ Ellenben ha a munka terjedelme a főnrt nyomtatott ívszámot meghaladná: a többletnek nyomtatási költségét a Magyar Tudományos Akadémia megtéríti a kiadó cégnek, még pedig nyomtatott ívenként: az első Ezer példány egy-egy íve után 40 Ft, azaz Negyven forintban, – minden további Száz példánynak egy-egy ilyen többlet íve után 1 Ft 50 kr, azaz Egy forint ötven krajcárban ezennel megállapított egységár szerint.

4./ A Magyar Tudományos Akadémia a mű 100 /száz/ példányának teljes árban megvételére és megfizetésére kötelezi magát a kiadó cég irányában.

5./ A 300-360 ívnyi terjedelmet /az egész műre nézve/ alapul vevén, egy füzet tíz-tizenkét ívet, és egy kötet 100-120 /száz-százhusz/ ívet, illetőleg a három kötetes egész munka, füzetenkint tíz tizenkét ívével számítva, 300-360 /Háromszáz-Háromszázhatvan/ ívet fog tartalmazni és ára füzetenkint 1 Ft /Egy forintban/, kötetenkint 10 Ft /Tíz forintban/ állapítatik meg.

6./ A Magyar Tudományos Akadémia kötelezi magát, az általa megveendő és fly árban megfizetendő száz teljes példányt nem bocsátani áruba senkinek, azokat csak tiszteletpéldányok gyanánt utalványozni ki a kiadó cégnél s ez által küldetni meg ingyen az illetőknek; a szállítási költséget pedig a szétküldő cégnek megtéríteni.

7./ Az ezen száz példány után egy-egy évre eső pénzösszegnek felét az illető évnél elején másik felét az év végén fizeti ki az Akadémia a kiadó cégnek. Ezen fizetési részletek és határidők meg nem tartása a szerződés felbontását vonhatja maga után.

8./ A Magyar Tudományos Akadémia prospectet szerkeszt és bocsát ki a maga neve alatt s ebben erkölcsi támogatást nyújt a kiadó cégnek a vállalat sikerének előmozdítására. Azonkívül felkéri a cultus- és közoktatási miniszter urat, hogy ezen prospectus elegendő példányainak önállóan való hivatalos szétküldése mellett külön is utasítsa az ország összes tanintézteit a vállalat pártolására s a munka megrendelésére.

9./ Hogy hetenkint két (nyomtatott, nem kézirat) ív szedése elkészülhessen: a nyomda, vagyis "Hornyánszky Viktor" cég tartozik minden héten újabb két ívet szedetni és – hogy a szerkesztők a magok részéről sorjában a második correctúrát, illetve a revisiót fennakadás nélkül elvégezhessek és az imprimaturt megadhassák – a nyomdában házilag végzett első correctúra utáni kefelevonásokat, illetve a második correctúra utániakat revisió és imprimatur végett késlekedés nélkül küldözni Szarvas Gábor, illetőleg Simonyi Zsigmond uraknak. Kikötötték világosan, hogy a nyomda Egy hasáb-revisiónál és Egy tördelt revisiónál többet díjtalanul nem szállít. Viszont a szerkesztők a második revisiót imprimálni tartoznak; ha pedig ezt nem tennék: a harmadik revisióért ívenként Öt forintot fizetnek a kiadó cégnek; melyen túl a nyomda több, illetőleg negyedik revisiót szállítani nem köteles. Hogy a nyomtató cég, kötelezettsége teljesítésében feltartóztatva ne legyen: a szerkesztők kötelesek mind a kéziratot, mind a második correctúrát, mind az imprimaturral ellátott revisiókat folytonosan úgy adogatni a nyomdába, hogy a nyomtató cég minden héten két nyomtatott ívnyit kinyomathasson és másik két nyomtatott ívnyit szedethessen. Július és augusztus hónapokban azonban hetenkint csak egy-egy nyomtatott ívnyi szedésre kötelezi magát a kiadó cég. A szerkesztők és kiadó cég közti küldözéseknek mind a kéziratra, mind a kefelevonatokra és imprimaturra nézve nyilvántartása s a netaláni késleltető mulasztások kimutathatása végett a küldemények

napja két egyenlő átküldési és átviteli könyvbe mindig pontosan be kell írni, melyek egyike a szerkesztőknél, másika a kiadó cégnél őriztetik.

A fönnt körülírt folytonosságot megbontó késedelem okozója mindannyi esetben 100 Ft (Száz) forint bírságot köteles fizetni, mellyel ha kimutathatólag a szerkesztők követték el, a Magyar Tudományos Akadémia tartozik a kiadó cégnek, visszkérésére lévén neki az általa megbízott szerkesztők ellen és egyszersmint joga, magát a kiadó cégnek fizetett bírságösszeg erejéig, a szerkesztőknek járó tiszteletdíjából kártalanítani és kielégíteni. Ha ellenben a késedelemnek a kiadó cég az okozója: akkor a Magyar Tudományos Akadémiának joga támad a fönnt kikötött bírságot, a kiadó cégnek a 4. 6. és 7. pontokban említett száz példány árából visszatartani. – Minden egyes esetben, midőn a szerkesztők mulasztása von maga után bírságot, ezek által fizetendő: a kiadó cég köteles az eset bekövetkezéséről két nap alatt az Akadémia főtítkári hivatalának jelentést tenni; különben elveszti a bírságra való igényét. –

11./ A kiadó cég köteles a munkát mind a papírra, mind a festék feketeségére, mind a betűk nemére és élességére nézve az ide fűzött és pecsételt mintának megfelelően állítani ki.

12./ A 2. és 4. pontokban tervezett ívszámot (értvén nyomtatott ívet) netalán meghaladó végét a munkának a kiadó cég a negyedik évben készítheti el; de akkor köteles megszakítás nélkül az első hetekben, hetenkint két nyomtatott ívet készíteni el, a vállalat teljes befejezéséig.

13./ A fönnt megnevezett, a Magyar Tudományos Akadémia által megbízott szerkesztők a magok részéről a jelen szerződésbeli kikötményekből ő rájuk háruló kötelezettségeket ezennel elvállalják az Akadémia irányában.

14./ Magától értetik, hogy ha ezen szerkesztők közül valamelyik halál vagy hosszas betegség által akadályoztatnék elvállalt teendőik pontos elvégzésében: a Magyar Tudományos Akadémia a kiadó cég irányában köteles lesz, új erő helyettesítése által segíteni a bajon, nehogy a folytonos nyomtatás hátráltatást szenvedjen.

15./ Amennyiben jelen szerződésből támadó vitás kérdések kölcsönös megegyezés útján nem lennének eligazíthatók: per esetén a szerződő felek alávetik magokat a sommás bírói eljárásnak s a felperes által szabadon választható valamely fővárosi királyi járásbíróság illetékességének, esetleg az 1874. évi 35 t. c. 111 és 112 -aiban megírt végrehajtásnak.

16./ A jelen szerződéstől járó bélyeg- és közjegyzői költséget és díjakat a felek egyenlő felerészek szerint viselik.

Miről ezen közjegyzői okirat fölvétetett, általam a feleknek felolvastatott, általok akaratjokkal egyezőnek élőszóval kijelentetett s előttem sajátkezűleg aláíratott. Budapesten 1888 ezernyolcszányolcvannyolcadik évi június hó 1. első napján. Hornyánszky Viktor sk. Szarvas Gábor mint szerkesztő sk. Simonyi Zsigmond mint szerkesztő sk. Stoczek József m. elnök sk. Fraknoi Vilmos főtítkár sk. Görgei István kir. közjegyző sk. /P. H./

Nagyméltóságú Magyar Királyi Vallás és Közoktatási Miniszter úr!

A Magyar Tudományos Akadémia ezelőtt tizenöt esztendővel megbízta legilletékesebb szakfőriaat, hogy a történeti magyar nyelvnek hiteles adatokkal támogatott szókincsét gyűjtsék össze. Az Akadémia e nagyfontosságú vállalattal szemben nem kímélve áldozatot, mindent elkövetett, hogy a régi magyar irodalom összes szókincsének e gyűjteménye lehető teljességben feldolgozva, hova hamarabb a közönség rendelkezésére bocsáttassék.

És e nagy mű első füzeté "Magyar Nyelvtörténeti Szótár a legrégebb nyelvemlékektől a nyelvújításig" cím alatt az imént hagyta el a sajtót. Ezen szótár elsősorolja pontosan a szóknak alakjait, jelentéseit, mondatbeli szerkezeteit, azonfelül a velük alkotott állandó szólásokat és közmondásokat. Számos régi szavunk e szótárban van először kiemelve a feledés homályából, sok más itt jelenik meg először valódi alakjában s jelentésében. Sok szép és velős szólás és közmondás nyer magyarázatot e korszakos munkában; számos alig ismert kifejezés van benne a mai költői nyelvnek s a mai műnyelvnek rendelkezésére bocsátva, minélfogva e szótár a tanulásnak dús, gazdag forrása mind a szófejtés, mind a mondattan, s mind a nyelvészet, mind az irodalom számára.

Ekképpen a szótár mellőzhetetlen segédeszköz mindazok számára, kik a magyar nyelv törvényeit, fejlődését és szellemét alaposan tanulmányozni kívánják; névszerint a magyar nyelv és irodalom középiskolai tanárai számára.

Ennek következtében a M. T. Akadémia azon kérelemmel fordul Nagyméltóságodhoz, méltóztassék külön kibocsátandó rendeletben a Nyelvtörténeti Szótár első füzetének és prospectusának hivatalos megküldésével az ország tanintézetait utasítani a M. T. Akadémia megbízásából s Hornyánszky Viktor akad. könyvtáros kiadásában megjelenő "Magyar Nyelvtörténeti Szótár" pártolására s a munka megrendelésére, egyszersmint pedig egyidejűleg elrendelni, hogy ezen munka a kötelező könyvek jegyzékébe is fölvétsék.

Szerencsém van egyúttal értesíteni Nagyméltóságodat, hogy a munka első füzetének és prospectusának a nm. vallás- és közoktatási m. kir. minisztérium részére elegendő számban leendő beszolgáltatásáról a nevezett könyvkiadó cég fog gondoskodni.

Fogadja stb.

Budapest, 1888. okt. 4.

(Fogalmazvány ismeretlen írással, de Fraknói főtitkár autogr. javításával.)

MTAK Kézirattár RAL 726/1888.

A Magyar Tudományos Akadémia a *Magyar Nyelvtörténeti Szótárnak* rendelkezésére álló 100 példányából egyelőre 62 példányt utalványoz, a következő címekre:

Az Akadémia részére 7 példányt névszerint:

Mélt. Stoczek József alelnöknek,	Bpest, Üllői út 7.
2 Nagys. Pesty Frigyes alelnöknek,	Bpest, István tér 15.
3 Nagys. Szabó József alelnöknek	Bpest, Széchényi u. 1.
1 Nagys. Fraknói Vilmos főtitkárnak,	Bpest, Akadémiai pal.
Az Akadémia Irodája részére	Bpest, Akadémiai pal.
Az Akadémia Könyvtára részére	Bpest, Akadémiai pal. 2 példány

A Nyelvtudományi Bizottság tagjai részére 17 példányt névszerint:

Mélt. Joannovics György	Budapest, Király u. 57.
Ballagi Mór	Budapest, Kinizsi utca 29.
Barna Ferdinánd	Budapest, Múzeum
Budenz József	Budapest, Naphegy utca, I. ker.
Frecskay János	Budapest, Keresk. Minisztérium
Goldziher Ignác	Budapest, Holló utca 4.
Gyulai Pál	Budapest, Sándor utca 13.
Heinrich Gusztáv	Budapest, Akadémia pal.
Hunfalvy Pál	Budapest, Akadémia pal.
Lehr Albert	Budapest, Nefelejcs utca 8 b.
Simonyi Zsigmond	Budapest, Andrássy út 48.
Szervas Gábor	Budapest, Bulyovszky utca 6.
Szinnyei József	Kolozsvár, Egyetem
Szilády Áron	Halas
P. Thewrewk Emil	Budapest, Tárnok utca 12.
Vámbéry Ármin	Budapest, Ferenc-József-part 33.
Volf György	Budapest, Nagy János utca 24.

Az Akadémia nyelvész kültagjai részére 15 példányt névszerint: /a címetek l.

Akad. Almanach 200-201./

Ahlqvist Ågost-Staatsrat am Professor-Helsingfors /Finnland/
 Stier Theophil
 Miklosich Ferenc
 Leitner G. W.
 Müller Miksa
 Ascoli Ézsajás
 Újfalvy Károly
 Dr. Donner Ottó, Professor-Helsingfors /Finnland/
 Dr. Müller Frigyes-Professor an I Universität-Wien III Marxergasse 24a.
 Teza Emil
 Bitler Dundas Ede
 Lector Dr. Genetz Arvid-Helsingfors /Finnland/ NB szem. Tavastehus/
 Ilminski /Miklós/ Nikolaj-Seminardirector-Kasan /Russland/
 Dr. Radloff Vilmos-akadémikus /St. Petersburg/

Egyéb külföldi nyelvészeknek 12 példányt névszerint:

E. N. Setälä, Helsingfors; jelenleg Budapesten
 Anton Almberg, Helsingfors – Lector

Wilhelm Thomsen, Kopenhágen – Professor an I. Univ.

J. A. Fries, Christiania – Professor I. Universitát

J. Qvigstad, Seminardirector – Tromsø /Norwegen/.

Pestor Dr. J. Hust, St. Petersburg

professor, Dr. Michel Weske, Universitää, Kasan, Russland

Hugo Schuchardt, Universitätsprofessor, Graz

Franz Misteli, Basel

Dr. Heinrich Winkler, Friedland Reg. Breslau

F. Fechner, Universität, Leipzig

Dr. G. J. Azerwein, Banteln, Hannover, Preussen

Budenz Józsefnek, mint a Nyelvtud. Közlemények szerkesztőjének a fentebbi 1 példányon kívül még 5 példányt.

A szerkesztők dolgozó társainak 6 példányt névszerint:

Zolnai Gyula középisk. tanár Székesfehérvár

Alexics György középisk. tanár Szolnok

Dr. Kunos Ignác, Konstantinápoly

Dr. Munkácsi Bernát, Simonyi Zsigmond útján, Bpest, Andrássy u. 48.

Jámbor József, Szarvas Gábor útján Bp., Bulyovszky u. 6.

Könnye Nándor, középisk. tanár Bp., Zerge u. Reáliskola

összesen 61 példány

Az I-ső osztály febr. 9-én 1889 tartott értekezleti ülésén elhatározott, hogy a fenn kijelölt uraknak a "Nyelvtörténeti Szótár" eddig megjelent s ezután megjelenő füzetek megküldessenek.

Gyulai Pál
osztálytitkár

Mesterségek szótára

A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta

1. füzet	Ács mesterség
2. "	Fametszés, formametszés és rézmetszés 1899.
3. "	Asztalos mesterség
4. "	Fésűs mesterség
5. "	Bodnár – vagy kádár mesterség
6. "	Könyvnyomtatás
7. "	Bőrgyártás
8. "	Bádognesterség
9. "	Csizmadia –, cipész és vargamesterség
10. "	Aranyozó- és aranyverő művesség
11. "	Fazekas mesterség
12. "	Esztergályos mesterség
13. "	Gyertyagyártás és szappanos mesterség
14. "	Lakatos mesterség
15. "	Kovács mesterség
16. "	Kerékgyártó- mesterség
17. "	Kalapos mesterség
18. "	Könyvkötő mesterség 1900.
19. "	Kárpitos mesterség
20. "	Kosárkötő mesterség
21. "	Kötélgyártó mesterség
22. "	Mázoló-, lakkozó- és szobafestő mesterség
23. "	Kékfestő mesterség
24. "	Rézműves- és Rézöntő mesterség 1901.
25. "	Kőműves- és kőfaragó mesterség
26. "	Hangszerművesség
27. "	Nyerges- és szíjgyártó mesterség
28. "	Ötvös mesterség 1902.
29. "	Szűcs mesterség
30. "	Takács- mesterség 1903.
31. "	Mészáros és hentes mesterség
32. "	Molnár mesterség 1904.
33. "	Szabó mesterség 1910.
34. "	Sütő mesterség (Pékmesterség)

A részvénytársasággá alakulás irataiból 1923-1924.

T.
Angol-Magyar Bank Részvénytársaság
Budapest

Igazoljuk az Önökkel létesített következő megállapodásunkat:

1./ Mi alulírott Globus Nyomdai Műintézet Részvénytársaság budapesti cég átadtunk Önöknek 100.000 db. egyenként 200 korona n. é. Hornyánszky Viktor részvénytársasági,

alulírott Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő budapesti lakosok pedig átadtuk Önöknek 70.000 és 70.000, összesen 140.000 db. 200 korona n. é. Hornyánszky Viktor részvénytársasági részvényt azzal az utasítással, hogy ezeket a részvényeket Önök üzletfeleik között a magán- vagy hivatalos tőzsdeforgalomban a vételárnak velünk történt előzetes közlése után és ha e közléstől számított 3 napon belül magasabb vételi ajánlatot nem hoztunk volna, db-ként 600 koronánál nem olcsóbb áron értékesítsék. A részvényeknek tőzsdei bevezetése után az előzetes értesítés szüksége elesik.

A db-kénti 6.000 koronás ár megállapításánál kiindultunk a dollárnak magyar koronában kifejezendő azon árfolyamából, amely az északamerikai dollárnak és a magyar korona bankjegynek Bécsben 1923. évi november hó 14-én jegyzett hivatalos középárfolyama alapján állapított meg.

Az értékesítés alsó határául megszabott 6.000 korona tehát ezen kiindulási ponthoz viszonyítottan esik valorizáció alá és így Önök e részvényeket csak úgy adhatják el, ha a mindenkori értékesítés napján befolyt vételár valorizálva megfelel az 1923. évi november hó 14.-i 6.000 magyar koronás árfolyamnak.

2./ A részvények értékesítésére vonatkozó ezen megállapodásunk 1924. évi december hó 31-ig terjedő időre szól.

3./ A részvények értékesítése fent megállapított részvénybirtokunk arányában történik úgy, hogy az értékesített mennyiségből alulírott Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő részére mindig oly arányú részvény lesz eladottnak tekintendő, amint a 140.000 aránylik a 100.000-hez.

4./ A részvények tőzsdei bevezetési után mi a tulajdonunkat képező részvények eladására Önöknek a Globus Részvénytársaságtól függetlenül is adhatunk megbízást, melyet Önök – ha erre a tőzsdén lehetőség fennforog – teljesíteni kötelesek.

5./ Amennyiben a részvényeknek értékesítése 1924. évi november hó 15.-ig meg nem történik, alulírott Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő külön-külön is jogosítottak leszünk – de nem leszünk kötelesek ezen időponttól kezdve 1924. december 31-ig bármikor Önöktől azt kívánni, hogy a tulajdonunkat képező, nem értékesített részvénymennyiséget Önök részben, vagy egészben a szintén alulírott Globus Nyomdai Műintézet Részvénytársaságnak szállítsák le,

annak ellenében, hogy a szintén alulírott részvénytársaság a fentiek szerint minimálisnak meghatározott vételárat nekünk készpénzben kifizeti.

6./ Mindaddig, amíg ezen jogunkkal nem élünk, a még nem értékesített részvénytöbbséget Önök az 1./ pontban megállapított módon 1924. évi december hó 31-ig terjedő ideig továbbra is értékesíthetik, az Önöknek átadott részvények nem értékesített része felett tehát csak 1925. január hó 1.-én leszünk jogosítottak rendelkezni, amikor is az értékesítésre vonatkozó ezen visszavonhatatlan utasításunk határideje lejárt.

Kérjük, szíveskedjenek jelen levelünket igazolni.

Budapest, 1923. november hó 14.

"Glóbus" Nyomdai műintézet Részvénytársaság

Magyar s. k.

Radvány s. k.

Teljes tisztelettel
Hornýánszky Viktor s. k.
Hornýánszky Ernő s. k.

Ezen szerződésnek első eredeti példánya a m. kir. illeték kiszabási hivatalhoz V. s. k. 6694/1923 szám alatt bemutatott.

SZERZŐDÉS

egyrésről Hornyánszky Viktor cég, úgy ennek társtulajdonosai Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő, másfelől Hornyánszky Viktor Részvénytársaság a következőképpen kötöttek:

1./ A Hornyánszky Viktor cég átruházza a budapesti kir. törvényszéknél a társas cégekről vezetett jegyzék I. kötet 438 lapszámon bejegyzett cég tulajdonát képező nyomdavidálgatást I. a hozzátartozó Budapest VI. Aradi-ucca 14. szám alatt levő épülettel, amint ez a Budapest székesfőváros pesti részének 3440 számú telekkönyvi betétében 3406 herszám alatt van felvéve, minden alkatrészével és tartozékaival, de minden tehertől mentesen II. gépekkel betűanyaggal, munkaszerződésekkel és a teljes nyomdai felszereléssel amint azt a Hornyánszky Viktor cég bírja, vagy bírni jogosítva lenne a Hornyánszky Viktor részvénytársaságra, minek ellenében a Hornyánszky Viktor részvénytársaság a Hornyánszky Viktor cég tulajdonosainak Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernőnek, egymás között egyenlő felerészekben, 400.000 darab, egyenként 200 korona, összesen 80.000.000.- korona névértékű bemutatóra szóló Hornyánszky Viktor részvénytársasági részvényt ad.

Egyetértőleg megállapítják a felek, hogy az ellenértékből nyomdaépületre 60.000.000.- korona névértékű, az ingóságokra pedig 20.000.000.- korona névértékű részvényt esik.

Külön térítés tárgyát képezik a papírkészletek és a készülő munkák, amelyek vételárát készpénzben fogja a részvénytársaság Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő társtagoknak egymás között egyenlő felerészen megtéríteni.

A vételár az illetékkiszabási hivatallal pótlólag lesz közlendő.

3./ Nem képezik az átruházás tárgyát a Hornyánszky Viktor cég vállalatához tartozó könyvkiadási jogosultságok, amelyek felett a rendelkezési jogot a cégtagok, egymásközötti egyenlő felerészekben maguknak fenntartották.

4./ Hornyánszky Viktor cég, úgy ennek tagjai Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő beleegyezésüket adják ahhoz, hogy a Budapest főváros pesti részének 3440 számú telekkönyvi betétében 3406 hrsz. alatt felvett ingatlanra a tulajdonjog a Hornyánszky Viktor részvénytársaság budapesti bej. cég VI. Aradi-ucca 14. javára bekebeleztesse.

5./ Hornyánszky Viktor cég, úgy ennek tagjai Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő kötelesek az ingatlant legkésőbb 1924. év május 31-ig tehermentesíteni.

6./ A jelen szerződés kötésével és a telekkönyv keresztülvitelével egybekötött bélyeget, illetéket és költséget a Hornyánszky Viktor részvénytársaság egyedül viseli.

7./ Hornyánszky Viktor cég, vállalatának részvénytársasággá alakítási érdekében, a részvénytársaság bejegyzésével egyidejűleg kérni fogja a budapesti kir. Törvényszéket a társas cégek jegyzéke I. kötet 438. lapján bejegyzett közkereseti társaság törlését.

Ezt a szerződést a Hornyánszky Viktor részvénytársaság 1923. november 15-én megtartott alakuló közgyűlése elfogadta és jóváhagyta.

Jelen szerződés két példányban kiállított és felek által aláíratott.

Kelt Budapesten, 1923. évi november hó 15-ik napján.

Előttünk, mint tanuk előtt:

(olvashatatlan aláírás)

Hornyánszky Ernő

Hornyánszky Viktor r. t. részéről: Hornyánszky Ernő

az alakuló közgyűlés elnöke:

Hornyánszky Viktor

az alakuló közgyűlés jegyzőkönyvvezetője:

Urbach Lajos dr.

az alakuló közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítői:

Ladányi Ferenc

Fehér Ferenc

(Hátirat)

Érk. 1924. október 2-án 14170 sz. a. –

A tulajdonjog a Bpest főv. pesti részének 3440 sz. tkvi betétében foglalt benti ingatlanra Hornyánszky Viktor Részvénytársaság javára B 16 sorsz. alatt bekebelezetett.

A bpesti közp. kir. jbíróság telekkönyvi hivatala

telekkönyvvezető

(olvashatatlan aláírás)

(Fővárosi Levéltár XI. 912. Hornyánszky Viktor iratai. 274-275. fólió)

Angol-Magyar Bank Részvénytársaság

Globus Nyomdai Műintézet Részvénytársaság Budapest

Igazoljuk, hogy Önöktől a mai napon a következő tartalmú levelet vettük kézhez:

"Angol-Magyar Bank Részvénytársaság Budapest.

Önök előtt ismeretes az a kétféle megállapodás, amelyet mi Hornyánszky Viktor és id. Hornyánszky Ernő urakkal Budapesten, 1923. évi december hó 14-én létesítettünk és amely értelmében a tulajdonunkat képező 260.000 drb. Hornyánszky Viktor RT. részvényről történik intézkedés.

Ezen megállapodásunk szerint ugyanis 160.000 drb. részvényt a megállapodásunkban körülírt módon az Önök bankjánál szindikáltunk, 100.000 részvényt pedig értékesítés céljából az Önök rendelkezésére bocsátottunk.

Ezek előrebocsátása után igazoljuk az Önökkel létesített következő megállapodásunkat:

1./ A bevezetőleg hivatkozott megállapodásokkal körülírt 260.000 drb. részvény fele része, az Önök, fele része pedig a mi tulajdonunkat képezi. Ha tehát ezek a részvények formailag Hornyánszky Viktor és id. Hornyánszky Ernővel szemben a mi tulajdonunk gyanánt jelentkeznek is, elismerjük, hogy a részvények 50 %-a az Önök tulajdona és azok az említett megállapodásban foglalt korlátoktól eltekintve, az Önök rendelkezése alatt állanak.

2./ A Hornyánszky Viktor és id. Hornyánszky Ernővel létesített u. n. szindikátusi megállapodás azt tartalmazza, hogy a Hornyánszky Viktor Részvénytársaság ügyeit mi tetszésünk szerint irányítjuk.

Bár ez a rendelkezés Hornyánszkyékkel szemben továbbra is érintetlenül fennmarad, egymásközött abban állapodtunk meg, hogy a részvénytársaság ügyeit csak közös egyetértéssel vezethetjük, hogy tehát mi, mint a részvényeknek formai tulajdonosai, semmiféle olyan intézkedést nem tehetünk, amelyekhez Önök kifejezetten hozzá nem járulnak.

Az Önökkel egyetértésben teendő intézkedési kötelezettségünk kiterjed nemcsak a Hornyánszky Ernő és Hornyánszky Viktor urakkal fennálló jogviszonyból származható ügyekre, hanem általában a részvénytársaságnak azon ügyeire is, amelyeket mi a Hornyánszkyék megkérdezése nélkül láthatunk el. Ehhez képest a Hornyánszky Viktor Részvénytársaság minden közgyűlése, igazgatósági vagy esetleges végrehajtóbizottsági ülése előtt Önökkel érintkezésbe lépni és nevezett üléseken az Önökkel egyetértésben hozott határozatokat érvényesíteni tartozunk. Vonatkozik ez a kötelezettségünk olyan ügyletek tekintetében leendő intézkedésekre is, amelyek a rendes üzletmenet keretét meghaladják. Ha közöttünk egyetértő határozat nincs, a szóbanforgó javaslat nem hajtható végre.

Megállapodtunk abban, hogy ha valamely olyan kérdés tekintetében nem volt közöttünk egyhangúság, amely a törvény vagy a társulati alapszabályok szerint okvetlenül elintézendő, akkor az a javaslat fog határozattá emeltetni, amely inkább szolgálja a társaság belső megerősödését, amely tehát kevesebb kiadást, kisebb nyereség megállapítását célozza.

3./ A Hornyánszkyékkal a részvények értékesítésére vonatkozó megállapodásunk lebonyolítása tekintetében szintén az előző pont rendelkezései mérvadók, úgy hogy tehát a részvények eladása iránt csak Önökkel egyetértésben rendelkezhetünk.

4./ Ez a megállapodásunk 5 év tartamára, tehát 1928. üzletévre vonatkozó mérleg-megállapító közgyűlés megtartása napjáig bír érvénnyel, vagyis azon napig marad érvényben, mint a Hornyánszkyékkal létesített, bevezetőleg körülírt megállapodás.

Ha a Hornyánszkyékkal létesített megállapodás korábban megszűnnék, vagy pedig a mi vállalatunk az Önök érdekköréből kikerülne, úgy Önöknek joguk van ezen megállapodásunkat azonnali hatállyal felbontani, amely esetben Önök a tulajdonunkat képező részvények felett szabadon rendelkeznek.

5./ Ezen megállapodásból felmerülő vitás kérdés eldöntését egy három tagú választott bizottságra bízuk, amelynek egyik tagját Önök, egyik tagját mi választjuk, és a két választott bíró együttesen választ elnököt.

Ha az elnök személyében megállapodás nincs, elnököt a budapesti kir. Törvényszék mindenkori elnöke delegál.

6./ Esetleges illetékek és költségek bennünket közösen terhelnek.

Kérjük sziveskedjenek jelen levelünk vételét igazolni.

Budapest, 1923. december 31. Tisztelettel Globus Nyomdai Műintézet Részvénytársaság aláírások s. k."

Fenti levél tartalmát tudomásul vesszük és magunkra nézve kötelezőnek ismerjük el.

Budapest, 1923. december 31.

Kiváló tisztelettel
Magyar Radó
(eredeti aláírások)

(Fővárosi Levéltár XI. 912. Hornyánszky Viktor iratai. 384-386 fólió)

id. Hornyánszky Ernő
 Budapest
 I. Városmajor utca 74.

Tekintetes Glóbus nyomdai műintézet r.t.
 Budapest

Az 1923 november 14-én hozzám és Viktor bátyámhoz intézett ama levelük értelmében, amely a tulajdonunkat képzett Hornyánszky Viktor cégnek részvénytársasággá alakítását eredményezte egyfelől, másfelől Önök e részvénytársaság részvényeit 52% erejéig megvették és további 28% erejéig az abban közelebbről körülírt megvételi kötelezettséget elvállalták, már ma arról kívánom Önöket értesíteni, hogy amennyiben az Angol-,magyar bank r.t. f. hó 15-éig sem értékesíthette volna a tőlünk vett megbízás alapján az én részemre eső 70.000 drb. Hornyánszky Viktor r. t.-i részvényt, úgy e megállapodásunk II. 4. pontja értelmében kívánom, hogy f. h. 17-én e részvények átvétele mellett ezeknek a szerződésben körülírt vételárát az Angol-magyar bank r. t.-nál ott vezetett folyószámlám javára fizessék le. –

Budapest, 1924. november 4-én.

Kitűnő tisztelettel
 id. Hornyánszky Ernő

(Fővárosi Levéltár XI. 912. Hornyánszky Viktor iratai. 273. fólió)

A Hornyánszky Viktor cégnek közkereseti társaságból részvénytársasággá alakulása időpontjában – 1923 november 14 – hivatalos lista készült "az idegenek tulajdonát képező klisék"-ről, "az idegenek tulajdonát képező papírmatricákról" valamint azokról a művekről, – érték szerint – amelyek a cégnél félig, vagy egészen kiszedett állapotban voltak.

E három lista bepillantást nyújt a cégnél folyó munkák sokféleségébe, természetesen csupán a fent jelzett időpontról nyújt tájékoztatást, de feltételezésünk szerint, mintegy a nyomda és kiadót általában jellemző munkálatokra is.

Készülő munkák 1923 november 15.-n amelyeknek alatt felsorolt értéke a Hornyánszky Viktor R. T. által a megszűnt Hornyánszky Viktor közkereseti társaság volt tulajdonosainak, Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő uraknak megtérítendő.

M. Kir. Államvasutak

Jugoszláv tarifa 22 oldal szedése r. t.-nek átadott árki számítás szerint,
K 1.981.387. –

Magy. Vasúti árudíjszabás I. B.

144 oldal szedése 21.086.946. –

Helyi árdíjszabás II. 79 old. szedése 12.627.777. –

Hivatalos lap 69. sz. 8 old. 740.926. –

Uránia m. t. Társaság

Uránia folyóirat 22 oldal szedése 622.688. –

Gy. Takách Gyula

Vadászat 22. sz. 16 old. szedése 268.158. –

Szépművészeti Múzeum

Katalógus 7 fv szedése, 4 fv nyomása 4 fv papírja 3.071.861. –

Magy. Asszonyok Nemzeti Szövetsége

Magy. Asszony 11. sz. 15 old. szedése 310.860. –

Statisztikai Hivatal

Túlszedés 2 old. garmond szöveges
2 old. petit táblázat 152.715. –

Oriens r. t.

Grundsatz, német 17 oldal szedése 198.092. –

Grundsatz, angol 14 oldal szedése 169.532. –

Téli Újság 1. sz.

20.000 péld. teljesen készen 1.239.630. –

Ganz és Társa Danubius r. t.

500 Műhelyszállító könyv nyomdai része teljesen készen 987.145. –

11 féle prospektus á 200 példány 3.613.035. –

Skót nemzeti biblia társulat

10.000 Képes testamentum sign. 1-6 kinyomva

á 491.300 K 2.947.800. –

7% 1276800. – után 89.376 – 3.037.176. –

sign. 7-8. lemezelve és facettálva 124.800. –

7% 8.736.- 133.53.-
 sign. 10-11-ből kinyomva 3000
 (papír 10.000 példányhoz) Munkadíj

285.600.-

7% 19.992.-
 Papír 523.938.- 829.53.-
 sign. 9 és 12. lemezelve K 112.800.-
 7% 7.895.- 120.69.-

Magyar Nyelvtudományi Társaság

Magyar Nyelv 2 fv szedése, ebből 1 fv már ki van fizetve.

1100 példányban 1 fv 483.270.-

Le egyengetés 33.900.-

1100 nyomás 23.540.-

1100 fűzés 24.364.- 81.804.- K 401.466.-

Gy. Takách Gyula

10 oldal túlszedés a Vadászatnál 167.600.-

Hajós és Szántó r. t.

550 francia árjegyzék kötése á 1238.-

680.900.-

20% munkabérpótlék 136.180.-

817.080.-

még végzendő munka 284.965.- 532.115.-

K 52.292.871.-

Budapest, 1923. november 16.

Hornyánszky Viktor Részvénytársaság
 Csillag

A megszűnt Hornyánszky Viktor közkereseti társaság volt tulajdonosai Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő urak által a Hornyánszky Viktor r. t.-nak átadott idegenek tulajdonát képező klisék jegyzéke.

Néhai Szemere Miklós örököseinek tulajdona:

Zarándy, Huba vére 182 darab

Dr. Speidl, Djudo 46 darab

Néhai Papp Zoltán örököseinek tulajdona:

Versek 113 darab

Orsz. ref. lelkészegyesület tulajdona:

Hamar-Murányi, Bibliai kézi lexikon 97 darab

M. Prot. Irodalmi Társaság tulajdona:

Raffay, Fénysugarak és Nemes ösvényeken 90 darab

Korcsmáros Nándor tulajdona:

Károly bakák 15 darab

Calderoni és Társa tulajdona:

Árjegyzék 162 darab

Törley-pezsgőgyár tulajdona:

Reklámnyomtatványok 67 darab

37. tábori tarack-tüzérezred tulajdona:

Emlékkönyv 39 darab

Gimes főhadnagy tulajdona:

Háromszínű levelezőlap 1 darab /=3 darab/

34-es Vilmos bakák vasdandár tulajdona:

Háromszínű levelezőlap 1 darab /=3 darab/

41-es honvéd gyalog hadosztály tulajdona:

Különféle 4 darab

137. tábori tarack-tüzérezred tulajdona:

Levelezőlapok 13 darab

Hofherr-Schrantz és Clayton-Shuttleworth r. t. tulajdona:

Plakát 8 darab

M. kir. Államvasutak tulajdona:

Vasúti díjszabás 210 darab

Haas és Somogyi tulajdona:

Árlapok 14 darab

Nagy és Vérte tulajdona:

Boríték klisé 3 szín 1 darab

Dénes Jenő tulajdona:

Saison divatlap 105 darab

Dr. Lux Kálmán tulajdona:

A budai vár Mátyás király korában 131 darab

Koch Testvérek:

Árjegyzék 22 darab

Gervay Dezső tulajdona:

A Maharadzsák hazájában 58 darab

Neumann M. tulajdona:

Árjegyzék 135 darab

Kimmel J. C. Temesvár tulajdona:

Árjegyzék 9 darab

M. Földrajzi Társaság Balatonbizottsága tulajdona:

Kuzsinszky, A Balaton környékének archeológiája 256 darab

Hüttl Tivadar tulajdona:

Árjegyzék 354 darab

Hoffmann Viktor tulajdona:

A Fény 603 darab

Uránia m. t. társaság tulajdona:

Uránia folyóirat 3130 darab

Dr. Hekler Antal tulajdona:

A szobrászati stílus problémái 120 darab

Dr. Fogel József tulajdona:

II. Lajos király udvara 1 darab

Orsz. Monográfia r. t. tulajdona:

A nagy francia forradalom V. kötet 2 darab

Fegyvergyár r. t. tulajdona:

Felhasználatlan 4 darab

Bethánia árvaház:

Árvaház képe 1 darab

Dr. Schack Béla tulajdona:

Színes levelezőlap 4 darab

Berkovits Hugó tulajdona:

Divat és Művészet hirdetések 148 darab

Budapest piarista kollégium tulajdona:

Levelezőlap 6 darab

Sperling J. Jenő tulajdona:

Kályha árjegyzék 31 darab

M. Kir. Külügyminisztérium tulajdona:

Protestation de la villa de Pozsony 9 darab

Kampmann H. tulajdona:

Levelezőlapok 4 szín 9 darab /= 36 darab/

Levelezőlapok 3 szín 3 darab /= 9 darab/

Ismeretlenek tulajdona:

Az én módszerem 43 darab

3 színű varrógép klisé 15 darab /= 45 darab/

Had és népegészségügyi borítékok 16 darab
 Fedél alatt a termés 12 darab
 A káptalani iskolák története 8 darab
 Rudolf trónörökös emlékezete 7 darab
 Múzeum praktikum 13 darab
 The British home 2 darab
 Vegyészeti művek 5 darab
 Archivum Zoologicum 7 darab

Bethesda kórház tulajdona:

Kórház, kórterem és népiskola 3 darab.

Elismerjük, hogy jelen jegyzékben felsorolt idegen tulajdonát képező kliséket a megszűnt Hornyánszky Viktor közkereseti társaság volt tulajdonosaitól Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő uraktól átvettük, s hogy azokért a tulajdonosokkal szemben mindennemű felelősség bennünket terhel.

Budapest, 1923. november 15.

Hornyánszky Viktor Részvénytársaság
 (olvashatatlan aláírás)

Pótlék:

Zawadorski Alfréd tulajdona:

Csavartáblázat 2 darab
 Budapest, 1923. november 15. Hornyánszky Viktor R. T.

Csillag

(Főv. L. 311-312 fólió)

A megszűnt Hornyánszky Viktor közkereseti társaság volt tulajdonosai Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő urak által a Hornyánszky Viktor r. t.-nak átadott idegenek tulajdonát képező papírmatricák jegyzéke.

Londoni vallásos iratokat terjesztő társ. tulajdona.

König: Gyermeklant 80 oldal

A zarándok útja 336 oldal

Baltik, Studnice vody zsvé 224 oldal

Csiky: Hit, remény, szeretet 612 oldal

Szerezd meg az igazságot 14 oldal

Kaufe die Wahrheit 14 oldal

Forgách: A világosság útja 79 oldal

Jézus szava az elfáradtakhoz, 120 oldal

A bűnös barátja 40 oldal

Az anyátlan család 54 oldal

Három nap egy ifjú életéből 64 oldal

Batlik, Filip Melaikton, 40 oldal

Protestáns gályarabok története 42 oldal

Grimm Gusztáv tulajdona:

Das Tagebuch der Comtesse Mizzi Veith 64 oldal

Majba Vilmos tulajdona:

Luther kis káté 32 oldal

Kis énekeskönyv katonáink számára

Ag. h. ev. kis énekeskönyv 72 oldal

Uránia m. t. egyesület tulajdona:

Népies kiadványok – 1 179 füzet

Marczaly Magyarország története 4, 5, és 6. ív

Skót nemzeti biblia társulat tulajdona:

Palittyán testamentum 206 oldal

M. T. Akadémia tulajdona:

Kunos: Török nyelvtan 48 oldal

Földes: A szocializmus I. kötet 320 oldal

Földes: A szocializmus II. kötet 512 oldal

M. K. Külügyminisztérium tulajdona:

Békeokmányok francia I. kötet 664 oldal
 Békeokmányok francia II. kötet 584 oldal
 Békeokmányok angol I. kötet 648 oldal
 Békeokmányok angol II. kötet 576 oldal
 Békeokmányok táblázat kötés 416 oldal
 Gerevich: A magyar béke 16 oldal

Oriens r. t. tulajdona:

Osteuropäisches Jahrbuch 1922. 288 oldal
 Osteuropäisches Jahrbuch 1923/24. 400 oldal

Luther társaság tulajdona:

Kapi: Magyar éneklő kar 192 oldal
 Gyurák: A hit oltára 336 oldal
 Majba: Mály katekizmus 36 oldal
 Bereczky: Bibliai történetek 168 oldal
 Frühwirth: Énekeskönyv 28 oldal
 Frühwirth: Énekeskönyv magyar-német 40 oldal
 Bibliai olvasókönyv 560 oldal
 Hittig: Számtan II. oszt. 104 oldal
 Hittig: Számtan III. oszt. 96 oldal
 Hittig: Számtan IV. oszt. 86 oldal
 Hittig: Számtan V. oszt. 72 oldal
 Hittig: Számtan VI. oszt. 83 oldal
 Krecsmárik: Természetráaj IV. osztály 120 oldal
 Krecsmárik: Természetráaj V. osztály 152 oldal
 Zámory-Krecsmárik: Természetráaj-vegytan VI. oszt. 131 oldal
 Remenyik: Földráaj III-IV. oszt. 116 oldal
 Szigeti: Történelem V. oszt. 52 oldal
 Szigeti: Történelem VI. oszt. 63 oldal
 Krecsmárik: Gazdaságtan V-VI. oszt. 148 oldal
 Bognár-Kárpáti: Énekeskönyv III-IV. oszt. 90 oldal
 Bognár-Kárpáti: Énekeskönyv V-VI. oszt. 96 oldal
 Krug: Magyar nyelv- és gyakorlókönyv II. oszt. 30 oldal
 Krug: Magyar nyelv- és gyakorlókönyv III. oszt. 60 oldal
 Krug: Magyar nyelv- és gyakorlókönyv IV. oszt. 72 oldal
 Krug: Magyar nyelv- és gyakorlókönyv V. oszt. 78 oldal
 Krug: Magyar alkotmánytan V-VI. oszt. 72 oldal
 Krug: Magyar nyelv- és gyakorlókönyv VI. oszt. 83 oldal
 Krecsmárik: Természetráaj IV. osztály 120 oldal

Krecsmárik: Természetrájk V. osztály 152 oldal
 Zámbery-Krecsmárik: Természettan-vegytan VI. oszt. 131 oldal
 Remenyik: Földrajz III-IV. oszt. 116 oldal
 Szigeti: Történelem V. oszt. 52 oldal
 Szigeti: Történelem VI. oszt. 63 oldal
 Krecsmarik: Gazdaságtan V-VI. oszt. 148 oldal
 Bognár-Kárpáti: Énekeskönyv III-IV. oszt. 90 oldal
 Bognár-Kárpáti: Énekeskönyv V-VI. oszt. 96 oldal
 Krug: Magyar nyelv- és gyakorlókönyv II. oszt. 30 oldal
 Krug: Magyar nyelv- és gyakorlókönyv III. oszt. 60 oldal
 Krug: Magyar nyelv- és gyakorlókönyv IV. oszt. 72 oldal
 Krug: Magyar nyelv- és gyakorlókönyv V. oszt. 78 oldal
 Krug: Magyar alkotmánytan V-VI. oszt.
 Krug: Magyar nyelv és gyakorlókönyv VI. oszt. 87 oldal

Pesti ág. h. ev. magyar egyház tulajdona:

Raffay: Útmutató a Jézushoz 52 oldal

Orsz. monográfiái r. t. tulajdona:

A nagy francia forradalom és Napoleon I-V. kötet

Magyar-Tót közművelődési társ. tulajdona:

Pechány: Dejmi uhorského boja za slobodu 320 oldal

Dr. Burchard-Bélaváry Rezső tulajdona:

Kaminski: Bankkorrespondenz 507 oldal

Nemzetközi Dunalloyd r. t. tulajdona:

Surányi-Unger: Philosophie in der Volkswirtschaftslehre 408 oldal

Prot. Irodalmi Társaság tulajdona:

Koszorú kiadványok 1-240 füzet

Magyar Nemzeti Szövetség tulajdona:

Question de l'Europe Orientale 1, 2, 4, 5, 6, és 7 füzet

Elismerjük, hogy a jelen jegyzékben foglalt idegenek tulajdonát képező papírmatricákat a megszűnt Hornyánszky Viktor közkereseti társaság volt tulajdonosaitól Hornyánszky Viktor és Hornyánszky Ernő uraktól átvettük s hogy azokért a tulajdonosokkal szemben mindennemű felelősség bennünket terheli.

Budapest, 1923. november 16.

Hornyánszky Viktor Részvénytársaság
Csillag

(Főv. L. 314 f.)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA HORNÝÁNSZKY NYOMDÁBAN KÉSZÜLT KIADVÁNYAI

Bárczay Oszkár. A hadügy fejlődésének története. 2 kötet. 68 ábrával, 135 szövegbeli ábrával és 2 melléklettel. (8-r. 347. 678 l.) Bp. 1895.

Bodley John Courtenay. Franciaország. Új és átnézett kiadás. I. kötet. Fordította dr. Darvai Móric. Átnézte Angyal Dávid. (8-r. XXXI. és 360 l.) Bp. 1899. II. kötet. Fordították dr. Darvai Móric és Mihály József. (8-r. VIII. és 574 l.) Bp. 1900.

Carlyle Tamás. Hősökről. Gyémánt nyaklánc. Fordította dr. Végh Artur. Átnézték Baráth Ferenc, dr. Hegedűs István. (8-r. XXII. és 436 l.) Bp. 1900.

Cherbuliez Viktor. Művészet és természet. Fordította Geöcze Sarolta. (8-r. 243 l.) Bp. 1893.

Csánki Dezső. Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. A MTA történelmi bizottsága megbízásából. I. kötet. (n. 8-r. XII és 788 l.) Bp. 1890. Akadémia. Ua. II. kötet. (n. 8-r. 860 l.) Bp. 1894. Akadémia. Ua. III. kötet. (8-r. VI. és 696 l.) Bp. 1897.

Emerson Ralph Waldo. Az emberi szellem képviselői. Fordította Szász Károly. (8-r. XVI és 199 l.) Bp. 1894.

Emlékbeszédek. A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott – Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. Szerkeszti a főtktár. [A legelső kötetet az Athaneum nyomta] – a II-VI. kötetet a Hornyánszky nyomda. 1884-1889.

Eötvös Károly Lajos. A gyermeknevelés kiskatéja a magyar nép számára. Bp. 1913.

Euripides drámái. 1. k. Alkestis, Ion, a két Iphigenia. Bakchansnők. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátva ford.: Csengeri János 436 l. Bp. 1911.

Euripides drámái. 2. k. Kyklops, Heraklidák, Hekabe, Andromache, Ótalomkeresők, Trójai nők. Ford., bevezetésekkel és jegyzetekkel ellátta: Csengeri János. 365 l. Bp. 1915.

Euripides drámái. 3. Elektra. Orastes. Rhesos. Herakles. Ford.: Csengeri János 425 l. Bp. 1920. /MTA Kiadóvállalat/

Fabrizy Komél dolgozatai. Ford.: Rózsaffy Dezső, átnézte Éber László. Berzeviczy Albert bevezetésével. 436 l. Bp. 1915. /MTA Könyvkiadóvállalat/

Fournier Ágoston: I. Napóleon életrajza. 1. k. Napóleon születésétől Franciaországon való egyeduralmának megalapításáig. Ford.: Supka Géza, átnézte Ujházy László 406 l. Bp. 1916.

Fruin Róbert: Tíz év a németalföldi szabadságharcból. 1588-1598. 1-2. k. Ford.: Antal Géza. A fordítást átnézte: Nagy Zsigmond XI. 257 l. Bp. 1916. 2. k. 285 l. Bp. 1917. /KKV/

Furnier Ágoston: I. Napóleon életrajza 2. k. Ford.: Supka Géza. A fordítást átnézte Ujlaky László. 431, 507 l. Bp. 1918. /KKV/

Helyestrás, A magyar-, elvei és szabályai. Újabban átvizsgálva kiadta a MTA. 4. változatlan kiadás. (8-r. 30 l.) Bp. 1888. 6. változatlan kiadás (8-r. 30 l.) Bp. 1899. Uo. Ua. (8-r. 40 l.) Bp. é. n. Uo.

Hodinka Antal: Az orosz évkönyvek. magyar vonatkozásai. 510 l. Bp. 1916. /KKV/

Homerosz Iliásza. Fordította Baksay Sándor. (8-r. IV és 503 l.) Bp. 1901.

Hornyánszky Gyula: A görög felvilágosodás tudománya. Hippokrates 505 l. Bp.

Huber Alfonz. Ausztria története. Átdolgozta Baróti Lajos. Átnézte Pauer Gyula. I. kötet. (8-r. IV és 528 l.) Bp. 1899.

Hunfalvy Pál. Az oláhok története. 2 kötet. (8-r. XVI és 482, LXVI, 481 és LXVII l.) Bp. 1895.

Hüppe Siegfried, dr. A lengyel alkotmány története. A MTA megbízásából fordította Szathmáry György. (8-r. 542 l.) Bp. 1894.

Jánosi Béla. Az aesthetika története. I. kötet. A görögök aesthetikája. A MTA pályázatain Gorove díjjal jutalmazott pályamű. (8-r. VI. és 504 l.) Bp. 1899. II. kötet. A középkortól Baumgarten fölléptéig. (8-r. VI és 553 l.) Bp. 1900. uo.

Jenét Pál. A politikai tudomány története az erkölcsstanhoz való viszonyában. Fordította Lőrincz Béla. I. kötet. (8-r. VI. és 605 l.) Bp. 1891. Ua. II. és III. kötet. (8-r. 543, 567 l.) Bp. 1892. Uo.

Kazinczy Ferenc levelezése. A MTA irodalomtörténeti bizottsága megbízásából közzéteszi dr. Váczi János. I. kötet 1763-1789. (n. 8-r. XV és 618 l.) Bp. 1890.

Lanciani Rudolf. A régi Róma, a legújabb ásatások világításában. Fordította Luboczy Zs. (8-r. VIII. és 368 l.) Bp. 1894.

Lichtenberger Henrik: Wagner Richárd. Fordította Esty Jánosné. – Haraszti Emil: Wagner Richárd és Magyarország. A költő kiadatlan leveleivel. Bp. 1916.

Magyar történelmi emlékek. Monumenta Hungariae Historica. Kiadja a MTA Bp. 1912-1917. Hornyánszky.

Alsószlavóniai okmánytár /Dubica, Orbász és Szana vármegyék/ 1244-1770. Szerk. Thallóczy Lajos – Horváth Sándor. 1912. XXI [2] 450 l. 1 t.

Basta György hadvezér levelezése és iratai /1597-1607/ MTA. Akadémiai Tört. Biz. megbízásából hazai és külföldi levéltárakban gyűjtötte és közrebocsátja: Veres Endre 2. köt. 1602-1607. 1913. XXXII 966 [2] l.

A Frangepán-család oklevéltára. A M. T. Akadémia megbízásából kiadják: Thallóczy Lajos – Barabás Samu. 2 köt. 1454-1527. Hamis oklevelek. 1902-1481. 1913 LXXVI [4] 525 [3] 1 2 t.

Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok. A M.T. Akadémia Tört. Biz.-nak megbízásából Gerevich Tibor – Jakubovics Emil közreműködésével közli: Berzeviczy Albert. 1914. LXVII [3] 544 l.

Jajca (bánság, vár és város) története. 1450-1527. Az M. T. Akadémia Tört. Biz. megbízásából írta Thallóczy Lajos. Az oklevéltárát szerk.: Horváth Sándor. 1915. CCCLXXX [2] 442 l. 3 t.

Magyar Tudományos Akadémia pénztári számadása 1912-ről 1913-ra és 1914-ről 1915-re. – Bp. 1912-14. 18, 23 l.

Magyar Tudományos Akadémia pénztári számadása 1919-ről és költségvetése 1920-ra. Javaslat. Bp. é. n.

Magyar Tudományos Akadémia szózata a művelt világ összes akadémiaiához. – A. Bp. 1918. 8 l. /megjelent angol, francia, német és olasz nyelven is/

Pauler Gyula, dr. A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. 2. kötet. (8-r. VII és 667, VII és 790.) Bp. 1893. 2. javított kiadás. A MTA által a

Szilágyi és 1895-iki nagy jutalommal koszorúzott mű. (8-r. XII és 519, VI és 615 l.) Bp. 1899.

Péchy Antal. Alsó-magyarország bányamívelésének története. II. kötet (1600-tól 1650-ig) (n. 8-r. XVI és 846 l.) Bp. 1887.

Pulszky Ferenc kisebb dolgozatai. Sajtó alá rendezte: Lábán Antal. Bevezetéssel ellátta: Marczali Henrik LXXI. 291 l.

Radó Antal, dr. Görög költők. Szemelvények magyar fordításban, az írókat és műveiket ismertető bevezetésekkel. (n. 8-r. 292 l.) Bp. 1886.

Radó Antal. Az olasz irodalom története. 2. kötet. (8-r. 515. 552 l.) Bp. 1886.

Ribbeck Ottó. A római költészet története. Fordította Csiky Gergely. 2. kötet. (8-r.) Bp. 1891. I. kötet. A köztársaság költészete. (VI és 420 l.) II. kötet.

Augusztus kora (VIII és 447 l.) Ua. III. kötet. A császárság költészete. Fordította Katona Lajos (8-r. 552 l.) Bp. 1893.

Ruskin. Velence kövei. Angolból fordította Geöcze Sarolta. I. kötet (8-r. 510 l.) Bp. 1896. (Fr. n. sz.) Ua. II. kötet. A szerzőtől rajzolt 38 ábrával és 20 képmelléklettel. (8-r. 339 l.) Bp. 1897. Ua. III. kötet. A szerzőtől rajzolt 5 ábrával és képmelléklettel. (8-r. 339 l.) Bp. 1898.

Sebestyén Gyula. A magyar rovásírás hiteles emlékei Bp. 1915. 2-r. 173 l. 18 t.

Simonyi Zsigmond. Tüzetes magyar nyelvtan történelmi alapon. Balassa József közreműködésével írta – I. kötet. Magyar hangtan és alaktan. (8-r. XVI és 734 l.) Bp. 1896.

Szabó József, dr. /IV/ Az idegen szók használmódja. (8-r. 32 l.) Bp. 1891.

Szegedi Gergely énekes könyve 1569-ből. Sziládi Áron tanulmányával Szegedi Gergelyről s énekes könyvéről. (8-r. 223 XVI l.) Bp. 1893.

Szentpétery Imre: A borsmonostori apátság Árpád kori oklevelei 4 hasonmástáblával. Bp. 1916. MTA 134 l. 4 t.

Takáts Sándor. Rajzok a török világból. 1-2 k. VIII. 438, 463 l.

Tudományos Akadémiai Almanach. Polgári és csillagászati naptárral 1911-1918 évekre. Bp. 1911/18.

Tudományos Akadémiai tagajánlások 1918 és 1919-ben. Kézirat gyanánt Bp. 1918/19. 44, 30 l.

Váczy János: Kazinczy Ferenc és kora. /MTA által jutalmazott mű./ I. köt. 1915. Hornyánszky. MTA IV. 639 l.

Ércsey Tamás. Széchenyi és a magyar magánjog. A MTA 1894. november 4-én tartott Széchenyi ünnepére írta – . (n. 8-r. 63 l.) Bp. 1895.

Werbőczy István hármaskönyve. A MTA által gondozott 3. kiadás. Az eredetinek 1517-iki első kiadása után fordították, jogi műszótárral és részletes tárgymutatóval ellátták Kolozsvári Sándor és Óvári Kelemen. (n. 8-r. XLIV és 466 l.) Bp. 1894.

TARTALOM

Bevezető	5
I. A Hornyánszky Viktor nyomda és Könyvkiadóvállalat	
A nyomdaalapító	11
A cég későbbi évtizedei	14
A nyomda kiadványai	16
II. A Hornyánszky cég kapcsolata az MTA-val, szerepe a folyóirat- és könyvkiadásban és könyvterjesztésben	21
Az Akadémia kiadói tevékenysége	23
Az Akadémia könyvkereskedése	29
III. Az akadémia támogatásával és a Hornyánszky cég kockázatára kiadott művek	53
Színnyei József Magyar írók élete és munkái	55
Előzmények	55
Színnyei műve kiadóra talál	72
Az első füzet elhagyja a sajtót	80
Ellentétek a szerző és kiadó között	111
Az akadémiai nyelv-szótárak	119
A Magyar Tájszótár	130
A Mesterségek Szótára	141
A Magyar Oklevél-Szótár	152
IV. Függelék	162

Felelős kiadó: az MTA Könyvtár főigazgatója
Szerkesztette: Fürth Éva
Terjedelem: 18 (A/5) ív
Megjelenés: 1989. – Példányszám: 800
Készült az MTA Könyvtára házi sokszorosító
részlegében

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei
(Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae)

1. *Haraszthy Gyula*: A 130 éves Akadémiai Könyvtár. Bp. 1956. 23 p.
2. *Berlász Jenő–Sz[akmáryné] Németh Mária*: Az Akadémiai Könyvtár múltja és jelene. Bp. 1956. 30 p.
3. *Csapodi Csaba*: A legrégebb magyar könyvtár belső rendje. A pannonhalmi könyvtár a XI. században. Bp. 1957. 13 p.
4. *Berlász Jenő*: Az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának átalakulása. Bp. 1957. 21 p.
5. *Haraszthy Gyula*: Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszzerű kérdései. Bp. 1958. 16 p.
6. *Gergely Pál*: Arany János és az Akadémia Könyvtára. Bp. 1958. 8 p.
7. *Moravek, Endre*: Die neuen ungarischen Bibliotheksnormen. Wien, 1957. 16 p.
8. *Sz[akmáryné] Németh Mária*: Az Akadémiai Könyvtár, mint a Magyar Tudományos Akadémia célkitűzéseinek könyvtári támogatója. Bp. 1958. 14 p.
9. *Gergely Pál*: Az Akadémia levéltára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kézirattárában. Bp. 1958. 11 p.
10. *Csapodi Csaba*: Könyvkonzerválás és restaurálás a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1958. 18 p.
11. *Moravek Endre*: Kiadványtípusok a katalogizálás szempontjából. Bp. 1958. 12 p.
12. *Sz[akmáryné] Németh Mária*: A központi folyóirat címjegyzék kérdései. Bp. 1959. 44 p.
13. *Csapodi, Csaba*: L'avenir des périodiques scientifiques. La Haye, 1958. [2] p.
14. *F[ülöpné] Csanak Dóra*: Az Akadémiai Könyvtár története a szabadságharcig 1826–1849. Bp. 1959. 29 p.
15. *Moravek, E[ndre]–[Weger] Veger, I[mre]*: Kratkij szlovar' vengerszkij bibliograficeszkij terminov szokrascsenij. Bp. 1959. 48 p.
16. *Csapodi, Csaba*: Der geographische Begriff im Katalogsystem der Bibliothek, Wien, 1959. 11 p.
17. *Csapodi Csaba*: A proveniencia elve a könyvtárban. Bp. 1959. 14 p.
18. *Rásonyi László*: Stein Aurél hagyatéka. Bp. 1960. 40 p. 1 t.
19. *Sáfrán Györgyi*: Arany János és Rozvány Erzsébet. Bp. 1960. 178 p. 11 t.
20. *Rózsa György*: A magyar társadalomtudományok az UNESCO kiadványaiban – Les sciences sociales hongroises dans les publications de l'UNESCO. Bp. 1960. 19 p.
21. *Gergely Pál*: Pápai Páriz-album a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1961. 9 p.
22. *Gergely Pál*: Bartók Béla ismeretlen levelei a Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1961. 15 p.
23. *Sarlóska Vince Ernő*: Bólyai János házassága a köztudatban és a dokumentumok. Bp. 1961. 14 p.
24. *Csapodi Csaba*: Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára? Bp. 1961. 25 p.
25. *Moravek, Endre–Weger, Imre*: Abbreviaturae cyrillicae. Bp. 1961. 138 p.
26. *Rásonyi László*: A magyar keletkutatás orosz kapcsolatai. Bp. 1962. 19 p.

27. *Tőkés László*: Az Akadémiai Könyvtár mikrokönyv gyűjteménye és fotolaboratóriuma. Bp. 1962. 13 p.
28. *Fráter Jánosné*: "Nemzeti részvét emelte". 100 évvel ezelőtt kezdték építeni az Akadémia palotáját. Bp. 1962. 14 p.
29. *Büky Béla*: Székely Bertalan hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárában. Bp. 1962. 24 p.
30. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 2. Instituta scientifica. Bp. 1962. VI, 278 p.
31. *Méreiné Juhász Margit*: Mikszáth Kálmán szellemi és tárgyi hagyatéka a Magyar Tudományos Akadémián és tájmúzeumainkban. Bp. 1963. 65 p.
32. *Rózsa, [György] George*: The documentation of science organization as an emerging new branch of scientific information. Bp. 1962. 13 p.
33. *Gergely Pál – Molnár Zoltán*: Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány repertórium. 1840–1960. Bp. 1962. VI, 377 p.
34. *Csapodi Csaba*: Mikor szűnt meg Mátyás király könyvfestő műhelye? Bp. 1963. 18 p.
35. *Tőkés László*: A mikrokártya és a kutatók. Bp. 1963. 18 p.
36. *Büky Béla – Csengeryné Nagy Zsuzsa*: Székely Bertalan illusztrációi egy tervezett Petőfi-életrajzhoz. Bp. 1963. 15 p.
37. *Gergely Pál*: Az Akadémia szerepe a Nemzeti Színház létrehozásában. Bp. 1963. 9 p.
38. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 3. Instituta paedagogica. Bp. 1963. VI, 377 p.
39. *György, [József] Josef*: Die Goethe-Sammlung Balthasar Elischers in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. Bp. 1963. 29 p. 12 t.
40. *Rózsa György*: Részvételünk és lehetőségek a nemzetközi társadalomtudományi dokumentációban. Bp. 1964. 17 p.
41. *Csapodi Csaba*: Beatrix királyné könyvtára. Bp. 1964. 26 p.
42. *Rózsa György*: Hagyomány és korszerűség: az Akadémiai Könyvtár távlati fejlesztéséről. Bp. 1964. 13 p.
43. *Büky Béla*: A tudományos tájékoztatás egyik feladatköre: témamegoszlási statisztikák készítése és alkalmazása. Bp. 1964. 16 p.
44. *Csapodi, Csaba*: Conservation of the Manuscript and Old Book Collections at the Library of the Hungarian Academy of Sciences: methods and results. (1949–1964). Bp. 1965. 48 p. 16 t.
45. *Fráter Jánosné*: Részletek az Akadémiai Könyvtár történetéből. (1865–1875). Bp. 1965. 59 p. 7 t.
46. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 1. Instituta rerum publicarum. Bp. 1965. 621 p.
47. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 7. Instituta communicationis. Bp. 1966. XXII, 355 p.
48. *Sáfrán, Györgyi*: Lettres de Romain Roland à Marianne Czeke dans la Bibliothèque de l'Académie des Sciences de Hongrie. Bp. 1966. 195 p. 4 t.
49. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 4. Religio. Bp. 1966. XVIII, 211 p.

50. *Rózsa [György] George*: Some considerations of the Role of scientific libraries in the age of the scientific and technical revolution. — An essay and approach to the problem. Bp. 1970. 25 p.
51. *Simon Mária Anna*: A Magyar Tudományos Akadémia kutatóintézeti könyvtári hálózata. Bp. 1966. 52 p.
52. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottságának működése 1854–1949. Bp. 1966. 61 p. 3 t.
53. *Csapodi Csaba*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának ősnymtatványgyűjteménye. Bp. 1967. 34 p.
54. *H[aranginé] Boros Vilma*: Széchenyi István hátrahagyott iratainak története. Bp. 1967. 57 p. 5 t.
55. *György József*: Az Akadémia Könyvtára egykori Goethe-szobája és nevesebb magyar látogatói. Bp. 1968. 25 p.
56. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikumai. Bp. 1968. 50 p.
57. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 6. Instituta oeconomica. Bp. 1969. XIX, 556 p.
58. *Szelei László*: A Magyar Tudományos Akadémia Levéltára az Akadémiai Könyvtárban. Bp. 1970. 60 p.
59. *Sz[abóné] Garai Judit–Ujhelyi Gabriella*: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára orosz és szovjet cserekapcsolatainak vázlatos története. — Ocserki isztorii knigobmena Biblioteki Vengerszkoi Akademii Nauk sz ruszszkimi szovetszkimi bibliotekami. Bp. 1970. 46 p.
60. *Molnár Imre*: Peremlyukkártyás dokumentációs rendszerek létesítése kutatóintézeti könyvtárban. Bp. 1970. 134 p.
61. *H[aranginé] Boros Vilma*: Stein Aurél ifjúsága. Hirschler Ignác és Stein Ernő levelezése Stein Aurélról. 1866–1891. Bp. 1971. 148 p.
62. *Apor, [Éva] Eve*: The Persian manuscripts of the Vámbéry-bequest. Bp. 1971. 19 p. 1 t.
63. *Gergely Pál*: A Magyar Tudományos Akadémiára hagyott Vigyázó-vagyon sorsa. Bp. 1971. 97 p. 8 t.
64. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 8. Instituta sanitatis publicae. Instituta caritatis. Instituta generis. Bp. 1971. XXI, 559 p.
65. *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár periodikumai a tudományos kutatás szolgálatában. Bp. 1971. 232 p. 2 t.
66. *Moravek, Endre*: Index acronymorum selectorum. Pars 5. Instituta ad artes litteratumque spectantia cum siglis periodicorum additis. Bp. 1972. XIX, 477 p.
67. *Vitályos László–Orosz László*: Ady-bibliográfia 1896–1970. Ady Endre önállóan megjelent művei és az Ady-irodalom. Bp. 1972. XXV, 425 p.
68. *Botka Ferenc*: Magyar szocialista irodalom oroszul 1921–1945. Bibliográfia. — Vengerszkaja szocialiszticeszkaja literatura na ruszszkom jazüke 1921–1945 gg. Bibliograficeszkij obzor. Bp. 1972. XIII, 127 p. 9 t.
69. *Szentgyörgyi Mária*: Célkitűzések és reformtörekvések a Magyar Tudományos Akadémián. 1831–1945. Bp. 1973. 170 p.

70. *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia állandó bizottságai. 1854–1949. Bp. 1974. 430 p.
71. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 1. köt. Bp. 1976. 360 p.
72. *Bendefy László*: Mikoviny Sámuel megyei térképei, különös tekintettel az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának Mikoviny-térképeire. 2. köt. [Térképek.] Bp. 1976. 24 t.
73. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. A–L. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 473 p.
74. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. M–R. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. Bp. 1975. 475–846 p.
75. Az Akadémiai Értesítő és a Magyar Tudomány indexe 1840–1970. S–Z. Repertórium 1840–1970. Szerk. *Darabos Pál és Domsa Károlyné*. A repertóriumot összeáll. *Péterné Lászlóné és Sz[abóné] Garai Judit*. Bp. 1975. 847–1242 p.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei
(Publicationes Bibliothecae Scientiarum Hungaricae)

Új sorozat

- 1(76). A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára munkatársainak szakirodalmi munkássága 1950–1975. Bibliográfia. Összeáll. *Fekete Gézné*. Bp. 1976. 80 p.
- 2(77). Fejezetek a 150 éves Akadémiai Könyvtár történetéből. [Cikkgyűjtemény.] Bp. 1976. 62 p.
- 3(78). *Bükyné Horváth Mária*: Az Akadémiai Könyvtár kurrens külföldi periodikum állománya az 1970-es években. Bp. 1977. 78 p.
- 4(79). *Vitályos László*: Ady–Léda–Csinszka. Visszaemlékezések és levelek a költő életrajzához. Bp. 1977. 164 p.
- 5(80). *Scientia et virtus*. Un commentaire anonyme de la Consolation de Boèce. Introduit et publié par *Sándor Durzsa*. Bp. 1978. 87 p.
- 6(81). *Rozsondai Marianne*: Anton Koberger működése és a Koberger-kötések. Bp. 1978. 148 p. 75 t.
- 7(82). *Körmendy Kinga*: A Knauz-hagyaték kódextöredékei és az esztergomi egyház középkori könyvtárának sorsa. Bp. 1979. 150 p. 17 t.
- 8(83). *Bibó István*: A rákoskeresztúri egykori Podmaniczky–Vigyázó kastély története. Bp. 1979. 84 p.
- 9(84). *Vitályos László–Orosz László*: Ady-bibliográfia 1896–1977. 2. bőv. kiad. Bp. 1980. 408 p.
- 10(85). *Rolla Margit*: A fiatal Kaffka Margit. Bp. 1980. 178 p.
- 11(86). *Szántó György Tibor*: Az akadémiai könyv- és folyóiratkiadás története. Bp. 1983. 126 p.
- 12(87). *Rolla Margit*: Kaffka Margit. 2 köt. Út a révig ... Bp. 1983. 226 p.

- 13(88). *Bükyné Horváth Mária*: A periodikumok használatának átalakulása az Akadémiai Könyvtárban (1966, 1973, 1980). Bp. 1983. 244 p.
- 14(89). *Náday Károly–Sáfrán Györgyi*: Történeti kutatások Kufsteinban. Czuczor Gergely rabsága. Bp. 1984. 213 p.
- 15(90). *Csapodi Csaba*: A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek. Bp. 1984. 112 p.
- 16(91). *Rózsa György*: "Tudományok és művészségek szeretete..." Írások az MTA Könyvtáráról. Bp. 1986. 168 p.
- 17(92). *Taxner-Tóth Ernő*: A fiatal Vörösmarty barátainak levelezéséből. Bp. 1987. 194 p.
- 18(93). *Fráter Jánosné*: A Magyar Tudományos Akadémia könyvtárosai. Bp. 1987. 158 p.
- 19(94). *F. Csanak Dóra*: Egy debreceni kereskedő Nyugat-Európában. Csanak József úti levelei 1862-ből. Bp. 1987. 78 p.
- 20(95). *Fráter Jánosné*: Az MTA könyvtári bizottságának iratai 1866–1949. Bp. 1988. 148 p.
- 21(96). *Fekete Gézáné*: Az Akadémia 1831–1858 között alapított jutalomtétellei és előzményei. Bp. 1988. 230 p.

Az MTA Könyvtárának legújabb kiadványaiból:

Fráter Jánosné: Az MTA könyvtári bizottságának iratai.
Bp. 1988. MTAK. 148 p.
/MTA Könyvtárának Közleményei. 20(95)./
Ára: 52. - Ft

Wolgatatarische Dialektstudien. Textkritische Neuausgabe der
Originalsammlung von G. Bálint 1875-76. Hrsg. von Á. Berta.
Bp. 1988. MTAK. 414 p.
/Keleti Tanulmányok. 7./
Ára: 80. -Ft

Fekete Gézáné: Az Akadémia 1831-1858 között alapított jutalomtételei és
előzményei.
Bp. 1988. MTAK. 230 p.
/MTA Könyvtárának Közleményei. 21(96)./
Ára: 80. -Ft

Staud Géza: A magyarországi jezsuita iskolai színjátékok forrásai III. 1561-1773.
Bp. 1988. MTAK-MTA Irod. tud. Int.
/Fontes ludorum scenicorum in scholis S. J. Hungariae.Pars III./
Ára: 90. - Ft

A kiadványok kaphatók:

MAGISZTER AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT

Bp. V. Városház u. 1.

STUDIUM AKADÉMIAI KÖNYVESBOLT Bp. V. Váci u. 22.

110